

İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi

IGU Journal of Social Sciences

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

*ISTANBUL GELİSİM UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES*

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

Nisan/April 2016

© İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları
© *Istanbul Gelisim University Press*
Sertifika No / *Certificate Number*: 23696
Her hakkı saklıdır. *All rights reserved.*

Baskı ve cilt:
Printing and binding:

Servet İşler
Sertifika No. 29956
Tel: +90 212 5939467
E-posta: islercopy@hotmail.com

İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi Özetlenme, Harmanlanma ve İndekslenme Bilgileri:
IGU Journal of Social Sciences is Abstracted, Harvested and Indexed in:

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Uluslararası Hakemli Dergi
Cilt 3 • Sayı 1 • ISSN: 2148-4287 & e-ISSN: 2148-7189

İstanbul Gelişim Üniversitesi Adına sahibi
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

EDİTÖR

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

EDİTÖR YARDIMCILARI

Yrd. Doç. Dr. Mine M. AFACAN FINDIKLI
Yrd. Doç. Dr. Fatma Zeynep ÖZKURT
Yrd. Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Prof. Dr. Ali Osman ÖZCAN
Doç. Dr. Barış ÖZDAL
Yrd. Doç. Dr. Sinem TUNA

YAZI KURULU

Uzman Ahmet Şenol ARMAĞAN
Arş. Gör. Metin TOPTAŞ
Öğ. Gör. İbrahim Halil YAŞAR

Tasarım

Tarık Kaan YAĞAN

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

İstanbul Gelişim Üniversitesi - Cihangir Mah.
Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sok. No: 1 34310
Avcılar / İstanbul / TÜRKİYE
Tel: +90 212 4220670 Dahili: 159
Belgeç: +90 212 4227401
E-posta: igusbd@gelisim.edu.tr
Ağ sayfası: <http://dergi.gelisim.edu.tr>
Twitter: [@IGUSBD](https://twitter.com/IGUSBD)

İstanbul Gelişim Üniversitesi yayını olan Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; İstanbul Gelişim Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

ISTANBUL GELİSİM UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
International Peer-Reviewed Journal
Volume 3 • Issue 1 • ISSN: 2148-4287 & e-ISSN: 2148-7189

Owner on behalf of Istanbul Gelisim University
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

EDITOR
Assoc. Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA

ASSISTANT EDITORS
Asst. Prof. Dr. Mine M. AFACAN FINDIKLI
Asst. Prof. Dr. Fatma Zeynep ÖZKURT
Asst. Prof. Dr. Diğdem SOYALTIN

EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Prof. Dr. Ali Osman ÖZCAN
Assoc. Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Asst. Prof. Dr. Sinem TUNA

PUBLICATION BOARD
Specialist Ahmet Şenol ARMAĞAN
Res. Asst. Metin TOPTAŞ
Lect. İbrahim Halil YAŞAR

Design
Tarık Kaan YAĞAN

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION
Istanbul Gelisim University - Cihangir Mah.
Sehit Jandarma Komando Er Hakan Oner Sok. No: 1 34310
Avcilar / Istanbul / TURKEY
Phone: +90 212 4220670 Ext. 159
Fax: +90 212 4227401
E-mail: igusbd@gelisim.edu.tr
Web site: <http://dergi.gelisim.edu.tr>
Twitter: [@IGUSBD](https://twitter.com/IGUSBD)

The Journal of Social Sciences is an international peer-reviewed journal and published biannually. The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of the Istanbul Gelisim University.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Nuray ALTUĞ (Marmara Üni.)
Prof. Dr. Muhammed Ali AZERCHAB (Tahran Uni.-İran)
Prof. Dr. Ömür Şakir BABAOĞLU (Brüksel Başkent Üni.-Belçika)
Prof. Dr. Nedim BAHÇEKAPILI (Avrupa İslam Üni.-Hollanda)
Prof. Dr. Ahmet BEŞKAYA (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe Üni.)
Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Dr. Altan ÇETİN (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Şenol DURGUN (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (İstanbul Üni.)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Muncia Uni.-İspanya)
Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. Neşe Hatice ERİM (Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. Fawaz GERGES (London School of Economics-İngiltere)
Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÜLÜ (Maltepe Üni.)
Dr. Syed HASANAT (Jilin University-Çin Halk Cumhuriyeti)
Prof. Dr. Naim KAPUCU (University of Central Florida-ABD)
Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ (İstanbul Üni.)
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Ronald C. KEITH (Griffith Üni.-Avustralya)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Uluslararası Kıbrıs Üni.-K.K.T.C.)
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Wang LI (Jilin Üni.-Çin Halk Cumhuriyeti)
Prof. Dr. Nurcan METİN (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Masanori NAITO (Doshisha Uni.-Japonya)
Prof. Dr. Tlemcani Ben OUCEF (Cezayir Üni.-Cezayir)
Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ (Gazi Üni.)
Dr. Ash Narain ROY (Yeni Delhi Sosyal Bilimler Enst.-Hindistan)
Prof. Dr. Torsten J. SELCK (Almanya)
Prof. Dr. Udo STEINBACH (Philipps Üni.-Almanya)
Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN (İstanbul Üni.)
Prof. Dr. Mithat ÜNER (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Hasan VERGİL (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Brantly WOMACK (Virginia Üni.-ABD)
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK (Ankara Üni.)
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ (Marmara Üni.)
Prof. Dr. Gülay YILMAZ (Marmara Üni.)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Mustafa BİLİCİ
Prof. Dr. Binnur ÇELİK
Prof. Dr. Yaşar ONAY
Prof. Dr. Ziya Sacit ÖNEN
Doç. Dr. Ahmet AKIN
Doç. Dr. Şükran Güzin ILICAK AYDINALP
Doç. Dr. Sema OĞLAK
Yrd. Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAĞÖZ
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU
Yrd. Doç. Dr. Ebru Beyza KOCAPINAR BAYARÇELİK
Yrd. Doç. Dr. Emre ERGÜVEN
Yrd. Doç. Dr. Sezgin KAYA
Yrd. Doç. Dr. Güzin Mukaddes SEVİNÇER
Yrd. Doç. Dr. Özden TOPRAK
Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÜNEY

ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Nuray ALTUĞ (Marmara Uni.)
Prof. Dr. Muhammed Ali AZERCHAB (Tehran Uni.-İran)
Prof. Dr. Ömür Şakir BABAĞLU (Brussels Capital Uni.-Belgium)
Prof. Dr. Nedim BAĞÇEKAPILI (Islamic Uni. of Europe-Netherlands)
Prof. Dr. Ahmet BEŞKAYA (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe Uni.)
Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Dr. Altan ÇETİN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Şenol DURGUN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (İstanbul Uni.)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Muncia Uni.-Spain)
Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Uni.)
Prof. Dr. Neşe Hatice ERİM (Medeniyet Uni.)
Prof. Dr. Fawaz GERGES (London School of Economics-UK)
Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÜLÜ (Maltepe Üni)
Dr. Syed HASANAT (Jilin University-China)
Prof. Dr. Naim KAPUCU (University of Central Florida-USA)
Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ (İstanbul Uni.)
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ronald C. KEITH (Griffith Uni.-Australia)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Cyprus International Uni.-T.R.N.C..)
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Wang LI (Jilin Uni.-China)
Prof. Dr. Nurcan METİN (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Masanori NAITO (Doshisha Uni.-Japan)
Prof. Dr. Tlemcani Ben OUCEF (University of Algiers-Algeria)
Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ (Gazi Uni.)
Dr. Ash Narain ROY (Social Science Institute of New Delhi.-India)
Prof. Dr. Torsten J. SELCK (Germany)
Prof. Dr. Udo STEINBACH (Philipps Uni.-Germany)
Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN (İstanbul Uni.)
Prof. Dr. Mithat ÜNER (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Hasan VERGİL (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Brantly WOMACK (Virginia Uni.-USA)
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK (Ankara Uni.)
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ (Marmara Uni.)
Prof. Dr. Gülay YILMAZ (Marmara Uni.)

REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Mustafa BİLİCİ
Prof. Dr. Binnur ÇELİK
Prof. Dr. Yaşar ONAY
Prof. Dr. Ziya Sacit ÖNEN
Assoc. Prof. Dr. Ahmet AKIN
Assoc. Prof. Dr. Şükran Güzin ILICAK AYDINALP
Assoc. Prof. Dr. Sema OĞLAK
Asst. Prof. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAĞÖZ
Asst. Prof. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU
Asst. Prof. Dr. Ebru Beyza KOCAPINAR BAYARÇELİK
Asst. Prof. Dr. Emre ERGÜVEN
Asst. Prof. Dr. Sezgin KAYA
Asst. Prof. Dr. Güzin Mukaddes SEVİNÇER
Asst. Prof. Dr. Özden TOPRAK
Asst. Prof. Dr. Ridvan ÜNEY

Editörden

Dergimizin değerli okuyucuları,

Dergimizin beşinci sayısında sizlerle birlikte olmanın heyecanını yaşıyoruz. Akademik bir derginin çıkarılma zorluğunu aşmış gözüküyoruz. Bizi bu kaniya iten en temel sebep dergimize olan ilginin giderek yoğunlaşmasıdır. Bunun yanında bir akademik dergiden beklenen bilimsel yaklaşım ve duruşu da sergilediğimizi düşünüyorum. Dergimiz, bilimsel ölçütleri ve akademik dergiciliğın değişmez kurallarını sıkı bir şekilde uygulamaktadır. Keza PROQUEST ve DOAJ gibi önemli akademik veri tabanlarının dergimizi bu sayıdan itibaren taramak istemeleri bunun kanıtıdır.

Tüm bu gelişmeler çok daha nitelikli makale almamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla en fazla sekiz makale yayınlatabildiğimiz düşünöldüğünde bu durumun bizleri tatlı bir yorgunluğa sevk ettiğini söyleyebiliriz. Hakem sürecinden geçmiş olsa bile yer darlığı nedeniyle yayımlayamadığımız birçok makale bulunmaktadır. Söz konusu makaleler derginin sonraki sayılarında yayımlanmak üzere gönderildiğı tarihe göre sıraya alınmaktadır.

Değerli “Sosyal Bilimler Dergisi” okuyucuları,

Bu sayımızda ilgiyle okuyacağınız sekiz makale ve iki kitap incelemesi bulunmaktadır. Bu sayıya makale, kitap incelemesi ve tanıtımı gönderen değerli akademisyen ve araştırmacılara, kıymetli vakitlerini makaleleri incelemeye ayıran hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, yazı kuruluna ve emeğı geçen herkese teşekkür eder, bir sonraki sayıda buluşmak üzere hepimize saygılar sunarım.

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

Editor's Note

Dear Readers,

We are very excited to present the fifth issue of Journal of Social Sciences. The increasing interest in our journal clearly shows that we managed to overcome the difficulties of academic publishing. Moreover, we adopt a scientific approach, which is required for quality of academic publishing. Our journal strictly applies scientific criteria and fundamental rules of academic publishing. From this issue on our journal has been added into the international indexes including PROQUEST and DOAJ, which proves the scientific approach and academic quality of our journal.

All these developments enable us to receive an increasing number of high quality academic articles. Since we can only allow for maximum of eight articles in each issue the selection of articles drag us to a happy weariness. We need to acknowledge that there are many articles that could not be published in this issue although they have been evaluated and approved by our referees. The articles that are approved but not published in the current issue are put in queue for publication based on their date of submission.

Dear readers of "Journal of Social Sciences",

In this issue, you will find eight articles and two book reviews, which we believe you will read with interest. I would like to thank the esteemed academicians and researchers who submitted articles, book reviews; and the referees who kindly devoted their valuable time for reviewing the submitted works. I also would like to extend my gratitude to the members of the Advisory Board and of the Publication Board; as well as the staff who contributed to our journal. With the hope to meet again in the next issue of the Journal of Social Sciences, I hereby present my deepest respect to you all.

Assoc. Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA

İÇİNDEKİLER

Editörden	viii
İçindekiler	x
Fevzi Rifat ORTAÇ, Hilmi ÜNSAL Türk Vergi Yargısında İstinaf Sistemi ve Muhtemel Sorunlar	1
Barış ÖZDAL 1974'e Kadar Olan Dönemde Kıbrıs Sorununun Gelişiminde Tarafların Tutum ve Tezleri (İngilizce)	23
Emine AYYILDIZ, Nurten ELKİN Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	51
Aysel Ferah ÖZCAN, Ali Osman ÖZCAN İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma	69
Nizamettin DOĞAR Sağlık Sektörü Çalışanları Arasında İşyeri Taciz Algısı: Arnavutluk'ta Faaliyet Gösteren Özel Bir Hastane Araştırması (İngilizce)	105
İ. Bâkır KANLI, Melis BİLGİÇ Modernizm Eleştirilerinin "Yok-Yer" Bağlamında Sinema Mekânı Kurgusunda Analizi	117
Samet YILMAZ Çin'in Nükleer Askeri Stratejisi ve Ulusal Güvenliği	151
H. Tuba ERDOĞAN Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi	187
Kitap İncelemesi - 1 Doğan ÜSTÜNTAŞ 1905 Rus Devrimi ve Sultan Abdülhamid	217
Kitap İncelemesi - 2 Müge YÜCE Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye	223
Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları	227

CONTENTS

Editor's Note	ix
Contents	xi
Fevzi Rifat ORTAÇ, Hilmi ÜNSAL Appeal System in Turkish Tax Law and Probable Concerns (in Turkish)	1
Barış ÖZDAL The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974	23
Emine AYYILDIZ, Nurten ELKİN The Examination of the Relation Between Attachment Styles and the Trait Anger and Anger Expression of University Students (in Turkish)	51
Aysel Ferah ÖZCAN Ali Osman ÖZCAN Initial Reading and Writing Difficulties in Learning that Children's Lives, Causes and Solutions: A Qualitative Study (in Turkish)	69
Nizamettin DOĞAR Workplace Bullying Perceptions Among Health Sector Employees: A Research in a Private Hospital in Albania	105
İ. Bâkır KANLI, Melis BİLGİÇ An Analysis of Criticisms of Modernism in the Context of "Non-Place" Through Cinema-Space Fiction (in Turkish)	117
Samet YILMAZ The Nuclear Military Strategy of China and Its National Security (in Turkish)	151
H. Tuba ERDOĞAN The Impact of Transportation Services on Economic Development (in Turkish)	187
Book Review - 1 Doğan ÜSTÜNTAŞ Russian Revolution of 1905 and the Sultan Abdulhamid (in Turkish)	217
Book Review - 2 Müge YÜCE Geopolitical World and Turkey From Past to Today (in Turkish)	223
Publication Principles and Guidelines	237

Türk Vergi Yargısında İstinaf Sistemi ve Muhtemel Sorunlar

Fevzi Rifat ORTAÇ*, Hilmi ÜNSAL**

Öz

Türkiye’de vergi yargı sistemi idari yargı sistemi içerisinde yer almaktadır. Öteden beri uygulanan yargılama sisteminde ilk derece mahkemesi olarak vergi mahkemeleri görevli iken, vergi mahkemesi kararlarına karşı, bölge idare mahkemesinde itiraz ve Danıştay’da temyiz yolları mevcuttu. 2014 yılında yapılan bir reformla yargılama sistemine istinaf sistemi getirilmiştir. İstinaf sisteminin getirilmesiyle beraber vergi uyuşmazlıklarının çözümü büyük ölçüde bölge idare(istinaf) mahkemelerinde gerçekleştirilmiş olacaktır. Böylelikle başta yargılama sürecinin hızlandırılması ve haksız uygulamaların önlenmesi olmak üzere birçok fayda sağlanacaktır. Ancak istinaf sistemine uyum sürecinde bazı sorunların yaşanması da kaçınılmazdır. Bu çalışmada istinaf müessesesi ve muhtemel sorunlar analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyuşmazlığı, Vergi Mahkemesi, İstinaf, İstinaf Mahkemesi, Temyiz Mahkemesi

Appeal System in Turkish Tax Law and Probable Concerns

Abstract

Tax system is included in administrative jurisdiction law in Turkey. While tax courts were in charge as courts of first instance in trial system having been practiced all along, there was objection right in regional administrative court and appeal rights in Council of State against decisions of tax courts. Appeal system was brought to the

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusb.61057>

* Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İİSBF Öğretim Üyesi,

E-posta: rifatortac@gmail.com

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi,

E-posta: unsal.hilmi@gmail.com

trial system with the reform made in 2014. By bringing appeal system, it will be made possible to resolute tax disputes in regional administrative (appeal) courts to a large extent. Hence, there will be provided many benefits as particularly speeding up trial procedure and preventing unfair practices. However, it is unavoidable to have some problems in the process of compliance with appeal system. In this study, establishment of appeal and probable concerns will be analyzed.

Keywords: Tax Dispute, Tax Court, Appeal, Court of Appeal, Supreme Court

Giriş

Vergilendirme işleminin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi, vergi idaresinin gayreti, vergi denetiminin başarısı ve vergi yargısının etkinliğine bağlıdır. Vergi yargısının etkinliği, yargı kararlarının isabetli, adaletli ve hızlı olmasıyla sağlanmaktadır. Yargılamada adaletli karar verebilmek, muhakeme sistemi ve süreciyle yakından bağlantılıdır. Bu sebeple yargı sistemlerinde sadece aşamalı bir yargılama sistemi yeterli olmamaktadır. Zira tek aşamalı yargılamada, mahkemenin verdiği kararlar “haklıya haklının teslim edilmesinin” mümkün olmayacağı ihtimali her zaman mevcuttur. Bu durumda alt mahkemelerin verdikleri kararların üst yargı mercilerince tekrar gözden geçirilerek alt mahkeme kararının denetlenmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. İstinaf sistemi bu gerekçeyle ortaya çıkmış bir yargılama müessesesidir.

İstinaf sistemi öteden beri başta Fransa ve Hollanda olmak üzere kıta Avrupa’sında uygulama alanı bulmuş bir müessesedir. Hatta kökenleri Fransa’da feodal sisteme kadar götürülmekte, feodal sistemin yargı anlayışından kaynaklanan sorunlarının çözümü için getirildiği ileri sürülmektedir. Oysa daha detaylı bir araştırma yapıldığında, müessesenin kökenlerinin, Fransız idari yargı sistemini de etkileyen Hanefi fıkında var olduğu ve Osmanlı devletinde de bir dönem uygulandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu müessese aslında hukuk sistemimize yabancı bir müessese değildir.

Türkiye’de ise istinaf sistemi diğer birçok müessesede olduğu gibi Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde gündeme getirilmiştir. Müessese, 2005 yılında adli yargı sistemine, 2014 yılında da idari yargı sistemi içerisinde vergi yargı sistemine getirilmiş bir müessesedir. Müessesenin getirilmesiyle beraber, vergi yargılamasında uygulanabilirliğine dair tartışmalar da

başlamıştır. Bu makalenin amacı söz konusu müessesenin uygulanabilirliğe dair bir bilimsel bakış açısı sunup bazı katkılar sağlamaktır. Makalede istinaf sistemi kavramsal alt yapısı ve tarihi gelişiminden başlanarak incelenecek ve Türk vergi yargısında uygulama usulü ve muhtemel sorunlar göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

A. İSTİNAF KAVRAMI VE HUKUKİ MAHİYETİ

İstinaf kelimesi, Arapça bir kelime olup, burun, uç anlamına gelen “enf” kelimesinden türetilmiştir¹. Sözcük anlamı “ bir şeye yeniden başlamak ” tır². Hukuk dilinde, yargılama süreciyle ilgili bir kavram olup, ilk derece mahkemesince verilen bir kararın bir üst yargı merciinde denetlenmesi için oluşturulmuş bir müessesedir. Uyuşmazlık konusu bir olayla ilgili olarak alt mahkemede verilen bir kararın üst yargı yerinde yeniden ele alınması ve yeniden karar verilmesini ifade eder³.

Mahkemeler adaletin tesisi için haklı ile haksız ayırmak üzere kurulan müesseselerdir. Mahkemelerde yapılan ilk yargılamada iddia ve delillerin yeterince karşılanamaması, yargılama malzemesinin tam oluşmamış olması ve yargıçların hata yapabilme ihtimalleri veya yorum farkı gibi hususlar verilen yargı kararının bir defa daha gözden geçirilmesini gerektirebilir. İlk yargılama üzerine verilen kararda adaletin tam yerini bulmadığını düşünen taraflar, bu karara karşı bir üst mahkemeye mahkemeye başvurabilirler. “Adil yargılama hakkı”, ilkesinin bir gereği olan bu başvuru hakkı, istinaf sisteminin hukuki gerekçesini oluşturmaktadır. İstinaf sisteminin ana sebebi ilk derece mahkemesi kararının yeniden görülmesini sağlamaktır. Ayrıca istinaf incelemesi, sadece istinaf dilekçesinde belirtilen gerekçelerle sınırlı olarak yapılabilir⁴.

¹ Necip Bilge, “Üst Mahkemeler”, **Ord. Prof. Sabri Sakir Ansay’ın Hatırasına Armağan**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964, s. 62.

² Bilge, a.g.m., s. 62.

³ Mustafa Avcı, “İdari Yargıda İstinaf”, *TBB Dergisi*, 2011 (96), s.182.

⁴ **Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, (Türk ve Avrupa Birliği Uzmanları Tarafından Hazırlanmıştır), Türkiye Cumhuriyeti’nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi, AB-Eşleştirme Projesi, Türkiye Adalet Bakanlığı, Hollanda Yargı Konseyi, İsveç Ulusal Mahkemeler İdaresi, Ankara: Adalet Bakanlığı, 2007, s.40.

İstinaf sistemi ilk derece mahkemesi ile temyiz arasında bulunan ve ilk derece mahkemesinin kararını denetleme fonksiyonu olan bir kanun yoludur⁵. İstinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını yokmuş gibi kabul ederek davayı yeniden ele alarak karar vermektedir.

Sayfa/Page | 4

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

B. İSTİNAF SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Temel kamu hizmetlerinden birisi olan adalet hizmeti, devletin varlık nedenlerinin başında gelmektedir. Bu sebeple devletin var olduğu günden bu yana mahkemeler de var olmuştur. Bir mahkemede yapılan yargılamanın daha üst mercilerce tekrar gözden geçirildiğine dair uygulamalara tarihte çeşitli devletlerde rastlanmaktadır. İstinaf sisteminin ilkel biçimleri de bu haliyle mevcuttur. Ancak modern anlamda istinaf sisteminin kökenlerinin Fransa'dan ortaya çıktığı ileri sürülmektedir⁶.

Fransız yargı sistemi, feodal sistemden önce Osmanlı yargı sistemine benzer bir yapı arz etmekte iken feodal sistemle beraber yeni bir yapıya bürünmüştür. Yeni yapıda feodal mahkemeler kurulmuş, feodal mahkemelerin verdikleri kararlara karşı istinafen kral mahkemelerine başvurma hakkı sağlanmıştır⁷. Dolayısıyla Fransa'da istinaf yolu adalet dağıtma konusunda senyörlerle kralların mücadelesi çerçevesinde gündeme gelmiştir⁸.

Oysa Fransız idari yargı sistemine istinaf sisteminin girişinde İslam hukukunda Hanefi fıkının görüşlerinin etkili olduğu bilinmektedir. Osmanlı hukukçusu Kemal Paşazade Said Bey, Fransız yargı sisteminin Napolyon tarafından Mısır'dan transfer edildiğini şu cümleleri ile ifade etmektedir; *"Bu adam (yani Napoléon) Mısır'a gitti, hattâ bu günki günde Fransa'da mevcut olan kanun-ı medenî -ki ismine Kod Napolyon derler- onun eseridir. O eser de kendisinin Mısır'a olan istilâsının eseridir. Çünkü o vakitler Mısır'da pek çok ulemâ-yı islâmiyye var idi, onların yapmış oldukları âsârdan kendisi pek çok istifâde etti. Bir takım kitablar terceme etdirdi ve o sâyede kanun-ı medenî yaptırdı.*

⁵ Oğuz Sancaktar, "İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler", *Journal of Yaşar University*, Özel Sayı (Aydın Zevkliler'e Armağan), 2013, Vol: 8, s.2244.

⁶ Sancaktar, a.g.m., s.2246

⁷ Ethem Buğra Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, gözden geçirilmiş 2.bs., İstanbul: Arı Sanat Yayınları 2010, s.31.

⁸ Haluk Konuralp, "Fransız Hukukunda Kanun Yolları Arasında İstinafin Yeri, (Hukuk Davaları Açısından)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1, Ankara 2001, s.28.

*Hattâ teşkilât-ı mehâkim hususunda Mısır ulemâsı İmam-ı Azam'ın vaktiyle ittihaz etmiş oldukları bir kâideyi ittihaz etmişler idi. Şöyle ki: mehâkimden sâdır olan ilâmları diğer bir heyet-i ulemâ muayene eder ve o ilâm aleyhinde müştekiller var ise onları dinler ve tarafeyni söyletir idi. Eğer **birinci kadı yani bidâyet kadısı hatâ etmiş ise onun hatâsını tashih eder** ve bu vechile ilâmı ber-nehc-i şer'î ıslah ederler idi. Bu **derece-i tedkikatdan sonra İmam-ı Azam hazretleri mahkeme-i kübrâ-yı hasmiyye namıyla bir heyet-i yapmışlar idi burada ise gerek o heyet-i tedkikiyyeden verilen hükm ile ibtidaki ilâm beyninde tenakuz var ise veyahud pek büyük şeylerde müsamaha edilmiş ise onu hasm ve fasl ederler idi, yani ilâmı seyf-i adaletle keserler idi. İşte Mısır'da bu usul icrâ olunmakta idi.***"⁹

Metindeki koyu renkli cümleler, istinaf sisteminin, (hatta temyiz müessesesinin) İslam hukukunda uygulandığının bir delilidir. Böylece istinaf sisteminin temellerinde Hanefi fıkının var olduğu gerek bu cümlelerden gerekse Hanefi fık kitaplarında yer alan "muhakeme, dava" bölümlerinden apaçık anlaşılabilir. İslam hukukuna dayanan Osmanlı hukuk sisteminde istinaf sistemi¹⁰ çeşitli biçimlerde uygulanmıştır. Sistemin uygulamasını görebilmek için tanzimata kadar olan dönemle tanzimat sonrası dönemi ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

Tanzimat, Osmanlı devlet anlayışının ve yapısının batı tarzı bir sisteme doğru dönüşümünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönüşümden yargılama sistemi ve mahkemeler de etkilenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı yargılama sistemi, Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası sistem biçiminde ikiye ayrılarak incelenmektedir.

Öncelikle şu nokta bilinmelidir ki Osmanlı devletinde yasama yürütme yargı yetkileri hükümdara ait olup yargılama yetkisi hükümdarın tayin ettiği hâkimlerce görülmektedir¹¹. Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı yargı sisteminin genel yapısı itibarıyla memleketin tamamına yayılmış biçimde şer'iyye mahkemeleri vardır. Şer'iyye mahkemelerinde kadılar tek hâkim sıfatıyla görev yapmaktadırlar. Kadıların verdikleri kararlara itirazı olanlar, doğrudan Divanı Hümayun'a itiraz edebilirlerdi. Divanı Hümayun, davaya

⁹ İkinci, **Tanzimat ve Sonrası...**, s. 38.

¹⁰ Abdullah Demir, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010, s.223.

¹¹ Ekrem Buğra İkinci, **Ateş İstidası, İslam Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü**, İstanbul: Filiz Kitabı, 2001, s. 93.

yeniden bakılması için ya yeni hâkim görevlendirir, ya davaya kendisi bakar, ya da davayı aynı hâkime gönderirdi¹². Divanı Hümayun'un kararlarına itirazı olanlar ise doğrudan Padişaha itirazda bulunabilirdi¹³.

Konuya vergi uyuşmazlıkları açısından bakıldığında sırf vergi davaları için ayrı bir sistemin mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. Tanzimat'a kadar diğer bütün davalarda olduğu gibi mali (vergi) davalara da kadılar bakmakta idi¹⁴. Dolayısıyla bahsedilen sistem, vergi uyuşmazlıklarının çözümlenebilmesi için de uygulanmakta idi.

Osmanlı devletinde tanzimattan sonra yargı sisteminin yeniden yapılandırılmasında Fransız modeli esas alınmıştır. 1790 tarihli Fransız Teşkilat Kanunu esas alınarak Osmanlı adli sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Fransa'daki birinci derece mahkemeleri ve istinaf sistemi esas alınarak Osmanlı'da her kazada bir ilk derece mahkemeleri ve her vilayette de bir istinaf mahkemesi kurulmuştur¹⁵. Dolayısıyla Türkiye'de istinaf sistemi önceden var olan bir sistemdir¹⁶.

Aynı dönemde hukuk reformları için Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında Mecelle heyeti oluşturulmuştur. A. Cevdet Paşa, Divan-ı Ahkâmî Adliyenin (Yargıtay) Dâhili Nizamnamesi'ni hazırlarken mahkeme teşkilatının oluşturulmasında istinaf sistemine de yer vermiştir¹⁷. İstinaf sistemi aynı zamanda Mecellede de girmiştir. Mecellede istinaf, Mecellenin 1838. maddesinde "Usul-ü meşruasına muvafık olmayan hükümlere karşı istinaf-ı dava talebi" başlığı altında düzenlenmiştir¹⁸. İlgili maddede, dava aleyhine

¹² Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası...**, s. 9-10

¹³ Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası...**, s. 10

¹⁴ Onur Karahanoğulları, *Türkiye'de İdari Yargı Tarihi*, (Doçentlik Çalışması), İnternet Paylaşımı, 2005, s.72, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/turkiyedeidariyargitarihi.pdf>, Erişim, 12.10.2015.

¹⁵ Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası...**, s.29.

¹⁶ Modern Fransız hukuk sistemine yön veren kaynaklar, roma hukuku, kral emirnameleri, Paris örf ve adetleri ve bir görüşe göre de Hanefi-Şafi hukukudur..., Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası...**, s.39.

¹⁷ Ahmet Şirşirgil, Ekrem Buğra Ekinci, **Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle**, Beylik Yayınları, İstanbul, 2015, s.38

¹⁸ Mustafa Gürbüz, "İslam Hukuk Tarihinde Kanun Yolu Olarak Temyiz Mahkemesi ve Osmanlı Devletindeki İşleyişi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.7-8.

sonuçlanan tarafın itirazı haklı bulunursa, istinaf edileceği hüküm altına alınmıştır¹⁹.

1864 yılında çıkartılan Vilayet Nizamnameleri ile vergi uyuşmazlıklarının çözümü konusunda Vilayet İdare Meclisleri yetkilendirilmiş ve ilk derece yargılama ve istinaf vazifesi il ve ilçe meclislerine verilmiştir²⁰. Şurayı Devlet'in (Danıştay) kurulmasıyla beraber, Vilayet Hususi İdareleri'nde verilen kararlara itiraz etmek isteyenler için Danıştay'a Temyiz yolu açılmıştır. Bu uygulama dolaysız vergiler için geçerli olmuş, dolaylı vergilerle kendi kanununda merci tayin edilmeyen vergilerle ilgili uyuşmazlıklar ise adli yargı içerisinde çözüme kavuşturulmaya devam edilmiştir²¹.

Cumhuriyetten sonra kazanç vergisinin uygulanmaya başlamasıyla beraber, vergi uyuşmazlıklarının çözümü için itiraz ve temyiz komisyonu ihdas edilmiştir. 1950'den sonra ise vergi itiraz komisyonları ve vergi temyiz komisyonları ihdas edilmiş ve bu uygulama 1982 yılına kadar devam etmiştir.

1950'den sonra kurulan sistemde vergi itiraz komisyonunun verdiği kararlar vergi temyiz komisyonuna götürülmekte idi. Vergi temyiz komisyonu itiraz komisyonunun kararını bozarsa ve itiraz komisyonu bozma üzerine yine kararında ısrar ederse, Vergi Temyiz Komisyonu Genel Kurulu kesin karar verirdi. İtiraz ve temyiz komisyonlarının kesin kararlarına karşı ise Danıştay'da temyiz davası açmak mümkün idi.²²

1982 yılında bir dizi kanun²³ çıkartılarak vergi uyuşmazlıklarının yargı aşamasında çözümüne dair yeni bir sistem getirilmiştir. Benimsenen yeni sistemde ikili bir yargılama süreci öngörülmüştür²⁴. İlk derece mahkemesi olarak vergi mahkemeleri ihdas edilmiştir. Vergi mahkemelerinin tek hâkimle verdikleri kararlar Bölge İdare Mahkemesi'nde itiraz yoluyla kesin karar bağlanması öngörülmüş, kurul halinde verdikleri kararların ise Danıştay da karar bağlanması öngörülmüştür.

¹⁹Ekrem Buğra Ekinci, **Ateş İstidası...**, s.57

²⁰ Cengizhan Hatipoğlu, "Geçmişten Bugüne Türk Vergi Yargısı", *İÜHFM C. LKV, S.1*, s. 85-126, 2007, s.92

²¹ Hatipoğlu, a.g.m., s.94

²² Nami Çağan, "Vergi İtiraz Ve Temyiz Komisyonları", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 1971, Cilt 28, Sayı 1-4, s.198.

²³ 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu.

²⁴ Hatipoğlu, a.g.m., s.107.

Hem itiraz hem de temyiz kararları kesin karar niteliğindedir. Ancak her iki karar karşı da olağan kanun yolu olarak karar düzeltme müessesesi ihdas edilmiştir.

Sayfa/Page | 8

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

C. İSTİNAF SİSTEMİNİN YARGILAMA SÜRECİNCE YERİ

Vergi yargılaması ilk derece mahkemelerinde ve kanun yolları adı verilen ikinci derecede yargı mercilerinde yapılmaktadır. İstinaf sistemi ikinci derece yargılama biçimi olduğu için kanun yolları içerisinde yer almaktadır. Kanun yolundan kasıt; bir mahkemenin vermiş olduğu nihai bir kararın üst derece yargı yerlerinde veya aynı mahkemede yeniden ele alınmasıdır. Kanun yollarıyla alt mahkemenin kararı gözden geçirilmekte ve ya yeni bir karar verilmekte ya da alt derece mahkemesinin kararının doğruluğu teyid edilmektedir.

Kanun yolları amaçlarına göre geri dönme amaçlı ve iyileştirme amaçlı kanun yolları olarak sınıflandırılmaktadır²⁵. İlk derece mahkemesi tarafından verilen karar, üst mahkeme tarafından gözden geçirilip yeniden karar verilirse, bu karar iyileştirme amaçlı bir kanun yolu iken bir mahkemenin verdiği karar aynı mahkeme tarafından tekrar incelenerek karara bağlanırsa bu karar geri dönme amaçlı kanun yoludur²⁶. İstinaf kanun yolu; iyileştirme amaçlı kanun yolları kapsamındadır.

İstinaf yargılaması, ilk derece mahkemesi ile temyiz mahkemesi arasında yer alan bir mahkeme tarafından yapılmakta olup yargılama sürecinde bir süzgeç fonksiyonu görmektedir. Böylelikle, bir taraftan ilk derece mahkemesinin kararlarının denetimini yaparken bir taraftan da temyiz mahkemesinin yükünü azaltmaktadır.

D. VERGİ YARGISINDA İSTİNAF SİSTEMİ

1. İstinaf Sisteminden Önceki Vergi Yargısı

Kıta Avrupa'sında belli başlı vergi yargı sistemi olarak üç sistem uygulanmaktadır. Bunlar; Vergi yargılamasının adli yargı sistemi içinde yer

²⁵ Konuralp, a.g.m., s. 26.

²⁶ Konuralp, a.g.m., s.27.

alması, idari yargı sistemi içinde yer alması ve bağımsız bir vergi yargı sisteminin olması biçimindedir.

Türkiye’de uygulanan vergi yargı sistemi Fransız idari yargı sistemi esas alınarak oluşturulduğu için idari yargı sistemi içerisinde yer almaktadır. 1982 yılında yapılan yargı reformuyla, vergi uyuşmazlıklarının çözümü için;

- Vergi mahkemeleri
- Bölge idare idareleri
- Danıştay biçiminde üç mercii belirlenmiştir.

Bu sistemde vergi uyuşmazlıklarının çözümü için ilk derece mahkemesi olarak vergi mahkemeleri tayin edilmiştir. Vergi mahkemelerine açılan davalar, tek hâkimle veya kurul halinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu sistem, hali hazırda uygulanmakta olup, istinaf sistemi hayata geçirilince sona erecektir.

Tek hâkimin verdiği karar, aleyhine sonuçlanan tarafça bölge idare mahkemesine itiraz yoluyla götürülmektedir (İYUK m.45). Bölge idare mahkemesi, itiraz başvurusunu incelemekte ve şu kararlardan birisini vermektedir (İYUK m.45/4);

- *Maddi vakıalar hakkında edinilen bilgiyi yeter görürse,*
- *İtiraz sadece hukuki noktalara ilişkin ise,*
- *İtiraz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verirdi.*

Aksi durumlarda gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verirdi.

Ancak;

- *İlk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan itirazı haklı bulduğu veya*
 - *Davaya görevsiz hâkim tarafından bakılmış olması hallerinde,*
- kararı bozar ve dosyayı geri gönderir. Bölge İdare Mahkemesinin bu kararları kesindir.

Vergi mahkemesinin kurul halinde baktığı davalar ile ilgili verilen kararlar ise Danıştay’a temyiz yoluyla götürülmektedir (İYUK m.46). Danıştay temyiz talebi üzerine vergi mahkemesinin kararının hukuka olup olmadığını denetlemektedir.

2. İtiraz-İstinaf ve Temyiz Yollarının Karşılaştırılması

İstinaf yolunda bir taraftan vergi mahkemesinin kararı denetlenmekte, bir taraftan da uyuşmazlık konusu olay yeniden ele alınarak yeni delil ve olgular göz önünde bulundurulularak yeni bir karar verilmektedir²⁷. İtiraz yolunda da istinaf yolunda olduğu gibi hem maddi hem de hukuki açıdan inceleme yapılarak yeni olgu ve deliller göz önünde bulundurulularak karar verilmektedir²⁸. Dolayısıyla yargılama açısından itiraz yolu ile istinaf yolu birbirine çok benzemektedir.

İtiraz yolu yerine istinaf yolunun getirilmesindeki temel neden, yargılama sürecinde istinaf mahkemelerinin birer süzgeç görevi görmesini sağlayarak vergi davalarının büyük bir kısmının istinaf aşamasında sonlandırılmasıdır. Bu yolla aynı zamanda vergi mahkemelerinin verdiği kararlar, istinaf mahkemelerinde ihtisaslaşmış yargıçlar tarafından yeniden gözden geçirilmiş olmaktadır.

İtiraz yoluyla istinaf yolunun en önemli farkı; itiraz yoluyla verilen kararlara karşı temyiz yolu kapalı iken, istinaf yolunda belli bir tutarın üzerindeki davalar için temyiz yolunun açık olmasıdır.

Temyiz mahkemeleri bütün mahkemelerin üzerinde yer alan tetkik mahkemeleridir. Varoluş amaçları, alt mahkemelerin verdikleri kararların yasalara uygunluğunu tetkik etmektir.

Temyiz ile alt mahkemenin verdiği karar üst mahkemece sadece hukuka uygunluk yönünden incelenirken istinafta ise alt mahkemenin verdiği karar üst mahkemece hem esas hem de usul yönünden incelenmektedir²⁹. İstinaf incelemesi üzerine verilen karar duruma göre temyize de konu edilebilmektedir. Temyiz yolunda ilk derece mahkemesinin kararı sadece hukuka uygunluk bakımından inceleme konusu yapıldığı için temyiz aşamasında yeni vakıa ileri, sürülemediği gibi yeni delil de sunulamaz³⁰. Sonuç olarak istinaf mahkemelerinin belli bir tutarın üzerindeki davalarla ilgili

²⁷ Bahri Öztürk... vd, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, günc. 4.bs., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s.605.

²⁸ Öztürk... vd, a.g.e., s.606.

²⁹ Sancaktar, a.g.m., s.2248

³⁰ Baki Kuru, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, Legal Yayın Evi, İstanbul, 2015, s.528.

olarak vermiş oldukları kararlar, temyiz makamının hukuki denetiminden geçmektedir.

3. İstinaf Sisteminin Getirilişi ve Uygulama Usulü

Türkiye’de idari yargıda istinaf sistemine geçiş, 2009 yılında Adalet Bakanlığı’nca yayınlanan Yargı Reformu Stratejisi’nde öngörülmüştür³¹. Gerekçe olarak da Danıştay’ın yükünün fazla olduğu, birkaç yıllık birikmiş dosyaların olduğu belirtilmiştir. Strateji Belgesi’nde, istinaf sisteminin hayata geçirilmesi için mevcut bölge idare mahkemelerinin alt yapıyı oluşturduğu ve bu sebeple uygulamanın kolay olacağı vurgulanmıştır.

2015 Yargı Reformu Stratejisi’nde ise 25 ilde bulunan Bölge İdare Mahkemeleri yerine istinaf yargılaması yapacak Bölge İdare Mahkemeleri’nin kurulması öngörülmüş olup, 2014 yılında 8 ilde Bölge İdare Mahkemesi kurulduğu belirtilerek bu mahkemelerin yakın zamanda faaliyete geçirileceği vurgulanmıştır³².

6545 sayılı Kanun’la³³ yapılan düzenlemelerle 28.06.2014 tarihi itibarıyla idari yargı sistemine, dolayısıyla da vergi yargılama sistemine istinaf müessesesi yasal olarak getirilmiştir. Ancak alt yapının tamamlanması için geçiş dönemi öngörülmüştür. Alt yapı, bölge idare mahkemelerinin üzerine bina edilecektir. Daha açık ifadeyle Bölge İdare Mahkemeleri, “**Bölge İstinaf Mahkemeleri’ne**” dönüştürülecektir.

İstinaf sistemi; “Kararlara Karşı Başvuru Yolları” başlığı altında İYUK’un 45.maddesinde düzenlenmiştir. 1.fıkrafta;

“İdare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. Ancak, konusu **beş bin** Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar **kesin** olup, bunlara karşı istinaf

³¹ Yargı Reformu Stratejisi 2009, TC. Adalet Bakanlığı, s.15, www.sgb.adalet.gov.tr/Yargi-Reformu-Stratejisi.pdf, Erişim, 15.08.2015.

³² Yargı Reformu Stratejisi 2015, TC. Adalet Bakanlığı, s.50, http://www.sgb.adalet.gov.tr/yargi_reformu_stratejisi.pdf, Erişim, 13.08.2015.

³³ 28.06.2014 tarih ve 29044 sayılı RG.

yoluna başvurulamaz”, hükmüne yer verilerek istinafa konu davalar, istinaf mercii, başvuru süresi ve sınırları belirtilmiştir.

İstinaf Sisteminde Yargılama ve Karar: İYUK m.45/3 ve 4 'te istinaf başvurusunun yapıldığı Bölge İdare Mahkemesi'nin yargılamayı nasıl yapacağı ve karara bağlayacağına ilişkin usul açıklanmıştır.

Sayfa/Page | 12

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Birinci olarak; Bölge idare mahkemesi, istinaf başvurusu üzerine yaptığı inceleme sonunda ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir. Karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise gerekli düzeltmeyi yaparak aynı kararı verir.

İkinci olarak; Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu durumda bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir.

İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir.

Üçüncü olarak; Bölge idare mahkemesi, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulursa, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olursa, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Bölge idare mahkemesinin kararları kesindir.

E. İSTİNAF SİSTEMİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

İstinaf sisteminin yürürlüğe girmesi ile beraber, vergi yargısında yeni bir yapı oluşmuş oldu. Öncelikle dava konusu işlem tutarı esas alınarak bir yargılama sistemi oluşturuldu. Vergi uyuşmazlıkları ile ilgili olarak birinci derecede yetkili birim olan vergi mahkemesince verilen kararlar, bölge idare(istinaf) mahkemesince yeniden görüşülerek karara bağlanacaktır. Sürecin işleyişi aşağıdaki biçimde olacaktır;

— Öncelikle her türlü vergi uyuşmazlığıyla ilgili ilk derece mahkemesi sıfatıyla vergi mahkemesine dava açılacaktır.

— Birinci olarak tutarı 5.000 TL'ye kadar olan davalar vergi mahkemesince karar bağlanacaktır.

— İkinci olarak tutarı 5.000 TL'yi aşan davalar, vergi mahkemesi kararından sonra 30 gün içinde Bölge İdare(İstinaf) Mahkemesi'ne istinaf yoluyla götürülecektir. Bölge İdare Mahkemesi, 100.000 TL'ye kadar olan davalarda kesin karar verecektir.

— Üçüncü olarak Bölge İdare(İstinaf) Mahkemesi'nin istinaf başvurusu üzere 100.000 TL'nin üzerindeki davalar için verdiği istinaf kararları ise 30 gün içinde Danıştay'da temyiz başvurusuna konu edilecektir. Danıştay bu tutarın üzerindeki uyuşmazlıklarla ilgili kesin kararını verecektir.

— 100.000 TL'yi aşan istinaf mahkemesi kararları temyize götürülebilirken bu tutarın altında kalan kararların temyiz incelemesi mümkün olmamaktadır.

Bölge idare (istinaf) mahkemesinin 100.000 TL'nin üstündeki davalarla ilgili olarak verilen kararlarda, dava aleyhine sonuçlanan taraf 30 gün içerisinde Danıştay'a temyiz başvurusu yapacaktır. Danıştay istinaf kararını onayabileceği gibi bozabilmektedir. Bozduğu takdirde dosyayı tekrar istinaf mahkemesine gönderecektir. İstinaf mahkemesi kararında ısrar ederse, bu defa aleyhine sonuçlanan taraf Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'na temyiz yoluyla başvuracaktır. Vergi dava daireleri kurulu, ısrar kararını bozarsa tekrar istinaf mahkemesine geri gönderecektir. İstinaf mahkemesi artık ısrar kararında direnemeyecektir, bozma kararına uymak zorundadır.

100.000 TL'yi aşmayan davalar davalarla ilgili verilen istinaf kararlarına karşı yargının yenilenmesi ve Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolları ise açıktır.

Bu yapıya göre vergi uyuşmazlıklarının çözümünde kesin kararın verilmesi; bir aşamalı, iki aşamalı ve üç aşamalı bir yargısal sürece bürünmüştür.

Tutarlar	Yargılama Mercileri
0-5.000 TL arası davalar	Vergi Mahkemesi'nde
5000-100.000 TL arası davalar	Vergi Mahkemesi ve Bölge İdare Mahkemesi'nde
100.000 TL üzeri davalar	Vergi Mahkemesi, Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay'da kesin karara bağlanacaktır.

Görüldüğü gibi vergi uyuşmazlıklarının çözümü için yeni yargı sisteminde üçlü bir süzgeç oluşturulmuştur. Öncelikle bütün davalar vergi mahkemesinden geçmekte ve 5000 TL'ye kadar olan davalar burada süzölmektedir. İkinci olarak süzgeç rolü istinaf mahkemesine düşmekte ve 100.000 TL'ye kadar olan davaların yargılanması burada bitmektedir. 100.000 TL'yi aşan davalarda ise hala uyuşmazlık çözülememişse son aşama olarak Danıştay devreye girmektedir.

F. VERGİ YARGISINDA İSTİNAF SİSTEMİNİN UYGULANMASINDA MUHTEMEL SORUNLAR VE ÖNERİLER

1. İstinaf Sisteminden Beklenen Faydalar

İstinaf sisteminden önce Türkiye'de vergi yargı sisteminin temel sorunları; yargılama sürecinin oldukça uzun sürmesi, adaletin geç tecellisi, uyuşmazlık türleri itibariyle uzmanlaşmanın yeterli düzeyde olmaması, özellikle Danıştay'da biriken dosya sayısının oldukça fazla olması vb.dir.

İstinaf sisteminin getirilmesiyle beraber, ilk derece mahkemesi olan vergi mahkemesi ile temyiz mercii olan Danıştay arasında istinaf mahkemesi tesis edilecektir. İstinaf mahkemesi bölge düzeyinde teşkilatlandırılarak her bir yargı bölgesinde ilk derece mahkemelerinde çözümlenemeyen davalar, Danıştay'a gerek kalmaksızın büyük ölçüde çözüme kavuşturulmuş olacaktır.

İstinaf mahkemesinden görev yapan hâkimler alanlarında uzmanlaşmış, daha donanımlı hâkimlerden oluşacağı için yargı kararlarının hukuka uygunluğu ve adaletin tesisi noktasında olumlu sonuçlar alınabilecektir.

Nihayet, vergi uyuşmazlıklarının belli bir kısmı vergi mahkemelerinde sonlandırılacak, önemli bir kısmı ise bölge istinaf mahkemelerinde sonuçlandırılacaktır. Böylece Danıştay'a intikal edecek dosya sayısı önemli ölçüde azaltılarak Danıştay'ın asıl işlevi olan hukuki tetkik mahkemesi rolüne odaklanmasına katkı sağlanacaktır.

2. İstinaf Mahkemelerinin Farklı Kararlarında İçtihat Birliği Sorunu

Bölge istinaf mahkemelerinin kurulmasıyla birlikte içtihat birliğinin nasıl sağlanacağı meselesi gündeme gelmiştir. İstinaf mahkemelerinin aynı

konuda farklı karar vermeleri durumunda, ortak bir karar varmanın nasıl sağlanacağı hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Konuya ilişkin olarak Fransa'daki uygulama bir model olarak önerilebilir.

Fransa'da mevcut uygulamada istinaf mahkemeleri başkanları belli sürelerle bir araya gelerek yaptıkları toplantıda görüş birliği oluşturmaktadırlar³⁴. Bu uygulamanın dışındaki hallerde ise istinaf mahkemelerinin farklı kararları için bir üst mahkemeye (Conseil d'Etat) temyizen başvurulmakta ve üst mahkemenin görüşü içtihat kabul edilmektedir.

3. Parasal Sınırlara Bağlı Yargılama Sürecinden Kaynaklanan Sorunlar

Yargılama sisteminde süreçlerin kurgulanmasında suçun türleri veya niteliklerinin dikkate alınmaması, yargılama hakkının kullanımının işlenen suçun parasal büyüklüğüne bağlanması yargılama hakkının kullanılmasında önemli sorunlar yaratmaktadır. Aynı nitelikteki bir vergi suçunu veya kabahatini işleyen bireylerin vergi kaybı yarattıkları miktar veya muhatap oldukları parasal yaptırım miktarlarına bağlı olarak farklı yargılama süreçlerine tabi tutulmaları eşitlik ilkesine ve yargılamada adalet ilkesine aykırı bir durumdur.

Yukarda belirtilen parasal sınırların alt ve üst sınırlarını dikkate alarak durumu örneklerle açıklamak mümkündür. Aynı vergi suçu veya kabahatini işleyen ancak kayba uğrattıkları vergi miktarı veya kesilen ceza bakımından 4.900 TL'lik bir tutar için dava açması gereken A mükellefi ile 5.100 TL'lik bir tutar için dava açması gereken mükellef B arasında yargılanma hakkı bakımından önemli farklılıklar olacaktır. Şöyle ki mükellef A sadece vergi mahkemesinde dava açacak olup, vergi mahkemesinin kararı kesin olacaktır. Karara itiraz veya temyiz için başkaca bir başvuru hakkı olmayacaktır. Oysa mükellef B vergi mahkemesinin kararına karşı Bölge idare mahkemesine istinaf yoluna gidecektir. Aynı suçu veya kabahati işlemelerine karşın her iki mükellefin yargılama süreçleri farklı olmuştur. Bu durumun diğer önemli bir sakıncası da benzer durumlar için vergi mahkemesi kararı ile istinaf mahkemesinin kararlarının farklı olması durumudur. Yargı kararlarında birlik nasıl sağlanacaktır? Sadece vergi mahkemesinde yargılama süreci

³⁴ Ahmet Akbaba, "Fransız İdari Yargı Sistemine Bir Bakış", *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/ 2, s.447.

tamamlanan mükellef A davayı kazanırken, istinafa gitme hakkı olan mükellef B davayı kazanırsa yargılamada birlik veya ortak içtihat nasıl oluşturulacaktır?

Benzer durum 5.000 TL ile 100.000 TL arasında ve 100.000 TL'den fazla olan ve aynı niteliği taşıyan suç ve kabahatler içinde geçerli olacaktır. Bu durumda da istinaf mahkemeleri ile Danıştay arasında nasıl içtihat sağlanacaktır.

4. Parasal Sınırların Zamanaşımı Süresi İçinde Değiştirilmemesi Sorunu

Parasal miktarın yargılama sürecinin belirlenmesinde temel kriter olarak alınmasının diğer önemli bir sakıncası da işlenen suçun belirlenme dönemidir. Vergi sisteminde zamanaşımı süresinin 5 yıl olduğu dikkate alındığında, aynı tarihte aynı suçu işleyen iki mükelleften, suçu zaman aşımı süresinin ilk yılında belirlenen ile zamanaşımının dördüncü yılında suç işlediği belirlenen mükellefin yargılama süreçleri de birbirinden farklı olacaktır. İYUK'ta belirtilen parasal büyüklükler yıllık olarak belirlenecektir. Oysa dava miktarları suçun işlendiği tarih olarak belirlenmektedir. Bu durumda aynı dönemde vergi suçu işleyen mükelleflerden zamanaşımı süresinin ilk yılında tespit edilen yargılama sürecinde üçlü yargılamaya kadar tüm yargılama süreçlerinden yararlanabilecekken, zamanaşımının son yılında suçu tespit edilen mükellef ise sadece vergi mahkemesi hakkını veya vergi mahkemesi, istinaf mahkemesi hakkını kullanabiliyor olabilir. Bu da yargılama hakkının kullanımında eşitsizliğe ve adaletin istenilen seviyede gerçekleşmesini engelleyecektir.

Bu nedenle vergi yargısında suçun niteliğini esas alan yargılama süreçlerine geçilmelidir. Kabahat sayılan fiillerle vergi kaybı yaratılması halinde parasal büyüklüklere bakılmaksızın davalar öncelikle vergi mahkemesinde görülmeli itiraz için bölge idare mahkemesine gidilmelidir. Kaçakçılık ve kaçakçılığa teşebbüs suçlarında ise parasal sınır gözetilmeksizin davaya öncelikle vergi mahkemesinde bakılmalı, temyiz için Danıştay'a gidilmelidir. Bu düzenlemenin yapılması halinde ikili yargılama sistemi korunacak ve yargılama sistemi hızlanacaktır.

5. İstinaf Sisteminde Vergi Uyuşmazlıklarının Çözümü İçin Uygulanan İdari Yolların Da Göz Önünde Bulundurulması Gerekliliği

Türkiye’de vergi uyuşmazlıklarının çözümü için idari yollar da mevcuttur. Bu yollardan hata düzeltme ve uzlaşma müessesesi en yaygın olanlarıdır. Dava açma süresi içinde vergi hatalarının düzeltilmesi için vergi dairesine yapılan başvurunun reddi halinde yargı yoluna başvurulabilmektedir. Dava açma süresi geçtikten sonra yapılan düzeltme başvuruları için Maliye Bakanlığı’na şikâyet yoluna başvurulmakta ve başvurunun reddi halinde yine yargı yolu açılmaktadır. Mevcut uygulamada hata düzeltme taleplerinin reddi durumunda yararlanılacak yargısal başvuru yolları ve başvuru süreci diğer vergi uyuşmazlıkları ile aynı olmaktadır. Oysa vergi hataları özel bir ihtisas alanıdır. Bu sebeple hata düzeltme talebi reddedilenlerin yargılama sistemi ve istinaf uygulaması tutara bağlı olmaksızın düzenlenmelidir.

Benzer durum uzlaşma için de geçerlidir. Uzlaşma talebi reddedilenler, yargıya başvurabilmekte ve diğer vergi uyuşmazlıkları ile aynı yargılama sürecine muhatap olmaktadır. Uzlaşmanın yapılış sürecinde uyuşmazlık konusu olay idare ile mükellef arasında ele alınarak gözden geçirilmektedir. Eğer uzlaşamazsa yargıya intikal etmekte ve uyuşmazlık süreci uzamakta ve adaletin tecellisi gecikmektedir. Öte yandan geçen sürede gecikme faizi işlemeye devam etmektedir. Bu nedenle uzlaşmaya konu edilen vergi uyuşmazlıkları için de ayrı bir yargılama ve istinaf sistemi getirilmelidir.

Sonuç

İstinaf sistemi Türk vergi yargısında yeni bir müessese olarak gereke Avrupa birliğine uyum sürecinin yargısal boyutunun tamamlanması için gerekse yargılama sürecinin oldukça uzun sürmesi, adaletin geç tecellisi, uyuşmazlık türleri itibariyle uzmanlaşmanın yeterli düzeyde olmaması, özellikle Danıştay’da biriken dosya sayısının oldukça fazla olması gibi sorunların çözümü için önemli bir adımdır.

İstinaf sistemiyle bir taraftan vergi mahkemesinin kararları denetlenirken diğer taraftan Danıştay’ın yükü azaltılmış olacaktır. İstinaf yolunda vergi davalarına nispeten daha uzman olan hâkimler bakacaktır. Böylelikle daha isabetli kararlar verilmiş olacaktır.

Ancak bu olumlu beklentilerin yanında bazı sorunlar da mevcuttur. Her şey den önce dava konusu aynı olan ve tutarı farklı olan uyuşmazlıklarda vergi mahkemesi, bölge istinaf mahkemesi ve Danıştay farklı kararlar verdiği içtihat birliğinin nasıl sağlanacağı bir sorundur. Bu konuda ortak bir içtihat mercii gereklidir.

Öte yandan yargılama sisteminde süreçlerin kurgulanmasında suçun türleri veya niteliklerinin dikkate alınmaması, yargılama hakkının kullanımının işlenen suçun parasal büyüklüğüne bağlanması yargılama hakkının kullanılmasında önemli sorunlar yaratmaktadır. Aynı nitelikteki bir vergi suçunu veya kabahatini işleyen bireylerin vergi kaybı yarattıkları miktar veya muhatap oldukları parasal yaptırım miktarlarına bağlı olarak farklı yargılama süreçlerine tabi tutulmaları eşitlik ilkesine ve yargılamada adalet ilkesine aykırılık oluşturacaktır.

Parasal miktarın yargılama sürecinin belirlenmesinde temel kriter olarak alınmasının diğer önemli bir sakıncası da işlenen suçun belirlenme dönemidir. Vergi sisteminde zamanaşımı süresinin 5 yıl olduğu dikkate alındığında, aynı tarihte aynı suçu işleyen iki mükelleften, suçu zaman aşımı süresinin ilk yılında belirlenen ile zamanaşımının dördüncü yılında suç işlediği belirlenen mükellefin yargılama süreçleri de birbirinden farklı olacaktır. Bu da yargılama hakkının kullanımında eşitsizliğe ve adaletin istenilen seviyede gerçekleşmesini engelleyecektir.

Bu nedenle vergi yargısında suçun niteliğini esas alan yargılama süreçlerine geçilmelidir. Kabahat sayılan fiillerle vergi kaybı yaratılması halinde parasal büyüklüklere bakılmaksızın davalar öncelikle vergi mahkemesinde görülmeli itiraz için bölge idare mahkemesine gidilmelidir. Kaçakçılık ve kaçakçılığa teşebbüs suçlarında ise parasal sınır gözetilmeksizin davaya öncelikle vergi mahkemesinde bakılmalı, temyiz için Danıştay'a gidilmelidir. Bu düzenlemenin yapılması halinde ikili yargılama sistemi korunacak ve yargılama sistemi hızlanacaktır.

Nihayet, hata düzetme taleplerinin reddi ve uzlaşmanın gerçekleşmemesi durumlarında mükelleflerin yargıya başvurmaları halinde uygulanacak yargılama sisteminde istinaf ayrıca düzenlenmelidir. Zira bu müesseselerle vergi uyuşmazlığı zaten bir defa idari aşamada çözülmeye çalışılmıştır. Uyuşmazlık sürecinin uzamaması için bu iki durumda yargıya başvurulması halinde istinaf yolu son yargı mercii olmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKBABA, Ahmet, "Fransız İdari Yargı Sistemine Bir Bakış", *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/ 2, ss.434-463
- AVCI, Mustafa, "İdari Yargıda İstinaf", *TBB Dergisi*, 2011 (96), ss.179-204.
- BİLGE, Necip, "Üst Mahkemeler", **Ord. Prof. Sabri Sakir Ansay'ın Hatırasına Armağan**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964, ss.62-89.
- ÇAĞAN, Nami, "Vergi İtiraz ve Temyiz Komisyonları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 1971, Cilt 28, Sayı 1-4. s.183-204.
- DEMİR, Abdullah, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, **Ateş İstidası, İslam Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü**, İstanbul: Filiz Kitabı, 2001.
- EKİNCİ, Ethem Buğra, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, gözden geçirilmiş II.Baskı, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2010.
- GÜRBÜZ, Mustafa, "İslam Hukuk Tarihinde Kanun Yolu Olarak Temyiz Mahkemesi ve Osmanlı Devletindeki İşleyişi", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- HATİPOĞLU, Cengizhan, "Geçmişten Bugüne Türk Vergi Yargısı", *İÜHFİM* C. LKV, S.1., 2007. s. 85-126.
- Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, (Türk ve Avrupa Birliği Uzmanları Tarafından Hazırlanmıştır), Türkiye Cumhuriyeti'nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi, AB-Eşleştirme Projesi, Türkiye Adalet Bakanlığı, Hollanda Yargı Konseyi, İsveç Ulusal Mahkemeler İdaresi, Ankara: Adalet Bakanlığı, 2007.
- KARAHANOĞULLARI, Onur, *Türkiye'de İdari Yargı Tarihi*, (Doçentlik Çalışması), İnternet Paylaşımı, 2005, s.72, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/turkiyedeidariyargitarihi.pdf>, Erişim, 12.10.2015.
- KONURALP, Haluk, "Fransız Hukukunda Kanun Yolları Arasında İstinafın Yeri, (Hukuk Davaları Açısından)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1, Ankara 2001, ss.25-39.
- KURU, Baki, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, Legal Yayın Evi, 2015.

ÖZTÜRK , Bahri... vd, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, güncellenmiş 4.bs., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.

SANCAKTAR, Oğuz, “İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler”, *Journal of Yaşar University*, Özel Sayı (Aydın Zevkliler’e Armağan), 2013, Vol: 8, ss.2237-2326.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, Ekrem Buğra EKİNCİ, **Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle**, İstanbul: Beylik Yayınları, 2015.

Yargı Reformu Stratejisi 2009, TC. Adalet Bakanlığı, s.15, www.sgb.adalet.gov.tr/Yargi-Reformu-Stratejisi.pdf, Erişim, 15.08.2015

Yargı Reformu Stratejisi 2015, TC. Adalet Bakanlığı, s.50, http://www.sgb.adalet.gov.tr/yargi_reformu_stratejisi.pdf, Erişim, 13.08.2015

Summary

Appeal is an establishment formed for a decision made by the court of first instance to be inspected by the higher judicial authority. By this, it is meant that a decision made in the lower court regarding an event of matter of dispute is re-handled again by the higher judicial authority and a new decision is made.

Appeal system was practiced all along in Europe particularly in France and Holland. It is set forth that this establishment was rooted in feudal system in France and it was brought for the resolution of disputes arising from jurisdiction manner. However, when a detailed research is made, it is understood that the roots of this establishment were in Hanafi law also affecting French administrative jurisdiction law and it was implemented for a certain period in Ottoman Empire as well. Therefore, the establishment in question is not unfamiliar to our legal system in fact.

Tax system is included in administrative jurisdiction law in Turkey. While tax courts were in charge as courts of first instance in trial system having been practiced all along, there was objection right in regional administrative court and appeal rights in Council of State against decisions of tax courts. Appeal system was brought to the trial system with the reform made in 2014.

As a new establishment in Turkish tax law, appeal system is a significant step for the completion of judicial dimension of the process of adaptation to the European Union as well as resolution of problems such as long trial process, the

late manifestation of justice, not having a reconciliation in the sufficient level due to types of disputes and since the number of files accumulating in the Council of State is quite a lot.

By appeal system, on the one hand, decisions of tax court will be inspected, on the other hand, the burden of Council of State will be lightened. In appeal system, more professional judges will proceed with the tax cases. In this way, more accurate decisions will be taken.

However, there are certain problems besides these expectations. Before anything else, how stare decisis will be ensured, when tax court, regional appeal court and Council of State make different decisions in disputes with the same matter and different lawsuit cost, constitutes a problem. A mutual legal precedent is required on this issue.

Besides, not taking crime types or characteristics into consideration during construction of processes in trial system, depending the use of jurisdiction right upon the financial amount of the committed crime create significant problems in use of jurisdiction right. It will be against the principle of equality and justice principle in trial when individuals committing a tax crime with the same characteristics subject to different trial processes depending upon the quantity of tax loss or financial sanction imposed to them.

Another important disadvantage of considering the financial amount as the main criteria in determination of trial process is the period of committed crime's determination. When considering that the period of statute of limitation is 5 years in the tax system, trial processes of taxpayers committing the same crime in the same date will be different from the one whose crime has been determined in the first year of statute of limitation and the other one who has been determined as having committed crime in the fourth year of statute of limitation. This will cause inequality in use of jurisdiction right and prevent the justice to be practiced in the sufficient level.

For this reason, there should be trial processes taking the characteristics of the crime as basis in tax law. Cases should be proceeded in tax court first and then proceeded in regional administrative court for objection regardless of the financial amounts in tax losses arising from actions regarded as crime. In the crimes of fraud or attempt to fraud, the case should be proceeded in tax court without taking financial amount as limit and then it should be gone to Council of

State for appeal. If this regulation is made, binary trial system will be protected and trial system will gain speed.

In cases of refusal of bill for reformation and not reaching reconciliation at the end, appeal should also be regulated for trial system to be implemented if taxpayers take legal action. This is because, tax dispute was tried to be solved in administrative phase with these establishments. For the process of dispute not to take longer, the way of appeal should be the last judicial authority if it is taken legal action in both conditions.

The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974

Bariř ÖZDAL*

Abstract

Cyprus Problem has been using its prevalence since years and depending on developments faced in international conjuncture, this problem comes into prominence from time to time and sometimes it is left in the background. Nevertheless, in general it is observed that Cyprus Problem covers an important effect over Turkish foreign policy. The main reason of this fact is that no permanent solution has been found for the problem yet. Due to latest developments, this problem has been handled by many scholars and has been analyzed from various perspectives. The purpose of this study is to present the historic development of Cyprus Problem in general terms and analyze the postures and theses of the parties involved in the period until 1974. Only after having completed this analysis, the actual reasons of 1974 Peace Operation can be coherently understood.

Keywords: Cyprus, Turkey, Greece, Enosis, EOKA.

1974'e Kadar Olan Dönemde Kıbrıs Sorununun Gelişiminde Tarafların Tutum ve Tezleri

Öz

Kıbrıs Sorunu yıllardan beri güncelliğini korumakta ve uluslararası konjonktüründeki gelişmelere göre zaman zaman ön plana çıkmakta veya zaman zamanda biraz daha arka planda yer kalmaktadır. Fakat genel olarak bakıldığında Kıbrıs Sorunu'nun özellikle 1974 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin iç ve dış politikalarında önemli bir yer tuttuğu ve Türk dış politikasını pek çok yönü ile

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusb.13048>

* Assoc. Prof. Dr., Uludağ University, Faculty of Economics and Administration, International Relations Department, Chair of Diplomatic History, E-mail: barisozdal@gmail.com

etkilediği görülmektedir. Bu durumun temel nedeni ise henüz Soruna kalıcı bir çözüm bulunamamış olmasıdır. Konu bu denli sıcak gelişmelere sahne olduğu içinde birçok biliminsanı tarafından ele alınmış incelenmiş, değişik boyutları ile analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı ise genel hatlarıyla Kıbrıs Sorunu'nun tarihsel gelişimini aktararak, 1974'e kadar olan dönemde tarafların tutum ve tezlerini karşılıklı olarak analiz etmektir. Ancak böyle bir analizin ardından 1974 Barış Harekâtlarının nedenlerinin anlaşılabilceği, çalışmada ana tez olarak savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, Enosis, EOKA.

Introduction

It is claimed that name of Cyprus¹ which is located on a key point² in between Europe, Asia and Africa with its geopolitical position in Eastern Mediterranean comes from Kypros which is known as rose balsam mostly growing on the Island, comes from a girl named Kiniross based on a myth that comes from goddess of love Kipris or from Cuprum which means copper.³ According to some sources, it is stated that the origin of name is “Yadana, Kittim, Cypr” and “Zabar” word which means copper⁴ or the name has been given due to its shape resembling the neat's leather stretch over the door of a stable in order to get dried after being salted.⁵

Cyprus Island which is natural extension of Anatolia had been connected to Hatay region of Anatolia during the first times of geological period and it had split from Anatolia by subsidence occurred during second and third times.⁶ Cyprus Island which is located in eastern section of Mediterranean and which has a distance of 40 mile (64 km) to Southern shores of Turkey and 70 mile (1126 km) to Greece is the third biggest island of Mediterranean after

¹ This article was written to upgrade the information in the following work, which was published previously. Ulvi Keser, Barış Özdal “Kıbrıs'ta Türk-Ermeni İlişkilerine Kesitsel Bir Bakış 1914-1964”, *Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Erzurum/Türkiye* 2-4 Mayıs 2012, pp.963-992.

² Pierre Oberling, **The Cyprus Tragedy**, Lefkoşa, Rüstem and Brothers Press, 1989, p.3.

³ Sir George Hill, **A History of Cyprus**, Cambridge University Press, Volume 1, 1949, p.1; Halil Fikret Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Ankara: [Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü], 1964, p.13; Robin Parker, **Aphrodite's Realm**, Nicosia, Zavallis Press, 1962, s.9.

⁴ Ahmet Özyurt, “Hep Sıcak Bir Ada; Kıbrıs”, *Atlas Dergisi*, Sayı 15, Haziran 1994, p.32.

⁵ Lawrence Durrell, **Acı Limonlar; Kıbrıs-1956**, İstanbul, Belge Yay., Eylül 1992, p.27.

⁶ Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, Dilhan Ofset Yayınları, 1992; p.9.

Sicily and Sardinia islands with its 9,251 km² surface area⁷ Due to its important geographical location and geostrategic value, Cyprus has come under any power which dominates Eastern Mediterranean and at periods when this regional domination is not available, there has been disputes of different powers.

If it is mentioned in general lines, the island which has the name of Alaysa B.C. 2000 has entered into domination of Egyptians which come from a place other than Anatolia for the first time in B.C. 1500.⁸ After this date, it has been under domination of respectively Hittites, Phoenicians, Ancient Greeks, Assyrians, Persian, Macedonians, Genoese, Mameluke and Venetian. Even Phoenicians, Aegean and Ancient Greeks have settled on the island from time to time, it is an island at which most of the ethnic predominance belongs to Anatolian people and which mostly Anatolian people migrated.⁹ On 14 March 1489 Cyprus had been under the dominance of Venetian administration and Greek Cypriots, Armenian and Maronites¹⁰ have been forced to live as slaves in Kormakitis, Aromatos, Aya Marina and Karpasya villages in Greacized manner by the pressure of Greece¹¹ they have earned a full freedom at each field by conquest of the island in 1571 and this situation has continued until the date when the island has been given to British.

The aim of this study is to comparatively analyze the postures and theses of the parties involved in the period until 1974 by presenting the historical development of the Cyprus Problem. In this framework, this paper first looks into the historical governance periods defined by the Ottoman Empire, British control and the establishment of the Republic of Cyprus. Following this historical phase, this paper seeks to examine the postures and theses of the involving parties during periods of 1960-1967 and 1967-1974. In the last section, the overall assessment of the historical analysis is presented.

⁷ Atilla Atan, "Cyprus-Born of a New Turkish State", *Maganize of Turkish History with Documents*, Number 14, April 1986, p. 56; Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1984; p.35.

⁸ Güvenç, *ibid*, p.23.

⁹ Afif Erzen, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara, 1971, p.82.

¹⁰ Arif Alagöz, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara, 1971, p.25.

¹¹ Hilmi Kılın, "Tarihsel Perspektif İçinde Enosis Hareketine Bir Bakış", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Temmuz 1987, Sayı 2, p.25.

Ottoman Empire Period¹²

On Cyprus, which had come under domination of Ottoman Empire after long wars starting from 1 July 1570 and ending on 1 August 1571, Ottoman Empire has implemented an administration proper with its administrative organization and the Island has been under governorship of Istanbul as the capital of it has been specified as Nicosia.¹³ After the conquest, some precautions had encouraged soldiers to stay and start to live on the Island upon writ of Sultan Selim II; and on the other hand, many families had been sent to the Island from southern provinces of Anatolia in conformance with mandatory migration tradition of Ottoman Empire used for lands obtained after wars.¹⁴

In other words, a census had been taken by Ottoman Empire after conquest and population, people having a profession, status of real estates and other goods had been determined. As a result of this census, it had been determined that as of 1572 there had been 2.779 people residing at different locations of the Island but mostly at Nicosia, Limasol, Kyrenia, Baf, Tuzla and Magosa as artillerymen, volunteer, guardian and soldiers.¹⁵ It had been ordered in 21 September 1572 by Writ of Sultan to send people from Anatolia and especially from Karaman, Icel, Bozok, Alaiye, Tek and Manavgat to the Island in order to change the demographic structure of the Island. In order to make

¹² This article was written to upgrade the information in the following work, which was published previously. Mine Akkuş, Barış Özdal, Lausanne Barış Anlaşmasının Ardından Türkiye'ye Gelen Göçmenler-Mülteciler", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyum Bildiri Kitabı*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No.8, Ankara, 2009, pp.91-112.

¹³ Refer to the following articles for Cyprus coming under the dominance of Ottoman Empire and detailed historical information about the administration of the island; İsmail, passim; Güvenç, passim; Faruk Sönmezoglu, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1991; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000; *Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975; Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri, 1821-1993**, Ankara, Ümit Yayınları, 1993; Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, İstanbul, Kaynak Yayınları, Cilt 1-2, 1984-1985.

¹⁴ Ref. Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *ÇTTAD*, V/12, 2006/Bahar, pp.105-106.

¹⁵ In a different source, it has been stated that upon the census made after conquest 85.000 Armenian, Rum, Maronite and Copts in between 14-50 years old people except women and children were living in the Island. Archimandrit Kiprianos, *Excerpta Cypria: Istria Hronololki Tish Nisu Kibro*, Venice, 1788, p.345.

the migration to island attractive for the ones going to Cyprus, tax exemption for the next 2 years had been entitled for the ones settling in the Island. Besides, permission had been given to soldiers who requested to settle on the Island after conquest and it had been ordered from married ones to bring their wives to the Island. For single soldiers who requested to settle on the island, girls from Anatolia have been brought to the island and these soldiers had been married these girls.¹⁶

As a result of this residence plan implemented by Ottoman Empire, two ethnic and religious structures have been formed from Muslim Ottoman Empire-Turkish society and Greek Cypriot society including Orthodox Christians. Within the period non-Muslim societies living on the Island has sustained their existences in nation system and they have had the opportunity to provide income, building schools and churches etc. for their religious and cultural requirements via institutions which have been allowed by state and of which legal entities have been accepted by state as in other Counties of Ottoman Empire.

Due to the effect of nationalism proliferation, Orthodox Christian society on the Island has started to adopt Greek identity since the beginning of 19th Century and the first rebellion movement against the Ottoman rule in Cyprus, in parallel with 1821 Mora Rebellion has happened against Ottoman Empire as a result of Cyprus Orthodox Church provoking Greek Cypriot society in order to realize some part of its "*Megali Idea*".¹⁷

The losing of 1877-1878 Ottoman-Russian War and later the signing of Ayestefanos Agreement on 3 March 1878¹⁸ have been milestones in Cyprus History. Since Ottoman Empire has accepted the "Defense Pact" 'proposal of

¹⁶ About this matter refer also to; Ahmet C. Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri", (içinde) Hüseyin Gökçekuş (editör), *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu*, Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Lefkoşa, 12-14 Haziran 2001, pp.20-27; Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Ankara, Stratejik Araştırmalar ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi1/2002, 2002, pp.95-96 ve 99-101.

¹⁷ For detailed information refer to; Sözmezoğlu, ibid, p.8; Adıyeke, Adıyeke, ibid, pp.101-103; Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul, Fen Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978, p.37.

¹⁸ For detailed information about Ayestefanos Agreement refer to; Barış Özdal, "Ayestefanos ve Berlin Anlaşmaları İtibarıyla Ermeni Sorunu", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, Ağustos 2006, pp.109-119.

the Great Britain in these rough times and on 4 June 4 1878 “Cyprus Convention” in between two countries has been signed.

While the Great Britain gives guarantee to Ottoman Empire for the protection of lands of Ottoman Empire in Asia by this convention, with two articles (and Additional Protocol with 6. Art) which has been announced as imperial decree which has been approved by Sultan on 7 July 7 1878; Ottoman Empire has transferred Cyprus to the Great Britain by proxy and under a provisional condition. However, it is important to mention that the dominance of the Island has not been transferred over the Great Britain as a result of this convention which has been put into force after Admiral Lord John Hay has received Cyprus on behalf of the Great Britain on 12 July 12 1878. In order words, Cyprus has stayed under the dominance of Ottoman Empire and it has been decided for the Great Britain to pay 92.000 Ottoman Liras to Ottoman Empire to keep Cyprus on hand.¹⁹

When Ottoman Empire took sides on 29 October 29 1914 with Germany and Austria-Hungary during World War I, the Great Britain has unilaterally terminated afore mentioned 1878 Convention and has declared war on 5 November 1914 and has declared that it has annexed Cyprus. Besides, upon Decree of Kingdom Council dated 27 November 27 1917 , the Great Britain had requested the ones who lived in Cyprus to acquire British citizenship within two years and many Turkish people who had not adopted this decree had left Cyprus.²⁰

After the World War I, at the London Conference organized between 23 February-12 March 1921, the decree of Turkey given up all its rights upon Egypt, North Africa and Cyprus has been taken and a similar provision has been mentioned in Sevres Agreement Article 117 as follows: “*Turkish nationals born or habitually resident in Cyprus will acquire British nationality*

¹⁹ For detailed information about this matter, refer to; Uçarol, “**1878 Cyprus Problem...**”, ibid, p.65,94 vd; Adıyeke, ibid, pp.103 vd; Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Tarihi: İngiliz Dönemi 1878-1960**, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997, pp.5-12.

²⁰ Population of Cyprus is 274.108 of which dated census it has been understood that Turkish population on the island has been increased by 5.119 (approximately 1%) and has been 56.428. At April 24, 1921 dated census, Turkish population on the island has been increased by 4.911 (approximately 0.8%) and has been 61.339. Total population on the island as of 1921 is 310.709. Keser, ibid, pp.106-107.

and lose their Turkish nationality, subject to the conditions laid down in the local law".²¹

As s known, this provision of Sevres Agreement has not been put into force as a result of great victory of Turkish National Independence War and defeat of imperialism in Anatolia has been accepted by whole world upon Treaty of Lausanne²² which has been signed on 24 July 24 1923. Regarding Articles 16, 20 and 21 of this agreement which has been provided the new independent Republic of Turkey to be accepted internationally, Turkey has taken into consideration the developments in international conjuncture of the period and difficulties brought by the fact of recently coming out of war and has followed a cautious policy and so has accepted annexation of Cyprus to the Great Britain.

Due to these aforementioned provisions, Cyprus has been announced as "*Crown Colony*" and Sir Malcolm Stevenson has been assigned as governor. Due to the same provision, the Republic of Turkey has acknowledged that the Island which has been under British invasion and annexation since 1878 has been British lands de jure. Turkey has abdicated its rights over Cyprus on behalf of the Great Britain not on behalf of Greece or Greek Cypriots. This matter has been emphasized by Turkey and Turkish Cypriots against applications made by Greece and Greek Cypriots to the Great Britain for the island to be handed over them.

However it is important to emphasize that at Lausanne "Turkey has not made a fatal mistake..."²³, on the contrary, regarding the period and international conjunctures of the period and by taking into consideration the difficulties brought by the fact of recently coming out of war, it has followed a cautious policy. The reason of this policy by the statement of Sabahattin Ismail; is that Turkish nation which has been tired and exhausted as a result of

²¹ "Treaty of Peace Between The Allied & Associated Powers and Turkey, Signed at Sevres - August 10, 1920", http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevres_ENG.pdf (e.t. 11.02.2015).

²² The original name is "Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne July 24, 1923 The Convention Respecting the Regime of the Straits and Other Instruments Signed At Lausanne", See full text: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne (e.t. 11.02.2015)

²³ Mehmet Hasgüler mentions that "*Cyprus Problem is a fatal negligence in Lausanne but immunity of Lausanne has prevented this fact to be mentioned for years*". Mehmet Hasgüler, 84. Yılında Lozan Antlaşmasına Bakış", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=859&type=23> (e.t.10 Aralık 2007).

wars which has been faced one after the other, should have given all of its attention to empowering the newly established Republic.²⁴

British Administration Period

It is possible to analyze status of Cyprus under the dominance of British government under three periods. The first period is acknowledged as 1878-1914. This is the period when the right of dominance belongs to Ottoman Empire due to agreements but the administration of Cyprus was handed over to the British government. The second period is 1914-1923; the Island had been actually annexed by the Great Britain. The final period is 1923-1960, which started: by the Lausanne Peace Agreements, and when the Island had been under British dominance. The period had ended when the Republic of Cyprus has been established on 16 August 1960 after the Zurich and London Agreements²⁵.

After such a general classification, when it is discussed in detail, ethnic structure of Island population has not been changed more under the administration of the British government. Under this scope, while there had an exchange of population between Turkey and Greece, Greek Cypriots and Turkish Cypriots had continued to live together in the same towns and villages.²⁶ However, this fact does not mean that there had been no fight against the British administration. For example, the first rebellion against the Great Britain which applied colonial administration over the Island had been performed in 1931 during the management of Kyrou and Kitium Bishop Nikodemas who was the Cyprus of Consul of Greece. This rebellion had been prevented by harsh precautions taken by the British government.²⁷

After this 1931 rebellion, a calm period until the end of the World War II had dominated the island under the administration of the Great Britain; but after the World War II the political positions had started to change. During the war, the Greek Communist Party and AKEL (Anothotikon Komma

²⁴ Sabahattin İsmail, "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (1.Bölüm)", <http://www.kibris1974.com/c-aturkun-kibrisa-ve-kibris-turklerine-verdigi-onem-1-bolum-t4435.html> For detailed information refer also to Sabahattin İsmail, Engin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)**, KKTC, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları No.8, 2000.

²⁵ Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, ibid, p.3.

²⁶ Andrew Mango, *Kıbrıs Sorunu: Yeni Gelişmeler Işığında*, İstanbul, 15 Kasım 1997, Sunuş Metni, p.2.

²⁷ Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Ankara, Demircioğlu Matbası, 1991, s.9.

Ergazomenau Lou – Progressive Party of Oroletarian Society) which adopted socialist structure advocate ENOSIS. Makarios who became the archbishop on 1950 had commenced studies to provide ENOSIS for Greek Cypriots in Greece and Cyprus.

The first study performed on the Island about ENOSIS under the leadership of Orthodox Church was known as the plebiscite in 1950. Greek Cypriot society had thought that they should be a part of Greece but this plebiscite in which only Greek Cypriot society had participated had not been accepted by Turkish Cypriots and Great Britain and it had remained just as a census.²⁸ British government had decided to protect its status on the island since 1950. To this and Turkey had become a party against the demands of Greece.

After the end of the World War II, Turkey had not shown any interest over developments on the island in contrast to the Greek Cypriot society and Greece; and had perceived the events as internal affairs of the Great Britain after the Lausanne Peace Agreement. On the contrary of this official attitude of the Turkish Government, Turkish public had started to pay attention over the matter since 1948.²⁹ The problem had got more interest in public opinion especially when Greece made a statement within the first months of 1951 mentioning that it was officially interested in Cyprus.³⁰ Greece had understood that they were unable to satisfy their ENOSIS demands by making moderate interviews with the British Government then they had increased their effort to bring the matter to the United Nations, then Turkey had started to be officially interested in this problem.

During 1955, a group of Greek Cypriots established a secret organization named EOKA under the leadership of Grivos who had been in charge as a colonel in Greece army with the aim of removing the British from the island; and had started an armed attack against the British administration for ENOSIS. After these attacks of Greek Cypriots, the British government had started to accept Turkey as a party in the Cyprus problem in its Cyprus related politics in order to balance ENOSIS demands of Greece; and on the other hand has presented to parties its plans including self-government suggestions due to the increase in actions of EOKA. Greek Cypriot society under the

²⁸ Ibid.

²⁹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-59, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara, ASBF Yay., 1963, p.19.

³⁰ Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, ibid, p.77.

management of Makarios has insisted on the acceptance of self-determination principle to be implemented for the island against this suggestion of British government.

Within this period, EOKA has killed total of 216 people of whom 12 were Turk, 96 were English and 108 were Greek Cypriots at the end of actions in between 1955-1956³¹ and on 9 March 1956 archbishop had been relegated to Sychelles Islands due to his relationship with terror actions and his uncompromising attitudes against the British.³² "Turkish Cypriots" and Turkey has started negotiations at the London Conference held in between 29 August-7 September 1955 which had been suggested by the Great Britain for Cyprus problem to be resolved, after dense EOKA activities and Greece bringing the matter to the UN.

At the conference, while the Great Britain had proposed to provide self-government authorization to the island and Greece and Turkey to jointly participate in defense of the island, Greece had insisted on the thesis of the island to have self-determination right based on the fact that most of the population on the island to be Greek Cypriots. Turkey had objected to both theses asserted by both states due to legal status and historical and geo-strategic importance of the island and had requested the continuance of the status quo over the island. Turkey had also advocated that if ever the present structure shall be changed, then due to succession principle of the law, the island should have been returned to Turkish society as the former owner of the island.³³

As a result of increased terror actions of EOKA on island as of 1955 and 1956, it was observed that Turkey did not continue to propose the continuation of status quo or the returning of the island to Turkey. For example, the then Prime Minister Adnan Menderes made a speech at the Grand National Assembly in December 1956 and definitely mentioned that it is only possible to solve the Cyprus problem by partition.³⁴

At the end of all these developments, the Great Britain had neither accepted "self-determination" principle which had been advocated by Greece

³¹ Olgun, *ibid*, p.12.

³² Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *ibid*, p.18.

³³ See., Olgun, *ibid*, pp.12-13.

³⁴ See., A.Suat Bilge, **Ankara, Atina Lefkoşa Üçgeni**, Ankara, İmge Yay., 1996, pp.72-73.

and Greek Cypriot society nor accepted “partition” thesis as advocated by Turkey and Turkish Cypriots. Great Britain had tried to find a solution on the direction of “self-government” idea which had been its own thesis during 1958-1959.

Self-government efforts of the Great Britain had mostly been beneficial for Turkish society. In other words, these efforts had documented the existence of Turkish society on the island. In proposals prepared by British lawyers, it had been suggested that the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot participation in organizations which shall be established in order to administer the island should have been as a representation of two separate societies instead of majority-minority system. For example, in Winstanley Proposal it had been suggested that the Turkish Cypriots to be represented within the Legislative Assembly and the Executive Committee; and it had been mentioned that representatives shall be elected by the society. Also in Radcliffe proposal, the same system had been developed and it had been proposed that Turkish society should have been represented as a community within the Legislative Assembly. At Macmillan Plan, separate identity of Turkish society had been more definite and self-government had been suggested as a partnership regime.³⁵ After Macmillan Plan had been rejected by the involving parties, a new plan had been formed. While this new plan has been accepted by Turkey, it had been rejected by Greece and the Greek Cypriots. Greece and Greek Cypriots had requested the basics emphasizing the secession of two different societies on the island to be removed from the plan; and they has claimed that Turkey cannot be a party of the problem.

In September 1958, Archbishop Makarios and the leaders of Greek Cypriots had suggested the formulae of “Independent Cyprus under Wardship of UN”. Since this thesis had been accepted at the international level, the second Macmillan Plan had not been implemented and parties had been directed to the 1959 Zurich and London Agreements.³⁶

The main reason for the parties to start negotiations in Zurich and London can be explained in relation to the developments at the international level and the conjuncture changed by USA landing troops to Lebanon and Great Britain landing troops to Jordan after western oriented Faisal regime had been overthrown in Iraq on 14 July 1958. NATO member states and

³⁵ See., Sönmezoglu, *ibid*, pp.19-20.

³⁶ See., Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *ibid*, pp.19-20.

especially the UN had suggested that Cyprus problem in between Turkey and Greece had weakened southern section of NATO. As a result of the suggestions made by the UN and NATO, Turkey, Greece and Great Britain had accepted to find a solution upon interviews in between them; and the interviews which had been stopped in London in 1955 had been restarted.³⁷

Sayfa/Page | 34

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

The Establishment of the Republic of Cyprus

The interviews had started in between the Ministers of Foreign Affairs of Turkey and Greece on 5 February 1959 and had ended by Zurich Agreement which was signed on 11 February 1959 by the Prime Ministers of Turkey and Greece.

Zurich Agreement signed on this date had determined the rights of Turkish Cypriot and Greek Cypriot societies within the political structure as equal partners of the Republic; and had determined the usage methods of these rights and basic rules such as rights, authorities and status among legislation, executive functions and judgment or republic. It has been accepted that these basic rules which had been 27 in total to be basic rules of Constitution.

Upon a request made by the Great Britain which had been a major party involved in this problem on adding some matters to the Zurich Agreement provisions signed in between Turkey and Greece, a meeting was held in London by the participation of the leaders of Greek Cypriot and Turkish Cypriot societies. In this meeting, parties had explained by the "*Declaration made by the Government of the United Kingdom*"³⁸ dated 17 February 1959, parties had examined documents and statements about the establishment of the Republic of Cyprus which had been prepared and accepted in Zurich on 11 February 1959 by the Prime Ministers of Turkey and Greece whilst stating that "they accept these documents and statements as basic principles on the final status of Cyprus problem".³⁹

After the Zurich and London Agreements, studies of commission which had been established for this reason had been completed and on 16 August 1960 the Republic of Cyprus was established. By the Establishment

³⁷ See., Güner Göktuğ, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler**, [İstanbul], Nisan 1990, pp.62-63.

³⁸ See., <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html> (e.t. 13.03.2015)

³⁹ See., Göktuğ, *ibid*, pp.62-63.

Agreement, it had been suggested that the Republic of Cyprus would dominate over former colonial lands keeping British bases out of its dominance.⁴⁰ By the Warranty Agreement, territorial integrity, security and constitutional order of the Republic of Cyprus was put under guarantee. Finally, Turkey, Greece and the representatives of both societies of the island signed an Alliance Agreement.⁴¹

According to Article No.1 of the Alliance Agreement, parties should cooperate for common defense and they should consult each other for any problem arising due to any defense reason. According to Article No.2 of the same Agreement, parties should resist jointly to any direct or indirect attack or hostility against the independency or territorial integrity of the Republic of Cyprus. According to Article No. 3, they should set up a Ternary Cantonment over the territory of the Republic of Cyprus for the aforementioned purpose; and 950 Greek soldiers and 650 Turkish soldiers should be available in this ternary cantonment. In parallel to this purpose, the President and the Vice President of the Republic of Cyprus should be able to request from Greek and Turkish governments to increase or decrease the amount of soldiers. 1960 Cyprus Constitution entered into force on the same day when these three agreements were signed and included within the Constitution.

It is mentioned in Constitution that Republic of Cyprus shall never merge with any other state. Under this provision, it has been determined that Cyprus State shall not be a part of pacts of political institutions at which Turkey and Greece are not included. Besides the fact that the Cyprus Constitution is under the warranty of Turkey, Greece and England, it has been mentioned in Constitution that under the condition of violation of Constitution, these three states would have the right of sole and joint intervention.⁴²

⁴⁰ Şükrü S. Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri, 1821-1993**, Ankara, Ümit Yayınları, 1993, pp.56.

⁴¹ Sabahattin İsmail, **1571'den K.K.T.C'ne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1986, pp.26.

⁴² See., Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *ibid*, pp.20-22.

The Postures and Theses of Parties involved during the period of 1960-1967

After the proclamation of the Republic in Cyprus, Archbishop Makarios, the leader of Greek Cypriots was elected as the President and Turkish leader Dr. Fazıl Küçük was elected as the Vice President.

Despite of all goodwill of Turkish Cypriots and Turkey; Greek Cypriots and "Greece" had regarded the establishment and independency agreements of the Republic of Cyprus as a stepping stone to actualize ENOSIS; and this thought had been confessed by Makarios, the first and last President of the Republic of Cyprus. Makarios stated his views about London and Zurich Agreements on 1 April 1960 as *"Our hopes have not been actualized by Zurich and London Agreements. We shall continue to fight to final victory through conquered towers"*.⁴³

Due to these views of Greek Cypriots, the first difference in opinions of Turkish Cypriot and Greek Cypriot societies had been observed about the municipalities after the proclamation of the Republic. This was followed by the disputes emerged due to the requests of Greek Cypriot greengrocers to return to Bazaar of Turkish Cypriot. In the later periods, Makarios objected the establishment of the independent Turkish municipalities at Nicosia, Limasol, Magos, Larnaka and Baf defined by the Article No. 173 of the Constitution. Archbishop Makarios stated on 1 January 1963 that all of municipal services should be supplied by the Government; and due to these developments, Turkey sent a diplomatic note on 3 January 1963 and requested from Makarios the exact implementation of the agreement provisions about municipalities. After this date, the matter had been presented to the Supreme Court and a series of interviews had been made in between Dr. Fazıl Küçük and Makarios but it had not been possible to solve this problem.⁴⁴

In summary, even the Greek Cypriot society had seemed as if they had accepted by the Constitution of the Republic of Cyprus that Turkish Cypriots should participate in government with equal rights, they had really accepted to entitle only minority rights to Turkish Cypriots despite of Zurich and London Agreements and the Constitution. As their real intention and request

⁴³ Çiler Eminer, **Bir Daha Asla**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, 1996, p.7.

⁴⁴ Olgun, *ibid*, pp.20.

was is to open the way of annexation to Greece, and actualize their ENOSIS request.

Greek Cypriots under the government of Makarios had the main aim of subverting the Republic of Cyprus which was established in 1960 and reaching their ENOSIS goals; and for this reason, they had tried to show to the world via the UN that 1960 Constitution and the Establishment Agreements had been effectively in force while they had tried to oppress Turkish Cypriots by terror actions performed by EOKA.

In this atmosphere, Makarios presented on 30 November 1963 to Turkish Cypriot leaders his proposals including 13 Articles, aiming to remove the founder partnership rights of the 1960 Cyprus Constitution and to downgrade Turkish Cypriots from equal status to a minority within the Greek Cypriot state. It can be observed that, there had been changes on the irrevocable Constitution as a result of the proposal made by Makarios.

Since Turkey and Turkish Cypriot society had not accepted these demands of Makarios which had clearly downgraded Turkish Cypriot society to a minority status, terror acts had started in Turkish Cypriot regions by "Akritas Plan" that was decoded on 21 April 1966. Akritas Plan had been the base for 1963 events when terror on and massacre of Turkish Cypriots increased.⁴⁵ The first great terrorist attack on Turkish Cypriots was the firing of Greek Cypriot Police at civil Turkish Cypriots driving their car to their home at Nicosia, Tahtakale on the night of 20 December 1963 resulting in the death of two civilians whilst others got injured.⁴⁶

With the Akritas Plan, the main purpose of which was to subvert the independent Republic of Cyprus by barbarous methods, pressure and exterminate Turkish Cypriots, and to reach ENOSIS, it was planned to exterminate Turkish Cypriots by a sudden attack and to annex the island to Greece. The attacks of Greek Cypriots commenced under the frame of Akritas Plan intensified and Greek Cypriots started to kill women and children barbarously with their superior armament, whilst the Jets of Turkish Air Force have started to warming flights over Nicosia on 24 December 24 1963. Greek Cypriots stopped their attacks upon the order of Makarios after Turkish

⁴⁵ Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *ibid*, pp.27.

⁴⁶ Olgun, *ibid*, pp.25.

Cypriot Armed Forces deployed at Gönyeli and Ortaköy.⁴⁷ Archbishop Makarios declared on 1 January 1964 that he had unilaterally terminated the 1960 Agreements and the Warranty Agreement which had tensed the political situation even further.

Sayfa/Page | 38

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Following the increased amount of closed combats during 1963 and the first months of 1964, parties met at London on 13 January 1964 upon the invitation of the Great Britain. The Ministers of Foreign Affairs of Turkey, Greece and Great Britain have attended the meeting and explained their opinions. On 15 January 1964 another meeting was held also with the participation of Greek Cypriot and Turkish Cypriot representatives; and Rauf Denктаş who made a speech on behalf of Turkish Cypriots had suggested to completely separate both societies from each other. On the other hand, Turkish Committee under the leadership of İsmet İnönü mentioned that a federal structure can protect the integrity of economy and partition thesis which had been suggested since the old times can be approved and had suggested that present agreements had not been sufficient to protect the security of life and property of Turkish Cypriot society on the island and demanded additional guaranties to be provided and insisted in accumulation of Turkish Cypriots on some definite regions of the island.⁴⁸

Another development at the 3rd London Conference had been the suggestion of Great Britain to transfer the duty of providing peace and security on the island to a Peace Keeping Force formed by NATO member states. Turkey and Greece accepted this suggestion. However, Makarios did not accept the establishment of a NATO Peace Keeping Force. His aim was to bring the dispute in front of the UN and make the Security Council accept invalidity of the Treaty of Guarantee. At this stage, Turkey did not prefer the dispute to be brought in front of the Security Council. But since it did not have any ready forces other than air forces to stop the combat at Cyprus, it accepted to consult to the Security Council.

On 26 February 26 1964, Security Council started to examine the dispute and made its decision on 4 March 1964 for the establishment of a peace keeping force and for the assignment of a mediator; but did not declare the Treaty of Guarantee as null and void.⁴⁹ "UNFIL YP", a multinational Peace

⁴⁷ See., *ibid*, pp.23-26.

⁴⁸ See., Sönmezoğlu, *ibid*, pp.35-36.

⁴⁹ Bilge, *ibid*, pp.11.

Keeping Force was settled on the island upon No. 186 of the decree of Security Council in 1964 and had stayed until 20 July 1974. However, the Peace Operation had been incapable of protecting Turkish Cypriots from various attacks and pressures.⁵⁰

After these developments in 1964, a relative peace had dominated the island during years of 1965 and 1966; and the actions of EOKA had decreased but minor combats in between the two societies had been observed. At the international arena, intense diplomatic attempts had been sustained. Following a relatively peaceful period in 1965 and 1966, events re-emerged in 1967 and later had played an important role in the determination of the status of Cyprus problem in the future. For example, Greece military administrators made a call to Turkey to start dialogues on Cyprus problem. The Prime Minister of Greece Konstantinos Kollias and the Prime Minister of Turkey Süleyman Demirel met at the meeting held on 9 September 1967 at Keşan and Dedeğaç. In response to Kollias's mentioning of ENOSIS, the negotiations came to a halt following Turkey's statement that "any reference to ENOSIS is a 'casus belli' act of war".⁵¹

The worst event of 1967 was the attack made by thousands of Greek Cypriot and Greek soldiers equipped with heavy armor and armored vehicles to Geçitkale and Boğaziçi villages on the night of 15 November 1967 under the leadership of Grivas in order to start the implementation of Akritas Plan. Turkish government had started diplomatic attempts upon these events and had explained that from then on a ceasefire agreement to continue the present status quo shall not be enough since it had been necessary to provide the Turkish Cypriot society to live in security by removing the continuous threat for Turkish Cypriots and sent in an official note requests to Greece on 17 November 1967.⁵²

After this official note of Turkey, USA which had the opinion of a possible intervention of Turkey in Cyprus, assigned a mediator group under the leadership of Cyprus Vance in order to prevent Greece - Turkey combat. As a result of the negotiations, on 30 November 1967 a compromise on dispute resolution in between Turkey and Greece was made upon the efforts of C. Vance. According to the agreement, Turkey should have stopped the

⁵⁰ Eminer, *ibid*, pp.11.

⁵¹ Olgun, *ibid*, pp.28.

⁵² See., Kıbrıs Türk Kültür Dergisi, *ibid*, pp.44-45.

intervention preparations and Greece should have retreated armed forces of 12.000 soldiers and General Grivas who had been sent to the island on 1964.⁵³

Makarios did not object for the soldiers to be retreated since his relations with soldiers had not been good but this did not imply the full security guarantee for Turkish Cypriot society. As a result of political embargo realized by the actual removal of basic articles of 1960 Constitution by Makarios, Turkish Cypriot society had no right to participate in the management of the island even they had equal rights. Besides, events which took place on 21 December 21 1963 had caused a great lack of confidence among Turkish Cypriots.

The Postures and Theses of Parties involved after the Proclamation of the Temporary Turkish Cypriot Administration in Cyprus

As a result of the general and intangible events mentioned above, and based on a constitutional order including 19 Articles, a "Temporary Turkish Cypriot Administration" was declared on 28 December 1967 for the better providing of the security for Turkish Cypriots and the better representation of their rights.

The Temporary Turkish Cypriot Administration under the Presidency of Dr. Fazıl Küçük, and the Vice Presidency of Rauf Denktaş who was then residing in Turkey, effectively started its working in the immediate aftermath of Denktaş's return to the Island on 13 April 1968. This initiative of Turkish Cypriots was protested by the Makarios administration and Greece. Turkey, on the otherhand, in its statement on 15 January 1968 indicated that this status constituted a work order concerning the internal affairs of Turkish Cypriots which would not change the actual state on the Island.⁵⁴

After the actual realization of autonomous Turkish government, Greek Cypriot government accepted to start negotiations and bilateral discussions in between Greek Cypriot and Turkish Cypriot societies. The negotiations started under the leadership of Denktaş and Glafcos Clerides on 3 June 3 1968 in Beirut. Following the discussions which had continued for two days, second meeting was been held on 24 June 24 1968 in Nicosia. Even these bilateral

⁵³ See, Olgun, *ibid*, pp. 29-30; Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri*, *ibid*, pp. 62.

⁵⁴ Kıbrıs Türk Kültür Dergisi, *ibid*, pp. 46

discussions had been interrupted from time to time, they had continued until “Enhanced Inter Community Discussions” on 8 1972⁵⁵; and the dialogues under the Enhanced Inter Community Discussions had continued until July 1974.

Since the beginning of discussions, Turkey and Turkish Cypriot society had suggested as a basic fact, that a new state structure providing equality and partnership of both societies should be determined as mentioned in 1960 Constitution. This new perception should also protect the existence of Turkish Cypriots as a national community and should protect their security by “autonomy” principle which had been based on a geographical partition and a “federation” type government.

In response to the Turkish Cypriot suggestion which can be summarized as a thesis on a “federation with a loose structure”, Greek Cypriots defended a thesis on a “centralist federation” similar to that of the USSR. Another important point surmounted by the Greek Cypriots was that the thesis of Turkish Cypriots would envisage forced migration; and its implementation in that perspective would be against human rights.

In sum, the en results of the negotiations which continued for six years and ended in July 1974 showed that: ⁵⁶ the parties involved had similar ideas on the “independency” of the island. The main differences however were on the international guarantee to be provided for constitutional order which this meant the “dominance” of Cyprus; the degrees of autonomy to be provided to local administrations; and on the “integrity” of Cyprus government.

Another important fact within the bilateral and multilateral negotiations was that Temporary Turkish Cypriot Administration which had been proclaimed on 28 December 1967 was given the name of “Cyprus Turkish Government” upon the elections took place on 5 July 1970; and negotiations by this structure continued for the last four years.

When a group of Colonels, in other words “Junta of Colonels” seized the control of the government of the island on 21 April 1967, Cyprus problem had gained a new perspective. After this period, EOKA under the leadership of

⁵⁵ Olgun, *ibid*, p.30

⁵⁶ For detailed information about this matter, please refer to, Gürel, *ibid*, pp. 61-64; Olgun, *ibid*, pp. 30-32; Sönmezoğlu, *ibid*, p. 60-66; Kıbrıs Türk Kültür Dergisi, , pp. 45-48; Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, *ibid*, pp. 155-161.

Grivas had intensified its attacks on Turkish Cypriots by the support of junta; and Grivas who had been recalled to Greece upon the official note given by Turkey after 1967 events, returned to island in 1971. Even Makarios was considered as an obstacle in the publicly run ENOSIS campaign in the aftermath of the return of the Greek General; and hence the overthrowing of Makarios was regarded as an integral part of their policy. As a justification for this policy, it was argued that that 1959 Zurich - London Agreements had been signed without consulting the General Grivas; and the politics followed since then had caused national feelings to become blunt, and that the principle on which the international negotiations were based on was incorrect. For this reason, it was argued that this action was unacceptable.⁵⁷

Three bishops of Cyprus Orthodox Church continued their ENOSIS related activities had claimed that they had been unable to realize ENOSIS during the management of Makarios; and they requested Makarios to quit his Presidency. "Independent state - ENOSIS" thesis which had transformed into a conflict of "Makarios - Greece Dispute" had caused intense terror actions on Greek Cypriots prior to the Presidency elections in February 1973. In this case, Makarios government, as the first solution, planned to break the EOKA organization which had been the source of terror actions; and had declared this organization as illegal. This attitude of Greek Cypriot Government did not end the terror events; on the contrary, it caused the increase and the expansion of the events. The battle royal in between Makarios oriented police forces and EOKA terrorists spread through the whole island. Makarios tried to stop these combats executed against him made a public statement in June 1974 from his palace at Nicosia and stated that Greek officers had tried to overthrow him from the Presidency and sent an official note to Athens requesting all Greek officers to be retreated immediately from the Island.⁵⁸

Upon this official note of Makarios, the National Troop under commandment of Greek officers had attempted coup against Makarios on 15 July 1974 according to a previously prepared plan; and then it was declared that the troop intervened in order to prevent a war in between Greek Cypriots and to provide order among the society. On the same day, Nikos Sampson, one of the leaders of EOKA known for his fanatic hostility against Turkish Cypriots had been appointed as the Head of State and a new government, the the

⁵⁷ See., Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri**, pp.57-58

⁵⁸ Olgun, *ibid*, pp. 35

majority of members of which had been EBOSIS-oriented, had been established.

Upon the note of Makarios, in the morning of 15 July 1974, the National Guard Forces under the command of Greek military officers attempted coup against the President Makarios pursuant to a plan drawn up before; and declared that they interfered in order to prevent a war amongst Greek Cypriots and maintain order and that the situation was under control. On the same day, Nikos Sampson, who was one of the previous leaders of EOKA, also known as an unmerciful terrorist since the British administration period and a fanatic Turcophobe, was appointed as the Head of State; and a new administration, consisted of a majority of pro-ENOSIS ministers, was established. It was declared in the morning of 15 July that Makarios was dead but on 16 July it was confirmed that he was alive. On the same day, in his speech aired on the radio, Makarios called the Greek Cypriots and friendly states for the protection of Greek Cypriots against Greece and for the support of their battle. However, due to the intensification of conflicts, he escaped to Malta by a British plane.⁵⁹

Subsequent to the coup targeting Makarios, the appointment of Nikos Sampson, a previous EOKA supporter, as the President of the Republic, who also had been personally involved in the genocide movements intended for Turkish Cypriots during 1963 events, revealed the actual purpose of the coup. After Greece Government had established an illegal military government in order to realize ENOSIS by subverting the constitutional order of the island via the representatives of Greek government on the island, Turkey evaluated these developments as the violation of agreements and guarantees; and had informed the British and USA authorities that it had not accepted this situation.

After Great Britain and USA accepted that the constitutional order on the island had been violated and following their declaration of not recognizing the pro-coup government, Turkey gave an official note to Great Britain on "6 July 161974 and suggested two Guarantor States to cooperate in removing the results of illegal coup on the Island and re-establishing the constitutional order. However, British government declared that it had found a common intervention inconvenient from its own point of view.⁶⁰

⁵⁹ See., **Kıbrıs'ın Tarihi ve Gelişimi ve KKTC**, ibid, pp. 45-52

⁶⁰ Ibid.

Turkish Government made some attempts for the UN and NATO to contribute to the resolution of the problem in a peaceful manner, whilst making clear that it had the determination of making the required move in conformance with Par. 2 of Article No. 4 of Treaty of Guarantee. As a result of these attempts of Turkey,, NATO Permanent Council members have unanimously accepted a decree on 17 July 1974 mentioning the Greek officers to immediately retreat from the island.

On 18-19 July 1974, Turkish Prime Minister Bülent Ecevit had a meeting with the British Prime Minister Harold Wilson at London and expressed his concerns for Turkey on the developments on the island and mentioned Turkey's intervention right according to the Treaty of Guarantee but Wilson did not accept a common intervention on the island and made a great effort to convince Ecevit not to use Turkey's intervention right. The following proposals under the name of Sisco Plan were presented to Ecevit by Joseph Sisco, the representative of the USA in London:⁶¹

1. The immediate retreatment of all Greek officers who had participated in coup from the island.
2. The guarantee of the rights of Turkish Cypriots.
3. 3. The protection of the territorial integrity and dominance of Cyprus.

This plan which aimed to leave Nikos Sampson as the President was rejected by Ecevit; and Ecevit returned to Ankara on the same day. As a result of meeting held on 20 July 1974 at the Grand National Assembly of Turkey, authorization to military intervention to the island was taken by the Ecevit Government.

Conclusion

Cyprus, which has been quite important in every period due to geo-strategic and geopolitical reasons, had been under Turkish dominance after long wars started on 1 July 1570 and ended on 1 August 1571. After the loss 1877-1878 Ottoman - Russian War the later signing of Ayastefanos Agreement on 3 March 1878 has been a milestone in Cyprus History. Since the Ottoman Empire had accepted the "Defense Pact" proposal of the Great Britain in these

⁶¹ See., Olgun, *ibid*, pp.40-41.

rough times, the Cyprus Convention was signed in between the two parties on 4 June 1878. While Great Britain had given guarantee to the Ottoman Empire for the protection of lands of the Ottoman Empire in Asia, by this defense agreement with two articles (and Additional Protocol with 6 Art.) which has been announced as imperial decree approved by Sultan on 7 July 1878 the Ottoman Empire had transferred Cyprus to Great Britain by proxy and under a provisional condition.

When the Ottoman Empire took sides on 29 October 1914 with Germany and Austria - Hungary during World War I, Great Britain had unilaterally terminated the aforementioned 1878 Defense Agreement and has declared war on 5 November 1914 and that it had annexed Cyprus. Actual situation based on this unfair annexation by Great Britain had continued until 1923. According to the Article 20 Treaty of Lausanne which was signed on 24 July 24 1923, "*Turkey hereby recognises the annexation of Cyprus proclaimed by the British Government on the 5th November, 1914*". Due to this provision, the Republic of Turkey had acknowledged that the Island which has been under the British invasion and annexation since 1878 had been British lands de jure.

The island had been under the dominance of Great Britain until 1960; and due to effects of international conjunctures, for a short period of time, a peaceful medium had been provided on the Republic of Cyprus which was established in 1960. Greek Cypriot society under the government of Makarios with the aim of reaching ENOSIS, had tried to suppress Turkish Cypriots by terror actions of EOKA started on 20 December 1963 under the scope of Akritas Plan.

The attacks of Greek Cypriot society commenced under the frame of Akritas Plan had intensified; and Greek Cypriots started to kill women and children barbarously with their superior armament, whilst the Jets of Turkish Air Force started their warning flights over Nicosia on 24 December 24 1963. After these developments of 1964, a relative peace had dominated the island during years of 1965 and 1966 but the attacks started in 1967 had been closely monitored by either the Republic of Turkey or Turkish public. Especially due to the events in between 1971 and 1974, Turkey had performed the Peace Operations in July and August of 1974 upon the right entitled to it under the Par. 2 of Art. 4 of the Treaty of Guarantee; and these Peace Operations had created an actual situation of which effects have continued until now.

It should never be forgotten that the initial purpose of these Peace Operations performed by Turkey under valid reasons have been the prevention of ENOSIS and the protection the security and lives of Turkish Cypriots living on the Island.

Sayfa/Page | 46

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

REFERENCES

ADIYEKE, Nükhet, Nuri ADIYEKE, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Ankara, Stratejik Araştırmalar ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi1/2002, 2002.

AKKUŞ, Mine, Barış ÖZDAL, Lausanne Barış Anlaşmasının Ardından Türkiye'ye Gelen Göçmenler-Mülteciler", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyum Bildiri Kitabı*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No. 8, Ankara, 2009, pp.91-112.

ALAGÖZ, Arif, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara, 1971.

ALASYA, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Ankara: [Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü], 1964.

ARMAOĞLU, Fahir, **Kıbrıs Meselesi 1954-59, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, Ankara, ASBF Yay., 1963.

ATAN, Atilla, "Cyprus-Born of a New Turkish State", *Maganize of Turkish History with Documents*, Number 14, April 1986.

BİLGE, A. Suat, **Ankara, Atina Lefkoşa Üçgeni**, Ankara, İmge Yay., 1996.

DURREL, Lawrence, **Acı Limonlar; Kıbrıs-1956**, İstanbul, Belge Yay.. Eylül 1992.

EMİNER, Çiler, **Bir Daha Asla**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, 1996.

ERZEN, Afif, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara, 1971.

GAZİOĞLU, Ahmet C., "Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri", (içinde) Hüseyin Gökçekuş (editör), *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu*, Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Lefkoşa, 12-14 Haziran 2001.

GAZİOĞLU, Ahmet C., **Kıbrıs Tarihi: İngiliz Dönemi 1878-1960**, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997.

GÖKTUĞ, Güner, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler**, [İstanbul], Nisan 1990.

- GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, İstanbul, Kaynak Yayınları, Cilt 1-2, 1984-1985.
- GÜREL, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri, 1821-1993**, Ankara, Ümit Yayınları, 1993.
- GÜVENÇ, Nazım, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1984.
- HASGÜLER, Mehmet, 84. Yılında Lozan Antlaşmasına Bakış", <http://www.usakgudem.com/yazarlar.php?id=859&type=23> (e.t.10 Aralık 2007).
- HILL, Sir George, **A History of Cyprus**, Cambridge University Press, Volume 1, 1949.
- <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html> (e.t. 13.03.2015).
- İSMAİL, Sabahattin, "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (1.Bölüm)", <http://www.kibris1974.com/c-ataturkun-kibrisa-ve-kibris-turklerine-verdigi-onem-1-bolum-t4435.html>
- İSMAİL, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, Dilhan Ofset Yayınları, 1992.
- İSMAİL, Sabahattin, **1571'den K.K.T.C'ne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1986.
- İSMAİL, Sabahattin, Engin BİRİNCİ, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)**, KKTC, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları No.8, 2000.
- KESER, Ulvi, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *ÇTTAD*, V/12, 2006/Bahar.
- KESER, Ulvi, Barış ÖZDAL, "Kıbrıs'ta Türk-Ermeni İlişkilerine Kesitsel Bir Bakış 1914-1964", *Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Erzurum/Türkiye* 2-4 Mayıs 2012, pp.963-992.
- KILGIN, Hilmi, "Tarihsel Perspektif İçinde Enosis Hareketine Bir Bakış", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Temmuz 1987, Sayı 2.
- KIPRIANOS, Archimandrit, *Excerpta Cypria: Istria Hronololki Tish Nisu Kibro*, Venice, 1788.
- MANGO, Andrew, *Kıbrıs Sorunu: Yeni Gelişmeler Işığında*, İstanbul, 15 Kasım 1997, Sunuş Metni.
- OBERLING, Pierre, **The Cyprus Tragedy**, Lefkoşa, Rüstem and Brothers Press Yay., 1989.
- OLGUN, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Ankara, Demircioğlu Matbası, 1991.
- ÖZDAL, Barış, "Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları İtibarıyla Ermeni Sorunu", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, Ağustos 2006, pp. 109-119.

ÖZYURT, Ahmet, "Hep Sıcak Bir Ada; Kıbrıs", *Atlas Dergisi*, Sayı 15, Haziran 1994.

PARKER, Robin, **Aphrodite's Realm**, Nicosia, Zavallis Press, 1962.

SARICA, Murat, Erdoğan TEZİÇ, Özer ESKİYURT, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1991.

UÇAROL, Rifat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul, Fen Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
"Treaty of Peace Between The Allied & Associated Powers and Turkey, Signed at Sevres - August 10, 1920", http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevres_ENG.pdf (e.t. 11.02.2015).

"Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne July 24, 1923 The Convention Respecting the Regime of the Straits and Other Instruments Signed At Lausanne". http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne (e.t. 11.02.2015).

Özet

Jeostratejik ve jeopolitik nedenlerle tarihin her döneminde son derece önemli olan Kıbrıs, 1 Temmuz 1570 tarihinde başlayıp, 1 Ağustos 1571 tarihinde sona eren uzun savaşlardan sonra Türk hâkimiyetine geçmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın kaybedilmesi ve sonrasında 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması'nın imzalanması ise Kıbrıs tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. Zira Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunduğu bu zor dönemde, İngiltere'nin "Savunma Paketi" önerisini kabul etmiş ve iki devlet arasında 4 Haziran 1878 tarihinde "Türk-İngiliz Savunma Anlaşması-Konvansiyonu" imzalanmıştır. 7 Temmuz 1878 tarihinde padişah tarafından onanan ve ferman-ı hümayun ilan edilen bu 2 maddelik savunma andlaşması (ve 6 Md.'lik Ek Protokol) ile İngiltere, Asya'da ki topraklarının korunması için Osmanlı İmparatorluğu'na garanti verirken, Osmanlı İmparatorluğu da Kıbrıs'ı vekâleten ve geçici bir şartla İngiltere'ye devretmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 29 Ekim 1914 tarihinde Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak yaparak I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine İngiltere, yukarıda genel hatlarıyla aktardığımız 1878 Savunma Anlaşması'nı tek taraflı olarak fesih etmiş ve 5 Kasım 1914 tarihinde harp ilan

ederek, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. İngiltere'nin bu haksız ilhakına dayalı fiili durum, 1923 yılında kadar sürmüştür. Zira 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lausanne Barış Anlaşması'nın 20. Md. itibarıyla "Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinden ilan edilen, Kıbrıs'ın [İngiltere'ye] katılımını tanıdığını bildirir." Bu hüküm uyarında Türkiye Cumhuriyeti, 1878 yılından itibaren İngiliz işgali ve ilhakı altında bulunan Kıbrıs'ın, 1914 yılından itibaren de jure (hukuken) İngiliz toprağı olduğunu kabul etmiştir.

Ada bu tarihten itibaren 1960 yılına kadar İngiltere'nin egemenliğinde kalırken, uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin etkisiyle 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile kısa süreli olsa görece bir barış ortamı sağlanmıştır. Ancak, ENOSİS emellerine ulaşmayı hedefleyen Makarios yönetimindeki Rum Kesimi, özellikle EOKA'nın 20 Aralık 1963 tarihinden itibaren Akritas Planı kapsamında yaptığı terör-tedhiş hareketleriyle Kıbrıs Türklerini sindirmeye çalışmıştır.

Saldırıların şiddetlenmesi ve Rumların üstün silah gücü ile Ada'da ki Türklere karşı harekete geçerek, kadın ve çocukları hunharca öldürmesi üzerine ise Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup jetler 24 Aralık 1963 çarşamba günü saat 14.00'dan itibaren Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmışlardır. 1964 yılındaki bu gelişmelerden sonra 1965 ve 1966 yıllarında Ada'da nispi bir sükûnet hâkim olurken, 1967 yılından itibaren yeniden başlayan saldırılar gerek Türkiye Cumhuriyeti gerekse Türk kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. Özellikle 1971-1974 döneminde Ada'da yaşanan gelişmeler üzerine, Türkiye'nin Garanti Anlaşması'nın 4. Maddesi'nin 2. fıkrasındaki hükümler itibarıyla 1974 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirdiği Barış Harekâtları ise etkileri günümüze kadar süren fiili bir durum yaratmıştır. Türkiye'nin meşru nedenlerle gerçekleştirdiği bu Barış Harekâtları ile öncelikli olarak ENOSİS'i engellemeyi ve Ada'da yaşayan Türklerin can güvenliklerini korunmayı amaçlandığı ise hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Bu çalışmanın amacı ise genel hatlarıyla Kıbrıs Sorununun tarihsel gelişimini aktararak, 1974 kadar olan dönemde tarafların tutum ve tezlerini karşılıklı olarak analiz etmektir. Ancak böyle bir analizin ardından 1974 Barış Harekâtlarının nedenlerinin anlaşılabilceği, çalışmada ana tez olarak savunulmaktadır.

Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Emine AYYILDIZ*, Nurten ELKİN**

Öz

Bu araştırmada yaşamın ilk dönemlerinde anneyle/bakımverenle kurulan ilk ilişkilerin ileriki yaşlardaki kişilik gelişimi ve kişiliğin şekillenmesinde büyük önem taşıdığı düşünülerek, üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri (güvenli, kayıtsız, saplantılı, korkulu) ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Bulgular, kişilerin bağlanma stillerinin, genel öfke düzeyleri, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etme ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, güvenli bağlanan üniversite öğrencilerinin sürekli öfke ve öfkeyi dışa vurma düzeylerinin anlamlı derecede düşük, öfkeyi kontrol etme düzeylerinin ise anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermektedir. Kayıtsız ve saplantılı bağlananların sürekli öfke ve öfkeyi bastırma düzeyleri anlamlı derecede yüksekken, kayıtsız bağlananların öfkeyi dışa vurma düzeyleri de yüksek bulunmuştur. Çalışmada korkulu bağlanmayla sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Bağlanma Stilleri, Sürekli Öfke, Öfke İfade Tarzı, Üniversite Öğrencileri.

The Examination of the Relation Between Attachment Styles and the Trait Anger and Anger Expression of University Students

Abstract

In this research, it is aimed to investigate the relationship between the attachment styles (secure, dismissing, preoccupied, fearful) and the trait anger and

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusb.76761>

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, E-posta: emine.ayyildiz@medeniyet.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğretim Üyesi, E-posta: nelkin@gelisim.edu.tr

the anger expression of university students, considering the great importance and effects of the first relations with the mother/caregiver in the early years of life on the personality development. The findings revealed that there are strong relations between attachment styles and the level of anger, anger suppression, anger expression and anger control. Results noted that the university students who are securely attached have significantly low trait anger and anger expression while they have significantly high anger control. The university students who have dismissing and preoccupied attachment styles have significantly higher level of trait anger and anger suppression. The dismissing ones also have high level of anger expression. There is no relation between the fearful attachment style and the trait anger and anger expression.

Keywords: Attachment, Attachment Styles, Trait Anger, Anger Expression, University Students.

Giriş

İnsan kişiliğinin kökenlerinde, bebeğin özellikle anne babası veya bakımverenle kurduğu ilk ilişkiler yatmaktadır. Yenidoğanla anne/bakımveren kişi arasındaki içgüdüsel ve karşılıklı etkileşim zaman geçtikçe duygusal bir bağlanmaya dönüşür.¹ Böylece belirli kişilere karşı güçlü duygusal bağlar kurma eğilimi bebeğin yaşamını idame ettirmesi için gerekli olduğu kadar^{2,3} ilerleyen yaşlarda kişilerarası ilişkilerine dair davranışlarında ve duygularını düzenleyebilmesinde de önemli rol oynar.⁴

İnsanların, sahip oldukları olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranışları, yer, zaman ve duruma göre ortaya koymaları veya kontrol edebilmeleri kişilerin kendi iç huzurları açısından önemli olduğu kadar aile, mesleki ve sosyal çevreyle uyumlu ilişkiler kurulabilmeleri açısından da

¹ Helen Bee ve Dennis Boyd, **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, (çev. Okhan Gündüz), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2009, s. 524-526.

² Bee ve Boyd, a.g.e., s. 524-526.

³ Nebi Sümer ve Derya Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürler Arası Bir Karşılaştırma", *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43), 1999, s. 72.

⁴ Mario Mikulincer, "Adult Psychological Development: Attachment", *Neil J. Smelser and Paul B. Baltes (der.), International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Elsevier, USA, 2001, pp. 160-167.*

önemlidir.⁵ Öfke ise, kişinin hafiften şiddetliye doğru değişen şekillerde gerek sözel, gerekse fiziksel tepkilerle ortaya koyduğu olumsuz duygular arasında yer alır ve bu haliyle kişinin kendini ifadesinde kullanılabilecek doğal bir ifade biçimi olabileceği gibi, kronik ve aşırı şiddet içeren tepkileri barındıran bir davranış biçimi haline de gelebilir.^{6,7} Özellikle anneyle/bakımverenle kurulan erken bağlanma ilişkileri, çocukluk ve yetişkinlik yıllarındaki sosyal etkileşimlerin kalitesinde ve duygu, düşünce ve davranışları düzenlemede de etkilidir.^{8,9} Erken bağlanma ilişkilerinin sağlıklı olup olmaması ve buna bağlı olarak oluşan bağlanma stili, hem çocukluk çağındaki, hem de yetişkinlikteki kişilerarası ilişkileri belirleyici bir unsurdur¹⁰. Bağlanma stillerinin oluşmasında ve yerleşmesinde etkili olan kişilerle olan olumsuz yaşantılar, özellikle kaygı ve öfke gibi birtakım olumsuz duygulara yol açabilir. Böylece, kişilik gelişimi üzerinde erken bağlanma yaşantılarının güçlü bir etkisi bulunmaktadır.¹¹

Bowlby'nin hastane yaşantısı veya başka nedenlerle ailelerinden ayrılmış çocuklarla çalışmaları sonucunda ortaya attığı ve Ainsworth'ün deneysel olarak test edilebilir hale getirdiği¹² bağlanma teorisi çeşitli bağlanma stilleri ortaya koymuştur. Bunlar, ebeveynlerden özellikle anne/bakımveren ile çocuğun olumlu ve sürekli fiziksel ve sosyal etkileşimine dayalı olarak gelişen güvenli bağlanma¹³ ve bu ilişkinin düzenli, sürekli ve öngörülebilir olmadığı durumlarda oluşan güvensiz bağlanma stilleridir. Ainsworth, bağlanma stillerini kaygılı, kaçınan ve güvenli şeklinde

⁵ Ömer Duran ve Jale Eldeleklioğlu, "Öfke kontrol programının 15-18 yaş arası ergenler üzerindeki etkililiğinin araştırılması", *GU Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (3), 2005, s. 267-280.

⁶ Christopher Eckhardt, Bradley Norlander ve Jerry Deffenbacher, "The assessment of anger and hostility: A critical review", *Aggression and Violent Behavior*, 9, 2004, pp. 17-43.

⁷ Berna Saçar, "İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkisiyle arkadaş bağlılığın incelenmesi", Çukurova Üniversitesi, Adana, 2007 (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s.7.

⁸ Kim Bartholomew, "Avoidance of intimacy: An attachment perspective", *Journal of Social and Personal Relationships*, 7 (2), 1990, pp. 147-178.

⁹ Nursen Oral ve Nesrin Hisli Şahin, "Yeme tutum bozukluğunun kişilerarası şemalar, bağlanma, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke ile ilişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62), 2008, s. 37-48.

¹⁰ Bartholomew, a.g.e., pp. 149.

¹¹ John Bowlby, **Attachment and Loss**, Basic Books, 1983, pp. 277.

¹² Inge Bretherton, "The origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth", *Developmental Psychology*, 28, 1992, pp. 759-775.

¹³ Bowlby, a.g.e., s.291.

sınıflarken¹⁴, Bartholomew ve Horowitz, dörtlü bağlanma modelini (güvenli, korkulu, saplantılı, kayıtsız)¹⁵ ortaya koymuştur. Güvenli bağlanan çocuklar, anneden ayrılma, yabancı kaygısı yaşama gibi stres yaratabilecek durumlarda, güven duygusunu koruyabilir ve etkin davranışlarını sürdürebilirler.¹⁶Bu çocuklar, yetişkinliklerinde kişilerarası ilişkilerine değer veren ve genellikle olumlu ilişkiler yaşayan, iyi ve kötüyü tanımlamada nesnel davranan, erken deneyimleri hakkında tutarlı konuşan, ilişkilerinde kolay yakınlık kurmakla birlikte özerk olmayı da başarabilen kişiler olarak karşımıza çıkarlar.^{17'18'19} Annenin/bakımverenin çocuğa ve gereksinimlerine karşı duyarsız, aşırı müdahaleci veya reddedici olması yahut anne/bakımveren ile çocuk arasındaki ilişkinin dengesiz ve öngörülemez olması durumunda ise çocukta güvensiz bağlanma oluşmaktadır.²⁰ Kayıtsız bağlanma güvensiz bağlanmanın bir çeşididir ve bu kişiler kendi güçlü yönlerini abartılı şekilde vurgularken, başkaları hakkında olumsuz duygu ve tutumlara sahiptirler.²¹ Saplantılı bağlananlar ise tam tersine kendilerine güven eksikliği yaşarken, etraflarındaki kişileri destekleyici bulurlar.²² Bu kişiler, yakın ilişkilerinde sürekli olarak doğrulanma ve değer görme duygularını yaşamaya takıntılıdır ve bu nedenle ilişkilerinden beklentileri gerçekçi değildir.²³ Korkulu bağlanma gösteren kişiler ise, istemelerine rağmen, sonuçlarından korktukları için sosyal ilişkiler kurmaktan kaçınırlar.²⁴ Bu kişiler kendileriyle ilgili olumsuz duygular nedeniyle başkalarının güvenilmez ve reddedici olduğu düşünür, böylece yakın ilişkiler kurmaktan korkarlar.²⁵

Ergen ve yetişkinlerin yakın ilişkilerinde yaşadıkları durumları, bunlara dair duygu ve düşüncelerini ve verdikleri tepkileri incelemek için kişilerin bağlanma stillerini belirlemek ve bu bağlanma stillerini çeşitli değişkenler açısından incelemek üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar,

¹⁴ Akt. Bretherton, a.g.e.,pp. 769.

¹⁵ Kim Bartholomew ve Leonard M. Horowitz, "Attachment styles among young adults: A test of a four-category model", *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 1991, pp. 226-244.

¹⁶ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 73.

¹⁷ Bee ve Boyd, a.g.e., s. 608.

¹⁸ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 75.

¹⁹ Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., s. 227.

²⁰ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 73.

²¹ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 76.

²² Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., s. 227.

²³ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 76.

²⁴ Bartholomew, a.g.e., p. 161.

²⁵ Nebi ve Sümer, a.g.e., s. 76.

güvensiz bağlanmanın, duygularını ifade edememe²⁶, utanç duygusu²⁷, sürekli kaygı²⁸ ve sosyal ve fiziksel acıya karşı hassasiyet²⁹ gibi olumsuz duygu ve durumlarla olan ilişkisini açıkça ortaya koymuştur. Bağlanma stilleri ile öfke arasındaki ilişkiyi vurgulayan diğer çalışmalar ise, güvensiz bağlanma stiline sahip olma ile şiddetli öfke arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu³⁰ belirtmektedir. 191 üniversite öğrencisinin bağlanma stilleri ve gösterdikleri semptomlar açısından öfke ve sosyal desteğin etkilerinin incelendiği çalışmada, güvenli bağlanan kişilerin genel öfke düzeylerinin düşük ve öfke kontrol becerilerinin fazla, güvensiz bağlanma stiline sahip kişilerin ise öfke düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışmanın sonuçları, özellikle saplantılı bağlanan üniversite öğrencilerinde öfkeyi bastırma düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.³¹ Yine Calamari ve Pini'nin 162 genç yetişkin üniversite öğrencisinin katılımıyla yaptıkları çalışmada da güvensiz bağlanan kişilerin sürekli öfke ve öfkeyi bastırma düzeylerinin yüksek olduğu dikkati çekmektedir.³² Ancak ülkemizde, bağlanma stillerinin özellikle genç yetişkinlik ve yetişkinlik döneminde kişilerarası ilişkilerin sağlıklılığı için gerekli olan öfke düzeyini ayarlama ve öfkeyi belirtme ve kontrol etme üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Üniversite eğitimi, bireyin hem kişisel, hem de mesleki gelişimi açısından oldukça önemlidir. Özellikle eğitim ve sağlıkla ilgili bir mesleğin çalışanı olmak üzere eğitim gören öğrencilerin meslek yaşamına atıldıklarında, birey, aile ve toplumun sağlığını korumak ve hem toplumu, hem de bireyleri geliştirmek üzere hizmet verecekleri düşünüldüğünde, öncelikle

²⁶ Burcu Oktay ve Ayşegül Durak Batıgün, "Aleksitimi: Bağlanma, Benlik Algısı, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke", *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (33), 2014, s. 31-40.

²⁷ M. Engin Deniz, "Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki", *Eurasian Journal of Educational Research*, 22, 2006, s. 89-99.

²⁸ Bülent Dilmaç, Erdal Hamarta ve Coşkun Arslan, "Üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı ve denetim odaklarının bağlanma stilleri açısından incelenmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (1), 2009, s. 127-159.

²⁹ Maria Teresa Frias ve Phillip R. Shaver, "The moderating role of attachment insecurities in the association between social and physical pain", *Journal of Research in Personality*, 53, 2014, pp. 193-200.

³⁰ Daniel J. Sonkin ve Don Dutton, "Treating Assaultive Men from an Attachment Perspective. In D. Dutton & D. Sonkin (Eds.), *Intimate Violence: Contemporary Treatment Interventions*, New York: Haworth Publishing. 2003, pp. 1-29.

³¹ Tara Kidd ve David Sheffield, "Attachment style and symptom reporting: Examining the mediating effects of anger and social support", *British Journal of Health Psychology*, 10, 2005, pp. 531-541.

³² Elena Calamari ve Mauro Pini, "Dissociative experiences and anger proneness in late adolescent females with different attachment styles", *J Interpers Violence*, 13, 2012, pp. 287-303.

kendilerinin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden sağlıklı olmaları gerekmektedir. Öfkesini kontrol edemeyen, dolayısıyla anlamlı ve doyum sağlayan ilişkiler kuramayan kişilerin hizmet verdikleri kişilere, meslektaşlarına ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmede bir takım güçlüklerle karşılaşabilecekleri düşüncesinden hareketle, çalışmanın üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri, Bartholomew ve Horowitz'in ortaya koyduğu dörtlü bağlanma modeli (güvenli, kayıtsız, saplantılı, korkulu)³³ çerçevesinde incelenmiştir. İncelenen sürekli öfke değişkeni bireyin genel öfke düzeyini, öfke ifade tarzı ise öfkeyi kontrol edebilme, ifade edebilme ya da bastırmayı içermektedir. Aşağıda araştırmanın alt amaçlarına ait araştırma soruları yer almaktadır:

1. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile genel öfke düzeyleri, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etmeleri arasında bir ilişki var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri genel öfke düzeyini, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etme davranışlarını nasıl etkilemektedir?

Yöntem

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişki, genel tarama modellerinden ilişkişel tarama modeli³⁴ ile incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler, 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Dönemi'nde, anket uygulama tekniği³⁵ ile toplanmıştır. Veri toplama araçları, teorik ders bitiminde, ilgili öğretim üyesi/görevlisinden izin alınarak ve araştırmanın amacı açıklanarak araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere, sınıf ortamında ve araştırmacılarından en az birinin gözlemi altında uygulanmıştır. Uygulamalar ortalama 15 dakika sürmüştür, uygulaması yapılan anket ve ölçeği eksik dolduran öğrencilerin formları analize katılmamıştır.

³³ Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., s. 226-244.

³⁴ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.79-81.

³⁵ Şener Büyüköztürk vd., **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Pegem Akademi, 2011, s. 125-127.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Bölümü'nde eğitim gören 1107 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan örneklem grubu ise, söz konusu Yüksekokul'un sekiz bölümünde eğitim gören birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencileri arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle³⁶ seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini, uygulamaların yapıldığı gün sınıfta bulunan, araştırmaya katılmayı kabul eden ve bilgi formu, ölçek ve anket formlarını eksiksiz dolduran 408 üniversite öğrencisi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Öğrencilere ait demografik özellikler, araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ile, öğrencilerin genel öfke düzeyi ve öfke ifade tarzları Sürekli Öfke Ölçeği (SÖÖTÖ) ile ve bağlanma stilleri ise İlişkiler Anketi (İA) ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Öğrencilerin yaş, cinsiyet, medeni durum, okudukları bölüm ve sınıfa dair bilgiler bu form aracılığıyla edinilmiştir.

Sürekli Öfke Ölçeği (SÖÖTÖ): Türkçe'ye uyarlanmasını Özer'in yaptığı ölçek 34 maddeden oluşmaktadır. Genel öfke düzeyini ölçen maddeler (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. maddeler) sürekli öfke alt ölçeğinde, öfkenin ne kadar bastırıldığını ölçen maddeler (13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31. maddeler) öfke içte alt ölçeğinde, öfkenin ne kadar dışa vurulabildiğini ölçen maddeler (12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33. maddeler) öfke dışa alt ölçeğinde ve öfkenin ne kadar kontrol edilebildiğini ölçen maddeler (11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34. maddeler) ise kontrol öfke alt ölçeğinde yer almaktadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları³⁷ ve bu ölçeğin kullanıldığı araştırmalar, SÖÖTÖ'nin genel öfke düzeyini ve öfke ifade tarzlarını belirlemede oldukça uygun ve kullanılabilir bir ölçek olduğunu ortaya koymuştur.^{38,39}

³⁶ Büyüköztürk... vd., a.g.e., s. 84.

³⁷ A. Kadir Özer, "Sürekli öfke (SL-öfke) ve öfke ifade tarzı (öfke-tarz) ölçekleri ön çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 1994, s. 26-35.

³⁸ Saçar, a.g.e.

³⁹ Banu Albayrak ve Yasemin Kutlu, "Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 2 (3), 2009, s. 57-69.

İlişkiler Anketi (İA): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması Sümer ve Güngör tarafından yapılmış olan⁴⁰ İA, Bartholomew ve Horowitz tarafından geliştirilmiştir.⁴¹ Katılımcılar her biri bir bağlanma stiline denk gelen alt ölçekler olan dört kısa paragraftaki ifadelerin kendilerini ne kadar tanımladığını, 1 ile 7 arasında değişen değerlendirmelerle belirtmektedirler⁴². Ölçeği yanıtlayan kişi hangi paragrafta yüksek puan verdiyse, o paragrafın değerlendirdiği bağlanma stili içine girerken, birden fazla alt ölçeğe verilen yüksek puan olduğunda kişinin bağlanma stili belirlenmemektedir.⁴³ İA'nın gerek orijinalindeki⁴⁴, gerekse Türkçe'ye adaptasyonundaki analizleri⁴⁵ ölçeğin dörtlü bağlanma modeli çerçevesindeki güvenli, kayıtsız, saplantılı ve korkulu bağlanma stillerini değerlendirmede geçerliliği olan bir değerlendirme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Verilerin analizi

Araştırmada üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri kişisel bilgi formu ile bağlanma stilleri İA ile, öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ise SÖÖTÖ ile belirlenmiştir. Uygulanan formlardan elde edilen veriler SPSS (20.0) programı ile değerlendirilmiştir. Buna göre üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile genel öfke düzeyleri, öfkelerini ne kadar bastırdıkları, ne kadar dışa vurdukları ve kontrol edebildikleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Testi ile değerlendirilmiştir. Yapılan korelasyon analizlerinin ardından araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiyi fonksiyonel olarak açıklamak ve bu ilişkiyi tanımlayabilmek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan bu çalışmaya 408 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaşları 18 ile 35 arasında değişmektedir. Öğrencilerin cinsiyetlerine ve

⁴⁰ Sümer ve Güngör, a.g.e., s. 71-106.

⁴¹ Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., pp. 226-244.

⁴² Nebi Sümer, "Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (57), 2006, s. 8.

⁴³ Sümer, a.g.e., s. 8.

⁴⁴ Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., pp.227

⁴⁵ Sümer ve Güngör, a.g.e., s. 79-81.

bağlanma stillerine (Ek Tablo: 1) dair frekans ve yüzde değerleri tablosu aşağıda sunulmuştur.

Ek Tablo: 1. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete ve bağlanma stiline göre frekans ve yüzde değerleri

		f	%
Cinsiyet			
	Kadın	317	77,7
	Erkek	88	21,57
	Herhangi bir kategori belirtmeyen	3	0,73
	Toplam	408	100,0
Bağlanma stili			
	Güvenli	134	32,84
	Kayıtsız	36	8,82
	Saplantılı	43	10,54
	Korkulu	92	22,55
	Bağlanma stili belli değil	103	25,25
	Toplam	408	100,00

Ek tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların 317’si kadın, 88’i erkektir. Katılımcılardan 3 tanesi ise kişisel bilgi formunda herhangi bir cinsiyet belirtmemiştir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin 134’ü güvenli, 36’sı kayıtsız, 43’ü saplantılı ve 92’si korkulu bağlanma stiline sahipken, 103 öğrenci İA’nde birden fazla alt ölçeğe en yüksek puanı verdiği için, bu kişiler için herhangi bir bağlanma stili belirlenememiştir.

Ek Tablo: 2. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile genel öfke düzeyleri, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etmeleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyon testi sonuçları

* p<.05 **p<.01

	Güvenli	Kayıtsız	Saplantılı	Korkulu
Genel öfke düzeyi	-,134**	,098*	,154**	,144**
Öfkeyi bastırma	-,095	,297**	,160**	,103*
Öfkeyi dışa vurma	-,114*	,183**	,100*	,055
Öfkeyi kontrol etme	,147**	,040	,046	-,055

Araştırmanın alt amaçlarından olan bağlanma stilleri ile genel öfke düzeyleri, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etmeleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Testi ile incelenmiştir (Ek Tablo: 2).

Ek Tablo: 3. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin, genel öfke düzeyi, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etmeleri üzerindeki etkisine ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Değişken	Grup	R	β	F	t	p
Genel öfke düzeyi	Güvenli	,236	-,105	5,92 5,921	-2,09	,039
	Kayıtsız		,097		1,994	,047
	Saplantılı		,131		2,657	,008
	Korkulu		,081		1,577	,116
Öfkeyi bastırma	Güvenli	,352	-,090	14,233	-1,848	,065
	Kayıtsız		,299		6,379	,000
	Saplantılı		,149		3,147	,002
	Korkulu		,024		,486	,627
Öfkeyi dışa vurma	Güvenli	,239	-,119	6,092	-2,340	,020
	Kayıtsız		,190		3,906	,000
	Saplantılı		,093		1,895	,059
	Korkulu		-,012		-,229	,819
Öfkeyi kontrol etme	Güvenli	,164	,158	2,776	3,077	,002
	Kayıtsız		,030		,600	,549
	Saplantılı		,053		1,068	,286
	Korkulu		,028		,541	,589

Yapılan analizler sonucunda, güvenli bağlanan üniversite öğrencilerinin genel öfke düzeyi ve öfkeyi dışa vurabilme puanları arasında negatif, öfkeyi kontrol edebilme puanları arasında ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Kayıtsız ve saplantılı bağlanan üniversite öğrencilerinin genel öfke düzeyi, öfkeyi bastırma ve öfkeyi dışa vurma puanları arasında pozitif bir ilişki varken, korkulu bağlananların genel öfke düzeyi ve öfkeyi bastırma puanları arasında pozitif bir ilişki görülmüştür.

Araştırmanın diğer alt amacı olan üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin genel öfke düzeyini, öfkeyi bastırma, dışa vurma ve kontrol etme üzerinde ne kadar etkili olduğunu incelemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Ek tablo 3'te görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin genel öfke düzeyi, öfkeyi bastırma, öfkeyi dışa vurma ve öfkeyi kontrol etmeleri üzerinde etkili olan bağlanma stilleri bulunmaktadır. Buna göre, güvenli, kayıtsız ve saplantılı bağlanmanın öğrencilerin genel öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Güvenli bağlanma genel öfke düzeyini negatif etkilenirken, kayıtsız ve saplantılı bağlanma genel öfke düzeyini pozitif etkilemektedir. Yani güvenli bağlananların genel öfke düzeyleri düşükken, kayıtsız ve saplantılı bağlananların genel öfke düzeyleri yüksektir. Korkulu bağlanmanın ise genel öfke düzeyi üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Üniversite öğrencilerinin öfkeyi bastırmalarında bağlanma stillerinin etkisi incelendiğinde, güvenli ve korkulu bağlanmanın herhangi bir anlamlı etkisi olmadığı görülürken, kayıtsız ve saplantılı bağlanan üniversite öğrencilerinin öfkeyi bastırma düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Analiz sonuçlarına göre güvenli bağlanmanın öfkeyi dışa vurma düzeyi üzerinde negatif etkisi anlamlıyken, kayıtsız bağlanmanın pozitif etkisi anlamlı bulunmuştur. Bu durum, güvenli bağlananların öfkeyi dışa vurma düzeylerinin düşük olduğunu, kayıtsız bağlananların ise öfkeyi dışa vurma düzeylerinin yüksek olduğunu işaret etmektedir. Saplantılı ve korkulu bağlanmanın öfkeyi dışa vurma düzeyi üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Son olarak, bağlanma stillerinin öfkeyi kontrol etme üzerindeki etkisi incelendiğinde, yalnızca güvenli bağlanmanın pozitif yönde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Diğer bağlanma stillerinin öfke kontrolü üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmezken, analiz sonuçları güvenli bağlanan üniversite öğrencilerinin öfkelerini kontrol etme düzeylerinin anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermektedir.

Tartışma

Üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin, genel öfke düzeyi ve öfkeyi ifade etme tarzına etkisinin incelendiği araştırmaya katılan 408 öğrencinin yaklaşık %33'ünün güvenli, %9'unun kayıtsız, %10'unun saplantılı,

% 22'sinin korkulu bağlandığı görülmüş, %25 kadarının ise bağlanma stili belirlenememiştir. İA'nın geliştirme çalışmasına katılan 77 katılımcının, %47'si güvenli, %18'i kayıtsız, %14'ü saplantılı ve %21'i korkulu bağlanma gösterirken⁴⁶, Sümer ve Güngör'ün İA'nın Türk örnekleme üzerinde psikometrik incelemesini yaptıkları çalışmada güvenli bağlanma %36, kayıtsız bağlanma %15, saplantılı bağlanma %30 ve korkulu bağlanma %19 bulunmuştur. Birden fazla alt ölçeğe en yüksek puanı verdiklerinden bağlanma stilleri belirlenemeyen kişilerin sayısı ise sözkonusu iki çalışmada da görece düşüktür.⁴⁷ Buna göre bu çalışmadan elde edilen güvenli ve korkulu bağlanma oranları, Sümer ve Güngör'ün çalışmasıyla, saplantılı ve korkulu bağlanan kişilerin oranları ise Bartholomew ve Horowitz'in çalışmasıyla paralellik göstermektedir. İA'nın bağlanma stillerini değerlendirmedeki geçerliği göz önüne alındığında herhangi bir bağlanma stili belirlenemeyen kişilerin oranının fazla olmasının, katılımcıların alt ölçeklerde yer alan ifadeleri okurken ve değerlendirirken yeterince dikkatli davranmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmada, güvenli bağlananların genel öfke düzeyleri düşük, kayıtsız ve saplantılı bağlananların yüksek bulunmuş, korkulu bağlanmanın ise genel öfke düzeyi üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür. Ayrıca, çalışmaya katılan öğrencilerin öfkeyi bastırmalarında bağlanma stillerinin etkisi incelendiğinde, güvenli ve korkulu bağlanmanın herhangi bir anlamlı etkisi olmadığı görülürken, kayıtsız ve saplantılı bağlanan üniversite öğrencilerinin öfkeyi bastırma düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Bağlanma stillerinin olumsuz duygu ve davranışlarla olan ilişkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde, özellikle güvenli olmayan bağlanma stillerinin (kayıtsız, korkulu, saplantılı) genel öfke düzeyi ve öfkeyi dışa vurma, bastırma ve kontrol etme üzerinde etkili olduğunu ve diğer patolojik belirtiler için önemli bir risk oluşturduğunu ortaya koyduğu görülmüştür. Çalışmalar, korkulu ve kayıtsız bağlanan çocuklarda daha fazla eleştirilme korkusu ve sosyal kaygı görüldüğünü⁴⁸, saplantılı ve korkulu bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı düzeylerinin diğer bağlanma stillerine sahip olanlardan daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁹ Bu bulgular

⁴⁶ Bartholomew ve Horowitz, a.g.e., pp. 228-229.

⁴⁷ Sümer ve Güngör, a.g.e., s. 80.

⁴⁸ Laura E. Brumariu ve Kathryn E. Kerns, "Mother-child attachment and and social anxiety symptoms in middle childhood", *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29 (5), 2008, pp. 393-402.

⁴⁹ Dilmaç, Hamarta ve Arslan, a.g.e., s. 139-141.

Warren ve diğerlerinin yaptıkları çalışmanın sonucunda ortaya çıkan, güvensiz bağlanma stilinde olan çocukların kaygı bozukluklarını, güvenli bağlanma stilinde olan çocuklara göre daha sık gösterdiklerine dair sonucu destekler niteliktedir.⁵⁰ Diğer bazı çalışmalarda da güvensiz bağlanan bireylerin güvenli bağlananlarla karşılaştırıldığında daha yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon belirtilerine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.^{51'52'53}

Oktay ve Batıgün ise çalışmalarında bireylerdeki aleksitimi (duygularını sözle ifade etme zorluğu) ile bağlanma, kendilik algısı, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, aleksitimik bireylerin daha fazla kaygılı ve kaçınmacı, daha az güvenli bağlanma sergiledikleri, benlik algılarının daha düşük olduğu ve kişilerarası iletişimde de daha fazla ketleyici, daha az besleyici yaklaşım gösterdikleri, öfke karşısında saldırgan davranışları daha fazla gösterdikleri saptanmıştır.⁵⁴ Bu sonuçlar, çalışmamızda ortaya çıkan güvensiz bağlanma stillerinden kayıtsız ve saplantılı bağlanmaya sahip olanların genel öfke düzeylerinin öfkeyi bastırma düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Güvenli bağlanan kişilerde sürekli öfke düzeyinin düşük vurgulayan ve güvensiz bağlanma stiline sahip kişilerde, özellikle saplantılı bağlananlarda sürekli öfke düzeyinin yüksek ve öfkeyi bastırma becerisinin düşük olduğunu ortaya koyan çalışmalar^{55'56} da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Literatür incelemelerinde bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının ilişkisini inceleyen bir çalışmaların bulunmasına rağmen,

⁵⁰ Susan L. Warren vd., "Child and adolescent anxiety disorders and early attachment", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 36(5), 1997, pp. 637-44.

⁵¹ Aydoğan Aykut Ceyhan, "Üniversite öğrencilerinin geçmişte yaşadıkları ayrılık kaygısının öğrenilmiş güçlük, kaygı ve psikolojik belirtileri yordama düzeyi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (1), 2006, s. 53-73.

⁵² Erdal Hamarta, *Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma stilleri açısından incelenmesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁵³ Antonia Bifulco... vd., "Adult attachment style I: Its relationship to clinical depression", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 2002, pp. 50-59.

⁵⁴ Oktay ve Durak Batıgün, a.g.e., s. 37-38.

⁵⁵ Kidd ve Sheffield, a.g.e., pp. 531-541.

⁵⁶ Clamari ve Pini, a.g.e., pp. 287-303.

ülkemizde bu ilişkiyi direkt olarak araştırılan bir çalışmaya rastlanmadığından, bu konu ile ilgili yeni çalışmaların yapılmasının alana önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. Ancak, çalışma uygulama yapılan örnekleme sınırlı olduğundan, sonuçların genellemesinde dikkatli olunmalıdır. Ayrıca bağlanma stilleri ile öfke düzeyi ve öfkeyi ifade etme tarzının, birbirleri dışında başka birçok değişkenden de etkilenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Kontrol edilemeyen öfkenin sonucu olarak şiddet içeren davranışların çok fazla görülmeye başlandığı ve bu örneklerin her geçen gün arttığı günümüzde, öfkenin anlaşılması ve kontrol edilebilmesi önemli bir beceridir. Bu becerinin kazanılmasında çocukluk ve özellikle de bebeklik dönemi ve bu dönemde bebeğin anneyle/bakım verenle ilişkisinin ne derece sağlıklı olduğu özel önem taşımaktadır. Bu çalışma bağlanma stili ile öfke arasındaki ilişkiyi araştırması açısından anlamlı olup, ulaşılan bu sonuçların özellikle çocuk gelişimi alanında hizmet verecek eğitimci ve sağlıkçılara ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca öfke kontrolü ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkili olması, kendine güvenen, davranışlarının sorumluluklarını alan bireylerin yetişmesinde bilinçli anne baba tutumlarının önemini bir kez daha göstermektedir. Bu nedenle anne baba eğitim programlarında “güvenli bağlanma”yı sağlayacak ve destekleyecek çalışmalara yer verilmesi, her açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Banu ve Yasemin KUTLU, “Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler”, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 2 (3), 2009, ss. 57-69.

BARTHOLOMEW, Kim, “Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective”, *Journal of Social and Personal Relationships*, 7 (2), 1990, pp. 147-178.

BARTHOLOMEW, Kim ve Leonard M. HOROWITZ, “Attachment Styles Among Young Adults: A Test of A Four-Category Model”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 1991, pp. 226-244.

BEE, Helen ve Dennis BOYD, **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, (çev. Okhan Gündüz), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2009.

BIFULCO, Antonia... vd., "Adult attachment style I: Its relationship to clinical depression", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 2002, pp. 50-59.

BOWLBY, John, **Attachment and Loss, Basic Books**, 1983, pp. 277-291.

BRETHERTON, Inge, "The origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth", *Developmental Psychology*, 28, 1992, pp. 759-775.

BRUMARIU, Laura E., Kathryn E. KERNS, "Mother-Child Attachment and Social Anxiety Symptoms in Middle Childhood", *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29 (5), 2008, pp. 393-402.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener... vd., **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Pegem Akademi, 2011.

CALAMARI, Elena ve Mauro PINI, "Dissociative Experiences and Anger Proneness in Late Adolescent Females with Different Attachment Styles", *J. Interpers Violence*, 13, 2012, pp. 287-303.

CEYHAN, Aydoğan Aykut, "Üniversite öğrencilerinin geçmişte yaşadıkları ayrılık kaygısının öğrenilmiş güçlük, kaygı ve psikolojik belirtileri yordama düzeyi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (1), 2006, s. 53-73.

DENİZ, M. Engin, "Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki", *Eurasian Journal of Educational Research*, 22, 2006, s. 89-99.

DİLMAÇ, Bülent, Erdal HAMARTA ve Coşkun ARSLAN, Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Denetim Odaklarının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (1), 2009, s. 127-159.

DURAN, Ömer ve Jale ELDEKLİOĞLU, "Öfke Kontrol Programının 15-18 Yaş Arası Ergenler Üzerindeki Etkililiğinin Araştırılması", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 2005, s. 267-280.

ECKHARDT, Christopher, Bradley NORLANDER ve Jerry DEFFENBACHER, "The Assessment of Anger and Hostility: A Critical Review", *Aggression and Violent Behavior*, 9, 2004, p. 17-43.

FRIAS, Maria Teresa ve Phillip R. SHAVER, "The Moderating Role of Attachment Insecurities in the Association Between Social and Physical Pain", *Journal of Research in Personality*, 53, 2014, pp. 193-200.

HAMARTA, Erdal, Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma stilleri açısından incelenmesi, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

KIDD, Tara ve David SHEFFIELD, "Attachment Style and Symptom Reporting: Examining the Mediating Effects of Anger and Social Support", *British Journal of Health Psychology*, 10, 2005, pp. 540.

MIKULINCER, Mario, "Adult Psychological Development: Attachment", Neil J. Smelser and Paul B. Baltes (der.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Elsevier, USA, 2001, pp. 160-167.

OKTAY, Burcu ve Ayşegül DURAK BATIGÜN, "Aleksitimi: Bağlanma, Benlik Algısı, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke", *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (33), 2014, s. 31-40.

ORAL, Nursen ve Nesrin HİSLİ ŞAHİN, "Yeme Tutum Bozukluğunun Kişilerarası Şemalar, Bağlanma, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke ile İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62), 2008, s. 37-48.

ÖZER, A. Kadir, "Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 1994, s. 26-35.

SAÇAR, Berna, İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığın İncelenmesi", Çukurova Üniversitesi, Adana, 2007, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

SONKIN, Daniel J. ve Don DUTTON, Treating Assaultive Men from an Attachment Perspective, D. Dutton & D. Sonkin (Der.), *Intimate Violence: Contemporary Treatment Interventions*, New York: Haworth Publishing. 2003, pp. 1-29.

SÜMER, Nebi, "Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (57), 2006, s. 8.

SÜMER, Nebi ve Derya GÜNGÖR, "Yetişkin Bağlanma Stillerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürler Arası Bir Karşılaştırma", *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43), 1999, ss. 71-106.

WARREN, Susan L.... vd., "Child and Adolescent Anxiety Disorders and Early Attachment", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 36 (5), 1997, pp. 637-44.

Summary

The early attachment relations between the child and the mother/caregiver is a crucial and effective fact onto the interpersonal relationships both in childhood and adulthood periods. The ability to express anger in an acceptable and appropriate manner is a positive personality characteristic, while inability to control emotions and behavior has the possible potential to be harmful for the person himself/herself and the others. Therefore, it is known that the trait anger (the level of anger) and the anger expression style (anger suppression, anger expression and anger control) has an important effects on interpersonal relationships, mental and physical problems. In this study, the relation between attachment styles (secure, dismissing, preoccupied, fearful) and the trait anger and anger expression styles of university students and the attachment styles effects on these variables were explored.

The study was conducted with 408 university students from all departments of Istanbul Gelisim University, School of Health Sciences in 2014-2015 Academic Year, Spring semester. After taking the verbal approval's from all participants, Trait Anger and Anger Expression Scale, Relationship Questionnaire and the personal information form which was created by the researchers were applied and the results were analyzed with SPSS 20 program. The correlation between the attachment styles (secure, dismissing, preoccupied, fearful) and the trait anger (level of anger) and anger expression style (anger suppression, anger expression and anger control) were analysed with Pearson Correlation Test. After that analysis, in order to determine the direction of the relation between the variables, simple linear regression analysis was performed.

In our study, the results showed that the level of anger is low in those who have secure attachment, while those who are dismissing and preoccupied have significantly high level of anger. There was no effect of fearful attachment style on the level of anger. In addition, when examining the effect of attachment styles on anger suppression of the participants, it was observed that there was no significant effect of secure and fearful attachment while it was found that the dismissing and preoccupied university students have high level of anger suppression.

In relevant literature of our country, there was not found any study which examine of the relationship between the attachment styles and the anger directly, although results of some researches revealed that especially insecure

attachment styles (dismissing, preoccupied, fearful) are risk for pathological symptoms such as anxiety disorder and aggressiveness.

As a result, it is so important to understand the causes of anger and have ability to control it, since the violent behaviors we come across most nowadays because of uncontrolled and high level anger. Early childhood period -especially infancy- and the strenght of the relationship between the child and the mother/caregiver have a great importance on acquiring this ability. This study revelaed significant findings interms of the aim of this research and it is considered that these results would lead the educators and the experts whose serve in the field of early childhood. Additionally, it would provide positive contribution and be beneficial to the field to conduct more researches about attachment styles and anger relation with different sample groups.

İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma

Aysel Ferah ÖZCAN*, Ali Osman ÖZCAN**

Öz

Bu araştırma, ilk okuma ve yazma öğretiminde çocukların yaşadıkları problemleri ve çözümlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma nitel/olgu bilim araştırma deseninde planlanıp 20 ilkokul birinci sınıf öğretmeninin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları dil birimleri, çocuk, program ve aile ile ilgili verilerin çözümlenmesine yöneliktir. Sonuç olarak ilk okuma yazma öğrenmede çocukların dil birimlerinin algılanmasına yönelik problemlerle, aile ve programdan kaynaklanan güçlüklerinin olduğu görülmüştür. Öğretmenler, birinci sınıf öğrencilerinin ilk okuma yazma öğrenirken benzer sesleri hem okumada hem diktelerde karıştırdıklarını belirtmişlerdir. Okumada yazılışı benzer harfler (b-d, n-m vb.), diktelerde ise işitilebilirliği düşük ve söylenişi benzer olan sesler (n-l, s-z, ğ vb.) birbirine karıştırılmaktadır. Öğretmenlere göre, ilk okuma yazma öğrenirken çocukların en çok zorlandıkları süreç açık heceleri okuma ve yazma ile harf çatma sürecidir. Araştırma sonucunda ilk okuma yazma öğretiminde harf-ses sırasının gözden geçirilmesi, birinci sınıfa başlayacak çocukların hazırbulunuşluk düzeylerinin belirlenmesi vb. önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlk Okuma-Yazma, Dil Birimleri, Görme ve Ses Algısı, Eğitim Programları.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusbd.61470>

* Okutman, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: ayselferah@yahoo.com

** Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İİSBF, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
E-posta: aliosmanozcan@yahoo.com

Initial Reading and Writing Difficulties in Learning that Children's Lives, Causes and Solutions: A Qualitative Study

Abstract

This research was carried out in the initial reading and writing instruction in order to determine problems and solutions faced by children. The research is planned within the pattern of qualitative/science and was conducted with the participation of 20 first-class primary school teachers as patients. The findings reflect on the analysis of the data on language units, child, program and family. As a result, it is detected that the problems on the perception of childrens' language units in initial reading and writing are related to the difficulties arising from family and program. The most difficult process at initial learning to read and write is children's letter-sound collision process. Teachers stated that first grade students confuse similar sounds both at reading and dictating while learning initial literacy. At reading, similarly written letters (b-d, n-m, and etc.) and at dictation, similarly pronounced sounds with low audibility (n-l, s-z, ğ, and etc.) are confused with each other. According to the teachers, the most challenging process for students is to read open syllables and to join letters. As a result of the study, it is suggested to review the letter- sound order at initial literacy teaching, and to determine the readiness level for children to be first graders.

Keywords: Initial Reading-Writing, Language Units, Visual and Sound Perception, Educational Programs.

Giriş

Çocuklar ilköğretim öncesi dönemde, ses bilimsel beceriler, alfabe bilgisi, yazı kavramı ve sözlü dil becerileri gibi becerileri kazanırlar. İlk okuma yazma öğretimi ile beraber çocuk, o güne kadar öğrendiği dilin sözlü kodlarını çözmeyi ve bu kodları görsel kodlarla birleştirmeyi öğrenmek durumundadır. "İlk okuma-yazma etkinliği; Türk alfabesindeki harflerin birbirleriyle ilişkilerini tanıyarak, harflerin bağlı bulunduğu dille ilgili birimleri yazı içinde ayırt ederek, yazılı metnin içeriğini kavrama olarak tanımlanabilir"¹. Dolayısıyla ilk okuma yazmada yazılı ve sözlü dilin işaretlerine yönelik görsel farkındalık ve ses farkındalığı son derece önemli iki alan olarak kabul edilebilir.

¹ Ali Osman Özcan & Aysel Ferah Özcan, "Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 2014, s. 67.

İlk okuma yazma öğrenmeye başlama ve ilk okuma yazmayı beceri haline getirme özdeş değildir. İlk okuma yazma öğrenmeye başlama görsel-motor koordinasyon, ses algısı, bellek süreçleri, duygusal ve bedensel işlevlerin olgunlaşması ve gelişimine bağlıdır. İlk okuma yazma becerisi ise görsel ve işitsel alanın bütünleştirilerek pekiştirilmesini gerektirmektedir. Bu makalede ilk okuma yazmada dil birimsel farkındalık ve gelişimi ele alındıktan sonra öğrenme esnasında çocukların karşılaştıkları güçlükler, nedenleri ve çözüm önerileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İlk Okuma Yazmada Ses Bilgisel ve Yazı Bilgisel Gelişim

İlk okuma yazmada her bir sesin algılanması ve seslerin görsel simgeleri olan harflerle ilişkilerinin kurulması öğretimin temel ilkelerinden biridir. “Çocuğun seslerin işaretlerini sıraya koyma, düzenleme, birleştirme, ayırma ve kendi aralarındaki ilişkileri kurarken ortaya koyduğu yapılar, onun zihin ile ilgili işlemlerini yansıtır. İlk okuma-yazmayı öğrenirken alfabeyi oluşturan işaretler arası ilişkileri kurup harflerin-seslerin işlevleriyle zihin ile ilgili işlemlerini doğru bir şekilde yapmak zorundadır.”². “Fonomik farkındalık, konuşulan kelimelerdeki her sesi duyabilme becerisi ve konuşmaların bu seslerden oluştuğunu anlamadır... Alfabe bilgisi ise, harflerin farklı şekillerinin ve her birinin özel bir sesle ilgili olduğu anlayışıdır³. Çocuklar tek tek harfleri seslendirmek kadar, hece-kelime grupları içinde de sesleri tanıyıp eşleştirip çözümlenmek zorundadırlar.

Alan yazında ses algısı kavramının ses bilgisel farkındalık olarak kavramlaştırıldığı görülmektedir. “Ses bilgisel farkındalık, İngilizce gibi alfabetik dillerde okumayı öğrenmek için kritik bir öneme sahiptir”⁴. Ses bilgisel işleme yeteneği beş alt faktörle ilişkili olarak açıklanmaktadır. “Bunlar: Ses bilgisel çözümlenme, ses bilgisel bütünleştirme (birleşim), çalışma belleğinde ses bilgisel kodlama, isimleri soyutlama ve isimleri serileme vb. yeteneklerdir. Bu yeteneklerin gelişiminde, bireysel farklılıklar görülmektedir”⁵. Örneğin “Harf adı bilen çocuklar, harfleri dikte ve kopya etmede daha başarılıdırlar. Harfleri yazma becerileri ile kopya veya dikte

² Ali Osman Özcan & Aysel Ferah Özcan, a.g.m., 69.

³ Jeffret Trawick-Swith, **Erken Çocukluk Döneminde Gelişim**, (çev. ed. Berrin Akman). Ankara: Nobel Yayınları, 2013, s.286-287.

⁴ Anthony Jason. L. & , Development of Phonological Awareness. *Current Directions in Psychological Science*. 14 (5), 2005, s.255.

⁵ Richard, K. Wagner... vd., “Development of Reading-Related Phonological Processing Abilities: New Evidence of Bidirectional Causality From A Latent Variable Longitudinal Study”, *Developmental Psychology*, 30 (1), 1994, s.73.

yoluyla sayıları yazma becerileri de ilişkilidir. Araştırmalar da, ses bilgisel bilgi işlemenin kelime çözümlenmeyi öğrenmede güçlü bir nedensel etken olduğu, ancak harf adı bilgisinin göreceli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır”.⁶

Sayfa/Page | 72

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Sesleri Algılamannın Etkileri

Ses algısının artışında yaş önemli bir faktördür. “Çocukların yaşı arttıkça farklı düzeylerdeki dilsel karmaşıklıkta (örneğin heceler ve sesler) ses bilgisel duyarlılıkları hem mutlak olarak artmakta hem de daha kararlı hale gelmektedir”.⁷ İngilizce gibi fonolojik olmayan dillerde ses birleşimlerinin algılanması okul yıllarına kadar gelişime devam edebilmektedir. “Bazı ünsüz sesler ve karışımları oldukça zordur. Bu seslerin en iyi şekilde çıkarılması 7-8 yaşına kadar sürebilir”.⁸ Araştırmalar ses bilgisel farkındalığın eğitimle artırılabilceğini göstermektedir. “Birinci sınıfın sonunda, iki yıllık eğitime alınan çocuklar; ses bilgisi, harf adı, ses bilgisel farkındalığın ölçümünde ve hecelemede, sözcük tanıma ile ilgili ölçümlerde de diğer çocuklardan daha yüksek puan almışlar ve doğru yazmaları için fonetik destek verildiğinde yazmada da daha başarılı olmuşlardır”.⁹ “Ses bilgisel farkındalık önemli olmakla beraber erken okuma için yeterli bir koşul değildir”.¹⁰ Erken okumanın ses bilgisel farkındalık dışında ilişkili olduğu pek çok değişken bulunmaktadır.

Araştırmalar okuma yazma öğrenmede ses bilgisel bozukluğu olan çocukların ciddi bir başarısızlık riski ile karşı karşıya olduklarını ortaya koymaktadır. “Ses bilgisel bozukluğu olan çocukların çoğu harf seslerini bilmesine rağmen, gerçek sözcüklerin yanı sıra sözcük olmayanları yazma ve okumada da başarısızdırlar. Hem okuma-yazma problemleri hem konuşma bozukluklarının heceleri küçük ses bilgisel birimlere (fonemler) ayırmadaki

⁶ S. Graham... vd., “Dimensions of Good and Poor Handwriting Legibility in First and Second Graders: Motor Programs, Visual-Spatial Arrangement, and Letter Formation Parameter Setting”, *Developmental Neuropsychology*. Vol 29(1), 2010, s.43.

⁷ Christopher. J. Lonigan... vd., Development of phonological sensitivity in 2- to 5-year-old children. *Journal of Educational Psychology*, 90(2), 1998, s.294.

⁸ Jeffret Trawick-Swith, a.g.e., s.269.

⁹ Benita, A. Blachman... vd., “Developing Phonological Awareness and Word Recognition Skills: A Two-Year Intervention With Low-Income, Inner-City Children”, *Reading and Writing*. 11 (3), 1999, s.239.

¹⁰ Adriane, G. Bus... vd., Phonological awareness and early reading: A meta-analysis of experimental training studies. *Journal of Educational Psychology*, 91 (3), 1999, s.403.

başarısızlıktan ortaya çıktığı ileri sürülebilir".¹¹ Okuma-yazma öğrenmede önemli bir aşama olan heceleri seslerine ayırma aşamasındaki başarısızlık okuma-yazma güçlükleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk Yazmada Görsel Farkındalık ve Yazma Becerileri

İlk okuma yazmada sesler kadar onların grafik simgeleri olan harfler de önemlidir. "Okula yeni başlayan çocuk, sağ elle yazmayı, her satırı soldan sağa takip etmeyi, harfleri soldan sağa hesap etmeyi öğrenmek zorundadır. Kısaca dik bir düzlemden yatay bir düzleme harfleri aktarma iktidarını kazanmış olmalıdır. Bunu başaramadığı zaman, aynadaki yazı gibi yazar. Nesnelerin şekil, büyüklük, renk ve mekândaki durumlarını gözüyle kestirip tahmini bir şekilde yazmak zorunda olduğundan, buradaki başarısızlığı ortaya koyduğu yazıya da yansımaktadır"¹². Bu aşamalar yazma ile ilgili aşamalardır ve görme alanıyla ilişkilidirler. Araştırmalar çocukların harfleri ve rakamları ayna yazısına dönüştürerek yazma eğilimlerinin sayı ve harf çiftleriyle ilgili beceri eksikliği ve dikkat sürelerinin kısıllığından kaynaklandığını, akademik başarılarının da düşük olacağını göstermektedir.¹³

"Doğru yazmanın belirleyicilerini yedi aşamada ele alınabilir. Bunlar;

- Yazma esnasında, harflerin uzun-kısa, yukarı-aşağı doğru oluşları vb. görme ile ilgili depolanmış özellikleri hatırlanır,
- Depolanmış yazmanın motorîği özelliklerini hatırlanır (boy-y nin öğrenilmesi)ve harf-ses bağlantısı kurulur.
- Bellekten görme motorîği ile ilgili bilgiler çağrılır,
- Sözcüklerin şekil bakımından yapısını kavrar (Cümle ilişkilerinde sözcük şekil yapısını kavrama -el ele-).
- İmla kurallarına dikkat etme (doğru yazma kuralları, işaret gruplarını kavrama),
- Ses-harf seviyesinde sözcükleri kavrama (ses-harf ilişkileri, seslerin birbirini takibi),
- Anlamı kavrama ve duygusal muhtevayı hissetme.

¹¹ J. Bird... vd., "Phonological Awareness and Literacy Development in Children With Expressive Phonological Impairments", *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 38, 1995, s.446.

¹² Ali Osman Özcan, "İlk Okuma Yazma Öğretim Programlarının Geliştirilmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*: 8, 1992, s.176-177.

¹³ M. L. Simmer, Printing Errors in Kindergarten and the Prediction of Academic Performance. *Journal of Learning Disabilities*. 15(1), 1982, s.159.

Yazmayı öğrenme birden fazla öğrenme alanını içeren eşgüdümlü bir eylemdir".¹⁴ "Görsel algı becerileri, çocukların okuma, yazma, heceleme, matematik yeteneklerini geliştirmekte ve okulda başarılı olmaları için gerekli diğer yeteneklerinin tümünü artırmalarına yardımcı olmaktadır".¹⁵

Çocuklarda Hece, Sözcük, Cümle Gibi Dil Birimlerinin Farkındalığı ve İlk Okuma Yazma

İlk okuma yazma hece, sözcük ve cümle gibi dil birimlerinin çözümlenmesi ve bütünleştirilmesi ile kazanılan bir beceridir. "Cümle, sözcük ve hece gibi dil birimlerinin karşılaştırılması, ayırt edilebilmesi ilk okuma yazma mekanizmasını kavrayabilmek için gereklidir".¹⁶ Bu karşılaştırmada karşımıza en önemli bileşen olarak yine ses algısı çıkmaktadır. Çocukların yazılı dilin seslerini çözümlenmelerinde konuşulan dilin yapısal etkileri de söz konusudur. Bu yapıları çocukların kavrayıp uygulayabilmeleri gerekir.

Araştırmalar hece, sözcük, cümle gibi dil birimlerin farkındalığının ses algısının gelişimi ve dilin yapısıyla olan ilişkilerine vurgu yapmaktadır. "Çek çocukları İngiliz çocuklarına oranla hem yazma hem ses bilgisel farkındalık becerilerinde daha başarılıdırlar. Çünkü Çekçe hem yazılı dil (ortografik yapılar) hem sözlü dil (hece yapıları) bakımından İngilizceden oldukça karmaşıktır. Sonuç olarak ses bilgisel farkındalığın erken gelişiminin ses bilgisel girdiden ve yazının doğasından etkilendiği ve bu durumun okur-yazarlık becerilerine katkı sağladığı ileri sürülebilir".¹⁷

İlkokul çocuklarının yazılı sözcüklerdeki hece birimlerini nasıl algıladıklarına yönelik olarak yapılan çalışmalar, ilk okuma yazma öğrenmede hece çözümlenmenin önemli bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bir araştırma "İlk okuma yazma sürecinin ilk yıllarının sonuna varır varmaz çocukların yazı dizileri içindeki heceleri algıladıklarını göstermiştir. Bu birimlerin algısı iki bilgi kaynağının sonucudur: Hece ses bilgisi ve okunan (algılanan) harf fazlalığı. Hece, okumayı öğrenme sürecinde ilgili bir birim

¹⁴ Ali Osman Özcan, "İlk Okuma Yazma Döneminde Yazma Becerisini Öğrenme", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3, 1991, s.204-206.

¹⁵ Marianne Frostig, **Pictures and Patterns: Teacher's Guide**, Palo Alto, CA, Consulting Psychologists Press, 1968.

¹⁶ Aysel Ferah, **Türkçe İlk Okuma ve Yazmayı Öğrenme, Türkçe Okuyup Yazmak İçin**, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s.103.

¹⁷ Marketa Caravolas & Maggie Bruck, "The Effect of Oral and Written Language Input on Children's Phonological Awareness: A Cross-Linguistic Study", *Journal of Experimental Child Psychology*. 55, 1993, s. 1.

olabilir".¹⁸ Hece çözümlene süreci harf-hece bilgisi arttıkça başarılı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Araştırmalar çocukların sözcüklerin içindeki sesleri parçalama yeteneğinin okuma yazmayı öğrenme ile ilişkili olduğu bulgusuna vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak "Çocukların sistematik ses bilgisel eğitimden yararlanma yeteneklerinin onların yazma gelişim düzeylerine bağlı olduğu ve birinci sınıfta ve okulöncesinde çocukları yazmaya cesaretlendirmek için konuşulan dilin sözcüklerinin ve diğer anlamlı birimlerinin analizini sağlamanın önemli olduğunu vurgulamışlardır.¹⁹ Bulgulardan sözcük farkındalığının ses çözümlenmesiyle geliştiği ortaya çıkmaktadır.

Çocukların sesleri tanıma becerilerinin seslerin kullanım sıklığından etkilenmesi gibi²⁰, sözcük tanıma becerilerinin de sözcük sıklığı faktöründen etkilendiği görülmektedir. "İlkokul 1-5. sınıf çocuklarında sözcük tanıma üzerine yaptıkları çalışmada; çocukların sözel karar verme başarılarının sözcük sıklığından etkilendiği ve bu ilişkinin yaşın azalmasıyla arttığı; okuma yazma edininiminin ilk aşamalarında görsel tanıma üzerinde sözcük sıklığının güçlü bir etkisi olduğu; ortografik yakınlık yoğunluğu değişkeninin ise sözel karar verme yetisi üzerinde anlamlı bir etki yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır".²¹

Çocuklar daha sık karşılaştıkları ve yaşantılarının bir parçası olan sözcükleri daha çabuk öğrenmektedirler. Sözcüklerin yazı bilgisel (ortografik=imlaya uygunluk) benzerliklerinin ise çocukların sözel karar verme becerilerini etkilemediği anlaşılmaktadır. Hatta çalışmalar yazı bilgisel benzerliğin çocukların öğrenme sürecine olumsuz etki ettiğini de ortaya koymaktadır. Bu sonuçtan hareketle ilk okuma yazma öğretiminde sözcüklerin yazı bilgisel benzerliklerinin değil kullanım sıklıklarının öğretimi kolaylaştırıcı olduğu söylenebilir. Bu açıdan sözcüklerin kullanım sıklığına dayalı bir öğretim gereklidir, denilebilir.

¹⁸ Nage Doignon Zagar & Daniel Zagar, "Do Children in The Process of Learning to Read Perceive the Syllable in Writing?", *Canadian Journal of Experimental Psychology- Revue Canadienne de Psychologie Experimentale*, 60 (4), 2006, s.258.

¹⁹ A. Vernon Sofia & Emilia Ferreiro, "Writing Development: A Neglected Variable in the Consideration of Phonological Awareness", *Harvard Educational Review*. 69 (4), 1999, s.395.

²⁰ Ali Osman Özcan ve Aysel Ferah Özcan, a.g.m., s. 81.

²¹ Stéphane Dufau... vd., "A Developmental Perspective on Visual Word Recognition: New Evidence and A Self-Organising Model", *European Journal of Cognitive Psychology*, 22 (5), 2010, s.690.

İlk Okuma Yazmada Belleğin Rolü

İlk okuma yazmada ses çözümlenmesinin yanı sıra bir dizi bellek işlem ve işlevi de işe karışmaktadır. “Ses bilgisel farkındalık, sözel kısa süreli hafızadan ziyade sözcük tanımanın bir belirleyicisidir.”²². “Altı yaşındaki çocuklara uygulanan bellek eğitimi programı sonucunda, çocukların sözel ve görsel kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere genel bellek indeksi, ertelenmiş tanıma ve öğrenme indeksi puanlarında anlamlı ölçüde artış olduğu (p<.001) bulunmuştur”.²³ Çocukların ilk okuma yazma dönemindeki bellekleri, bilinçli olarak geliştirilecek programların uygulanmasıyla daha da gelişme gösterebilir.

“Harf, hece, sözcük ve cümle gibi algı nesnesinin kapsamı, şekli ve içeriği yanında, okumaya yeni başlayan çocuğun algı nesnesini algılama süreci, yani zihni faaliyeti (düşünme) de önem taşımaktadır. Algılama süreci hiyerarşik bir şekilde yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarıya (cümle - sözcük - hece - harf veya tersi olabilir)”.²⁴ “Dikkat öğrenmenin gerekli bir önkoşuludur. Öğrenirken harfleri ayırt etmek için, çocuk farklı özellikleri öğrenir: b yi d den ayırt etmek için, öğrenciler yalnızca dikey çizgiye bitişik bir çizginin varlığına değil, dairenin sağ ve sol yanındaki dikey çizginin konumuna dikkat etmelidir. Öğretmeninden öğrenmek için, öğrenciler öğretmenin sesine dikkat kesilmeli ve diğer sesleri duymazdan gelmelidir”.²⁵

“Çocuk her bir harfi gördüğünde zamanla harflere yönelik dikkati azalır, otomatikleşir, “a” mıydı “b” miydi diye düşünmez. Harf gruplarının oluşturduğu anlam bağlamı önem kazanarak çocuğun muhakemesi de işe karışmaya başlar. Normal olarak çocuk, gelişim dönemi boyunca objelerin görsel izlerini belleğinde depolamakta ve bir üst zihinsel işlem yapabilmek için depolanan bellek içeriklerini kullanmaktadır”.²⁶

İlk okuma yazma öğrenilirken harf-ses, hece, sözcük ve cümlelerin hatırlanmasına ihtiyaç vardır. Hatırlama, öğrenilen içeriğe ait zihinsel

²² K.L. Windfuhr & M.J. Snowling, “The Relationship Between Paired Associate Learning and Phonological Skills in Normally Developing Readers”, *Journal of Experimental Child Psychology*, 80 (2), 2001, s.160.

²³ A. Özyürek ve Esra Ömeroğlu, “Bellek Eğitimi Programının Altı Yaşındaki Çocukların Bellek Gelişimine Etkisinin İncelenmesi”. *Eğitim ve Bilim*: 38 (168), 2013, s.30.

²⁴ Ali Osman Özcan, “İlk Okuma Yazma Öğretiminde Rol Oynayan Psikolojik Faktörler”, *Ankara: Hacettepe Üniversitesi II. Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*, 1995, s. 3.

²⁵ D. H. Schunk, **Öğrenme Teorileri**, (çev: M. Y. Demir... vd.), Ankara. Nobel Yayıncılık, 2009, s.139.

²⁶ Aysel Ferah, “Eylem Boyutuyla İlk Okuma Yazma ve Ezberleme”, *Milli Eğitim Dergisi*. 149, 2001, s.23.

imgelerin geri getirilmesi işlemidir. Bu esnada çocuk öğrendiklerini doğru sırada, ayrıntılı olarak hatırlayamayabilir. Hatırlamada muhakeme, karar verme işlemleri de rol oynadığından bazı çocuklardaki cümle, sözcük, hece ve harfleri yazarken ortaya çıkan kararsızlık davranışlarını birinci sınıf öğretmenleri açıkça gözleyebilirler.

İlk Okuma Yazma Sürecine Aile ve Öğretmenin Etkisi

Çocukların ilkokul birinci sınıftaki ilk okuma yazma başarılarında öğretmen-öğrenci iletişiminin şekli de etkilidir. “Yapılan çalışmalarda çocukların öğretmenlerle yakın iletişim kurduklarında okul başarı puanlarının attığı görülmektedir. Çocukların öğretmenlerle ilgili hisleri, çekişme ve yakınlıkla ilgili öğretmen algıları olarak belirlenen çocuk-öğretmen ilişkilerinin nitelikleri ile çocuğun okulöncesi ve birinci sınıf yazma başarısı ilişkilidir”.²⁷ Araştırmalar birinci sınıf öğrencilerinin okula hazırbulunmuşluk düzeyini ailenin destekleyici, okulla işbirlikçi tutumlarının çocukların akademik başarılarını artırdığını²⁸ vurgulamaktadır.

Bir çalışmada, “ailelerin çocukların yazma görevlerini tamamlamalarına yardım ettikleri zaman düşük düzeyde onlara yardımda buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Aileler çocuklara ince-motor ve kod çözme becerileri ile ilgili yazmada destek verirken çocukların yazma hatalarını düzeltmeye yönelik bir çaba göstermemişlerdir”.²⁹ Ancak çocukların yaptıkları yazma hatalarının anında düzeltilmesi, onların belleğe dil birimlerini hatalı kodlamalarının önüne geçeceğinden son derece önemli bir eylemdir.

Araştırmanın Amacı

İlk okuma yazma öğretimi uzun yıllardır üzerinde en çok tartışılan alanlardan biridir. İlk okuma yazmada yöntem sorunundan önce görme ve ses simgelerinin işlenmesinde ve belleğe alınmasında çocukların yaşadıkları temel güçlüklerin belirlenmesi, ilk okuma yazma öğretimine de katkıda bulunacaktır. İlk okuma yazma öğrenme aşamasında çocukların görme simgeleri, ses simgeleri ve dil birimlerini öğrenme sürecine yönelik sorunları ile çocuğun kendisinden, ailesinden ve programdan kaynaklı sorunların

²⁷ Kelley Mayer White, “Associations Between Teacher–Child Relationships and Children’s Writing in Kindergarten and First Grade”, *Early Childhood Research Quarterly* 28, 2013, s.166.

²⁸ Süleyman Çelenk, “Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması. *İlköğretimonline*, 2 (2), 2003, s.33.

²⁹ S.W. Bindman... vd., “Parental Writing Support and Preschoolers’ Early Literacy, Language, and Fine Motor Skills”, *Early Childhood Research Quarterly* 29, 2014, s.623.

belirlenip nedenlerinin ve çözüm önerilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorular cevaplanmaya çalışılmıştır:

1. İlk okuma yazma öğrenme sürecinde ses alanıyla ilgili karşılaşılan problemler, nedenleri ve çözümlerine yönelik öğretmenlerin görüşleri nelerdir?

2. İlk okuma yazma öğrenme sürecinde görme örneği olarak harflerin öğretimiyle ilgili karşılaşılan problemler, nedenleri ve çözümüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

3. İlk okuma yazma öğrenme sürecinde dil birimlerini birleştirme ve çözümleme süreci ile ilgili karşılaşılan güçlükler ve nedenlerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

4. İlk okuma yazma öğrenme sürecinde çocuğun gelişimi ile ilgili karşılaşılan problemler, nedenleri ve çözümüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

5. İlk okuma yazma öğrenme sürecinde aileden ve eğitim programından kaynaklı problemler ve çözümüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Çocukların görme ve ses sembollerinin işlenmesinde malzemenin ve çocuğun kendisinden kaynaklı sorunların belirlenmesi, öğretimin bu güçlüklerin ortadan kaldırılacak şekilde yeniden tasarlanmasına yol gösterici niteliktedir. İlk okuma yazmayı öğrenme sürecinde çocukların yaşadıkları güçlüklerin belirlenmesi, programın gözden geçirilip düzeltilmesi aşamasında katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Modeli

İlk okuma yazmayı öğrenme sürecinde çocukların karşılaştıkları güçlükleri, nedenlerini ve çözümlerini ortaya koymak amacıyla nitel bir araştırma deseni tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar olay, olgu ve durumların olduğu gibi ortaya konmasını ve nedenlerinin belirlenmesini sağladığı gibi katılımcıların bizzat sürece dâhil olmalarını sağlaması bakımından da önemli bir araştırma desenidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden amaca uygun olarak olgu bilim kullanılmıştır. "Fenomenoloji(olgu bilim), tümevarımsal tanımlayıcı bir araştırma yöntemidir. Burada amaç, tüm olgunun bireysel tecrübelerini de kapsayarak, görüldüğü gibi tanımlanmasıdır. Bu yaklaşımda araştırmacı katılımcının öznel tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları

incelemektedir".³⁰ Bu amaçla ilk okuma yazma öğretiminde çocukların yaşadıkları güçlükler ve çözüm yollarını belirlemek için öğretmenlerin tecrübelerinden hareket edilmiştir. "Fenomenologların görevi, deneyimin yapısını ya da cevherini belirlemektir"³¹.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde İstanbul ili Beyoğlu, Kadıköy, Ataşehir ilçelerinden dört ilkokulda görev yapan toplam 14; Bursa İnegöl merkez ilçede görev yapan üç; Bilecik Bozüyük ilçesinde görev yapan üç olmak üzere toplam 20 sınıf öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. "Fenomenolojide (olgu bilim) ilk elden ve sübjektif bir bilgi toplanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla örnekleme stratejisi amaçlı örneklemedir ve bu bağlamda tesadüfi olmayan örnekleme yapılmaktadır".³² Bu çalışmada amaçlı örnekleme uygun olarak ilkokul birinci sınıfları okutan öğretmenler örnekleme dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Birinci Sınıf Öğretmenleri İle İlgili Demografik Bilgiler

Cinsiyet	F	Kaçıncı Kez Okuttuğu	F
Kadın	17	1-3	6
		4-7	11
Erkek	3	4-7	2
		8-10	1
Toplam	20		

Tablo 1 incelendiğinde örnekleme alınan öğretmenlerin 17'sinin bayan 32'nin erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin birinci sınıfları dörtten fazla okutanlarının sayısı 14'tür. Bu durum ilk okuma yazma öğretimi konusunda öğretmenlerin tecrübeli olduklarını göstermektedir.

³⁰ Türker Baş ve Ulun Akturan, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s.84-85.

³¹ Sharan B. Merriam, **Nitel Araştırma**, (çev. ed. S. Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013, s.25.

³² Türker Baş ve Ulun Akturan, a.g.e. 2008, s.90.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada olgu bilim araştırma tasarımına uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin ilk okuma yazma öğrenme sürecindeki problemlerini, nedenlerini ve çözüm önerilerini belirlemek üzere alanla ilgili sorular hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması esnasında alanyazın taranarak ilk okuma yazma öğrenme süreci ile ilgili temel kavramlar belirlenmiş, ilk okuma yazma öğrenme süreci ile ilgili temel kavramlara dayalı olarak soru formları geliştirilmiş, geliştirilen soru formları kıdemli bir birinci sınıf öğretmeni, alan uzmanı ve dilbilimci tarafından gözden geçirilip görüşleri alınarak son şekli verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde kişisel bilgiler, ikinci bölümünde ilk okuma yazmayı öğrenme sürecinde çocukların yaşadıkları problemler ile ilgili sorular, üçüncü bölümünde ilk okuma yazmayı öğrenme sürecinde çocukların yaşadıkları problemlerin nedenlerine yönelik sorular, dördüncü bölümünde ise ilk okuma yazmayı öğrenme sürecinde çocukların yaşadıkları problemlerin çözümüne yönelik görüşleri belirlemek üzere düzenlenen sorular yer almaktadır.

“Fenomenolojik (olgu bilim) araştırmada olgunun bireyin bakış açısından tanımlanmaya çalışılması, tecrübelerin katılımcılar tarafından ayrıntılı bir şekilde yazılması ve bireyin olguya ilişkin davranışlarının gözlenmesi önemlidir”.³³ Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak gerekli düzeltmeler yapıp on adet birinci sınıf öğretmenine pilot uygulaması yapılmıştır. Anlaşılması güç olan sorular üzerinde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu on dört adet sorudan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak kodlanıp temalar elde edilmiştir. “Fenomenolojik araştırmada veri analizi dört aşamada gerçekleşir. Veri analizi tanımlama, belirleme, noetik ve neomatik ilişkilerin belirlenmesi ve esasların (özlerin) kuramsallaştırılması aşamalarını içerir”.³⁴ Araştırmada öğretmenlerle görüşme esnasında kayıt altına alınarak elde edilen veriler kodlanarak temalar oluşturulmuştur. Betimsel bir şekilde

³³ Türker Baş ve Ulun Akturan, a.g.e., s.91.

³⁴ Türker Baş ve Ulun Akturan, a.g.e., s.92-93.

ayrıntılar yorumlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği, Miles ve Huberman'ın formülü kullanılarak hesaplanmıştır ("R" Güvenirlik = "Na" görüş birliği / "Na" görüş birliği + "Nd" görüş ayrılığı). Buna göre araştırmacılar arasındaki görüş birliği .95 olarak hesaplanmıştır [43: $(43+2) \times 100 = 95$]. Bu sonuç, araştırmanın güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

Bulgular ve Yorum

Bulgular iki ana başlık altında ele alınmıştır. Birincisi ilk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan problemler ve nedenleri ikincisi de bu problemlerin çözümüne ilişkin öğretmen görüşlerini kapsamaktadır.

Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Nedenleri

Bu bölümde ana temalar ve alt temalar çerçevesinde 2014-2015 Eğitim Öğretim yılında 1.sınıf okutmakta olan sınıf öğretmenlerinin (n=20) ilk okuma yazma öğrenmede karşılaşılan problemler ve bunların nedenlerine ilişkin görüşleri sunulmaktadır.

İlk okuma yazmada ilk harfleri yazma çalışmalarında öğrencilerin temel problemlerinin neler olduğunu belirlemek süreci doğru planlamak açısından önemlidir. Bu amaçla harf yazmaya başlarken karşılaşılan problemlere yönelik birinci sınıf öğretmenlerinin görüşleri aşağıda tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Harflerin yazımı sürecindeki problemler

Tema	Alt Tema	F
Görme Örneği Olarak Harfler	Kalem tutamama ve satır kavramına sahip olmama	7
	Harflerin yönü ve bağlantı zorlukları	13

Birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre çocuklar ilk okuma yazma öğrenirken harflerin yazımı sürecinde kalem tutamama ve satır kavramına sahip olmama (7) ve harflerin yönü ve bağlantı güçlükleri (n=13) nedeniyle öğrenme sürecinde zorlanmaktadır. Kalem tutamama küçük kas gelişimi ile ilgili bir beceri iken satır kavramına sahip olmama görsel algı ile ilgili bir beceridir. Harflerin yapıları ve çocukların görsel algı problemleri yazma öğrenme sürecine olumsuz etki yapmaktadır. Bu problemler bazı araştırmalarda da dile getirilmiştir. Bir araştırmada "İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin göz-el koordinasyonu, mekân ilişkileri ve mekâna

yerleştirmede güçlük çektikleri oranda ilk okuma yazmada başarısız oldukları bulunmuştur”.³⁵

Konu ile ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir.

Ö1. “Bitişik eğik yazıya geçildikten sonra kılavuz çizgili defterlere yazmak öğrenciler açısından güçleşti. Çünkü çizgi aralıkları çoğaldı. Kalem tutmayı bilmiyorlar. Göz-motor koordinasyonu gelişmemiş. Öğrencilerin en büyük sorunu kalem tutma, harfi hangi aralığa yazacağını bilememe.”

Ö15. “Harfleri yazmada kullanılan yönler birçok harfte sıkıntı oluşturuyor. Harflerin yazılış yönünü yanlış yapıyor. Örneğin D’yi yazarken geri dönmeyi birçok öğrenci unutuyor. Birbirine benzeyen harfler d ve b’nin verilme arası çok az, çok karıştırılıyorlar. Seslerin yazımında bağlantı noktalarının ve geri dönüşlerinin etkili olduğunu düşünüyorum. Çocuk sürekli geri dönüş yapmayı ve bağlanmayan seslerde ne yapacağını şaşırıyor. Harflerin mekân ilişkilerini ayırt edemiyorlar”.

İlk okuma yazma sürecince çocukları harfleri yazmakta zorlanmaları nedenleri ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Çocukların harfleri yazmada zorlanmalarının nedenleri

Tema	Alt Tema	F
Çocukların Harfleri Yazmada Zorlanma Nedenleri	Hazırbulunuşluk düzeyi ve motor gelişim	9
	Motivasyon Eksikliği	2
	Bitişik eğik yazının çocuğa göre olmayışı	8
	Harflerin ilk defa öğreniliyor oluşu	1

Öğretmen görüşleri incelendiğinde ilk yazmayı öğrenme aşamasında çocuğun zorlanmasının nedenleri hazırbulunuşluk düzeyi ve motor gelişim eksikliği (n=9), motivasyon eksikliği (n=2), bitişik eğik yazının çocuğa göre olmayışı (n=8) ve harflerin ilk defa öğreniliyor oluşu (n=1) olarak belirtilmiştir.

³⁵ Aysel Ferah, “İlk Okuma-Yazma Döneminde Görsel Algı ve Zekâ ile Okuma-Yazma Arasındaki İlişkilerin Araştırılması”, IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1999, s.327-341.

Konu ile ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir.

Ö13. "Ciddi bir dikkat eksikliği var. O da öğrenmeyi olumsuz yönde etkiliyor. Hazırbulunmuşluk sorunları var. Küçük kaslarının yeterince gelişmemiş olması, yaşantı eksikliği, zihnen ve ruhen çocukların birinci sınıfta öğrenim görecektir olgunlukta olmaması, sözcük hazinelerinin çok ama çok yetersiz olması, özellikle zamanı yanlış ifade etmeleri, yer ve yönü belirleyememeleri gibi çok büyük güçlüklerle karşı karşıya kalınıyor".

Ö6. "Bence en önemli güçlük motivasyon güçlüğü. İstekli olan bir bireyin aşamayacağı engel yoktur."

Ö16. "Ses temelli okuma yazma öğretimi yönteminin getirisi olan bitişik eğik yazı çocukların kas anatomisine uygunluk göstermemektedir. Çocuklar dik çizgileri, eğik çizgilerden daha kolay yapabilmektedir. Bazı yuvarlak harf ve rakamların soldan sağa doğru yapılıyor olması çocuklar tarafından geç algılanmaktadır".

Ö1. "İlk harf yazımlarında o harfi hiç yazamayacaklarını düşünüyorlar ve gerçekten ilk grup harfler (E-L-A-T)'ın yazımı çok zor oluyor".

İlk okuma yazma sürecince seslerin yapısal özelliklerinin ilk okuma yazma öğrenirken oluşturdukları problemlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Seslerin sesletim özelliklerinden kaynaklanan problemler

Tema	Alt Tema	F
Seslerin Sesletim Özellikleri	Çocukların bazı sesleri çıkaramaması	18
	Çocukların sesleri hatırlamada zorlanması	2

Örnek:

Ö14. "Öğrencilerin bir kısmı seslerin tamamını çıkartamadığı için "r" sesini "y" olarak çıkarıyorlar. Bu sebeple dikte esnasında da "arı" yazmak isteyen öğrenci "ayı" yazıyor".

Ö6. "Son grup seslerin çok fazla tekrarlanmaması ve Türkçe de yoğun olarak kullanılmamaları nedeniyle yazımı ve okunmasında hatırlanmama durumunun yaşanması".

Öğretmen görüşleri incelendiğinde seslerin sesletim özelliklerinde kaynaklı problemler benzer seslerin ayırt edilememesi (n=15), çocukların bazı sesleri çıkaramaması (n=2) ve bazı seslerin günlük dilde az kullanılması (n=2) olarak belirtildiği görülmektedir. Bazı sesleri çocuklar çıkarmakta zorlandıkları gibi, az kullanılan ve tekrarı yeterince yapılamayan sesleri de unutmaktadırlar.

İlk okuma yazma sürecince sesletim bakımından en çok karıştırılan seslerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 5 ve 6'da verilmiştir.

Tablo 5. Sesletim bakımından okumada en çok karıştırılan sesler

Tema	Alt Tema	F
Okurken Karıştırılan Sesler	Benzer sesler okumada karıştırılıyor ("b" ve "d", "n" ve "m")	20

Örnek:

Ö1. "Harf yazmayı öğretirken birbirine yakın/benzer olan harfleri daha rahat kavıyor ve yazıyor. Örneğin c-ç, b-d, g-ğ, n-m, s-ş, u-ü, o-ö, ı-i vb... Yazı yazarken a sesi g ve ğ sesinin yazımına, n sesi de h sesinin yazımına temel oluşturuyor, kolaylaştırıyor. Ancak okuma esnasında bu benzerlik sorun oluşturuyor, gruplardaki sesler tam pekiştirilmeden verildiğinde bu sefer benzerlikler sorun oluşturuyor ve öğrenciler b'yi d ile, c'yi ç ile, n'yi m ile karıştırabiliyorlar. Sesletimde zorlandıkları harfler ise g, ğ, j, r, v, y şeklinde sıralayabilirim".

Tablo 6. Sesletim bakımından diktelerde (yazmada) en çok karıştırılan sesler

Tema	Alt Tema	F
Diktelerde Karıştırılan Sesler	Diktelerde sesletimi benzer ve ayırt edilmesi zor olan sesler karıştırılıyor ("n" ve "l", "s" ve "z" ve "ğ").	20

Örnek:

Ö9. "Diktelerde birbirine benzeyen C - Ç, V - F, B - P vb. çoğunlukla yazarken karıştırılan harflerdir. Ğ ve H harfi ise yazıda unutuluyor. Örneğin

öğretmen – öğretmen, sağlık – salık, yağmur – yamur, havuç – avuç şeklinde yazılıyor”.

Ö3. “Diktede, özellikle I ve y seslerini çıkarırken birbirine benzer sesler çıkardıkları için sesi kavrasalar bile ayırt etmekte güçlük yaşıyorlar. Aynı sıkıntıyı v-f seslerinde de yaşıyorlar”.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde sesletim bakımından hem okumada (n=20) hem diktede (n=20) en çok karıştırılan seslerin söyleyişi benzer ve işitsel ayırt edilebilirlikleri düşük olan sesler olduğu görülmektedir.

“Çocukların yanlış yazmalarında sadece grafik bakımdan değil, aynı zamanda metnin ses değişimleri, işitme ve görme hataları da görülür. Özellikle çocuklar aşağıdaki sesleri birbirine karıştırmakta ve bu sesleri çıkarmakta zorluk çekmektedirler. Bu sesler şunlardır: P- T =perde-terbe; yani rd, rb. yer değiştirir. Ayrıca n-z=n-g= Tenzile engile, g-c= Çalgı= çalıcı; I-s: Davul=davus; s-t= sabah-tabah, t-k=bulut-buluk; I-b: balık-babık; g-c: güzel-cüzel; ş-k= baş-bak”.³⁶

İlk okuma yazma sürecince çocukların sesleri öğrenme sürecinde zorlanma nedenlerine yönelik öğretmen görüşleri aşağıda tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Çocukların sesleri öğrenme esnasında zorlanmalarının nedenleri

Tema	Alt Tema	f
Çocukların Sesleri Öğrenmede Zorlanma Nedenleri	Seslerin çıkarılma güçlüğü	7
	Çocuğun bazı sesleri çıkarabilecek olgunlukta olmaması	9
	Seslerin anlam ifade etmemesi ve kullanım sıklığı	3
	Yöresel ağız ve ikinci dil	1

Örnek:

Ö10. “T, ğ, v, j harflerin sesletimi çocukları zorlamakta. Bu harflerin genellikle yanına ı, u gibi harfler ekleyerek söylüyorlar. Bu da yanlış öğrenmelere sebebiyet veriyor. T harfi 4. grupta öğretiliyor. Çocuklar Tığ diye

³⁶ Ali Osman Özcan, a.g.m., s.172-173.

seslendiriyorlar. Diğer sesli harflerle birleştirme yapamıyorlar. Bu durum seslerin kendi özelliklerinden kaynaklanıyor”.

Ö17. “Konuşma bozukluğu olan öğrencilerin bazı sesleri çıkaramamasından sesleri karıştırabilmekteler. (ğ,g,) seslerinin öğretiminde zorluk yaşanmaktadır”.

Ö8. “İlk başta öğrenci o sesin ne olduğunu, nerede kullanacağını ve karşısındaki büyüğünün neden sınıfta bebek uyutmaktan "ee ee" demekten bahsettiğini anlamıyor. Ve yanına bir kaç ses gelene kadar da bu sürüyor. Son grup seslerin çok fazla tekrarlanmaması ve Türkçe de yoğun olarak kullanılmamaları nedeniyle yazımı ve okunmasında hatırlanmama durumunun yaşanması sorun oluşturuyor”.

Ö6. “Ben iki grup öğrenci profili gördüm. Birinci grup öğrenciler ailede farklı dil konuşulduğu için Türkçe ses-harf ve heceleri birleştirip okumakta zorlanıyorlardı. Oysa ikinci grup öğrenciler Türkçe ‘ye büyük ölçüde hâkim oldukları için ses, hece ve sözcükleri ilk gördüklerinde çözdüler ve okudular”.

Öğretmenler çocukların sesleri öğrenirken zorlanma nedenleri olarak seslerin yapısı (n=7), çocuğun gelişimi (n=9), seslerin anlam ifade etmemesini ve kullanım sıklığı (n=3) ve yöresel ağız-ikinci dil (n=1) belirtmişlerdir. Bulgular mevcut alanyazınla uygunluk göstermektedir. Bazı seslerin çocuklarda ediniminin sekiz yaşlarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Araştırmalarda Türk çocuklarının benzer sesleri okuma ve yazmada karıştırdıkları ve seslerin işitilebilirliklerinin güçlüğüne dikkat çekilmektedir. “Örneğin k-t, g-d gibi önleştirme ve l-r gibi akıcıların farklılaştırılması veya f, v, s, z, ş, j yerine t, d, p, b gibi durak sesi üretme işlemleri yaşa bağlı olarak gelişmektedir. Ünsüzlerin yumuşaması yani ötümlüleşmesi hadisesi de (p, ç, t, k yerine b, c, d, g) yaşa bağlı gelişen işlemlerdir”³⁷.

İlk okuma yazma sürecince karşılaşılan güçlüklerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 8’de verilmiştir.

³⁷ Ali Osman Özcan ve Aysel Ferah Özcan, a.g.m., s.76.

Tablo 8. Harf-hece-sözcük-cümle-metin oluşturma bakımından karşılaşılan güçlükler

Tema	Alt Tema	f
Süreç İçindeki Güçlükler	Sesleri birleştirip hece oluştururken açık hecelerin zor kavranması ve çok sesli hece okuma-yazma güçlüğü.	19
	Cümle oluşturma	1

Örnek:

Ö15. “Açık heceleri okumakta öğrenciler çok zorlanıyor ve uydurmalar yapıyorlar. En kolay süreç cümle oluşturma süreci oluyor. En zor süreç ise ses verme ve seslerden heceler oluşturmadır. Verilen harf-ses arttıkça öğrencilerimizin gittikçe artan düzeyde dikkatte, hatırlamada, yeniden üretmede fazlasıyla zorlandıklarını gözlemliyoruz. İkinci grup harfleri verdikten sonra diğer harflerin öğretimi için süre kısaldığı için sorunlar fazlaşıyor, gerçekten bir keşmekeş yaşıyor. Yani bazı öğrencilerde verilen harf-ses sayısı arttıkça kopma ve geri kalma mesafesi artıyor”.

Ö1. “Öğrenciler el, al, at gibi tek hece ve kapalı heceden oluşan sözcükleri daha kolay öğrenirken açık heceleri ve açık heceli sözcükleri kapalı heceye göre daha zor öğreniyor, özellikle yazarken daha çok hata yapıyor. Ör: “anla” değil “anl” şeklinde; “elle” değil “ele” ; “anlat” değil “anlt” şeklinde yazım hataları yapılmaktadır. Birden çok heceli sözcükleri okurken zorlanıyorlar, hece sayısı arttıkça dikte yaparken zorlanıyorlar, aradaki ünlüleri unutabiliyorlar. Dağ, bağ gibi kapalı hecelere eklenen ünlü harf olduktan sonra (ör: dağ+a, bağ+a) o sözcüğü dağ-a ve bağ-a şeklinde heceledikleri görülmüştür”.

Ö11. “Cümle kurmada güçlük yaşıyorlar. Özgün cümleler çıkmıyor ortaya. Bu sisteme göre anlamadan sadece okumayı öğreniyorlar”.

İlk okuma yazmada ez zor sürecin hece ve sözcük oluşturma süreci olduğu öğretmen görüşlerinden (n=18) anlaşılmaktadır. Öğretmenlerden biri cümle oluşturma sürecinin zor olduğunu belirtmiştir.

“Ses temelli cümle yaklaşımıyla ilk okuma yazma öğrenen öğrenciler kapalı heceye ses getirilerek oluşturulan sözcükleri yanlış hecelemede ³⁸ ve açık heceye ulaşmada heceyi bölme problemi yaşamaktadırlar”.³⁹ İlk okuma yazma öğretiminde en zor süreç, harf-ses çatma ve açık heceyi öğrenme sürecidir.

İlk okuma yazma sürecince çocuktan kaynaklanan problemlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. İlk okuma yazmada çocuktan kaynaklanan problemler

Tema	Alt Tema	F
İlk Okuma Yazmada Çocuktan Kaynaklı Problemler	Hazırbulunuşluk eksikliği	15
	Okulöncesi eğitim almamış olması	3
	Yaşının küçüklüğü	2
	Yazmayı sevmeyip düz yazı yazmak istemesi	1

Örnek:

Ö5. “Gelişim; bireysel farklılıkların etkisiyle 66 aylık her çocuk aynı seviyede olamaz. Bazı öğrenciler fiziksel olarak uygun yaşta olsa da bilişsel olarak hazır olmayabiliyorlar. Şu an okuttuğum sınıfta iki öğrencim bilişsel gelişim olarak 60 aylıklar. Hazırbulunuşlukları düşük.”

Ö19. “Okul öncesi eğitimi alması çocuğun motivasyonunu, algılamasını ve öğrenmesini kolaylaştırmaktadır”.

Ö2. “Yaşı küçük çocuklar (isteğe bağlı gelenler) yazı ve okuma kısmında sıkıntı yaşıyorlar”.

Ö12. “Genelde yazmayı sevmiyorlar, zorlanıyorlar. Düz yazı yazmak istiyorlar”.

Öğretmenlerin büyük bir kısmı çocukların hazırbuluşlarının yetersiz olduğunu (n=15), bir kısmı okulöncesi eğitim almamış olmasını (n=3),

³⁸ Bahattin Acat ve Uğur Özsoy, “Ses Temelli Cümle Yöntemiyle İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler”, *V. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006.

³⁹ Melek Gül Şahinel, a.g.m.

yaşının küçük oluşunu (n=2) ve düz yazı yazmak istemesini (n=1) ilk okuma yazma öğrenmede yaşanan problemlerin çocuktan kaynaklı nedenleri olarak belirtmişlerdir. İlk okuma yazma sürecince aileden kaynaklanan problemlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. İlk okuma yazma sürecinde aileden kaynaklanan problemler

Tema	Alt Tema	f
Aileden Kaynaklı	Ailelerin eğitimsizliği, sistemi bilmemesi.	9
	Ailenin ilgisizlik ve sorumsuzluğu	11

Örnek:

Ö1. "Ailelerin de çocukların eğitim sürecini desteklemesi gerek. Ama çoğu aile eğitimsiz ve çocuğa nasıl yaklaşacağını bilmiyor. Öğretim sistemini de bilmiyor. Bu durum da çocuğu olumsuz etkiliyor".

Ö3. "Aile evde yeteri kadar ilgilenmiyorsa ve sorumsuz davranıyorsa güçlükler yaşanıyor".

İlk okuma yazmada aileden kaynaklı problemlerle ilgili olarak öğretmenler ailenin eğitimsizliği (n=9) ve ailenin ilgisizlik ve sorumsuzluğu (n=10) konularını belirtmişlerdir.

İlk okuma yazma sürecince programdan ve basılı materyalden kaynaklanan problemlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 11 ve 12'de verilmiştir.

Tablo 11. İlk okuma yazmada programdan kaynaklanan problemler

Tema	Alt Tema	f
Programdan Kaynaklanan Güçlükler	Bitişik eğik yazı ile öğretim	10
	Konuların işlevsizliği ve yoğunluğu	3
	Yöntem nedeniyle okuyan ama okuduğunu anlamayan öğrencilerin oluşu.	3
	Öğrencinin gelişimine uygun değil	4

Örnek:

Ö3. “El yazısı daha zor. Çocukların ilk okuma yazma öğrenmesinde karşılaşılan güçlük el yazısıdır. Program el yazısı ile başlamamalıydı”.

Ö5. “Programın yoğunluğu bence en büyük güçlük. Aynı yıl içerisinde okuma yazma öğretiminin dışında verilmesi gereken kazanım sayısı çocukların alabileceğinden fazla. Bu yüzden kazanımlar için yeterli zaman ayıramıyorum ve yeterli etkinlik yapamıyorum.

Ö6. “Sözcük ve cümle yazımında öğrencinin anlamı üzerinde düşünmek yerine sadece duyduğunu yazmaya çalışması nedeniyle anlama kapasitesinin düşük gelişmesi. Sözcük ve cümle sayılarının fazla olmaması sebebiyle oluşturulan metinlerde sözcük veya cümlelerin gereksiz ve sık tekrarları nedeniyle öğrenci anlamak yerine ezbere yöneltmesi”.

Ö4. “Programın laboratuvar ortamı göz önüne alınarak yapılması, gerçek sınıf ortamından bihaber olması, bireysel farklılıkların göz ardı edilmesi, öğrenciden beklenenlerin çok yüksek tutulması”.

Öğretmenler ilk okuma yazmada programdan kaynaklanan problemleri bitişik eğik yazı ile öğretim (n=10), konuların yoğun ve fazla oluşu (n=3) ve yöntem nedeniyle okuyan ama okuduğunu anlayamayan öğrencilerin varlığı (n=3), öğrencilerin gelişimine uygun olmayışı (n=4) olarak ifade etmişlerdir. Sonuçlar, “öğrenciler bitişik eğik yazı yazarken zorlanmaktadır⁴⁰” bulgusuyla örtüşmektedir.

Tablo 12. İlk okuma yazmada basılı materyalden kaynaklanan problemler

	Alt Tema	F
Basılı Materyalden Kaynaklanan Problemler	Kitapların öğretim sürecini desteklemekte yetersiz oluşu.	20

Örnek:

Ö4. “Ders kitapları çok yetersiz. Mutlaka yardımcı kitaplara ihtiyaç duyuyoruz. Bir sese sadece iki sayfa ayırıyor”.

⁴⁰ Bahattin Acat ve Uğur Özsoy, a.g.m.

Öğretmenler basılı malzemelerden kaynaklanan problemleri de kitapların öğretim sürecini desteklemekte yetersiz oluşu (n=20) olarak belirtmişlerdir.

Çözümlere Yönelik Öğretmen Görüşleri

İlk okuma yazma sürecinde karşılaşılan güçlüklerle yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi, program yapıcılara yol gösterici olacaktır. Bu amaçla birinci sınıf öğretmenlerin ilk okuma yazmada karşılaştıkları güçlüklerin çözümüne yönelik görüşleri alınmış ve belirtilen çözümler sınıflanarak aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

İlk okuma yazma sürecince harfi yazmayı öğrenme süreciyle ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri aşağıda tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Harf öğretimi süreciyle ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

	Alt Tema	F
Harf Öğretimine Yönelik Çözümler	Harflerin öğretim sırasını değiştirme.	2
	İlk harflerin öğretimini zamana yayma.	13
	Havada, kum masasında ve elinden tutarak yazdırma.	4
	Tekrara yer verme.	3

Örnek:

Ö1. “Sesli harfler dördüncü gruba kadar yayılmış durumda. Bence ilk iki grupta sesli harf sayısı arttırılsa daha çok hece ve sözcük olacağı için çocukların okuma hızı ve işin mantığını kavrama süreleri daha kısa olacaktır. Bunun yanında bence ‘o’ sesi ikinci grupta değil birinci grupta olmalı. Çocuğun hayatına okul denen şey girdi ve bu sesi daha kalıcı olarak buradan yola çıkarak öğretebiliriz. Nitekim ben öyle yaptım ve her gün geldikleri yer olan okulun ‘o’ sesiyle başladığını vurgulayarak bu sesi kolayca öğrettim. ‘n-r’ sesinin yazımında yaşanan sıkıntılardan dolayı seslerin verilişleri birbirinden daha uzak olabilir. ‘d-b’ sesinin yazımlarının benzemesinden ve ‘v-f’ seslerinin çıkartılırken birbirlerine benzemesinden dolayı ses sıraları değiştirilebilir”.

Ö3. “İlk okuma yazma öğrenme kısa sürede yapılmamalı bir yıla yayılmalıdır. Böylelikle her harf ve ses için gerekli öğretim süresi ayrılmış olur.”

Ö5. “Benim gözlemlerime göre; çocuklar deftere yazma konusunda zorlanıyor. O yüzden önce kum havuzunda, havada, sonra tahtada, sonra kitaba ve en son da deftere yazdırıyorum. El kasları için ev çalışmaları (hamur vs.) veriyoruz. Fiziksel olarak hazır olmayan öğrencilerin kalem tutmada zorluk yaşaması durumunda kum havuzu oluşturuyorum ve orda sesin yazımını gerçekleştiriyoruz. Burada parmağıyla yazan öğrenci sonra havada yazıp ardından da kalem boyalarla yazabiliyor. Bu yazıları yazarken ilk grupta harfin yönünü takip etmekte zorlanıyorlar. Elinden tutarak en az bir satır yazdırıyorum”.

Ö17. “Her hafta özel defterlerine tekrar amaçlı dikte çalışması yapılıyor, tarafımdan değerlendirilip veliye gönderiliyor. Tarih atıyorum ki gelişmeyi veya gerilemeyi görelim diye. Tekrar, okuma-yazma, ek çalışmalar ve teknoloji kullanma sık sık kullandığım yöntemler”.

Öğretmenler harfi yazma sürecinde çözüm olarak harflerin öğretim sırasını değiştirme (n=2), ilk harflerin öğretimini zamana yayma (n=13), elinden tutarak yazma (n=2) ve tekrara yer verme (n=3) olarak belirtmişlerdir.

İlk okuma yazma sürecince ses öğretim sürecindeki çözümlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Ses öğretimi süreciyle ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Alt Tema	F
Ses öğretimi süreciyle ilgili çözümler	Teknolojiden yararlanma	9
	Hikâye, masal ve tekerlemelerden yararlanma	4
	Tekrara yer verme	6
	Seslerin sırasını değiştirme	1

Örnek:

Ö5. “Teknolojiden yararlanılarak seslerin kaynaklarını gösteriyorum. Çocuğun yaşamında kullandığı görsellerden yararlanılarak ses hissettiriliyor”.

Ö1. “Sesleri hikâye anlatmadan öğrettiğim zaman sorun yaşıyorum. Hikâyeyle, tekerlemeyle öğrendiğinde hafızasına yerleşiyor”.

Ö19. “Bol bol tekrar yapıp ek alıştırımlar veriyorum”.

Ö3. “Mevcut ses veriliş sırasına uymuyorum. Yazılışı veya okunuşu birbirine benzer olan seslerin verilişinde araya farklı sesler veriyorum”.

Ses öğretimi süreciyle ilgili olarak öğretmenler teknolojiden yararlanma (n=9), hikâye-masal ve tekerlemelerden yararlanma (n=4), tekrara yer verme (n=6) ve seslerin sırasını değiştirme (n=19) gibi çözüm yolları üretmektedirler.

İlk okuma yazma sürecince harf-hece-sözcük ve cümle öğretimindeki çözümlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Harf-hece-sözcük ve cümle süreci ile ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Alt Tema	F
Harf-Hece- Sözcük ve Cümle Sürecine Yönelik Çözümler	Teknolojiden yararlanma	4
	Tekrar Alıştırmaları	13
	Ek çalışma materyali kullanma	3

Örnek:

Ö5. “Teknolojiden yararlanıyorum. CD’ler, ses filmleri vb. kullanıyorum”.

Ö3. “Bol bol dikte çalışması, metin oluşturma ve okuma çalışmaları ile tekrar yapıyorum”.

Ö4. “Basit hikâye kitapları ve piyasada bulunan okuma setleri çok işimize yarıyor. Merkez okulda olduğumdan yayınevleri okula kadar geliyorlar. Kitapları tanıtıyorlar. Bu materyalleri kullanmasak MEB tarafından verilen malzeme ile ilk okuma yazma öğretmek çok zor”.

Öğretmenler harf-hece-sözcük ve cümle öğretim sürecine yönelik olarak teknolojiden yararlanma (n=4), sürekli tekrar (n=13) ve ek çalışma materyali kullanma (n=3) şeklinde çözümler ürettiklerini belirtmişlerdir.

İlk okuma yazma sürecince çocuğa yönelik çözümlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. İlk okuma yazma sürecinde çocukla ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Alt Tema	F
Çocuğa yönelik çözümler	Aile ile ve rehberlik servisiyle konuşup çözüm üretme	11
	Okul öncesi eğitim almak ve okula uyum eğitimi	3
	Dikkat çekici ve hatırlamasını kolaylaştırıcı materyal hazırlama	6

Örnek:

Ö20. “Aile ile görüşme, bilgilendirme çalışmaları yapıyorum. Gerektiğinde rehberlik servisinden yardım alıyorum. Hep beraber ne yapacağımıza karar veriyoruz”.

Ö1. “Dersi teknoloji, şarkı, hikâye ve oyun ile destekleyerek öğrencinin ilgisi toplanıyor. Hatırlaması kolaylaşıyor”.

Ö11. “Okula uyum süreci planlanmalı ve okul öncesi yine eskisi gibi zorunlu olmalı”.

Öğretmenlerin ilk okuma yazma sürecinde çocuğa yönelik çözümlerinin aile ve rehberlik servisiyle konuşup çözüm üretme (n=11), okul öncesi eğitimi alma ve okula uyum eğitimi (n=3) ve dikkat çekici ve hatırlamasını kolaylaştırıcı materyal hazırlama (n=6) olarak ifade ettikleri görülmektedir.

İlk okuma yazma sürecince ailelere yönelik çözümlerle ilgili öğretmen görüşleri aşağıda tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. İlk okuma yazma süreciyle ilgili olarak ailelerle ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Alt Tema	F
Ailelere Yönelik Çözümler	Aile Eğitimi	10
	Ailelerin okul ile ilişkilerinin güçlendirilmesi.	9

Örnek:

Ö4. “Aile ziyaretleri, bilgilendirme seminerleri hatta aileler için ek dersler yapıyoruz. Öncelikle gelen anneleri (daha çok anneler katılıyor) duygusal ve psikolojik açıdan rahatlatan, huzur ve mutluluk veren videolar izletip onlarla konuşuyorum. Sonra çocuğun okulda öğrendiklerini evde çocuklara nasıl çalıştırmaları gerektiğini anlatıyorum. Birinci sınıfta sık sık veli toplantıları yapıyoruz. Okuma yazma sürecinin mantığını, işleyişini önce velilere öğretiyoruz. İlk okuma yazma sürecinde aileden yardım ve destek almadan öğrencileri eş zamanlı olarak öğrenim sürecine katmak zor. Çünkü her öğrenci aynı hızda öğrenmiyor. Bazılarının daha fazla tekrara ihtiyacı var”.

Ö5. “Veli ziyaretleri yapılarak, eğitim-öğretim süreç ile ilgili veli bilgilendirilerek ailenin okulla iletişim kurmasına aracı oluyorum”.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde ailelere yönelik çözüm aile eğitimi (n=10) görüşünün ön plana çıktığı, bunu ailelerin okul ile ilişkilerinin güçlendirilmesi (n=9) takip ettiği anlaşılmaktadır.

İlk okuma yazma sürecince programla ilgili çözümlere yönelik öğretmen görüşleri aşağıda tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. Program ve eğitim-öğretim sürecine yönelik çözümlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Alt Tema	F
Programı	Ek materyal kullanma	9
Geliştirme	İlk okuma yazma öğretimi uzun süreye yayılmalıdır.	11

Örnek:

Ö12. “Mecburen kaynak kitap aldirmek zorunda kalıyoruz (ilk okuma yazma seti vb.). Kendimiz seslerden oluşan metinler hazırlıyoruz”.

Ö11. “Birkaç ayda değil de tüm sene boyunca verilmeli, yani tüm seneye yayılmalı programda seslerin verilmesi ve daha fazla ek alıştırma yapılmalı. Program gözden geçirilmeli”.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde program ve eğitim-öğretim sürecine yönelik olarak öğretmenler ek materyal kullanma (n=9) ve ilk okuma yazma öğretim sürecinin zamana yayılması (n=11) şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre çocukların ilk okuma yazma öğrenmedeki güçlükleri harfleri yazma aşamasında görme örneği olarak harfleri yazma, harflerin yapısında kaynaklı problemler olarak iki temada ele alınmıştır. İlk okuma yazmaya hazırlık ve görme örneği olarak harfleri yazma aşamasında görsel algı bakımından çocukların harflerin mekân ilişkileri (Mekân ilişkileri; mekâna yerleştirme ve şekil-konum-zemin ilişkilerini de kapsar) ve göz-motor koordinasyonu konularında güçlükler yaşadıkları anlaşılmaktadır. Görme örneği olarak harfleri yazmayı öğrenme aşamasında ise harflerin görsel benzerliklerinin ve bağlantı noktalarının öğrenmede problem oluşturduğu görülmektedir. Görme örneği olarak harflerin yazımı aşamasında çocuklar, görsel algı bakımından henüz gelişimlerini tamamlamamışlardır. Çocukların ilk okuma yazmaya hazırlık ve görme örneği olarak harfleri yazma sürecinde zorlanma nedenleri ise okulöncesi eğitimi almamış olmak, hazırbulunuşluk düzeyinin ve motor gelişimin yetersizliği, motivasyon eksikliği, bitişik eğik yazının çocuğa göre olmayışı ve harflerin ilk defa öğreniliyor oluşu olarak belirlenmiştir. Görme algısının gelişimi ilk okuma yazmada etken bir faktördür. Çocukların ilk okuma yazmanın başlangıcında satır kavramına sahip olmadığı, şekil-konum ilişkisi ve mekânda harflerin dizilişi ile ilişkileri konusunda gelişimlerinin henüz tamamlanmadığı söylenebilir.

Birinci sınıf öğrencilerin sesletim bakımından ses öğrenme sürecinde karşılaştıkları güçlükler; bazı seslerin günlük dilde fazla kullanılmaması (ğ, h, j vb.), bazı sesleri çocukların çıkaramaması (r-y vb.) ve benzer seslerin ayırt edilememesi (n-m, v-f, b-d-t, s-z, n-l vb.) olarak üç grupta toplanmıştır. Çocukların okuma esnasında benzer harf-sesleri (b-d, n-m vb.), dikte esnasında ise işitilebilirliği düşük ve benzer olan sesleri (n-l, s-z, ğ vb.) karıştırdıkları anlaşılmaktadır. İlk okuma yazmada çocukların sesleri öğrenmelerindeki güçlüklerin ana nedeni ses sayısının artışıyla beraber hatırlanma gücü ve unutmama olarak ifade edilmiştir. Birinci sınıf öğrencilerinin ilk okuma yazma esnasında benzer sesleri hem okuma hem diktelerde karıştırdıkları, seslerin işitilebilirliklerinin ve ayırt ediciliklerinin düşük olduğunda fark edilmelerinin zorlaştığı anlaşılmaktadır. Bazı çocuklar

ise ses algısı bakımından ilk okuma yazma öğrenebilecek düzeyde gelişimlerini henüz tamamlamamışlardır. Çocuklarda ses algısının gelişimi ilkokul birinci sınıf süresince gelişim göstermektedir. Ses algısının gelişimi de ilk okuma yazma öğrenmede etkili bir faktördür.

İlk okuma yazma öğrenmede öğretmen görüşlerine göre en zor süreç, hece ve sözcük oluşturma sürecidir. Öğretmenler harf-ses bağlantılarını kurup da hece oluşturmaya başlamada öğrencilerinin güçlük çektiklerini vurgulamaktadırlar. Özellikle açık heceleri öğrenmede bu güçlüğün arttığı önemle belirtilmektedir. Açık heceyi kavrayan öğrenci, ilk okuma yazmayı da sökmüş olmaktadır. Yine hecelerin ve sözcüklerin uzun oluşu da ilk okuma yazmada önemli bir güçlük noktasıdır. Çocuklar, uzun hece ve sözcükleri okumada pek başarılı değildirler. Harfleri doğru sesletmeyi öğrenmeyen öğrenci, her harfe ses eklemekte veya diktede ünlü harfleri yazmama eğiliminde olabilmektedir. İlk okuma yazma öğretiminde öğretmenler tarafından belirtilen diğer bir güçlük de, harf-ses sayısındaki yetersizlikten dolayı düzgün cümle oluşturma zorluğudur. Ortaya çıkan cümlelerin anlamsızlığı, çocuğa göre olmayışı ve kısırlığı süreci olumsuz etkilemektedir. İlk okuma yazma öğretiminde en zor süreç harf-ses çatma denilen aşamadır. Harf-ses çatabilen ve açık heceyi kavrayan çocuklar, ilk okuma yazmayı sökmüş olmaktadır.

İlkokul birinci sınıf öğretmenlerine göre ilk okuma yazma öğretiminde çocuklardan kaynaklanan sebeplerin başında; hazırbulunuşluklarının düşük oluşu, okulöncesi eğitim alınmamış olunması ve yaşının küçüklüğü gelmektedir. Çocukların okuma yazmaya hazırbulunuşluk düzeyleri doğrudan takvim yaşıyla ilişkili değildir. Bazı çocuklar takvim yaşı bakımından büyük olsa da gelişmişlik bakımından daha alt yaşlarda olabilmektedirler. Bu sebeple ilk okuma yazmaya başlangıçta takvim yaşı değil, çocukların gelişmişlik ve hazırbulunuşluk düzeyleri esas alınmalıdır.

İlk okuma yazma sürecinde ailelerin eğitimsiz oluşu ve okula-çocuğa karşı ilgisiz kalmaları eğitim sürecinde büyük bir engel olarak öğretmenlerin karşısına çıkmaktadır. İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre programdan kaynaklanan güçlükler ise bitişik eğik yazı ile öğretime başlanması, kazanım sayısının fazla ve yoğun oluşu ile yöntemden dolayı okuyan ama okuduğunu anlamayan bir öğrencinin yetiştiği yönündedir. Öğretmenler, basılı materyalin ise öğretim sürecini desteklemediği ve alıştırmaların yetersiz olduğuna vurgu yapmaktadırlar. İlk okuma yazma öğretiminde yazma sürecine yönelik olarak harf yazım karakterinin çocukların hazırbulunuşluk düzeyine uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir.

İlkokul birinci sınıf öğretmenleri karşılaşılan güçlüklerle baş edebilmek için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Görme örneği olarak harfleri yazarken harf öğretim sırasını değiştirme, öğrencinin elinden tutarak yazdırma, tekrara yer verme ve teknolojiden yararlanma gibi değişik çözüm yolları uygulamaktadırlar. Seslerin okunup yazılması sürecinde de yine seslerin sırasını değiştirme, masal-hikâye-tekerleme ve teknolojiden yararlanma ve tekrara yer verme gibi yollara başvurmaktadırlar. Süreç içinde de teknolojiden yararlanma, masal-hikâye ve tekerleme kullanma ve tekrarı sürekli yapma gibi çözümlere öğretmenlerin başvurdukları anlaşılmaktadır. Çocuğa yönelik olarak da elinden tutarak yazdırma, kum masası ve oyun havuzundan yararlanma, dikkat ve ilgi çekici ek materyal tasarlama gibi çözüm yollarını ilk okuma yazmada öğretmenlerin tercih ettikleri görülmektedir. İlk okuma yazma öğretim sürecinde teknolojiden azami ölçüde yararlanılması, öğrenme sürecini kolaylaştırıcı bir etki yapmaktadır.

İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin velileri sürekli olarak bilgilendirdikleri ve süreç hakkında eğittikleri de anlaşılmaktadır. Program bakımından ilkökuller birinci sınıf öğretmenlerinin görüşlerinde ise dikkat çeken iki tema bulunmaktadır: Bitişik eğik yazı ile öğretimden vazgeçilmesi ve öğretimin uzun döneme yayılması. İlk okuma yazmada ailelerin sürece katkısının önemli olduğu anlaşılmıştır. İlk okuma yazmaya yönelik program geliştirilirken öğretim sürecinin yıl içine yayılmasına özen gösterilmelidir. Bitişik eğik yazı ile öğretime devam etme ısrarcılığından vazgeçilmelidir. Özetle ilk okuma yazma sürecine yönelik bazı öneriler aşağıda verilmiştir:

İlk okuma yazmaya başlayacak çocuklara yönelik hazırbulunuşluk testleri geliştirilmeli ve ilkökula başlamada takvim yaşı değil çocukların hazırbulunuşluğu esas alınmalıdır.

İlk okuma yazma okulöncesi dönemde sürece yönelik hazırlık gerektiren bir öğretimdir. Bu nedenle çocukların okulöncesi eğitimi almaları desteklenmeli ve okulöncesi programları ilk okuma yazmaya hazırlık bakımından gözden geçirilmelidir.

İlk okuma yazma öğretimindeki harf-ses sırası yeniden düzenlenmelidir. Bu düzenleme esnasında çocukların benzer ses-harfleri karıştırdıkları göz önüne alınarak benzer-farklı harf-ses eşleştirmeleri yapılarak harf-ses sırası belirlenmelidir.

İlk okuma yazmada harf-ses çatma ve hece-sözcük oluşturma sürecinde alıştırmalar artırılmalıdır.

Bitişik eğik yazı ile öğretim yerine dik temel harflerle öğretim yapılmalıdır.

İlk okuma yazma öğretiminde ailelerin sürece katkılarının çok fazla olduğu bilinmektedir. Bu nedenle ilk okuma yazma süreci konusunda aileler bilgilendirilmeli ve veli bilgilendirme toplantıları sürekli hale getirilerek aileler sürece etkin olarak katılmalıdır.

KAYNAKÇA

ACAT, M. Bahattin ve Uğur ÖZSOY, "Ses Temelli Cümle Yöntemiyle İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler", *V. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006, ss. 15-37.

ANTHONY J. L. & J. F. DAVID, "Development of Phonological Awareness", *Current Directions in Psychological Science*, 14 (5), 2005, ss. 255-259.

BAŞ, Türker ve Ulun AKTURAN, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

BINDMAN, S.W., L.E. SKIBBE, A.H. HINDMAN, D. ARAM, F.J. MORRISON, Parental Writing Support and Preschoolers' Early Literacy, Language, and Fine Motor Skills", *Early Childhood Research Quarterly*, 29 (2014), ss. 614-624.

BIRD J., D.V.M. BISHOP, N.H. FREEMAN, Phonological Awareness and Literacy Development in Children With Expressive Phonological Impairments. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, Vol. 38, April 1995, ss. 446-462.

BLACHMAN, A.B., D.M. TANGEL, E.W.BALL, R. BLACK, C.K. MCGRAW, Developing Phonological Awareness and Word Recognition Skills: A Two-Year Intervention with Low-Income, Inner-City Children, *Reading and Writing*. Volume 11, 1999, Issue 3, ss. 239-273.

BUS, A.G., VAN IJZERDOORN & H. MARINUS, "Phonological awareness and early reading: A meta-analysis of experimental training studies", *Journal of Educational Psychology*, Vol 91(3), Sep 1999, ss. 403-414.

CARAVOLAS M. & M. BRUCK, The Effect of Oral and Written Language Input on Children's Phonological Awareness: A Cross-Linguistic Study, *Journal of Experimental Child Psychology*, volume 55, Issue 1, February 1993, ss. 1-30.

ÇELENK, Süleyman, Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması, *İlköğretimonline*, 2 (2), 2003, ss. 28-34. <http://www.ilkogretim-online.org.tr> (Erişim Tarihi: 28.01.2015).

DOIGNON, N & D. ZAGAR, "Do Children in The Process of Learning to Read Perceive the Syllable in Writing?", *Canadian Journal of Experimental Psychology-Revue Canadienne de Psychologie Experimentale*, Volume 60, Issue: 4, 2006, ss.258-274.

DUFAU S., LÉTÉ B., TOUZET C., GLOTIN H., ZIEGLER J.C. & J. GRAINGER, "A Developmental Perspective on Visual Word Recognition: New Evidence and A Self-Organising Model", *European Journal of Cognitive Psychology*, Volume 22, Issue 5, 2010, ss 669-694.

FERAH, Aysel, "İlk Okuma-Yazma Döneminde Görsel Algı ve Zekâ İle Okuma-Yazma Arasındaki İlişkilerin Araştırılması", IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1999, ss. 327-341.

FERAH, Aysel, Eylem Boyutuyla İlk Okuma Yazma ve Ezberleme, *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 2001, ss. 22-26.

FERAH, Aysel, **Türkçe İlk Okuma ve Yazmayı Öğrenme, Türkçe Okuyup Yazmak İçin**, Ankara, Nobel Yayınları, 2007.

FROSTIG, Marianne, **Pictures and Patterns: Teacher's Guide**, Palo Alto, CA, Consulting Psychologists Press, 1968.

GRAHAM S.; STRUCK M.; SANTARO J. & V. W. BERNINGER, "Dimensions of Good and Poor Handwriting Legibility in First and Second Graders: Motor Programs, Visual-Spatial Arrangement, and Letter Formation Parameter Setting", *Developmental Neuropsychology*, Vol. 29 (1), 2010, ss. 43-60.

KIRSTEN L. WINDFUHR & MARGARET J. SNOWLING, "The Relationship between Paired Associate Learning and Phonological Skills in Normally Developing Readers", *Journal of Experimental Child Psychology*, Volume 80, Issue 2, October 2001, ss. 160-173.

LONIGAN, C. J.; BURGESS, S.R.; ANTHONY, J. L. & T. A. BARKER, Development of phonological sensitivity in 2- to 5-year-old children, *Journal of Educational Psychology*, Vol 90 (2), Jun 1998, ss. 294-311.

MERRIAM, S.B., **Nitel Araştırma**, (çev. ed. S. Turan), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.

MILES, M.B & A.M. HUBERMAN, **Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook**, (2nd Edition), SAGE Publications, Calif, 1994.

SCHUNK, D.H., **Öğrenme Teorileri**, (çev. M. Y. Demir... vd.), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009.

SIMNER, M.L., "Printing Errors in Kindergarten and the Prediction of Academic Performance", *Journal of Learning Disabilities*, 15 (1), 1982, ss. 155-160.

ŞAHİNEL, M. G., M. KARASU, "Türkçe 1-5. Sınıflar Öğretim Programı İlk Okuma-Yazma Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri", *VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2007, ss. 233-238.

ÖZYÜREK, A. ve E. ÖMEROĞLU, "Bellek Eğitimi Programının Altı Yaşındaki Çocukların Bellek Gelişimine Etkisinin İncelenmesi", *Eğitim ve Bilim*, 38 (168), 2013, ss. 30-45.

ÖZCAN, A. O., "İlk Okuma Yazma Döneminde Yazma Becerisini Öğrenme", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 1991, ss. 203-207.

ÖZCAN, A. O., "İlk Okuma Yazma Öğretim Programlarının Geliştirilmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 1992, ss. 167-178.

ÖZCAN, A. O., "İlk Okuma Yazma Öğretiminde Rol Oynayan Psikolojik Faktörler", *Hacettepe Üniversitesi II. Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*, 1995, ss. 3-9.

ÖZCAN, A. O. & A. FERAH ÖZCAN, Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 2014, ss. 67-86.

TRAWICK-SWİTH, J., **Erken Çocukluk Döneminde Gelişim**, (çev. ed. Berrin Akman), Ankara, Nobel Yayınları, 2013.

WAGNER, R. K.; TORGESEN, J. K. & C. A. RASHOTTE, "Development of Reading-Related Phonological Processing Abilities: New Evidence of Bidirectional Causality From A Latent Variable Longitudinal Study", *Developmental Psychology*, 30 (1), 1994, ss. 73-87.

WHITE, K.M., "Associations Between Teacher-Child Relationships and Children's Writing in Kindergarten and First Grade", *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 2013, ss. 166-176.

WINDFUHR, K.L. & M.J. SNOWLING, "The Relationship Between Paired Associate Learning and Phonological Skills in Normally Developing Readers", *Journal of Experimental Child Psychology*, 80 (2), 2001, ss. 160-173.

VERNON, S.A. & EMILIA FERREIRO, Writing Development: A Neglected Variable in the Consideration of Phonological Awareness, *Harvard Educational Review*, 0017-8055 (Print) 1943-5045 (Online), Volume 69, Number 4 / Winter 1999, ss 395-416.

Summary

Turkish initial reading-writing with Turkish alphabet learning does not mean the same reality. The child must have access to a certain level of development and maturity to be able to start learning Turkish alphabet. In this case, school readiness or maturity, type and so on. It is expressed in the concept. Readiness; perceptual development, cognitive development, physical maturity and so on, it makes reference to qualifications.

Turkish alphabet to learn a second requirement is the development of awareness and recollection functions of the language units. If what you're taught teaching method to write the first reading, the above skills, skills that are essential to learn the Turkish alphabet. Initial literacy process of the execution as planned other items such as teachers and parents involved in the learning environment is also important. Awareness of and commitment to the child's learning process with parents supporting research activities that contributed to the child's learning to write in initial reading has been demonstrated.

In this study, initial literacy learning in children's language unitary awareness and qualitative multidimensional data analysis with the difficulties they encounter when learning to write the initial reading of children and solutions after the additives discussed as long as the family relationship of the memory function is determined. The research was conducted with twenty primary school teachers who teach the first class. In reference to the views of participants in the process itself, qualitative / phenomenon science methods with the case in accordance with the form of semi-structured interviews were collected. The data collected, the theme and sub-themes have been identified and tabulated for frequency calculation is made of the descriptive statistics.

The aim of the research, without falling into the methods concern is to put children first appeared literacy learning difficulties encountered and the solutions. At research result; initial reading-writing, writing letters, voice training, difficulties in language analysis units, child and family-induced difficulties, challenges and solutions induced programs and printed material have been determined on the basis of teachers' opinions. As a result, the process of writing the letters of the alphabet children's perception of spatial relationships were found to have difficulty in the process of writing the letters and eye-motor coordination dimension. Difficulties related to the process of

writing letters missing children consisting of readiness is related to variables such not receive pre-school education.

Findings that emerged in the study, children's similar voices of pronunciation and had difficulty in writing similar letters are interesting. This finding is consistent with the literature on visual perception. Because, according to the literature, children having more difficulty on detection of similar objects than different objects. The possibility of mixing of similar letter-sound is high.. Especially open syllables to reach; it is very difficult action for children. Children's language unit in the very long words and syllables have difficulty in reading, they tend to forget the vowels of dictates are among the findings of the investigation. At initial reading, most difficult process of children in writing is the process of letter-sound collisions. In this case, "Initial read and write, What if you learned learning method, when they start to frown children letter-sound is solved" our thesis is confirmed.

According to the teachers' opinions, the initial literacy education must be dispensed from teaching and writing with italic handwriting on initial reading should be spread for a long time, the judiciary has come to the fore. This result is quite striking. Initial literacy education is not provided in cases of short compressed and family support; and activities of teaching writing is becoming a difficulty in initial reading. Based on the research findings of the review as teaching letter-sound, vision and awareness-raising actions of sound reorganization of the activities and children etc. to determine the initial literacy readiness, there have been a number of suggestions. Research is instructive way as all those who are interested in assessing the initial literacy learning process area.

Workplace Bullying Perceptions Among Health Sector Employees: A Research in a Private Hospital in Albania

Nizamettin DOĞAR*

Abstract

Private hospitals have important role in health sector in Albania, but their productivity are controversial. It is known that workplace bullying has a decreasing effect on productivity and quality. So understanding its prevalence will contribute to solution. From this perspective, aim of this research in general is to draw attention to workplace bullying effect and its prevalence problem in health sector by the help of chosen private hospital example. And in particular, making proposals for the solution by researching if bullying perceptions differs according to age, gender and working time. Research contributes Albanian literature that has too limited survey on the subject and this is the first research used a scale translated from Turkish original. Results showed that %10,5 of employees think that they are exposed to bullying. Most observed bullying behaviour is "to be followed excessively" which is a part of "Job oriented behaviours". And it is found that there is not an important difference between male and females perceptions, while bullying perception increase in 23-26 age group and employees working 1-5 years in the current job.

Keywords: Workplace Bullying, Health Sector, Demographic Factors, Victim.

Sağlık Sektörü Çalışanları Arasında İşyeri Taciz Algısı: Arnavutluk'ta Faaliyet Gösteren Özel Bir Hastane Araştırması

Öz

Arnavutluk'ta sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde özel hastaneler önemli pay sahibidir ancak bu hastanelerin verimliliği tartışmalıdır. Çalışanlar arasında verimlilik ve kalite düşüşünde önemli bir etken olduğu bilinen işyeri psikolojik taciz

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusb.19310>

* PhD, Military Attache in The Turkish Embassy, Tirana, Albania,

E-posta: ndogar92@gmail.com

davranışının yaygınlığının tespiti çözüme katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı genelde; örnek olarak seçilen hastanede işyeri psikolojik taciz davranışının yaygınlığını tespit ederek sektördeki problemin boyutuna dikkat çekmektir. Özelde ise psikolojik taciz algısının yaş, cinsiyet ve çalışma süresine göre değişiklik gösterip göstermediğinin araştırılması suretiyle çözüme yönelik öneriler sunmaktır. Çalışma, konu hakkında yapılmış araştırmaların yok denecek kadar az olduğu Arnavutluk yazınına katkı sağlamaktadır. Bunun yaparken de Türkçe'den uyarlaması yapılmış bir ölçeği alan araştırmasında kullanılan ilk çalışmadır. Bulgular, belirlenen örneklem grubunda işyerinde psikolojik tacize maruz kalma oranının %10,5 ve en fazla karşılaşılan taciz davranışlarının, işin aşırı düzeyde izlenmesi gibi işe yönelik davranışlar olduğunu göstermiştir. Çalışmada, tacize maruz kalma oranının cinsiyete göre önemli bir fark göstermediği, 23-26 yaş grubunda ve işte 1-5 yıl çalışanlarda taciz algısının artış gösterdiği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İşyerinde Psikolojik Taciz, Sağlık Sektörü, Demografik Faktörler, Mađdur.

1. INTRODUCTION

Last decades have collatarel effects in workplace. Increasing of competition, getting value of human rights and forensic values are some of them. All of these effects ended the "production based only behaviour" and resulted to focusing on "human" in workplace. Additioanally, with the effect of profitability and quality, importance of human increased in workplace as resulting on the massive efforts to understand the human behaviour. We can say, increasing value of workers as a human in the workplace, is the result of struggle for much for quality and productivity.

While new requirments resulted with new searches for better quality, on the other hand they caused new problems. Or another terms, problems that have not seen so far began to consider.

Mobbing or workplace bullying is one of the workplace behaviour that come through recently.

2. THEORY

Mobbing comes from a Latin origin “mobile vulgus” that is meaning unlawful crowd using violence¹. Word has sense showing every bad treatment, violence, humiliation etc. made systematically to employee by superiors, subordinates or the person having same level².

In workplace, bullying first used during 1980's by Swedish work physiologist Heinz Leymann. He used the word after finding in his researches that there are similar hostile and long term behaviours between employees. The term bullying includes negative behaviours such as humiliation of employee sistematically and permanantly, causing depreciation, preventing employee from reaching to information, rumor about employee etc.. Bullying results with employee's physical, emotional and socially disturbance and leave from job³.

According to Leymann in order to define negative behaviours as mobbing there are some requirements such as; behavior “repeated at least once in a week”, “continued at least 6 months”, “aimed to a specific objective” and “having problem to cope with the situation for victim”⁴. According to Leyman, behaviours accepted as bullying are categorized in five section⁵. They are;

- a. Attacks preventing self assertion of individual,
- b. Attacks made to social relations,
- c. Attacks to individual's social reputation,
- d. Attacks to individual's life and work quality,
- e. Attacks effecting directly health⁶.

¹ Noa Davenport... et al., **Mobbing İş Yerinde Duygusal Taciz**, (İngilizce'den çev. Osman Cem Öner toy), İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003, s. 3-157.

² Pınar Tınaz, **İşyerinde Psikolojik Taciz**, İstanbul, Beta Yayınları, 2006, s. 7-8.

³ Fatih Karcıoğlu, Ülke Hilal Çelik, “Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 2012, s. 59-75.

⁴ Tarık Solmuş, “İş Yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık/Taciz (Mobbing)”, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C.7, sayı 2, Haziran 2005, s.6.

⁵ Heinz Leymann, “The Content and Development of Bullying at Work”, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 165, 1996, pp.170-173.

⁶ Fatih Karcıoğlu, Ülke Hilal Çelik, “Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 2012.

Reasons of bullying are stated by Björkqvist... et al. (1994) three reasons mentioned are;

- a. Statues and workplace positions of person,
- b. Jealousness,
- c. Nonconfidence of vicious person⁷.

Sayfa/Page | 108

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

3. METHOD

Aim of this research is to draw attention to workplace bullying effect and its prevalence problem in health sector by the help of chosen private hospital example in general. And making proposals for the solution by researching if bullying perceptions differs according to age, gender and working time in particular. Research implemented in health sector, example chosen from a private hospital. It is sure bullying perceptions differs according to employee groups in hospital. But since this research aims to give basic inputs to the employers, general perceptions including all employees are given. In other words perceptions according to every working group in hospital (doctor, nurse etc.) are not researched separately. This is one restriction of the research. Additionally, there is a big gap between public health sector and private hospitals in Albania. Since research implemented in private sector that is second restriction of this research.

This research is a descriptive and quantitative research trying to understand the situation in the universe and to find the frequencies of researched characteristics ⁸. Number of employees in the hospital is 1200. According to %95 confidence interval, example group must be 291 person ⁹. So questionnaire sent to 300 employee with the help of hospital management. Employees filled the questionnaire and put their form into the complaint boxes. 204 of questionnaires returned. Returning percentage is %68. In order to make an accurate and reasonable analysis, it is expected to have a percentage more than %70-80¹⁰. But Özoğlu (1992) states that returning percentage is generally differs between %40-60¹¹. So returning percentage for

⁷ Kaj Björkqvist... et al., "Aggression among university employees", *Aggressive Behavior*, Volume 20, 1994, pp.173-184.

⁸ Aysel Aziz, **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ankara, Turhan Yayınları, 1994, s.8.

⁹ "Sample Size Calculator", retrieved from <http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>, Accessed 21 September 2014.

¹⁰ Şener Büyüköztürk, **Veri analizi el kitabı**, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2004.

¹¹ S. Çetin Özoğlu, "Davranış bilimlerinde anket: Bilgi toplama aracının geliştirilmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 1992, s. 321-39.

this research is enough. Since five of the questionnaire is misfilled they are eliminated and analyses made with 199. Data analyzed with SPSS 20.0. One of the descriptive statistical methods (frequency analysis) is used. Results are analyzed in %95 confidence interval and 0,05 significance level.

Questionnaire consist of two section. In the first section demographic factors including age, gender, working time in the last job asked. In the second section, Workplace Bullying Scale (WBS) is used to measure the bullying perceptions. WBS is improved by Tınaz et al.¹² and adapted to Albanian language by Dođar¹³. Albanian form of scale consist of 2 components and 22 questions, having proven validity and reliability. Scale is designed according to Likert-type scale. The format of five-level Likert item as follows: "1: Never", "2: Rarely", "3: Once in a month", "4: Once in a week", "5: Nearly every day".

4. RESULTS

4.1. Findings for Demographic Factors

According to the research; %2 (4 person) of participants is in the 18-22 age interval, %32 (64 person) is in the 23-26 age interval, %31,7 (63 person) is in the 27-30 age interval, %16,1 (32 person) is in the 31-35 age interval and %18,1 (36 person) is in the 36-40 age interval. It is observed that %63,9 of research group consist of 23-30 age interval.

%66,3 of research group (132 person) consist of female while %33,7 (67 person) male. Since 2/3 group consist of female, we can think research can provide valuable outputs to show relations between gender and bullying.

%11,6 (23 person) of research group consist of 0-1 year working, %28,1 (56 person) is 1-3 year working, %42,7 (85 person) is 3-5 year working and %17,6 (35 person) is 5 year or more working group. Results shown in Table 1.

¹² Pınar Tınaz... et al., "Türkiye'de İşyerinde Psikolojik Taciz Oranının ve Türlerinin Belirlenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 9:34, 2010, pp. 1-11.

¹³ Nizamettin Doğar, "Workplace Bullying Scale: The Study of Validity and Reliability", *Academicus International Scientific Journal*, January 2015, Volume 11, pp. 97-105.

Tabel 1: Distrubition According to Demographic Factors

Age Group	Frequency	Ratio (%)
18-22	4	2,0
23-26	64	32,2
27-30	63	31,6
31-35	32	16,1
36-40	36	18,1
Gender		
Gender	Frequency	Ratio (%)
Male	67	33,7
Gender Female	132	66,3
Period		
Period	Frequency	Ratio (%)
0-1 year	23	11,6
Working 1-3 years	56	28,1
Period 3-5 years	85	42,7
5 + years	35	17,6
Total	199	100

4.2. Results About Prevelance, Kinds and Behaviours of Bullying

In order to define victims and to find most common bullying behaviours frequency analyses used. Percentage of employees defined themself as victim identified according to the scale. While defining the victims of workplace bullying, following criterias considered:

- Exposed to bullying behaviour at least 6 months period,
- Exposed to at least two bullying behaviour,
- Exposed to bullying behaviours at least once in a week.

Employees having these criteria called as victim. After inspecting all questionnaires it is found that 21 employees (%10,5) (n=199) have these three criteria. And 21 employee called as victim for this research.

To understand the most common bullying behaviours, one of the decsriptive statistic methods -frequency analyses- used. According to analyses first ten common bullying behaviours as shown in Table 2:

Tabel 2: Ten Most Common Bullying Behaviours That Victims Confront

Negative Behaviours (n=21)	%				
	Never	Rarely	Once in a Month	Once in a Week	Nearly every day
Everything I do, observed more than enough.	4,8	33,3	-	14,3	47,6
My idea and proposals do not take care.	33,3	9,5	9,5	14,3	33,3
My mistakes are always remembered or criticised.	23,8	33,3	4,8	-	38,1
They are giving me less job than my capacity and talents.	38,1	23,8	4,8	9,5	23,8
My questions and requests related with job do not answered.	28,6	28,6	9,5	14,3	19,0
They want me to do humiliating jobs.	52,4	14,3	4,8	9,5	19,0
They are tasking me with the jobs that is impossible to do on time.	52,4	14,3	9,5	14,3	9,5
They are not giving opportunity to express myself about job related subjects.	38,1	23,8	9,5	14,3	14,3
My responsibilities restricted or taken from me.	61,9	9,5	4,8	4,8	19,0
They are talking with me by shouting or in a rude manner.	42,9	28,6	9,5	4,8	14,3

4.3. Relations of Workplace Bullying with Demographic Factors

4.3.1. Relations Between Workplace Bullying and Age

In the frequency analyses made to find relation between age and workplace bullying, it is found that %47,6 of victims are in the 23-26 age group. When we compare the percentage of this age group within the whole research group, it is obvious that bullying perception is reasonably high for this group. Research shows that approximately half of the victims are in 23-26 age group. Results shown in Table 3:

Tabel 3: Relation Between Age And Bullying (n=21)

Age group	Frequency	Ratio (%)
18-22	-	-
23-26	10	47,6
27-30	5	23,8
31-35	3	14,3
36-40	3	14,3
40+	-	-
Total	21	100

4.3.2. Relations Between Workplace Bullying and Gender

Exposed to bullying behaviour, %33,3 is male while %66,7 is female of 21 victim employee. As compared with the percentage of whole research group, result approximately the same for the victim group. For this research we can say there is no difference between male and female bullying perception. Results shown in Table 4.

Tabel 4: Relations Between Workplace Bullying and Gender (n=21)

Gender	Frequency	Ratio (%)
Male	7	33,3
Female	14	66,7
Total	21	100

4.3.3. Relations Between Workplace Bullying and Working Period

The group working in the hospital 1-3 years has %56 percentage in the whole group while the bullied percentage for the same group is %38,1. And the group working 3-5 years has %42,7 percentage while bullied is %38,1.

According to research it is observed that %76,2 of victims for this hospital are working between 1-5 years. Results shown in Tabel 5.

Tabel 5: Relations Between Workplace Bullying and Working Period (n=21)

Working Period	Frequency	Ratio (%)
0-1 year	2	9,5
1-3 years	8	38,1
3-5 years	8	38,1
5 + years	3	14,3
Total	21	100

Results and Discussion

This research indicates that workplace bullying is a workplace problem observed %10,5 of employees in this hospital. In other words bullying has seen every one of ten employees in this workplace. This ratio is reasonably low compared with %38 percentage in England that is found in a research made with the employees working in international organizations¹⁴. And low according to research made in Turkey with employees in Social Security Institute having %23,7 ratio.¹⁵ And higher compared with %5 average in Europe, found in a research made with 25 Europe countries¹⁶.

¹⁴ Helen Cowie... et.al, "Comparing the nature of workplace bullying in two European countries: Portugal and UK", *Transcending Boundaries: Integrating people, Processes and Systems, Proceedings of the 2000 Conference, Brisbane, Queensland, Australia*.

¹⁵ Pınar Tınaz... et al., "Sosyal Güvenlik Kurumu Çalışanlarının İşyerinde Psikolojik Taciz Algıları: Yaygınlık, Türler, Nedenler ve Bireysel Mücadele Yöntemleri", *Journal of Labour Relations*, January 2013, Volume 4, Number 1, p. 45.

¹⁶ "İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu", Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2010, s.16.

Results show that the most common ten bullying behaviours generally from “job oriented behaviours”. This is similar with the Turkey research¹⁷ and shows the cultural similarity from that perspective.

Another result is that there is no difference in bullying perception between male and female employees. Assumption at the beginning that female bullying perception would be higher is not valid for this research.

Bullying perception of employees working in the hospital between 1-5 years reasonably high compared with others. In 0-1 year period percentage is very low, between 1-5 years it increases and then decreases again. So this result has a relation between organizational commitment or not should be researched. Similar results valid for age as well. Percentage of bullying is zero in 18-22 age group while %47 in 23-26 age group. So the question if 23-26 age group has a different physiology in Albanian culture or results only reflect a situation for this hospital should be researched.

Finally, researches that will be execute in public hospitals and comparing perceptions between different employee groups will give additional outputs and clues about health sector in Albania.

¹⁷ Pınar Tınaz... et al., “Sosyal Güvenlik Kurumu Çalışanlarının İşyerinde Psikolojik Taciz Algıları: Yaygınlık, Türler, Nedenler ve Bireysel Mücadele Yöntemleri”, Journal Of Labour Relations, January 2013, Volume 4, Number 1, Page: 45.

REFERENCES

- AZİZ, Aysel, **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ankara, Turhan Yayınları, 1994.
- BJORKQVIST, Kaj, Karin OSTERMAN, Monika HJELT-BÄCK, "Aggression Among University Employees", *Aggressive Behavior*, Volume 20, Issue 3, 1994, pp.173-184.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, **Veri Analizi El Kitabı**. Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2004.
- COWIE, Helen and Dawn JENNIFERA, Carlos NETO, Juan Carlos ANGULO, Beatriz PEREIRAC, Cristina DEL BARRIO and Katerina ANANIADOU, "Comparing the Nature of Workplace Bullying in Two European Countries: Portugal and UK", *Transcending Boundaries: Integrating people, Processes and Systems, Proceedings of the 2000 Conference, Brisbane, Queensland, Australia*, pp.128-133.
- DAVENPORT, Noa, Ruth Distler SCHWARTZ, Gail Pursell ELLIOTT, **Mobbing İş Yerinde Duygusal Taciz**, (İngilizce'den çev. Osman Cem Önertoy), İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003.
- DOĞAR, Nizamettin, "Workplace Bullying Scale: The Study of Validity and Reliability", *Academicus International Scientific Journal*, January 2015, Volume 11, pp. 97-105.
- "İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu", Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2010.
- KARCIOĞLU, Fatih, Ülke Hilal ÇELİK, "Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 2012, ss.59-75.
- LEYMANN, Heinz, "The Content and Development of Bullying at Work", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 165, 1996, pp.170-173.
- ÖZOĞLU, S. Çetin, "Davranış Bilimlerinde Anket: Bilgi Toplama Aracının Geliştirilmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 1992, pp.321-39.
- "Sample Size Calculator", retrieved from <http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>, Accessed 21 September 2014.
- SOLMUŞ, Tarık, "İş yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık/Taciz (Mobbing)", *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C:7, sayı:2, Haziran 2005, s.6.
- TINAZ, Pınar, **İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)**, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.

TINAZ, Pınar, Sibel GÖK, Işıl KARATUNA “Sosyal Güvenlik Kurumu Çalışanlarının İşyerinde Psikolojik Taciz Algıları: Yaygınlık, Türler, Nedenler ve Bireysel Mücadele Yöntemleri”, *Journal of Labour Relations*, Volume 4, Number 1, January 2013, pp. 39-53.

TINAZ, Pınar, Sibel GÖK ve Işıl KARATUNA, “Türkiye’de İşyerinde Psikolojik Taciz Oranının ve Türlerinin Belirlenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 9: 34, 2010, pp.1-11.

Sayfa/Page | 116

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Özet

Bu araştırmanın amacı örnek olarak seçilen hastanede işyeri psikolojik taciz davranışının yaygınlığını tespit ederek sektördeki problemin boyutuna dikkat çekmek, ilave olarak, taciz algısının yaş, cinsiyet ve çalışma süresine göre değişiklik gösterip göstermediğinin araştırılması suretiyle çözüme yönelik öneriler sunmaktır. Araştırma bulgularına, söz konusu hastanede çalışan 199 kişinin cevaplandığı soru formu aracılığıyla ulaşılmıştır. Bulgular, belirlenen örneklem grubunda işyerinde psikolojik tacize maruz kalma oranının %10,5 ve en fazla karşılaşılan taciz davranışlarının, işin aşırı düzeyde izlenmesi gibi işe yönelik davranışlar olduğunu göstermiştir. Çalışmada, tacize maruz kalma oranının cinsiyete göre önemli bir fark göstermediği, 23-26 yaş grubunda ve işte 1-5 yıl çalışanlarda taciz algısının artış gösterdiği bulunmuştur. Araştırmada elde edilen %10,5 psikolojik tacize maruz kalma oranının, İngiltere ve Türkiye’de yapılan iki araştırmada elde edilen değerlere göre düşük, AB ortalamasının ise üzerinde olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın literatüre yaptığı katkı, Türkçe geliştirilmiş Psikolojik Taciz Ölçeğinin Arnavutça uyarlaması yapıldıktan sonra yapılan ilk araştırma olmasıdır. Araştırmada, en çok maruz kalınan psikolojik taciz davranışının tespitine yönelik yapılan analizde en fazla karşılaşılan taciz davranışlarının, işin aşırı düzeyde izlenmesi gibi işe yönelik davranışlar olduğu bulunmuştur. Sonucun bu haliyle Türkiye’de yapılmış araştırma ile benzerlik göstermesi dikkat çekmektedir.

Modernizm Eleştirilerinin "Yok-Yer" Bağlamında Sinema Mekânı Kurgusunda Analizi

İ. Bâkır KANLI*, Melis BİLGİÇ**

Öz

Tarih boyunca birbirleri ile sıkı bir etkileşim içinde olan mimarlık ve sinema, diğer tüm sanat türlerinde olduğu gibi toplumu ilgilendiren olaylarla birlikte şekillenmiştir. Son zamanlarda bu alanda yapılan araştırmaların artmasıyla mimarlık dünyasında sinemanın yeri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise öncelikle sinema ve mimarlığın mekânsal açıdan birbirini etkileme biçimleri ele alınmış, ardından başlıca amacı mekânı biçimlendirmek, mekânı tasarlamak olan mimarlık disiplininin, mekânı ve mekân içinde yer alan "deneyim" in temsilinin en etkili yolu olarak görülen sinemayı etkileme biçimi tartışılmak istenmiştir. Her ölçekte yenilikçilik söylemi ile ortaya çıkan "20. yüzyıl modernizm"i her "yer" ve her "zaman" için geçerli genel bir yaklaşım halini almıştır. Çalışmada mimarlık ve sinemanın bu duruma karşı oluşturduğu eleştirel yaklaşımının mekânsal kurgusu incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; modernist toplumun ve onun yaşam şeklinin oluşturduğu "yok yer" kavramı eleştirisinin mekân kurgusunda nasıl ele alındığını göstermektir. Farklı türlerde gruplanarak seçilen filmlerde kurgulanan mekânlar; tema, olay kurgusu, gerçek mekân-hayali (kurgusal) mekân gibi farklı temsil biçimlerine göre analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Mekân, Yer, Yok-Yer, Mimari Kimlik

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusbd.95922>

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: bkanli@yahoo.com

** Ar. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: melis.7.bilgic@gmail.com

An Analysis of Criticisms of Modernism in the Context of “Non-Place” Through Cinema-Space Fiction

Abstract

Being intensively interacted with each other architecture and cinema are shaped by the societal developments throughout the history as in the other kinds of art. With the recent increase in the research there have been conducted various studies analysing the role of cinema in architecture. This study, first, deals with the form of spatial interactions between film and architecture. Yet, the main objective of the article is to discuss in which ways the architecture aiming the form and shape the space influences the cinema that is seen as the most effective way to represent the space and the "experience" located in the space. Modernism of the 20th century that emerged with the discourse of innovation in all scales has become a general approach for every "place" and every "time". In this study, spatial fiction of critical approach that architecture and cinema form against this situation is examined. In this regard, the purpose of the study is to demonstrate how critical of "non-place" notion that formed by modernist society and life style are handled. Cinema spaces, which are selected from films in different categories, were analysed according to different representation formats such as theme, event fiction, and real space-imaginary (fiction) space.

Keywords: Cinema, Space, Place, Non-Place, Architectural Identity

1. Giriş

Kester Rattenbury "film mimarlığın varlığını gözlemlemektedir" der.¹ Sinema ve mimarlık kavramsallaştırma, tasarlama, üretme ve sunma teknikleri açısından birbirine yakın disiplinlerdir. Aslında bu iki disiplinin de yine iki temel boyutu vardır ve hikâyesini bu şekilde anlatır: "**zaman**" ve "**mekân**". İki sanat dalı da bir senaryo dâhilinde belirli bir mekân ve zamanda gerçekleşir. Sinema da başarılı bulduğumuz filmler genelde bize mekân duygusunu en iyi veren ve zaman faktörünü en iyi kullanan filmlerdir. Mekânı kullanmak da mimarlığın özü olarak bilinmektedir.² Bu sebepten ötürü mimarlık dünyasında sinemanın önemli bir yeri vardır. Mimarlığın sinemayla olan ilişkisinin diğer sanat türlerinden daha yoğun olmasının sebebi izleyiciye mekânı görsel olarak sunmaktan ziyade duyusal olarak aktarma konusundaki

¹ K. Rattenbury, Echo and Narcissus, in Architecture & Film, Ed. M. Toy, *Architectural Design Profile 112*, vol. 64 (12), 1994, pp. 7-35.

² Atilla Dorsay, "Mimarlık Hayatlarımızı Somut Olarak Biçimleyen Bir Sanat...", 2013, www.yapi.com.tr (Erişim Tarihi: 31.12.2014).

başarıdır. Sinema ile mimarinin yoğun ilişkisi, temelde gerçeklik tanımı ve temsiliyet üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sinemanın günümüzde düşlenenin bile kolaylıkla ifade edilebildiği bir "temsil" şekli olduğunu varsayabiliriz. Aynı zamanda sinema ve mimarinin ilişkisini güçlendiren bir diğer ortak yanı ise "**varlık** ve **mekân**" ilişkilerinin yorumlanışındaki değişimin tartışılmasına olanak veriyor olmasıdır. Sinema, mekânı sadece geometrisine dayalı olmayan dinamik, her an yeniden tanımlanabilir, içinde yaşanan, zaman-bağımlı deneyimlerle ele alır. Bu birbirinden farklı mekân tanımları ya da deneyimleri, mimarlıkta tasarlanan nesneyi insandan, insanı da nesnesinden bağımsız kılan bir yaklaşımın tersine, her ikisini, birbirini etkileyen ilişkiler içerisinde bir bütün olarak ele alan bir anlayış ile ortaya koyar ve bu noktada sinema, bu karşılıklı ilişkiyi temsil etme yeteneği olan şiirsel bir ortamı ve önemli, ayrıcalıklı bir aracı bizlere sunmuş oluyor.³ Bu şekilde bu yaklaşımların mekânı da bir deneyim olarak ele aldığı düşünülmektedir.

Mimarlık, tüm tasarım işlerinde olduğu gibi, düşlenen ya da imgelenenin gerçekleştirilme aracı olurken sinemanın, öncelikle düşlenenlerin temsiliinde diğer ortamlardan çok daha zengin ve farklı bir araç sunduğu düşünülmektedir. Le Corbusier'nin Villa Savoye'u filmle anlatmak istemesi de bunun bir örneğidir. Bu iş için P. Chenal'le anlaşır ve burada villanın rampasını tırmanıp çatı bahçesine giden bir kadın ile binanın deneyimlenmesi anlatılmak istenir. Le Corbusier zaten mimarlığı, adım atan ayak, dönen baş, gören göz diye kelimelendirerek hareket ile yaşanan bir olgu olarak tanımlamıştır.⁴

Bu çalışmanın amacı mekân tasarımını uğraş edinen mimari ile kendi kurgusunu oluştururken mekân ve mekân deneyimini kullanan sinemanın karşılıklı etkileşiminin temsili mekânlar üzerinden incelenmesidir. Salt biçimsel öğelerin dışında mekân algısının ve dinamizminin önemini vurgulayan sinemanın, 20.yy modernizminin oluşturduğu "**yok-yer**" lere karşı eleştirel yaklaşımının mimari unsurlardan da destek alarak hangi şekillerde mekânlaraya yansıtıldığını analiz edilmiştir. Bu çalışmada sinema yoluyla, seyirciye "**yer algısını**", "**yer kimliğini**", "**yere bağlılığı**", "**farklılığı**"; "**yok yer**", "**kimliksizleşme**" ve "**yabancılaşma**" kavramları üzerinden oluşturulmuş temsili mekânlaraya nasıl aktarıldığı araştırılmaya çalışılmıştır. Mimarlık ve sinema ilişkisini mekân temsilleri üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

³ Belkıs Eroğlu, "Hayalle Hakikat Arasında Bir Yerde", 2011, <http://www.hayalperdesi.net/dosya/85-hayalle-hakikat-arasinda-bir-yerde.aspx> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

⁴ Le Courbusier, **Bir Mimarlığa Doğru**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 85.

Bu çalışmada özellikle Tanyeli'nin oluşturduğu tablo referans alınarak gerçek sinemada kullanılan gerçek mimari mekânlarla beraber, sadece film için oluşturulan kurgusal mekânlar hem bu mekânların oluşturulma biçimi hem de kullanım biçimi göz önünde tutularak incelenecek filmler seçilmiştir.⁵ Filmlerde kurgu ile mekânsal ilişkilerin hangi bağlamda ve nasıl kullanıldığı irdelenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak öncelikle literatür taraması ve basında çıkan değerlendirmeler üzerinden toplanan veriler değerlendirilmiş ve örnek olarak seçilen filmler üzerinden mekân analizi yapılmıştır. Sinemada vazgeçilmez olan mekân kavramı "sinema mekânı" olarak farklı şekillerde üretilmekte, kullanılmakta ve izleyiciye sunulmaktadır. Mekânın filmde kullanım biçimleri, örnekler üzerinden aktarılmıştır. Örnek filmler, Tanyeli(2001)"nin sinema ve mimarlık ilişkileri üzerine yapmış olduğu sınıflandırmadan yola çıkılarak, modernizm eleştirisi olarak ortaya çıkan "yok-yer"leri temsil eden mekânların üretim biçimi ve kullanım biçimi üzerindeki farklılıkları anlatmak üzere seçilmiştir. Seçilen filmler 3 farklı grupta ele alınmıştır;

- Bala'nın (2007) yaptığı tanımlamalar doğrultusunda "Doğrudan tema olarak " yok yer" eleştirisini işleyen filmler" örneği olarak Terminal,
- Kutucu'nun (2003) yaptığı tanımlamalar doğrultusunda "Doğrudan mekân ve olay kurgusu kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi "örneği olarak Dövüş Klubü,
- Güleç'in (2004) yaptığı tanımlamalar doğrultusunda Gerçek ve hayali mekân zıtlığı kullanılarak yapılan " yok yer" eleştirisi örnekleri olarak Tim Burton'ın Makas Eller, Charlie'nin Çikolata Fabrikası, Alice Harikalar Diyarında, Ölü gelin, Batman dönüyor.

Belirlenen mekân temsili şekillerine göre seçilen örnek filmler üzerinde karelerin dondurulması yöntemiyle elde edilen temsili mekân görüntüleri yukarıda belirtildiği gibi üç farklı sinema filmi grupları **mekânın üretim biçimi** (gerçek mekân, kurgu mekân) ve **mekânın kullanım biçimleri** bakımından getirdikleri modernizm eleştirilerinin yok-yer kavramını karşılaştırılmıştır.

⁵ U. Tanyeli, "Sinema ve Mimarlık: Temsiliyet Nesnenin Temsili Sanatın Sanallikle İfadesi", *Arredamento Mimarlık*, 11, 66, 2001.

2. Modernizm ve "yer" ilişkisi

"Modern" kavramı, "içinden yaşanılan günlere uygunluk" anlamında ayrıca "yeni, yenici, ilerici, çağdaş, çağcıl" anlamlarında da kullanılmaktadır.⁶ Gündelik yaşamda moda uygun tutumlar, ister "olumlu" ister "olumsuz" olsun "modern" olarak nitelendirilmektedir. Avrupa'da 1750'lerde endüstri ve sanayi gelişimi ile başlayan yaşama biçimi, ilişkileri, malzeme, teknoloji, yeni ve büyük boyutlu yapı tiplerine duyulan gereksinim, kentleşme nedeniyle ve özellikle yeni üretim biçimleri ile tüm toplumu içine alan değişim ve biçim arayışları "modern" olarak adlandırılmıştır. Bu yeni dönemin, mimarlık dünyası ve diğer tüm tasarım ve sanat dallarında kendini göstermektedir. Modernizm, işlev üstünlüğü, seri üretim teknikleri, süsleme ve yapım teknikleri gibi konular başta olmak üzere 19. yy mimarisinin geleneksel ve tarihsel yaklaşımına zıt olarak mimarlık dünyasına girmiştir.

Artık 1920'lerde "modern mimari hareket" olarak adlandırılan bu akımın başlıca amacı mimariyi arıtmak, üslup fazlalıklarını ayıklamak ve evrensel bir dil oluşturarak "yeni" ve "taze" bir başlangıç noktası sağlaması düşünülen "yalın" ve "dolaysız" bir mimariye dönmesidir. Sanayi ve teknolojik gelişmelerin mimariye etkisi "makine estetiği" kavramını doğurmuştur. Mimaride "makine"nin geometrik, süssüz biçiminin herkesin anlayacağı, evrensel bir dil yarattığı düşünülmüştür. "Rasyonalizm" ve "evrensellik" ilkeleriyle öne çıkan modernizm, sadece mimari alanda değil birçok sanat türünü etkilemiştir.⁷ Bu makalenin çalışma konusu olan sinema mekânına etkisi yapılan modernizm eleştirileri üzerinden incelenmiştir. Literatürde sinemanın doğası gereği modernizmin sanat kalıplarına uymayan yanlarına da değinilmektedir. Diğer yandan sinemada kurgunun varlığı da modern anlayışın sadelik, saflık ilkelerini ortadan kaldıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Michael Fried'in da dediği gibi "Sinema en deneyssel biçimde bile modernist bir sanat değildir" sözü de modernizm ve sinemanın çatışmasını özetlemektedir.⁸

Geleneksele karşı yenilik düşüncesiyle ortaya çıkan modernizm getirdiği kurullarla genellik temel tasarım prensiplerinden biri haline gelmiş ve bununla birlikte modernizm, yeni bir geleneksellik tanımlamaya başlamıştır.

⁶ D. Ceyhan, "Modern, Kavramı ve Mimarlık", *Yapı Dergisi*, 248, 2002, s.54-57.

⁷ A. Touraine, **Modernliğin eleştirisi, Modernist ideoloji**, (çev. Hülya Tufan), 4.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.26-38.

⁸ Perry Anderson, **Postmodernitenin Kökenleri**, (çev. Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Modernizm 20. yüzyıl itibariyle tüm kültürleri içine alacak kadar genişleyip anlamını yitirmeye başlamıştır. Bu da kimliksiz, durağan ve sabit bir “**yer**” ve “**kimlik**” olgusu doğurmuştur. Kuramsal yaklaşımlar incelenecek olursa; Sennett’e göre kimlik, insanların kendilerini başkalarına karşı tanımlamalarıdır⁹. Diğer taraftan, Heidegger yaşamın özü olarak “**yuva**” (özel bir tür ‘yer’) kavramını gördüğünden kimlik meselesini “**aidiyet** ve **yerleşiklik olgusu**” etrafında tartışır ve “**özgünlük**” kavramına bağlar.¹⁰ Laclau ve Mouffe ise kimliği, farklılık üzerinden tanımlar ve bu kavramı “kimlik kaygandır ve her an yeniden kurulur; sabit bir konum değil, tersine dünyayı ve kendimizi tanımladığımız geçici bir platformdur; kimliğin oluşumunda “**farklılık**” temel rolü oynar, çünkü kimlik ancak, başka kimliklerle olumsuzluk ilişkisi içinde, başka kimliklerle farklılıkların kalıcılaştırılması yoluyla kurulabilir” şeklinde yorumlamaktadır.¹¹

Bu düşünce sistemine göre “**yer**” olgusu farklı kimliklerin durmaksızın yeniden oluşup evrildiği, bu kimliklerin aralarındaki yeni beliren ilişkiler tarafından koşullanan ve deneyimsel bir olgudur.¹² Bu düşünsel bağlamda kimlikler artık yerlerinden kaynaklanan, yere bağlı ve bağımlı değil, yerden görece bağımsız kimi zaman yere karşıt biçimde yeniden yapılanan oluşumlardır.¹³

Tanyeli de yerin coğrafi sınırların çok ötesinde bir kavram olduğuna dikkat çeker.¹⁴ Bununla birlikte modernizmin kentsel, mekânsal ve bireysel ölçekteki etkilerini belgeleyip aktarması açısından sinemanın “**modernliğin hafızası**” olduğu savunulmuştur. Ancak sinema, her ölçekte yenilikçilik söylemi ile ortaya çıkan modernizmin her yer ve her zaman için geçerli coğrafi sınırlar içinde genel bir yaklaşım halini almasına eleştirel yaklaşmıştır.¹⁵

⁹ Richard Sennett, **Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam**, (çev: S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

¹⁰ Martin Heidegger, **Poetry, Language, Thought**, (çev: Albert Hofstadter), New York: Harper & Row, 1971.

¹¹ Lionel Boxer, “Assessment of Quality Systems with Positioning Theory”, *The Self and Others: Positioning Individuals and Groups in Personal, Political and Cultural Contexts*, (Ed. R.Harré ve F. Moghaddam), Westport: Praeger Publishers, 2003, s.251-277.

¹² Gilles Deleuze, Felix A. Guattari, **Thousand Plateaux: Capitalism and Schizophrenia**, London: Athlone Press, 1987.

¹³ Jeff Malpas, **Place and Experience: A Philosophical Topography**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

¹⁴ Uğur Tanyeli, “Yer, Yer-Olmayan, Naziler, Auge ve Akla Getirdikleri”, *Arredamento Mimarlık*, no. 5, (2012), ss.106-111.

¹⁵ Gülşah Güleç, “Modernizm Eleştirileri”, 2013, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=389&RecID=3303> (Erişim Tarihi: 31.12.2014)

Bu konuda düşünmenin yolunu açmak için zaman-mekân kavramı kullanılmıştır: Mekânın temsil edilebildiği varsayımının genel geçer, bir hakikat hâline gelmediği bir durumun kavramından bahsedilmek istenmiştir. Temsil iddiası, değişmez ve tarih dışı bir alanın varlığından güç alır; bu da beraberinde zamansızlaşmayı getirir.

3. Sinema ve mimarlık ilişkisinin "yer" bağlamında incelenmesi

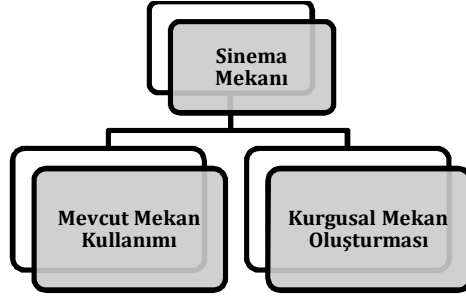
Mekân ve mimarlığın temel hedefi olan "yer" tasarımı, fiziksel boyutun ötesinde duyular, deneyimler ve kişisel bağlamlar doğrultusunda ele alınmalıdır. Buna bağlı olarak coğrafi ve sosyo-kültürel bağlam da göz ardı edilmemelidir. Mimarlığın temel hedeflerinden olan tanımlanmış mekân "yer" oluşturma, sinemanın da sunduğu bir olgudur. Bu anlamda sinema mekânında farklı biçimlerde "yok yer"lerin "yer"e dönüştürülebilme özelliği mimarların ilgisini çekmektedir.

Tanımlanmış mekân olarak tanımlanan "yer"in oluşumu, sinema ve mimarlığın mekân üzerinden kurduğu ortak değerlerdir. Mimarlar için film; mekân ve zaman boyutuyla mimariyi vurgularken, görüntü aktarımıyla uğraşan sinemacılar için ise görsel çevre dinamikleri ve özellikle mimari önemlidir. Mekân-zaman kurgusu ve etkileşimi mimarlık ve sinema disiplinlerini eklemlen yapı taşları olarak her iki disiplinin birbirine olan ilgisinin belirgin özelliğini oluşturmaktadır.¹⁶ Kısacası her iki sanat dalı da kurgulanan bir senaryo bağlamında yeni bir gerçeklik üretmektedir. Oluşturulan gerçeklik ve yer bağlamında modernizm konusu tekrar ele alındığında sinemanın mekân kurgusuyla modernizmin ve bu kavramın getirdiği katı yer kurallarına nasıl davrandığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu da en başta etrafımızdaki fiziksel ve kültürel bağlamın sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Bu sorgulama da beraberinde modernizmin oluşturduğu zorlama "kimlik" ve "yer" kavramlarına eleştiri getirmiştir. Çünkü hem sinema hem de mimari için insanın bir mekânla kurduğu bağ o mekânı yere dönüştürür ve mekâna bir kimlik kazandırır.

Bu eleştiri şekli 20.yy ' da birçok filmde konu olarak işlenmiştir. Ancak her sanat türünde olduğu gibi sinemada da bu konuyu ele alış şekli farklıdır. Sinema Ek Şekil:1'de gösterildiği gibi kendini besleyen ana unsur olarak

¹⁶ Havva Bala, "Sinemada Mimari Okumaları", 2014, <http://saklisinema.com/index.php/2014/10/16/sinemada-mimari-okumalar/> (Erişim Tarihi: 31.12.2014).

gerekli olan “mekânı”, mevcut mekânı kullanması” veya “kurgusal mekânı oluşturması” gibi basitçe iki yolla oluşturmakta olduğu söylenmektedir.

Şekil 1. Sinema mekânı oluşumu

4. Seçilen filmler ve mekân analizi

Sinema mekânının kurgulanma şekline göre farklı türlerde incelenmiştir. Tanyeli'ye göre sinema ve mekân arasında 3 farklı tür ilişki-etkileşim olduğu görülmüştür.¹⁷

- “İnşa edilmemiş”(unbuilt) ve gerçekte var olmayan sanal mimari mekânlar,
- Kendi sanal evreninde “gerçek” mimari mekânlar üreten sinema mekânları,
- “Bir kişilik olarak mimarlara ve onun / onun mimari faaliyetleri”ni esas alarak oluşturulan sinema mekânları¹⁸.

Bu çalışmada Tanyeli'nin (2001) sinema ve mimarlık arasındaki ilişki üzerine belirttiği tanımlar ve yöntem kısmında bahsedildiği üzere sırasıyla Bala (2007), Kutucu (2003) ve Güleç, Çağlar (2014)'ın tanımları doğrultusunda aşağıdaki ek tablo:1'de gösterilen filmler mekânın üretim ve kullanım biçimlerine göre analiz edilmiştir.

¹⁷ U. Tanyeli, “Sinema ve Mimarlık: Temsiliyet Nesnenin Temsili Sanatın Sanallıkla İfadesi”, *Arredamento Mimarlık*, 11:66, 2001.

¹⁸ Havva Bala, “Reading of the Architectural Identity Via Cinema”, *Cinej Cinema Journal*, sayı: 4.1 no: 81, 2014.

MEKÂNI ÜRETME VE KULLANMA BİÇİMİ	FİLMER
<i>Doğrudan tema olarak "yok yer" eleştirisini işleyen filmler</i>	<i>Terminal</i>
<i>Doğrudan mekân ve olay kurgusu kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi</i>	<i>Dövüş kulübü</i>
<i>Gerçek ve hayali mekân zıtlığı kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi.</i>	<i>TIM BURTON FİMLERİ (Makas Eller, Charlie'nin Çikolata Fabrikası, Alice Harikalar Diyarında, Ölü gelin, Batman dönüyor)</i>

Tablo 1. Seçilen filmlerin analiz yönteminin gösterilmesi

4.1 Doğrudan tema olarak "yok yer" eleştirisini işleyen filmler

Görselliğin ön planda olduğu sinema ve mimarlık gibi disiplinlerde genellikle kavramsal boyut göz ardı edilmektedir. Ancak her filmin ana kurgusunu oluşturan mekânların şekillenmesini sağlayan bir teması vardır ve bu kavramlar mekânı oluşturan fiziksel unsurlar kadar önemlidir. Sinema, mekânı bir tema üzerinden yorumlar. Bu bölümde "yok yer" eleştirisini doğrudan tema olarak alıp gerçek mekânlar içinde işleyen terminal filminin mekân analizleri yapılmıştır.

Norberg-Schulz'a göre insanoğlu, varolduğu günden beri "varlığın özünü gösteren" yerler oluşturma eğilimindedir.¹⁹ Mekân ile yerin organik bağı yerin ruhundan (genius loci) kaynaklanmaktadır. Yer olgusunu "ikamet etmek" üzerinden açıklayan Heidegger, insanın yaşamı boyunca gökyüzü ve yeryüzü arasındaki mesafeyi kullanarak, güvenli bir şekilde ikamet edebileceği yerler oluşturduğunu ifade etmektedir. İnsan evrensel kaos içinde bir yer tariflemek ve kaosa kendi aklının alabileceği düzeni getirmek ve bu düzen içinde kendi yerini belirlemek zorundadır.²⁰

¹⁹ Norberg-Schulz'dan aktaran: Havva Bala, "Mimarlıkta yok yer kavramı ve Terminal", 2014, <http://www.boyutpedia.com/1613/69627/mimarlikta-%E2%80%9Cnon-lieu-%E2%80%9D-kavrami-ve-terminal> [Erişim: 04.01.2015]

²⁰ Heidegger'den aktaran K. Senem Koca, "Çağdaş Mimarlıkta Yersizlik", İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005 (Yüksek Lisans Tezi).

Modernizmin karmaşasıyla birlikte kimliksiz mekânlar oluşmuştur. Modern çağa özgü mekân tipolojilerini irdelerken Ek Resim:1 ve Ek Resim:2'de örnekleri görüldüğü gibi, havaalanı, otoban, süpermarket, alışveriş merkezi, otel odası gibi mekânların, yok-yer içerdiğini ya da tanımladığını ileri sürülmektedir. Bunun yanında yer-olmayanlara (yok-yer); alışa geldiğimiz mekân çeşitlerine benzemeyen ekspres yolları, bankamatikler, havaalanları gibi insanların ve yüklerin hızlandırılmış dolaşımı için inşa edilmiş yerler veya mega alışveriş merkezleri örnek verilmiştir.

Yok yerlerle ilgili olarak anılardan ve anı biriktirmekten söz etmek mümkün değildir, kısacası geçmişten bahsedilmez. Bu yerlerin “yok mekân” olarak adlandırılmasını sağlayan temel özellikleri belirli bir amaç doğrultusunda kullanılıyor olmalarıdır. Yapının ve ya yapıyı oluşturan mekânın işlevi öylesine mekâniktir ki, mimari tasarımda aynı şekilde şekillenmiştir. Yok mekân bulunduğu bölgenin coğrafi kültürel ve yerel değerler gibi karakteristiklerinden bağımsızdır. Mekâna sahip olma hakkı, bir alanın işaretlenmesi veya kişiselleştirilmesi, temel fizyolojik ihtiyaçlardan estetik hoşnutluğa kadar pek çok isteğe cevap vermeden, yoksunluk ve yersiz-yurtsuz olma halini doğurmaktadır.²¹ Bu araştırma da ise yok yer kavramı, yer duygusu olmayan mekânlar, yer duygusunun insanları tutucu halinden uzaklaştırması çerçevesinden incelenmiştir. Yok yerlerin yeniliklere açık olmaya zemin hazırladığı düşüncesi, sinema filminin mekânsal kritiklerinden elde edilmiştir.²²

Bu filmde konu yersiz bir insanın Augé'nin tanımladığı süpermodernite çağına özgü mekân tipolojilerinden olan ve “**yok-yer**” diye adlandırılan bir mekândaki deneyimlerini yansıtmaktadır. Film hem katı düzen sonucu yersiz kalan bir insanın bir mekâna sıkışıp kalması konusunu işlerken hem de bir yandan insanların sadece geçiş mekânı olarak kullandığı terminali kendine göre düzenleyip, bir kimlik kazandırarak “**farklılık**” katmasını anlatmaktadır. Gerçek mekânları barındıran “**Terminal**” filmi bu araştırma içinde “**yok yer**” kavramının üretkenlikle değiştirilmeye zemin olması halini yansıttığı için seçilmiştir. Bu şekilde “**yok yer**” leri katı düzenlerini, mekânik organizasyonlarını bir şekilde yansıtırken bir yandan da insanların bunu nasıl değiştirip kimlik kazandırabileceklerini göstermiştir. Yaşama ve eve dair tüm

²¹ Havva Bala, “Mimarlıkta yok yer kavramı ve Terminal”, 2014, <http://www.boyutpedia.com/1613/69627/mimarlikta-%E2%80%9Cnon-lieu%E2%80%9D-kavrami-ve-terminal> [Erişim: 04.01.2015].

²² Gül Kale, “Antonioni'den Godard'a Filmlerdeki Mekân İmgelerinin Duyumsattıkları”, *Arredamento Mimarlık*, sayı: 169, 2004, s.102.

mekânsal düzenlemeler ve eylem alanları bu yok-mekân olan terminalde oluşturulabileceği gösterilmiştir.

Özde yersiz-mekân olan terminali bir "yer" e dönüştürmüştür. Yer duygusu veren mekânlarda bireyin sezgilerinin kaynağı ve onu yönlendiren şey olgunun kendisidir. Yerin deneyimi, duygu ve düşünce birliğini harekete geçiren ortamın oluşturulması sonucu gerçekleşmektedir. Karşılıklı olarak birbirine dönüşen ve ayrılmaz şekilde birbiri yerine geçen algılama ve hayal kurma edinişi de deneyimsel pratiği güçlendirmektedir.²³ Böylece "terminal binası" sadece misafir kabul edilen bir yapıyken bir "ev (yuva)"e dönüştürülmüştür. Bu filmin modernizme eleştirisini şu şekilde açıklayabiliriz: Materyalist modern yaşantı, simgesel gerçeklerin yaşanması, verimliliği düşürmektedir. Bireyi benimsemediği, ilişki kuramadığı mekânlar içinde yaşamaya zorlamaktadır. Modern insanın beton bloklara ve kentsel yaşama mahkûmiyeti ile o insanın terminal binasında sıkışıp kalması içerik olarak aynıdır.

Ek Resim:1'de görüldüğü gibi "yok mekân" sayılan terminalde en göze çarpan koşuşturma içindeki kalabalıktır. Ek Resim:2'de görüldüğü gibi yüksek tavanlı metal soğuk bina mimari özellikleriyle tipik bir terminal binasıdır. Yapı, kameranın 360 derece açıyla kahramanın gözünden anlatılmaya çalışılmıştır. Ek Resim:3'de terminalin içindeki herkes tarafından bilinen ve yoğun kullanılan markaların satış birimleri ve havaalanının her tarafının reklam unsurlarıyla kaplı olması dikkat çekmektedir.

Resim 1. "Yok yer" olarak adlandırılan "terminal" iç mekânı

²³ Bala, a.g.m.

Resim 2. Terminalin kullanıcıya sağladığı tek işlev olan alışveriş (satış birimleri-reklamlar)

Şekil 3. Terminal binası mimari özellikleri

Tüm bu kapitalist unsurların dışın da kalan kahraman, bekleme salonu koltuklarını birleştirerek kendine yatak yapmış; boş arabaları ve düşen jetonları toplayarak para kazanmış; havaalanındaki kamusal tuvaletleri özel banyosu gibi kullanmıştır (Ek Resim:4). Transit yolcu salonunda binlerce kişiye aldırmadan bornozuyla dolaşırken, iş başvurusu için doldurduğu forma terminalin telefon numarasını yazmıştır.

Resim 4-5. Kullanıcının kendi özelleştirdiği mekânlar

Ek Resim:6'de görüldüğü gibi fazla ışık yüzünden uyuyamayınca, bekleme salonundaki sigortaların bir kısmını sökmüş, salonda kendisine çalışma mekânı oluşturmuştur. Tesadüfen terminal içerisinde iş bulmuştur. Hatta bu iş sayesinde iyi para kazanmış. Öyle ki Ek Resim:7'de görüldüğü gibi Terminal binasının içinde düğün bile yapılmıştır.

Resim 6. Kullanıcının kitap okumak için kendine mekân oluşturması

Resim 7. Terminalin işlevinin dışına çıkarak “farklılaşma”sı

Terminalde terk edilmiş halde veya tamir yapılan yüzeylere etrafta bulunduğu malzemelerle kendinden bir şeyler katmış ve kamusal alanda öznelleşen bir yüzey oluşturmuş olduğu gözlemlenmiştir.

Resim 8-9. Terminal içinde öznelleşen bir yüzey oluşturması

Ek Resim:10'da görüldüğü gibi Terminalin giriş kapıları (Gate) yolcuların girip-çıkma mekânlarıdır. Oysa kullanıcı bu alanı tam tersi kendi evi haline dönüştürür. Kullanıcı Amerika'ya girmesi yasaklandığı için hapis kaldığı terminal binasını kendi "ev"i haline dönüştürmüştür, terminal'den çıkma izni verildikten sonra karşılaştığı Ek Resim:11'de kent imgesi de terminal'in ilk hali gibi bir yok mekân olduğu gösterilmiştir.

Sayfa/Page | 131

İGÜSB
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Resim 10. Kullanıcının kendi ve arkadaşına yemek yemek için düzenlediği giriş kapsı

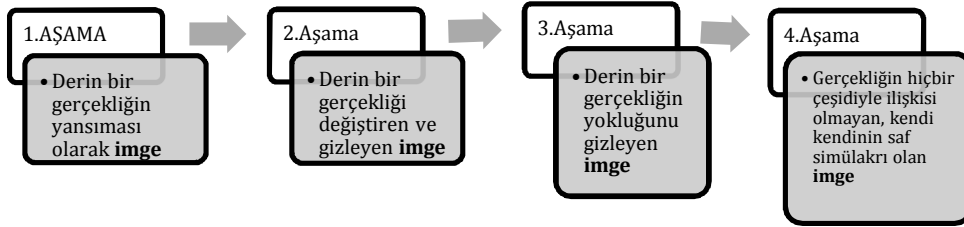
Resim 11. "Yok mekân" olan kent imgesi

4.2. Gerçek ve hayali mekân zıtlığı kullanılarak yapılan " yok yer" eleştirisi

Mimarlık ve sinemanın en çok etkileşim içinde olduğu bu tür filmlerdir çünkü her ikisi de zaman ve mekân unsurlarını kullanarak yeni bir gerçeklik

inşa eder. Bu gerçeklikte genellikle var olan bağlamın manipülasyonu, yerinden edilmesi ya da yeniden üretilmesi yoluyla yapılmıştır.²⁴ Bu üretim biçiminde öne çıkan filmler Tim Burton filmleridir. Baudrillard, imge gerçeklik ilişkisinin Ek Şekil:2' de dört aşamadan geçtiğini söylemektedir. İlk aşamada imge, gerçekliğin bire bir yansımasından ibarettir, ikinci aşamada gerçekliği çarpıtmakta, olduğundan farklı sunmaktadır, üçüncü aşamaya gelindiğinde ise imgenin işlevi görünüm oluşturmak, gerçek diye bir şey olmadığını "**gerçeğini**" gizlemektir, dördüncü aşamada ise gerçekliğin hiçbir çeşidiyle ilişkisi olmayan, kendi kendine saf simülakrı (Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm) olan imge vardır. ²⁵

Şekil 2. İmge-Gerçeklik İlişkisinin Basamakları

Mekânın imgelerle birleşmesiyle mekân sadece görsel bir ifade olmaktan çıkıp vurgu yapan bir dışavurum ifadesi haline gelmektedir. Mekânsal imgeler mekânda gerçeklikten görselliğe geçiş yapılan bir köprü görevini üstlenmektedirler. Mekânın duyumsattığı tüm duygu ve düşüncelerin zihinsel mekândaki çevirisidirler.

Bellekteki imgelerin perdedeki görüntüleri tamamlaması ile hissedilir kılınan mekânlar imgelerin zihinde algısal boyutta deneyimlettikleri ölçüsünde anlam kazanmaktadırlar. ²⁶

Sinema, modern dünyanın hızla iç içe geçen görsel ve işitsel imgelerden oluşan yapısı ve bu yaşamın kentlere getirdiği dinamizm içinde, modern dünyanın insanlarına yeni bakış açıları ve görünmeyeni gösterebilme gücü sunar. Bu bakış açısıyla Tim burton da filmlerinde modern dünyayı ironik bir biçimde ele alan ve alternatif bir dünyanın olabileceğini göstermiştir. "İkilik

²⁴ Güleç, a.g.m.

²⁵ Jean Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, (çev; Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, 6.bs., Ankara 1982, s. 20.

²⁶ Kale, a.g.m.

merkezli" bu filmlerde modern ve modern olmayan iki farklı dünya, birleşme ya da ayrılma gibi kararsız bir noktada karşı karşıyadır.²⁷ Ancak karşıtlıklarına rağmen birbirlerini etkileyip değiştirmeleri nedeniyle aralarında karşılıklılık da bulunmaktadır. Robert Venturi de "mimarlık dediğin karmaşık ve çelişkili olmalıdır"²⁸ derken mimarlığında aynı şekilde dönemden etkilendiğini göstermekte ve kentsel deneyimi parçalı algılı, karmaşık ve çelişkili olarak tanımlar. Yazının bu bölümünün konusu olan Tim Burton, modern dünyanın karmaşıklık ve çelişkilerini yansıtan filmlerinde modern dünyayı ve yer olgusunu bu karşıtlıkla anlatmaya çalışılmıştır. Bu karşıtlığı "her ikisi de-ve" gibi mimari temaları hatırlatacak biçimde modern ve modern olmayan, hatta sürreal olarak nitelendirilebilecek mekânlara filmlerinde birlikte yer vererek yakalamıştır.²⁹

Ek Resim:12'da görüldüğü gibi Makas Eller'de renkli ve düzenli banliyö ve karanlık şato; Batman Dönüyor'da Gotham kentinin yerüstü ve yeraltı yerleşimi (Ek Resim:13), Charlie'nin Çikolata Fabrikası'nda rasyonel kent ve fantastik fabrika (Ek Resim:14), Ölü Gelin'de yaşayanların ve ölülerin dünyası (Ek Resim15), Alice Harikalar Diyarında da Londra ve kentin altındaki harikalar diyarı birlikte yer almıştır (Ek Resim16).

Resim 12. "Makas Eller" banliyö ve karanlık şato karşıtlığı

²⁷ Schuy R. Weishaar, "Tim Burton's Two Worlds", *Masters of the Grotesque, The Cinema of Tim Burton, Terry Gilliam, the Coen Brothers and David Lynch*, McFarland & Company Inc., North Carolina, 2012.

²⁸ Robert Venturi, **Complexity and Contradiction in Architecture**, The Museum of Modern Art, New York, 2002.

²⁹ Güleç, a.g.m.

Resim 13. "Batman dönüyor" filmi Gotham kenti

Resim 14. "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" rasyonel kent ve fabrika karşıtlığı

Resim 15. "Ölü Gelin" sürreal mekânları

Resim 16. "Alice Harikalar Diyarında" Londra ve yer altındaki sürreal mekân

Modernizmin düzenli, kontrollü mekânlarını ve karakterlerini tasarladığı deforme, itici, tekinsiz mekânları ve karakterleri aracılığıyla eleştirmiştir. Burton filmlerinde modern gelenekselliğin dışında kaldığı görülen öğeler, farklılıkları nedeniyle yabancılaşmaya yol açıyor gibi görünse de bu karşıtlık teması üzerinden bir eleştiri şeklidir. Yönetmenin tanınabilir tarzı, özellikle yer ve zaman tanımı olmayan filmlerinde kendisini göstermektedir. Modernizmin yer ve zaman soyutlamasını eleştirdiği bu filmlerinde kendisi de bilinçli olarak bir **"hiçbir yer"** ve **"hiçbir zaman"** kurgusu oluşturmuştur. Makas Eller 'de olayların geçtiği banliyö, belirli bir ritimle tekrarlanan renklere boyanmış detaysız binaları ve aynı renklerdeki otomobilleri ile orta sınıf Amerikan ailesinin yaşadığı yerdir. Neredeyse tüm Amerikan banliyöleri gibi ayırt edici bir topografyası olmayan bu banliyö, sonsuz bir düzlüğe sahip gibidir. Mevsimsel değişimlerin bile olmadığı bu yer, her zaman güneşlidir. Ancak filmde bu gibi mekânsal özellikleri tanımlanmış olan banliyönün yeri ve zamanı tanımsız bırakılmıştır. Filmlerde bu **"yok-yer"** dediğimiz mekânların bozulabileceği düşüncesi vardır. Ek Resim:17'de görüldüğü gibi Makas Eller'in sonunda Edward'ın banliyönün peyzajını, insanlarını, hatta mevsimini değiştirmesi, Charlie'nin Çikolata Fabrikası'nın sonunda Charlie'nin açgözlülük ve hırsla kapılmayarak fabrikanın varisi olması, babasının ise diş macunu fabrikasındaki işine daha önce yerini alan makineleri tamir etmek için geri dönmesi, Alice Harikalar Diyarında' nın sonunda Alice'in hayal gücü sayesinde toplumsal gelenekleri bozması bu **"yok yer"** lerin farklılaşma ve üretkenlikle tanımlanıp kimlik kazandırılabilceği düşüncesi olduğu gösterilmiştir.

Burton, banliyönün tarih ya da kültür bilinci olmayan bir yer olduğu için bir tür muğlaklık ve boşluk tanımladığına inanmaktadır. Bu bakış açısına göre banliyö, yok-yer olarak adlandırılabilir, çünkü yok-yerlerde coğrafik ya da topografik belirleyiciler bulunmamakta, anılardan ya da tarihsellikten söz edilememektedir. Bu nedenle Makas Eller'deki banliyö, Burton' a göre herhangi bir yer ve zamanda yaşanabilecek olayları aktarmak için doğru bir seçim olmuştur. Filmlerindeki yok-yerler aracılığıyla Burton, modernizmin "yerin ruhu"nun (*genius loci*) kaybolmasına yol açtığını göstermektedir.³⁰

Resim 17. "Makas Eller" de Edward'ın düzenli banliyö kentine kattığı "farklılık"lar

Modernizm, 20. yüzyıl itibariyle tüm kültürleri içine alacak kadar genişleyip anlamını yitirmeye başlamıştır. Tim Burton da bu tür filmlerinde farklı zamanlara ve yerlere ait detayları bir araya getirerek bir tür kolaj oluşturmaktadır. Ancak kolaj, mimarlıkta şekil-zemin, ütopya-anti ütopya, geçmiş-gelecek gibi karşıtlıkların uyumlu bir kentsel bütün oluşturabileceğini göstermek için kullanılmışken Burton filmlerinde aksine bir bütünlük oluşturmayan uyumsuzluklar vurgulanmıştır.³¹

Ek Resim:18'de gösterildiği gibi Burton, mekân ve karakter uyumsuzluklarını oluşturan mekânsal ve bedensel detayları birer sembol olarak kullanmaktadır. Mimarlıkta da anlamın semboller üzerinden kurulması yaygın ve meşru bir yaklaşımdır. Burton'ın makaslara yüklediği anlam - basit

³⁰ Güleç, a.g.m.

³¹ Jenny He, "An Auteur for All Ages", *Tim Burton*, The Museum of Modern Art, New York, 2009.

ve karmaşık, üretici ve yıkıcı- filmlerinde modern dünya ile eş zamanlı olarak yer alan sürreal dünyanın doğasını anlatmaktadır.

Resim 18. "Makas Eller" de Edward'ın deforme bedeni(makaslar) ve modern giysilerinin karşıtlığı

4.2 Dolaylı olarak mekân ve olay kurgusu kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi

Lefebvre' ye göre mimarlık mekânı oluşturan bir araçtır ve mekân oluşumunda insan ilişkileri ve kapitalist üretim süreçlerinin etkileri vardır.³² Kapitalist toplumlarda mekân, insan ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesini sağlayan bir araca dönüşür. Böylece "yer", mekânın coğrafi ve fiziksel özelliklerinin ötesinde kapitalist sistemin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Marjinaliği Tim burton filmlerinde fantastik kurgulama olarak ele almışken bu bölümde ise sistem dışı eylem ve ilişkiler etkileriyle yeniden tariflendiğini düşünebiliriz. Suç ve yer altı dünyası, alternatif üretim süreçlerinin içinde yer almasından dolayı sinemaya malzeme sağlar. Yönetmenin vermek istediği şiddet ve sıra dışılığın dozu seyirci için kasıtlı olarak bir doz üstte tutulmuştur.³³ Bu özellikler dikkate alınarak bu bölümde "Dövüş Kulübü" filminin mekânları incelenmiştir. Film mekânları gerçek mekânlardan oluşmaktadır. Bu filmde öznelere etkileriyle mekân gelişimi değişmektedir ve kapitalizmin etkisiyle ortaya çıkan kent mekânları analiz edilmiştir. Bir grup kayıp bireyin, kente ve birbirinin aynı marka bağımlısı kent insanına, mevcut sisteme ve iktidara anarşist bir karşı çıkış; alternatif bir toplum ve yer arayışını anlatır. 20.yy'da kent adeta bir reklam panosuna dönüşmüş, simgesel

³² Henri Lefebvre, *The Production of Space*, (Oxford: Blackwell, 1991), 287.

³³ Seçkin Kutucu, "Sinemada Marjinallik ve Mekân", *Ege Mimarlık*, sayı:45, 2003, s.26.

yapılarla çevrilmiş, insana dair “**kimlik**”, “**farklılık**” ve “**mahremiyet**” unsuru barındırmadan makineleştiği düşünülüyordu. Bu da tüm kentin bir “**yok yer**” olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Kişinin ise özneliğini kentin insanları prototipleştirdiği düşünülen yapılarına zarar vererek kanıtladığı düşünülmüştür. Bu şekilde insanların özgür kılınabileceğini düşünülmüştür.

Ek Resim:21-22 ve 23’de gösterilen hava alanları, iş ve alışveriş merkezleri, çok katlı firma binaları, oteller kişinin kendine ait hissedemediği sadece belirli bir amaç ve ihtiyaç için kullandığı, sistemin “**yok-yer**” olarak adlandırılmasına sebep olan, kimliğe ve özneliğe zarar veren yapıları olduğu için hedef olarak seçilmiştir. Ancak filmde kişinin kendi evi bile marka eşyalardan oluşan bir “**kimlik**” unsuru barındırmayan mekânlara dönüşmüştür. Kişi de zarar vermeye önce evinden başlar. Tüm bu kurgunun planlandığı mekânlar, yer altı, boş ve köhne yine bir yer özelliği olmayan mekânlardır. Kentin tüm hızına karşıtlık yaratmak için, durağan mekânlar izleyiciye aktarmak istenen amaç doğrultusunda seçilmiştir. Burada kişi kimliğini, “**yok yer**” olarak belirlenen bu mekânlara yine bir “**farklılık**” kazandırarak tanımlamıştır. Terminal filminde özne bu mekânları kendine ait bir yere dönüştürmeye çalışırken bu bölümde incelenen film türünde ise bu mekânlar tepki olarak yok edilmeye çalışılmıştır.

Resim 19. Kişinin ulaşım için kullandığı mekânları

Sayfa/Page | 139

İGÜSB
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Resim 20. Yok-yer olarak adlandırılan tek tip ofis binaları

Resim 21. Yok-yer olarak tanımlanan geçici konaklamalar-oteller

Resim 22. Marka eşyalarla doldurulmuş kimliksiz ev

Resim 23. Marka eşyalarla doldurulmuş kimliksiz ev

Modernin tanımsız mekân olarak adlandırılan “yok-yer”leri markalaşmış ve kişilere yabancılaşmış, yoğun kalabalığa ve aşırı ışıklı mekânlarına karşıtlık bağlamında Ek Resim:24, 25 ve 26’da görüldüğü gibi toplumdan sıyrılan “**kayıp**” olarak nitelendirdiğimiz bireylerin, yaşamayı seçtikleri ve eylemlerini planladıkları yer karanlık boş ve köhne alternatiflerdir. Ancak bireyler bu boş ve köhne yapılara karakter kazandırarak mekân duygusu olan bir yere dönüştürmektedir.³⁴

Resim 24. Boş, köhne alternatif mekânlar

³⁴ Kutucu, a.g.m.

Resim 25. Bireyin seçtiği yeni "ev" imgesi

Resim 26. Bireyin markadan arındırılmış, bakımsız ve terk edilmiş yeni yaşam yeri

Ek Resim:26'da gösterildiği gibi bireyin, zamanın getirdiği "yabancılaşma" ve "monotonlaşma"ya karşı ilk tepkisi kendi evini yakmak olmuştur. Bu kurgu, mimarının birey üzerindeki önemini vurgular. Ardından planlarına devam eden kayıp bireyler, kentin tanımsız mekân olarak adlandırılan çok katlı ofis binaları, otel gibi "yok yer"lerini hedef olarak seçer. Ek Resim:27'de gösterilen bu yok etme girişimiyle birlikte bireyin kendin kimliğini geri kazandığı "imge"si seyirciye verilmek istenmiştir. Kentteki "yok-yer"leri "yok etmek" kullanıcı özgür kılmıştır.

Şekil 26. Bireyin evini yaktığı imge

Şekil 27. Bireyin kentin yok-yerlerini patlattığı imge

5. Sonuç ve Değerlendirme

FİLM GRUPLARI	MEKÂNIN ÜRETİM BİÇİMİ	MEKÂNIN KULLANIM BİÇİMİ
<p>Doğrudan tema olarak "yok yer" eleştirisini işleyen filmler;</p> <p><i>Terminal</i></p> 	<p>Sinema mekânları, mevcut ve gerçek mekânlardan üretilmiştir. "Yok-yer" kavramı doğrudan bu kavramın temsilcilerinden biri olan terminal binasında geçmektedir.</p>	<p>"Yok-yer" olarak adlandırılan Terminal yapısının insan faktörü ve deneyimiyle mevcut mekânın bir yer e dönüşümünü temsil eden farklı mekânsallaşmalar karelerin dondurulmasıyla yöntemiyle gösterilmiştir.</p>
<p>Doğrudan mekân ve olay kurgusu kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi;</p> <p><i>Dövüş Klubü</i></p> 	<p>Sinema mekânları, mevcut ve gerçek mekânlardan üretilmiştir. Hava alanları, iş ve alışveriş merkezleri, çok katlı firma binaları ve diğer ticari yapılar birebir modern dünyada üretilen "yok yer"ler olarak adlandırılmıştır.</p>	<p>Mevcut "yok-yer" lerin yine insan faktörü ve deneyimiyle içinde buldukları çevreyi yeniden şekillendirme düşüncesiyle bir oyun içinde yok edilmesi ve kendilerine yer olarak seçtikleri boş ve köhne yapılara yer ve karakter duygusu yüklemeleri temsili mekanlarla karelerin dondurulmasıyla yöntemiyle gösterilmiştir.</p>

Gerçek ve hayali mekân zıtlığı kullanılarak yapılan "yok yer" eleştirisi;

TIM BURTON FİLMLERİ
(Makas Eller, Charlie'nin Çikolata Fabrikası, Alice Harikalar Diyarında, Ölü gelin, Batman dönüyor)

Sinema mekânları, gerçek mekânlardan ve "İnşaedilmemiş" (unbuilt) ve gerçekte var olmayan sanal mimari mekânlardan üretilmiştir. Ancak "yok-yer" eleştirisini temelde anlatan temsili mekânlar, gerçek ve ya sanal olması fark etmeksizin modern kentler/bölgeler ve bunlara alternatif olarak üretilmiş sürreal kentler / bölgeler birlikte kullanılmıştır.

Makas Eller'de renkli, düzenli ve minimal banliyö yerleşimi ve karanlık ve çarpıcı şato; Batman Dönüyor'da Gotham kentinin yerüstü ve yeraltı yerleşimi; Charlie'nin Çikolata Fabrikası'nda rasyonel kent ve fantastik fabrika; Ölü Gelin'de yaşayanların ve ölülerin dünyası; Alice Harikalar Diyarında'da Londra ve kentin altındaki harikalar diyarı birlikte yer almıştır.

Tablo 2. Seçilen filmlerin analiz yöntemine göre değerlendirilmesi

Modern yaşam kültürüne eleştirel yaklaşan 3 ayrı film üzerinden, sinema mekân kurgusunda "yok yer" eleştirilerinin temsilleri incelenmiştir. İncelenen üç ayrı film türünde de 20. Yüzyıl modernizminin, sıradan kentler ve bu sıradan kentlerin çağa özgü havaalanı, otoban, süpermarket, alışveriş merkezi, otel odası gibi mekân tipolojileri ve hatta sıradan bireyler oluşturduğu düşünülmektedir. Terminal ve Dövüş Kulübü filminde mekân ve karakterler "gerçek" yaşamdan seçilirken, Burton'ın filmlerinde ise gerçekte olmayan hayal ürünü, sıra dışı mekânlar ve insanlar kurguladığı görülmüştür. Filmlerindeki sıra dışı karakterlerin bozulmuş bedenleri ve yaşadıkları karanlık mekânlar, hem modernin günlük yaşantısının aksinde hemde beraberinde olan yeni bir gerçeklik inşa etmiştir. Burton'ın "yer"i ve "zaman"ı tanımsız bıraktığı filmlerinde "yer"i bağlamsızlaştırdığı bir gerçekliktir.³⁵ Terminal ve Dövüş Kulübü filmlerinde modernin simgesi sayılan "yok-yer" lere vurgu yapılır ve bu yerlerin insan faktörü deneyimi ile fiziksel ve psikolojik dönüşümüne tanık oluruz. Tim Burton'ın filmlerinde ise karakterler ve

³⁵ Güleç, a.g.m.

mekânlar ikilidir. Örneğin; Makas Eller'de renkli, düzenli ve minimal banliyö yerleşimi ve karanlık ve çarpıcı şato ile banliyö halkına karşılık gelen deforme olmuş bedenle karanlık şatonun ve makas eller isminin sahibi Edward karakteri, Batman Dönüyor'da Gotham kentinin yerüstü ve yeraltı yerleşimi; Charlie'nin Çikolata Fabrikası'nda rasyonel kent ve fantastik fabrika; Ölü Gelin'de yaşayanların ve ölülerin dünyası; Alice Harikalar Diyarında'da Londra ve kentin altındaki harikalar diyarı birlikte yer almıştır. Bu değerlendirmede Burton'ın filmlerini diğer örneklerden ayıran temel özellik bu birbirine alternatif olan mekanların karşılıklı olarak birarada kullanılmalarıdır.

Terminal filminde günümüz modernin gerçek "Yok-yer" mekanlarından olan Terminal binasına ana karakterin o mekana kimlik kazandırması sonucu o mekanı bir "yer"e dönüştürdüğü görülmektedir. Aynı şekilde Tim Burton'ın Modernizmin yer ve zaman soyutlamasını eleştirdiği Makas eller filminde kendisi de bilinçli olarak bir "hiçbir yer" (*no-place*) ve "hiçbir zaman" (*no-time*) kurgusu oluşturmuştur. "Makas eller" de iki farklı banliyönün peyzajını, insanlarını, hatta mevsimini değiştirmesiyle banliyöye yine bir "**kimlik**" tanımlamasıyla pozitif etkisi görülmektedir. Aynı şekilde Alice Harikalar Diyarında'nın sonunda Alice'in hayal gücü sayesinde toplumsal gelenekleri bozması da buna örnek gösterilebilir. Dövüş Kulübünde ise filmin sonunda tüm "**yok yer**"ler patlatılmış ancak kahraman kimliğini geri kazanmıştır. Terminal filminde kahraman her ne kadar sonunda terminalden çıkmış olsa da filmin sonunda reklam panolarıyla dolu kentin içinden geçerek "**evim**" (yuva) diye tanımladığı yere yani başta "**yok yer**" olarak adlandırdığımız terminale geri döner.

Burada değinilen filmlerde kendi içinde farklı mekân üretme ve mekân kullanma şekilleriyle modernizme yer bağlamında eleştirileri söz konusudur. modernizmin genelleştirme yaklaşımının standardizasyon ve prototipleşmeye yol açtığına, makineleşme ile birlikte bireysel beceri ve yaratıcılıkların yok olduğuna dikkat çekilmiştir. Oysa gerçek modern yaşam kültürü, gündelik yaşamın ritmini borçlu olduğu rastlantısallıkları ve gerilimleri barındırmalıdır. Ancak böyle bir kültürün kentler, mekânlar ve insanlara canlılık ve hareket getireceğini gösterilmektedir. Burton'ın da gösterdiği gibi varolan dünyanın her zaman bir alternatifi olabilir. Alternatif sinemasal ve mimari tasarım göstermektedir ki; kentsel düzenden yaşam kültürüne dek her şeyin sürekli olarak değiştiği bugünün ortamında yaşamda dinamik bir bağlamın kurgulanması ve kurulmasından geçmekte olduğu gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Perry, Postmodernitenin Kökenleri, (çev. Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- BALA, Havva, "Reading of the Architectural Identity Via Cinema", *Cinej Cinema Journal*, sayı: 4.1 no: 81, 2014.
- BALA, Havva, "Sinemada Mimari Okumaları", 2014, <http://saklisinema.com/index.php/2014/10/16/sinemada-mimari-okumalar/> (Erişim Tarihi 31.12.2014).
- BALA, Havva, "Mimarlıkta yok yer kavramı ve Terminal", 2014, <http://www.boyutpedia.com/1613/69627/mimarlikta-%E2%80%9Cnon-lieu%E2%80%9D-kavrami-ve-terminal> (Erişim Tarihi:04.01.2015).
- BAUDRILLARD, Jean, Simülakrlar ve Simülasyon, 6.bs., Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1982.
- BOXER, Lionel. "Assessment of Quality Systems with Positioning Theory", *The Self and Others: Positioning Individuals and Groups in Personal, Political and Cultural Contexts*, (Ed. R.Harré ve F. Moghaddam), Westport: Praeger Publishers, 2003, ss. 251-277.
- CEYHUN, D., "Modern Kavramı ve Mimarlık", *Yapı Dergisi*, 248, 2002, ss. 54-57.
- COURBUSIER, Le, **Bir MimarlığaDoğru**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- DELEUZE, Gilles, Guattari, Felix, **A Thousand Plateaux: Capitalism and Schizophrenia**, London: Athlone Press, 1987.
- DORSAY, Atilla, "Mimarlık Hayatlarımızı Somut Olarak Biçimleyen Bir Sanat...", 2013, www.yapi.com.tr (Erişim Tarihi: 31.12.2014).
- EROĞLU, Belkıs, "Hayalle Hakikat Arasında Bir Yerde", 2011, <http://www.hayalperdesi.net/dosya/85-hayalle-hakikat-arasinda-bir-yerde.aspx> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).
- GÜLEÇ, Gülşah, "Modernizm Eleştirileri", 2013, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=389&RecID=3303> (Erişim Tarihi: 31.12.2014).
- HEIDEGGER, Martin. **Poetry, Language, Thought**, (çev: Albert Hofstadter), New York: Harper & Row, 1971.
- HE, Jenny, "An Auteur for All Ages", *Tim Burton, The Museum of Modern Art*, New York, 2009.
- HENRI, Lefebvre, **The Production of Space**, Oxford: Blackwell, 1991.
- KALE, Gül, "Antonioni'den Godard'a Filmlerdeki Mekân İmgelerinin Duyumsattıkları", *Arredamento Mimarlık*, sayı: 169, 2004.

- KOCA, K. Senem, "Çağdaş Mimarlıkta Yersizlik", **İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul, 2005 (Yüksek Lisans Tezi).
- KUTUCU, Seçkin, "Sinemada Marjinallik ve Mekân", *Ege Mimarlık*, sayı: 45, 2003.
- MALPAS, Jeff, **Place and Experience: A Philosophical Topography**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- NORBERG-SCHULZ, Christian, **Genius Loci**, Academy Editions, Londra, 1980.
- PAŞAOĞLU, Ali, "Sinema ve Mimarlık: İki Düşünen İmalât", 2011, <http://www.hayalperdesi.net/dosya/84-sinema-ve-mimarlik-iki-dusunen-imalat.aspx> (Erişim Tarihi: 31.12.2014).
- RATTENBURY, K., Echo and Narcissus, in *Architecture & Film*, Ed. M. Toy, *Architectural Design Profile 112*, vol. 64 (12), 1994, ss. 7-35.
- SENNETT, Richard. *Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*, (çev. S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- TANYELİ, Uğur. "Yer, Yer-Olmayan, Naziler, Auge ve Akla Getirdikleri", *Arredamento Mimarlık*, no. 5, 2012, ss.106-111.
- TANYELİ, U., "Sinema ve Mimarlık: Temsiliyet Nesnenin Temsili Sanatın Sanallikle İfadesi", *Arredamento Mimarlık*, 11:66, 2001.
- TOURAINÉ, A., **Modernliğin Eleştirisi, Modernist İdeoloji**, (çev. Hülya Tufan), 4.bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- VENTURI, Robert, **Complexity and Contradiction in Architecture**, The Museum of Modern Art, New York, 2002.
- WEISHAAR, Schuy R., "Tim Burton's Two Worlds", *Masters of the Grotesque, The Cinema of Tim Burton, Terry Gilliam, the Coen Brothers and David Lynch*, McFarland & Company Inc., North Carolina, 2012.

Summary

The industrial revolution experienced in 1750s has caused dramatic changes not only in daily life but also in whole community by changing life style, communication type, relationships, technology, material and particularly new production forms. This era called as "Modern". Modernism emerged with the discourse of innovation in all scales has become a general approach for every "place" and every "time". Thus none-place of modern worlds came up with this. In this study, spatial fiction of critical approach that architecture and cinema form against this situation is examined.

It is aimed to examine the relationship between architecture and cinema through space representation. In this study, with particular reference tables formed by Tanyeli, movie samples are selected by considering both form of use and composing of fiction space for movies only ad together with the real architectural space used in cinema. The spatial relationships in the films examine how the context is used.

In accordance with this, the study assesses how perception of "place", "place identity", "place attachment", and "variance" are transmitted to audience through cinema together with representative space that has come up with concept of "no place", "disidentification" and "alienation". Chosen scene are analysed by taking screenshots on a computer. Then an assessment is made on the represented cinema space using a comparative method.

Movies that examined in this study are categorized into three groups; movies using real space that characterized directly "nonplace", movies using contrast of real and imaginary (fiction) space characterized directly "nonplace" and "movies using real space and event fiction that characterized indirectly "non place".

Terminal movie is selected as example of movies using real space that directly characterizes non place. In this movie the experience of individual who has no place in space is called no place in line with the definition of Auge's supermodernity age "place". While the movie deals with subject of human who has no place due to the firm system that sticks with in space, it narrates to gained "identity" and "variance" to place by human. In this study terminal movie is selected since it reflects the variability of the concept of nonplace as a result of productivity. In this way the spatial settings and action spaces with regard to living and home are constituted in the station building that is called non-place.

Tim Burton movies like Edward Scissorhands, Alice in Wonderland, Dead Bride, and Batman Returns are chosen to example of movies using contrast of real and imaginary (fiction) space that directly characterizes "nonplace". This kind of movies uses the place and various alternatives to the place in order to show the chaos and the paradox of the modern world. There is an opposition between these two places as modern and old fashioned places, even surreal places. As for the Burton's movies, he criticises the city and shows how modernism makes it a fabricated production by constructing alternative buildings in real spaces. Space fiction of "Fight club" is another example of movies using real space that indirectly characterizes "nonplace" concept.

Whole buildings, even the home of the movie's main character are becoming same as there is no variance to subject's identity. As a reaction to this case, individuals starting from their own homes protest against all structures called "nonplace" within the system of the 20th century. Despite of all the lights of the city, the places chosen as a new route for them are dark, empty and dilapidated alternative places. In this way individuals stay in freedom and gain their identity in parallel to the whole loss of all fabricated production of urban spaces given the effect of modernism.

Çin'in Nükleer Askeri Stratejisi ve Ulusal Güvenliği*

Samet YILMAZ**

Öz

Düşmana dayanılmaz zararlar verebilme kapasitesine sahip olan nükleer silahlar 1945 yılından günümüze, uluslararası politikanın temel meselelerinden biridir. 1945 yılında yalnızca ABD nükleer silahlara sahipken, bu tarihten sonra nükleer silaha sahip devletlerin sayısı artmıştır. Nükleer silaha sahip devletler, materyal kapasiteleri ve uluslararası politikadaki konumlarıyla uyumlu bir şekilde inandırıcı ve etkili bir nükleer caydırıcılık oluşturabilmek için optimal nükleer askeri stratejiyi belirlemeye çalışmışlardır. İlk nükleer denemesini 1964 yılında gerçekleştiren Çin, ulusal bütünlüğünü korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla hem nükleer kapasitesini arttırmaya hem de en uygun nükleer caydırıcılık stratejisini geliştirmeye gayret etmiştir. Ancak Çinli yetkililer, 1980'lerin ortalarına değin tutarlı ve müstakil bir nükleer askeri strateji geliştirememiştir. Çalışmada Çin'in nükleer askeri stratejisi ve kapasitesi, Alastair Iain Johnston tarafından işlemsel hale getirilen sınırlı caydırıcılık kavramsallaştırması çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bağlamda nükleer caydırıcılık stratejisinin, Çin'in ulusal güvenlik meseleleri üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti, Nükleer Silahlar, Caydırıcılık, Sınırlı Caydırıcılık.

The Nuclear Military Strategy of China and Its National Security

Abstract

Nuclear weapons, with their unbearable damage capacity, have been one of the fundamental issues of international politics since 1945. In 1945, only the USA had

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusbd.68576>

* Bu çalışmanın bir kısmı, 21-22 Ekim 2015 tarihinde düzenlenen VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı'nda tebliğ edilmiş ve gelen eleştiriler çerçevesinde çalışma revize edilmiştir.

** Ar. Gör., Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,

E-posta: sametyilmaz@uludag.edu.tr

nuclear weapons but then, the number of nuclear weapon states has increased. Nuclear weapon states have tried to determine optimal nuclear military strategies in accordance with their material capacity and political situation in world politics so as to create a credible and effective nuclear deterrence. China, having made its first nuclear test in 1964, has sought for both improving its nuclear capability and making up for optimal nuclear deterrence strategy in order to secure its well-being. However, Chinese officials could not develop a coherent and exclusive nuclear military strategy until the midst of 1980s. In this paper, Chinese nuclear military strategy and capability will be handled within the framework of limited deterrence outlined by Alastair Iain Johnston. In this sense, Chinese nuclear military strategy and its effects on Chinese national security issues will be analyzed in terms of limited deterrence.

Keywords: People's Republic of China, Nuclear Weapons, Deterrence, Limited Deterrence.

Giriş

Nükleer silahlar, tahribat ve zarar verme kapasitesi açısından konvansiyonel silahlardan çok daha etkili silahlardır. Bu bakımdan nükleer silahların uluslararası politika açısından en önemli etkileri caydırıcılıktır. Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlar süper güçler arasındaki ilişkilerde temel belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Her iki süper güç de birbirleri üzerinde politik baskı oluşturmak amacıyla yönelik olarak nükleer kapasitelerini geliştirmiş ve kapasitelerine uygun nükleer doktrinler benimsemişlerdir. Bunun yanı sıra uluslararası sistemdeki diğer devletler, süper güçlerin nükleer tekeli ortadan kaldırmak ve uluslararası politikadaki etkinliklerini arttırmak amacıyla nükleer silahlanma faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Bunun neticesinde nükleer silaha sahip devlet sayısı artmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), 1964 Ekiminde ilk nükleer denemesini gerçekleştirerek nükleer silaha sahip devletler arasına girmiştir. ÇHC, o tarihten günümüze nükleer silahlarının etkinliğini arttırmaya yönelik politikalar izlemiştir. Ancak Çinli idareciler ilk nükleer denemenin gerçekleştiği 1964 yılından 1980'lerin ortalarına değin tutarlı bir nükleer askeri strateji ya da doktrin geliştirememişlerdir. Mao'nun ölümü sonrasında uluslararası politikaya daha fazla entegre olmaya başlayan ÇHC'nde 1980'lerin ortalarından itibaren nükleer silahların operasyonel kullanıma ilişkin doktriner önermeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çalışmada, ÇHC'nin nükleer askeri stratejisi ve bu stratejinin politik/askeri sonuçları üzerinde durulacaktır. ÇHC'nin nükleer askeri stratejisi 1964'ten günümüze değin farklı süreçlerden etkilenmiştir. Nükleer ve konvansiyonel silahların niteliği ve niceliği değıştikçe, ÇHC içerisinde nükleer silahlara yönelik çeşitli strateji önermeleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, ÇHC'nin ulusal kapasitesi arttıkça ve uluslararası sistemdeki konumu değıştikçe nükleer silahların fonksiyonu ve politik etkileri dönüşüme uğramıştır. 1995 yılından itibaren yayımlanmaya başlanan ve Çin'in ulusal güvenlik algısı ile politikalarının ortaya konduğu Beyaz Kitaplarda (White Paper) Çin'in nükleer duruşu ve politikası resmi olarak duyurulmaya başlanmıştır.

Çin'in nükleer askeri stratejisine ilişkin önermelerden Alastair Iain Johnston tarafından işlemsel hale getirilen "sınırlı caydırıcılık" (limited deterence) kavramı referans alınacaktır. Sınırlı caydırıcılık kavramsallaştırmasının temel unsurları çerçevesinde Çin'in mevcut nükleer kapasitesinin nükleer caydırıcılık açısından ortaya çıkardığı askeri ve politik sonuçlar analiz edilecektir. İlk olarak sınırlı caydırıcılık kavramsallaştırmasının temel unsurları ve Çinli yetkililerin nükleer silahlara yönelik algısı, Çin'in askeri stratejilerinin geçirdiği dönüşüm bağlamında ortaya konacaktır. İlk nükleer denemenin gerçekleştiği 1964 yılından 1980'lere değin nükleer silahları yalnızca politik bir baskı aracı olarak değerlendiren Çinli yetkililer, 1980'lerle birlikte nükleer silahları askeri stratejilere eklemeye başlamışlardır. İkinci olarak, Çin'in Beyaz Kitaplarda belirtilen nükleer duruşunun niteliği ve mevcut nükleer ve konvansiyonel kapasitesi sınırlı caydırıcılık etkisi bağlamında analiz edilecektir. Son olarak Çin'in nükleer doktrininin ulusal güvenlik meseleleri bağlamında olası politik sonuçlarına değinilecektir.

Nükleer Silahlar ve Sınırlı Caydırıcılık Kavramı

1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarıyla birlikte uluslararası politikanın temel meselelerinden biri haline gelen nükleer silahlar, sebep oldukları yıkım ve zararlar sebebiyle bu tarihten sonra devletlerin temel güvenlik meselelerinden biri olmuş ve nükleer silaha sahip devletlerin askeri doktrinlerine eklenmiştir. Belirtilen tarihte yalnızca ABD nükleer silahlara sahipken, daha sonraki dönemde Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, Çin, Hindistan, Pakistan ve son olarak da Kuzey Kore nükleer silah denemelerini gerçekleştirmişlerdir. Bu devletler haricinde İsrail'in de nükleer silahlara sahip olduğu bilinmektedir.

Silahlanma devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için başvurduğu en temel stratejilerden biridir. Devletler, güvenliklerini sağlamak, rakip devletlerin kendilerine saldırmasını engellemek ya da savaş alanında kesin ve hızlı zaferler kazanabilmek gibi amaçlarla silah kapasitelerini arttırmaya çalışırlar ve bu hedeflere uygun askeri stratejiler benimserler. Nükleer silahlar da bu çerçevede değerlendirilebilir. Devletler, ulusal bütünlüklerini ve bağımsızlıklarını tehdit eden unsurlara karşı güvenliklerini sağlamak, uluslararası politikada prestij kazanmak ya da kimlik edinmek ve ulusal politikada ortaya çıkan muhalefete karşı rejim devamlılığını sağlamak gibi amaçlarla nükleer silah elde etmeye çalışırlar.¹ Bununla birlikte, devletlerin amaçları ne olursa olsun tahribat güçleri açısından değerlendirildiğinde nükleer silahlar bir caydırıcılık etkisi ortaya çıkarmaktadır. Zira nükleer silahların tahribat gücü düşmana dayanılmaz zararlar verilebilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu durum devletlerin güç kullanarak ya da güç kullanma tehdidinde başvurarak çıkarlarını gerçekleştirme olasılıklarını azaltmıştır.²

En temel anlamıyla caydırıcılık, taraflardan birinin diğer bir tarafın, kendisinin istemediği bir davranışta bulunmasını zarar verme tehdidiyle engellemesidir.³ Başka bir deyişle caydırıcılık, istenmeyen bir durumun ortaya çıkmasını engellemek için tehdidin manipüle edilmesi anlamına gelmektedir: “Caydırma, var olan ve kabul edilemeyecek bir karşı güç kullanma tehdidi algısının ortaya çıkardığı bir durumdur.”⁴ Bir devlet başka bir devleti, şayet belli bir davranışta bulunursa kayıplarının kazançtan daha fazla olacağına inandırarak o devletin belirli bir eylemde bulunmasını engellemektedir.⁵ Caydırıcılık için güçlü bir askeri kapasiteye sahip olmanın yanı sıra, olası bir saldırı durumunda karşı-saldırıda bulunma iradesinin var olduğunun gösterilmesi gerekmektedir.⁶ Ayrıca taraflar, atacakları her adımda fayda-maliyet analizi yapan rasyonel karar alıcılar tarafından yönetilmelidir.⁷

¹ Bu hususta bkz. Scott D. Sagan, “Why Do States Build Nuclear Weapons Three Models in Search of a Bomb”, *International Security*, Cilt 21, No 3, Winter 1996-1997, s. 54-86.

² Robert Powel, **Nuclear Deterrence Theory The Search for Credibility**, Cambridge University Press, New York, 1990, s. 1.

³ Patrick M. Morgan, **Deterrence Now**, Cambridge University Press, New York, 2003, s.1.

⁴ Aynı yer

⁵ Powel, a.g.e., s. 7.

⁶ Morgan, a.g.e., s. 4.

⁷ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. bs., Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 551.

Devletler, uluslararası politikadaki konumlarına ve yaratmak istedikleri caydırıcılık etkisine uygun nükleer doktrinler benimserler. Patrick Morgan'ın da belirttiği gibi, bir devletin caydırıcılık stratejisi askeri bir kavramdır ve o devletin tercih ettiği caydırma duruşunu ortaya koymaktadır. Caydırıcılık kuramı ya da duruşu ise devletlerin askeri stratejisinin dayandığı temel unsurları ortaya koymaktadır.⁸ Bu çerçevede devletler, caydırıcılık politikalarına uygun nükleer askeri stratejiler benimserler. Stratejik ya da askeri doktrinler devletlerin güvenliklerini sağlamaya yönelik yol haritaları olarak tanımlanabilir. Askeri doktrinlerin en temel amacı askeri, ekonomik, coğrafi unsurları ve düşman algılarını dikkate alarak, devletlerin sahipliklerini korumak ve bunların bekasını sağlamaktır.⁹ Bu çerçevede şekillenen askeri doktrinler, üst düzey komutanlara ve onların astlarına entelektüel bir alt yapı sağlarlar.¹⁰

Nükleer silahların operasyonel anlamda nasıl kullanılacağına ilişkin çeşitli stratejiler vardır¹¹ ve nükleer silahlara sahip her devlet uluslararası sistemdeki konumu ile maddi kapasitesine uygun nükleer doktrinler benimsemektedir. 1964 yılında ilk nükleer denemesini gerçekleştiren Çin bağlamında bu stratejilerden biri Alastair Iain Johnston tarafından çerçevesi çizilen "sınırlı caydırıcılık" kavramsallaştırmasıdır. Johnson'a göre Mao'dan itibaren Çinli liderler, nükleer silahların uluslararası politikadaki etkisini büyük bir dikkatle takip etmektedir. Özellikle Deng döneminde, nükleer silahların hem uluslararası alanda prestij sağlamak hem de askeri gücün gelişimi açısından kritik bir role sahip olduğu konusunda Çinli yönetici elitler arasında bir konsensüs oluşmuştur. Diğer yandan Çinli stratejistler, nükleer silahların politik bir araç olarak kullanılabilmesi için uygun bir nükleer askeri stratejinin benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹²

Johnson, sınırlı caydırıcılık kavramının 1987 gibi erken bir tarihte ortaya çıktığını ileri sürmektedir.¹³ Buna göre Çinli stratejistler, caydırıcılık stratejisine yönelik olarak bir spektrum oluşturmuşlardır. Bu

⁸ Morgan, a.g.e., s. 8.

⁹ Barry R. Posen, **Sources of Military Doctrine France, Britain and Germany Between World Wars**, Cornell University Press, New York, 1984, s. 14-24.

¹⁰ Bert Chapman, **Military Doctrine: A Reference Handbook**, Praeger Press, California, 2009, s. 1-2.

¹¹ Bu hususta bkz. Sönmezoğlu, a.g.e., s. 554-563.

¹² Alastair Iain Johnston, "China's New Old Thinking The Concept of Limited Deterrence", *International Security*, Winter 1995-1996, Cilt. 20, No 3, s. 8-16.

¹³ Johnston, a.g.m., s. 19.

spektrum içerisinde sınırlı caydırıcılık, minimum ve maksimum caydırıcılığın arasında bir yerdedir.¹⁴ Minimum caydırıcılık az sayıda nükleer silahlara sahip olmayı ve ilk vuruş sonrasında düşmana ikinci vuruşta bulunmayı gerektirirken, maksimum caydırıcılık ABD ile SSCB/Rusya'nın stratejisidir ve çok sayıda nükleer silaha sahip olmayı gerektirmektedir.¹⁵ Sınırlı caydırıcılık ise konvansiyonel, cephe ve stratejik nükleer savaşı caydırabilmek ve nükleer savaş sırasında tırmanmayı baskı altına alabilmek için yeterli kapasiteye sahip olmayı gerektirmektedir.¹⁶ Bu durum düşmana her seviyede cevap verebilme yeteneğine sahip olma anlamına gelmektedir. Bu bakımdan kavram minimum caydırıcılıktan öte bir stratejiyi yansıtmaktadır.¹⁷

Sınırlı caydırıcılık kavramı “karşılıklı olarak nükleer caydırıcılığın gerçekleşmesini sağlayan en az sayıdaki nükleer silaha sahip olmak”¹⁸ olarak tanımlanabilecek olan minimum caydırıcılıktan farklı bir stratejiye işaret etmektedir. Minimum caydırıcılıkta düşmana ikinci vuruşta bulunabilecek kapasiteye sahip olmak temel hedefken, sınırlı caydırıcılıkta temel hedef hem konvansiyonel hem de nükleer savaşları engellemek ve tırmanmayı baskı altına alarak politik sonuçlar elde etmektir.¹⁹ Bununla birlikte sınırlı caydırıcılık, karşı tarafla ya da taraflarla birebir denklik anlamına gelmemektedir. Kabul edilebilir ve gerçekçi bir kapasite, karşı-kuvvet ve karşı-değerde zarar verebilmek için yeterlidir.²⁰ Sınırlı caydırıcılığı sürdürebilmek için gerekli olan unsurlar şunlardır:

- Daha isabetli, muhafazalı (survivable), etki edebilir kıtalararası balistik füzelere (ICBMs) sahip olmak,
- Misilleme gücü olarak deniz altından atılan balistik füzeler (SLBMs) geliştirmek,
- Savaş zamanında kullanılmak üzere taktik ve cephe nükleer silahlara sahip olmak ve tırmanmayı baskılamak,
- Kilit askeri merkezleri ve ulusal servisleri korumak,
- Uzay-tabanlı erken uyarı ve komuta sistemleri geliştirmek,

¹⁴ Johnston, a.g.m., s. 18.

¹⁵ Aynı yer

¹⁶ Johnston, a.g.m., s. 19.

¹⁷ Johnston, a.g.m., s. 20.

¹⁸ Barry Nalebuff, “Minimal Nuclear Deterrence”, *The Journal of Conflict Resolution*, Sep. 1988, Cilt 32, No 3, s. 416.

¹⁹ Johnston, a.g.m., s. 12.

²⁰ Savita Pande, “Chinese nuclear doctrine”, *Strategic Analysis*, 2000, Cilt 23, No 23, s. 2020.

- Düşmanın uydu sistemlerini vurabilmek için uydu-savar sistemlerine (ASATs) sahip olmak.²¹

Sınırlı caydırıcılık sınırlı bir muharip güce sahip olmaya, düşmana her seviyede cevap vermeye, tırmanmayı kontrol etmeye ve düşmanın zafer kazanmasını engellemeye dayalı bir stratejidir. Bu strateji konvansiyonel ve nükleer silahların, yüksek teknolojik koşullarda bir arada değerlendirilmesine bağlıdır. Bu durum özellikle teknolojik yeniliklerin uzun-menzilli silahlarla bir araya getirilmesi açısından önemlidir.

Johnston, sınırlı caydırıcılık tartışmasının ortaya çıktığı dönemde Çin'in böyle bir stratejiyi uygulayabilecek askeri kapasiteye sahip olmadığını belirtmektedir. Gerçekten de sınırlı caydırıcılık kapasitesine sahip olmak için yukarıda belirtilen unsurlar dikkate alındığında, Çin'in nükleer denemesini gerçekleştirdiği dönemlerde böyle bir kapasiteye sahip olması olası değildir. Bununla birlikte Çin, 1990 sonrası dönemde askeri modernizasyon sürecini hızlandırmış ve bu çerçevede nükleer silahların gönderme yeteneğini artırmıştır. Sınırlı caydırıcılık bağlamında günümüzdeki nükleer doktrinini ve gönderme kapasitesini ele almadan önce Çin'in nükleer silahlara ilişkin algısını ve bunların askeri stratejiler içerisindeki konumunu ele almak yerinde olacaktır.

Çin'in Nükleer Silahlara Yönelik Algısı ve İlk Nükleer Denemesi

1927-1949 yılları arasında gerçekleşen milliyetçiler ve komünistler arasındaki Çin İç Savaşı, 1949 yılında Mao'nun tüm ülkede iktidarı ele almasıyla birlikte sona ermiş ve aynı yıl ÇHC kurulmuştur. Mao liderliğindeki ÇHC, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan iki kutuplu sistem içerisinde Sovyet yanlısı bir tutum benimsemiş ve Sovyet Cumhuriyetlerinden biri olmamakla birlikte sosyalist kamp içerisinde yer almıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistemde ÇHC'nin diplomatik stratejisi, "bir tarafa yaslan" (lean to one side) kavramsallaştırmasıyla açıklanabilir.²² Bu politikanın temel amacı, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) devrimci politikasını SSCB tarafından önderliği yapılan sosyalist hareketlere bağlamaktır. Bir tarafa yaslan yaklaşımı Mao ve ekibinin, Batılı emperyalist

²¹ Aynı yer. Johnston, a.g.m., s. 23-31.

²² Mingquan Zhu, "The evolution of China's Nuclear Nonproliferation Policy", *The Nonproliferation Review*, Cilt 4, No 2, Winter 1997, s. 40.

devletlerin Çin'e müdahale edeceği endişesi merkezlidir.²³ ÇKP'ne göre ABD emperyalist bir devlettir ve Çin'e komşu bölgelerde yayılmacı bir politika izlemekteydi.²⁴ Bu bakımdan Güneydoğu Asya'nın devrimci hareketleri desteklenmeliydi.²⁵

Sayfa/Page | 158

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Bu dönemde ÇHC'nin nükleer silahlara sahip olma yönünde bir politikasının olduğu gösteren herhangi bir veri yoktur. Zira ÇKP liderleri, nükleer silahların savaşlar üzerinde herhangi bir belirleyiciliği olmadığını dile getirmekteydi. Nitekim Mao Zedung Hiroşima'nın ve Nagazaki'nin bombalanmasından sonra, "Atom bombası savaşların kaderini belirleyebilir mi?" sorusuna "Hayır yapamazlar." şeklinde cevap verirken, şunu da eklemiştir:

*"Bizim bazı yoldaşlarımız da atom bombasının çok güçlü olduğuna inanıyorlar; bu büyük bir hatadır. Yoldaşlarımızı atom bombasının mucizevi bir şey olduğuna inandıran şey nedir? Burjuva etkisi... Bu yoldaşlar sıklıkla burjuva dünya görüşüne ve metodolojisine bağlıdır."*²⁶

Bu dönemde Çin'in nükleer silahlara yönelik algısı uluslararası sistemdeki ideolojik unsurlar temelinde şekillenmiştir. Buna göre nükleer silahlar ABD tarafından insanları korkutmak amacıyla kullanılan bir araçtır ve savaşların nihai sonucunu belirleyen unsur silahlar değil insanlardır.²⁷ Çinli liderlerin nükleer silahlara ilişkin bu yaklaşımlarının temelinde 1949 yılı sonrasında ÇHC'nin bağlı olduğu askeri doktrinin belirleyici olduğu ileri sürülebilir.²⁸ Bu dönemde ÇHC'nin askeri stratejisi "Halk Savaşı" doktrinine dayanmaktaydı. Daha güçlü düşmanlarla karşılaşıldığına ilişkin bir varsayım temelinde oluşturulan Halk Savaşı doktrini, klasik geri çekilme stratejisini kendisine referans almaktaydı. Düşman büyük topraklara çekilecek ve birlikler daha geniş alanlara yayılacaktı. Halk Savaşı, kitlelerin devrimci duygularının teşvik edilmesi stratejisine bağlıydı ve bu enerji askeri ve politik

²³ Chen Jian, **Mao's China and the Cold War**, The University of North Carolina Press, North Caroline, 2001, s. 40-48.

²⁴ Jian, a.g.e., s. 87.

²⁵ MLM Revolutionary Study Group in the U.S., "Chinese Foreign Policy during the Maoist Era and its Lessons for Today", <http://www.marxists.org/history/erol/ncm-5/cpc-policy.pdf> January 2007, (Erişim tarihi 15.10.2014), s. 4.

²⁶ William R. Harris, "Chinese Nuclear Doctrine The Decade Prior to Weapons Development (1945-1955)", *The China Quarterly*, No 21, January-March 1965, s. 88.

²⁷ Zhu, a.g.m., s. 41.

²⁸ Jeffrey Lewis, "Chinese Views of Nuclear Weapons", *Adelphi Series*, Cilt 54, No 446, 2014, s. 16.

doktrinlere aktarılıyordu. Temel askeri hedef toprak elde etmek değil, kitlelerin mobilize edilmesi için zaman kazanmak ve onların dayanıklılığını arttırmaktı. Böylece düşman güçlerinin morali bozulacak ve bunlar askeri üstünlüğe sahip olduğu inancını terk edeceklerdi. Bu doktrin düşman güçlerinin, Çin'in askeri güçlerinden daha fazla kapasiteye sahip olduğu varsayımına dayanmaktaydı ve bu bakımdan Çin, savaşın başında kesin zafer kazanmaktan kaçınmalıydı.²⁹ Mao bu stratejiyi şu şekilde formüle etmiştir: *"Düşman ilerler, biz geri çekiliriz. Düşman ilerler, biz taciz ederiz. Düşman geri çekilir biz takip ederiz."*³⁰

ÇHC'nin nükleer silahlara yönelik bu yaklaşımı Kore Savaşı'nın patlak vermesi neticesinde değişmeye başlamıştır. Kore Savaşı'nda ABD ile doğrudan karşı karşıya gelen Çinli yetkililer, nükleer silahların, özellikle taktik nükleer silahların, savaşlardaki önemini farkına varmışlardır. Öyle ki savaş sonrasında Çin ile SSCB arasında 1955 yılında nükleer silahlara ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır.³¹ İkinci olarak, 1952 yılında termonükleer silahların geliştirilmesi, Pekin'in nükleer silahların tahribat gücü konusundaki değerlendirmesini değiştirmiş ve sürpriz stratejik saldırının önemini anlamasını sağlamıştır. Bu unsurlar Pekin'in modern savaşların etkilerinin anlamasını da beraberinde getirmiştir.³²

Bu süreci hızlandıran diğer bir unsur da Çin-Sovyet ilişkilerinin 1950'lerin sonuna doğru bozulmaya başlamasıdır. Bu durumun en temel sebebi Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'dir. Bu Kongrede Kruşçev, ulusal politikadaki siyasi suçların ve dış politikadaki hataların sorumlusu olarak Stalin'i göstermiştir. Bunun yanı sıra Kruşçev, kapitalist devletlerle barış içinde bir arada var olmayı işaret etmiş ve sosyalizme ulaşmada farklı yolların olabileceğini açıklamıştır.³³ Kruşçev'in SSCB'ndeki siyasi tutuklamaların ve dış politikadaki hataların sorumlusu olarak Stalin'i göstermesi, de-Stalinizasyon anlamına gelmekteydi. De-Stalinizasyon, Mao'nun ulusal politikadaki pozisyonunu tehdit etmekteydi. Diğer yandan ABD ile barış içerisinde bir arada var olma politikası ya da söylemi de Çin-

²⁹ Pande, a.g.m., s. 2012.

³⁰ Pande, a.g.m., s. 2013.

³¹ Anlaşmaya göre SSCB, deneysel reaktör için Çin'e destek verecek ve Çinli öğrenciler Sovyetlerde eğitim alabilecekti. Bkz. Michael S. Minor, "China's Nuclear Development Program", *Asian Survey*, Cilt 16, No 6, June 1976, s. 571.

³² Harris, a.g.m., s. 91.

³³ Robert J. McMahon, **The Cold War A Very Short Introduction**, The Oxford University Press, New York, 2003, s. 111-114.

Sovyet ittifakının rasyonel temellerini tedricen zayıflatmıştır. Çin, ilk etapta yumuşamanın Tayvan meselesinde çözüme yol açacağını düşündü ancak bu böyle olmamıştır. Nitekim 1957 yılında ABD, Tayvan'ı nükleer silahlandırma planını gündeme getirmiştir. 20. Parti Kongresi, SSCB ile Çin arasındaki diğer sorunların da tetikleyicisi olmuştur.³⁴

SSCB ile Çin arasındaki ilişkilerin bozulması Çin'in kendi güvenliğine yönelik olarak nükleer faaliyetlerini hızlandırmasını beraberinde getirmiştir. Öyle ki iki ülke arasında imzalanan 1957 Nükleer Andlaşması'nın³⁵ uygulanması, iki devlet arasındaki ilişkiler bozulunca 1960 yılında durdurulmuştur.³⁶ Bu tarihten sonra Çin kendi kaynaklarına dayanarak nükleer faaliyetlerini devam ettirmiş ve 16 Ekim 1964 tarihinde gerçekleştirdiği ilk nükleer denemeyle nükleer devletler kulübüne dâhil olmuştur. Bu tarihten sonra nükleer silahlar tedricen Çin'in askeri stratejilerine eklenmiştir.

Nükleer Silahların Çin'in Askeri Stratejisindeki Yeri

ÇHC, iki blok liderinden uzaklaştığı bir dönemde nükleer silah denemesini gerçekleştirmiştir. Buna göre nükleer silahlar ÇHC güvenliği açısından gereklidir ve nükleer silahların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ÇHC, 1964-70 yılları arasında 10 nükleer silah denemesi gerçekleştirmiştir. Bunların son 6'sı termonükleer silahtır.³⁷ Ayrıca Çinli yetkililer kıtalararası balistik füze yapım çalışmalarını da başlatmışlardır.³⁸ Bununla birlikte ÇHC'nin müstakil bir nükleer askeri stratejisinin olduğunu söylemek güçtür. Bunun yerine Çinli idareciler askeri stratejiler içerisinde nükleer silahlara yer vermiştir. Bu durum 1980'lerin sonuna değin bu şekilde devam etmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi Kore Savaşı öncesinde Çinli idareciler, kapitalist devletlerin nükleer silahları halklar üzerinde bir baskı aracı olarak kullandıklarını iddia etmekteydiler. Bu dönemde Çin'in askeri stratejisi Halk

³⁴ Çin-Sovyet ayrışması hakkında detaylı bilgi için bkz. Lorenz M. Lüthi, **The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World**, Princeton University Press, New Jersey, 2008, s. 46-245.

³⁵ Bu andlaşmaya göre 1959 yılına kadar Sovyet Rusya, Sovyet modeli atom bombası ve bombanın yapımına ilişkin ilgili datayı Çin'e verecekti. Lüthi, a.g.e., s. 74.

³⁶ Minor, a.g.m., s. 572

³⁷ Alice Langley Hsieh, "China's Nuclear-Missile Programme Regional or Intercontinental", *The China Quarterly*, No 45, Jan.-Mar. 1971, s. 87.

³⁸ Bkz. Hsieh, a.g.m., s. 91.

Savaşı doktrinine dayanmaktaydı. Ancak Kore Savaşı sonrasında bu strateji askeri yetkililer tarafından eleştirilmeye başlanmıştır.³⁹ Bu husustaki en etkili eleştiri General Su Yu tarafından yapılmıştır. Su Yu'ya göre Çin modern savaş tekniklerini geliştirmek durumundaydı. Bu bakımdan Su Yu "Modern Koşullarda Halk Savaşı" terimini ortaya atmış ve yeni teknolojilerle birlikte taktik silahların bir araya getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁴⁰ Bu doktrin 1970'lere kadar yürürlükte kalmıştır. Modern Koşullarda Halk Savaşı doktrininin Halk Savaşı'ndan en önemli farkı, savunmadan savaşların kazanılması stratejisine geçilmesidir. Çin'in nükleer silah elde ettiği ilk dönemde nükleer silahlar savunma amacıyla düşünülmüştür. Ancak daha sonraları ikinci vuruş kapasitesi politikaların arasına dâhil olmuş ve Çin'in yeni doktrinini "güçlü kitle desteğiyle nükleer caydırıcılık" olarak kavramsallaştırmıştır.⁴¹

Bu doktrin sonrasında Çin güvenlik stratejisi, Amiral Liu Huaqing tarafından çerçevesi çizilen "Kıyıda Uzakta Savunma" (Offshore Defence) stratejisini referans almıştır. Bu stratejinin en temel unsuru "Aktif Savunma" (Active Defence) kavramıdır.⁴² Liu'ya göre Modern Koşullarda Halk Savaşı iki unsurdan oluşmaktaydı: Konvansiyonel ve minimum nükleer savunma. Düşmanın içerlere çekilip çekilemeyeceği daha çok düşman güçleriyle Çin güçleri arasındaki dengeye bağlıydı. Minimum nükleer caydırıcılığın etkisi çok sınırlıydı. Öncelikli hedef düşmanın nükleer saldırısını caydırmaktı. Şayet bu olmazsa nükleer misillemede bulunulmalıydı. Aktif Savunma stratejisi, Çin'in etrafındaki zayıf devletlere karşı sınırlı bir teknolojik üstünlük stratejisine dayanmaktaydı ki bu husus özellikle deniz gücü açısından gerekliydi. Bu stratejinin tamamlayıcı bir unsuru olarak Çin'in etrafında, ada bölgelerinde ve denizlerde bir savunma kalkanı oluşturmak gerekmektedir. Çin, Aktif Savunma stratejisini desteklemek için gerekli olan yüksek teknolojik silahları geliştirmeliydi.⁴³ Bu doktrin temelde şunlardır:

- ÇHC, ilk saldıran taraf olmayacaktır ve mümkün olduğunca sorunların barışçıl yollardan çözülmesine çaba harcayacaktır.
- Savaşlar, politik ya da askeri olarak caydırılmaya çalışılacaktır.

³⁹ Hsieh, a.g.m., s. 85. Robert S. Wang, "China's Evolving Strategic Doctrines", *Asian Survey*, Cilt 24, No 10, Oct. 1984, s. 1044.

⁴⁰ Pande, a.g.m., s. 2004.

⁴¹ Aynı yer

⁴² Pande, a.g.m., s. 2005.

⁴³ Aynı yer

- Herhangi bir saldırıya karşı cevap verilecektir ve düşmanın askeri güçleri hedef alınacaktır.
- ÇHC, nükleer silahları ilk kullanan taraf olmayacaktır ve bunları kullanma tehdidinde bulunmayacaktır.⁴⁴

Aktif Savunma stratejisi, Modern Koşullarda Halk Savaşı'nın ofansif bir yorumu olarak değerlendirilebilir. Bu strateji baskı (coercion) kavramını bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre ÇHC, düşmanın saldırıda bulunmasını engellemek için kesin ve hızlı zafer kazanma kapasitesine sahip olmalıdır. Bu unsurlar "İleri Teknoloji Koşullarında Sınırlı Yerel Savaşlar" doktrininin temel kavramları olarak değerlendirilmiş ve doktrin şu varsayımı kendisine referans almıştır: "*Çin yakın gelecekte düşük yoğunlukta savaşlarla karşı karşıya kalabilir ve bu savaşlarda Çin'in periferisinde güçlenen devletler yer alabilir.*"⁴⁵ Bu düşük yoğunlukta savaşlar, enformasyon teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı, kısa süreli ve sınırlı bir alanda gerçekleşecek savaşlardır. ÇHC, kendi askeri gücünü bu yönde geliştirmelidir. Bu doktrin 1993 sonrası dönemde Halk Kurtuluş Ordusu'nun (PLA) resmi doktrini olmuş ve Aktif Savunma doktrininin operasyonel boyutunu oluşturmuştur.⁴⁶

Çin'in Aktif Savunma stratejisi, düşman saldırısını pasif bir şekilde beklemek anlamına gelmemektedir. Nitekim PLA Ulusal Savunma Akademisi tarafından hazırlanan Askeri Strateji Bilimi dergisinin 2005 yılındaki raporunda, yüksek teknolojik koşullarda savunma durumunda olan taraf için düşman saldırdıktan sonra üstünlük sağlama stratejisinin, düşmanın ilk olarak eylemde bulunmasını pasif bir şekilde beklemek anlamına gelmediği belirtilmiştir. Bu çerçevede Çin, ulusal güvenliğini korumak amacıyla düşmanı eylemde bulunmaktan caydırmaya yönelik askeri politikalar benimsemelidir.⁴⁷ Nükleer silahlar da Çin'in bu aktif savunma stratejisi çerçevesinde değerlendirilmelidir.

⁴⁴ Anthony H. Cordesman, "Chinese Strategy and Military Power in 2014 Chinese, Japanese, Korean, Taiwanese, and US Perspectives", CSIS, http://csis.org/files/publication/141110_Cordesman_ChineseStratMilPower2014_Web.pdf (e.t. 19.02.2015), s. 121.

⁴⁵ Pande, a.g.m., s. 2016.

⁴⁶ Cordesman, a.g.r., s. 121.

⁴⁷ Richard D. Fisher Jr., **China's Military Modernization Building for Regional and Global Reach**, Praeger Security International, New York, 2008, s. 69.

Çin'in Nükleer Doktrini

ÇHC nükleer silahlar konusunda yavaş bir gelişim göstermiştir. Bu durum yalnızca nükleer silah teknolojisinde değil, operasyonel anlamda da kendisini göstermiştir. Fravel M. Taylor ve Evan S. Medeiros bu durumun sebepleri olarak iki hususun altını çizmektedir. Bunlardan ilki fikirsel noktada liderlerin nükleer silahlar üzerindeki etkisidir. Özellikle Mao ve Deng'in fikirleri Çin'in nükleer stratejisi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Her iki lider de nükleer silahları bir baskı aracı olarak değerlendirmiştir. Onlara göre nükleer silahlar savaşların kazanılması ya da askeri hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir araç değildir. Her iki lider de az sayıdaki muhafazalı nükleer silahın misilleme ve düşmana dayanılmaz zarar vermek için yeterli olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴⁸ İkinci husus ise PLA'nın nükleer strateji ile operasyonel doktrin geliştirme yeteneğindeki organizasyonel ve politik yetersizlikleridir. Kültür devriminin bir sonucu olarak PLA, ilk nükleer denemenin yapıldığı tarihten 20 yıl sonra bile hala nükleer silahlar konusunda yeterli derecede tecrübe ve bilgiye sahip değildir. Bu bakımdan ordu, ancak 1980'lerin ortalarından itibaren bir nükleer strateji ve operasyonel doktrin geliştirmeye başlayabilmiştir.⁴⁹

Belirtilen dönemlerde her ne kadar Çin'in nükleer silahlar konusunda resmi bir stratejisi olmasa da 1980'lerden itibaren nükleer caydırıcılık stratejisine ilişkin olarak çeşitli açıklamalar yapılmış ve bu hususta çeşitli raporlar hazırlanmıştır. İkinci nesil Çinli liderler arasında olan Ulusal Savunma, Bilim ve Teknoloji Konseyi Başkanı General Zhang Aiping 1981 yılında yaptığı açıklamada Çin'in nükleer silahlar konusundaki duruşunu şu şekilde belirtmiştir:

*"Donanmaya ait nükleer denizaltılarını da kapsayan stratejik silahlara gelince, bizim temel hedefimiz kesin bir geri vuruşa sahip olmaktır. Elbette bu durum düşmanla sayısal olarak bir kıyaslama ve ayrıca kesinlikle ilgili değildir. Önemli olan operasyonel kullanıma hazır nükleer silahlara sahip olmaktır. Bizim bu silahların muhafazasını güçlendirmemiz ve düşman bize saldırıldığında ona karşı saldırıda bulunabilmek için hazırlanma zamanını kısaltmamız gerekmektedir."*⁵⁰

⁴⁸ Fravel M. Taylor ve Evan S. Medeiros, "China's Search for Assured Retaliation: The Evolution of Chinese Nuclear Strategy and Force Structure", *International Security*, Cilt 35, No. 2, 2011, s. 51.

⁴⁹ Taylor ve Medeiros, a.g.m., s. 52.

⁵⁰ Taylor ve Medeiros, a.g.m., s. 65.

Benzer şekilde Askeri Bilimler Akademisi Strateji Dairesi tarafından hazırlanan raporda (1987), Stratejik Füze Kuvvetleri'nin (Strategic Missile Forces) görev ve sorumlulukları şu şekilde belirtilmiştir:

Sayfa/Page | 164

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

*"İkinci vuruş kapasitesi genel politikası temelinde gelecekteki bir nükleer saldırı, düşmanın sürpriz nükleer saldırısından sonra gerçekleştirilecek nükleer bir karşı-atakla gerçekleştirilecektir. İlk nükleer karşı atak derhal gerçekleştirilmelidir; yani biz hızlı bir şekilde eyleme geçmeliyiz ve düşmanın füzesi gelirken ancak henüz patlamamışken karşı bir nükleer atak gerçekleştirmeliyiz."*⁵¹

Bu örneklerden de görülebileceği gibi, 1964 yılındaki nükleer silah denemesi sonrasında tutarlı bir nükleer askeri stratejisi olmayan ÇHC'nde, nükleer silahların fonksiyonuna ilişkin müstakil doktriner önermeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Çin'in dünya politikasındaki konumun etkili olduğu ileri sürülebilir. Hongxun Hua'nın belirttiği gibi, dünya devrimi temeline dayanan bir dış politika benimseyen Mao idaresi altındaki Çin, iki süper gücün de düşman olduğu tek ülke konumunda olmuştur. Mao'nun ilkelerini izlemek için Çin'in güvenlik çıkarları ihmal edilmiş ve Çin ciddi bir nükleer saldırı tehdidi altında kalmıştır.⁵² 1977'de iktidara gelen Deng Xiaoping ise Çin'in dünyadaki diğer komünist partilere önderlik etme amacının olmadığını belirterek, ekonomik kapasiteyle uyumlu bir dış politika ve güvenlik politikası uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵³ Daha sonraki dönemde ABD'yle ilişkiler normalleşmiş ve Gorbachev'in 1989 yılında Çin'i ziyaret etmesiyle diğer bir düşmanlık da son bulmuştur.⁵⁴ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Çin, uluslararası topluma daha fazla entegre olmuş ve çıkarları sınırlarının ötesine uzanmaya başlamıştır. Bu durum Çin'in ulusal güvenlik algılarını değiştirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in dünya politikasındaki konumu ve öncelikleri, 1995 yılında itibaren yayımlanmaya başlanan Beyaz Kitaplarda resmi olarak belirtilmeye başlanmıştır. 1995 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta nükleer stratejiye ilişkin doktriner bir husus bulunmamasıyla birlikte Çin'in nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahlarının tamamen yok edilmesini

⁵¹ Johnston, a.g.m., s. 22.

⁵² Hongxun Hua, "China's Strategic Missile Programs Limited Aims Not "Limited Deterrence", *The Nonproliferation Review*, Winter 1998, s. 61.

⁵³ Hua, a.g.m., s. 62.

⁵⁴ Hua, a.g.m., s. 63.

savunduğu belirtilmiştir.⁵⁵ 1998 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta ise yine nükleer stratejiye yönelik açık bir husus belirtilmemekle birlikte, Çin'in nükleer silaha sahip olmasından itibaren koşulsuz olarak ilk kullanan olmama ilkesine bağlı olduğu ve nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler oluşturma girişimlerini desteklediği belirtilmiştir.⁵⁶

2000 yılında yayımlanan Beyaz Kitap bir öncekilerden farklı olarak Çin'in nükleer stratejisine ilişkin olarak önemli ipuçları ortaya koymaktadır. Kitapta Çin'in nükleer duruşu şu şekilde belirtilmiştir:

"Çin tamamen kendini savunma amaçlı çok az sayıda nükleer silaha sahiptir. Çin, nükleer silahları ilk kullanan taraf olmamayı ve nükleer silaha sahip olmayan devletlere karşı nükleer silahları kullanmamayı ya da bunlarla tehdit etmemeyi deruhte etmektedir. Çin, herhangi bir nükleer silahlanma yarışına girmeyecektir ve hiçbir zaman sınırları ötesinde nükleer silah konuşlandırmayacaktır. Çin, diğer ülkeler tarafından kendisine yönelik olası bir nükleer saldırıyı engellemek amacıyla az sayıda ancak etkili bir karşı saldırı gücüne sahiptir. Böyle bir saldırı kaçınılmaz olarak misilleme niteliğindeki bir nükleer karşı saldırı ile neticelenecektir. Çin her zaman nükleer silah sayısını düşük düzeyde tutmuştur. Nükleer silahlarının gelişimi, kompozisyonu ve ölçeği Çin'in aktif savunma askeri stratejisiyle uyumludur. Çin'in nükleer gücü doğrudan Merkezi Askeri Komite'nin komutası altındadır."⁵⁷

Yukarıdaki ifadelerden görülebileceği gibi Çin, nükleer silahları kendisini korumak ve ilk saldırı sonrasında karşı saldırıda bulunmak amacıyla kullanacaktır. Başka bir deyişle Çin, kendisine karşı herhangi bir nükleer saldırı olmadıkça bu silahları kullanmayacaktır. Bu durum ilk kullanan olmama ilkesinin doğal bir sonucudur. 2006 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta da Çin'in nükleer stratejisinin kendini korumaya yönelik (self-defensive) olduğu belirtilmiştir. İlgili belgede diğer önceki belgelerden farklı olarak şu hususlara değinilmiştir:

⁵⁵ "Actively Promoting International Arms Control and Disarmament", *China: Arms Control and Disarmament (1995)*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2004-12/28/content_4002692.htm (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁵⁶ "Arms Control and Disarmament", *China's National Defense in 1998*, <http://www.china.org.cn/e-white/5/5.5.htm#1> (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁵⁷ "National Defense Policy", *China's National Defense in 2000*, <http://www.china.org.cn/e-white/2000/20-3.htm>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

“Çin kendini korumak için karşı-saldırı prensiplerini ve nükleer silahların sınırlı gelişimini savunmaktadır. Ayrıca, ulusal güvenlik gerekliliklerini karşılayabilecek nitelikte esnek ve etkin bir nükleer güç oluşturmayı hedeflemektedir. Çin, nükleer silahlarının güvenilirliğini ve güvenliğini sağlamaya ve inandırıcı bir nükleer caydırıcılık gücüne sahip olmaya çalışmaktadır.”⁵⁸

2006 Beyaz Kitap'ta belirtilen inandırıcı (credible) nükleer caydırıcılık gücüne sahip olunması gerektiği hususu Çin'in nükleer stratejisine yönelik önemli bir göstergedir. Buna göre Çin, esnek ve güvenilir bir nükleer güce sahip olmalıdır. Bu husus 2001 yılında yayımlanan Askeri Strateji Bilimi raporunda da belirtilmiştir. Raporda nükleer caydırıcılık konusunda üç ideal tipoloji benimsenmiştir: Maksimum, minimum ve ılımlı yoğunluk (moderate intensity).⁵⁹ Bunlardan sonuncusu etkili ve yeterli nükleer vuruş gücüne dayanmayı işaret etmektedir ki bunun anlamı düşmana dayanılmaz zarar vermektir. Fravel M. Taylor ve Evan S. Medeiros bu hususun PLA'nın kesin misilleme (assured retaliation) yaklaşımına uygun olduğunu ileri sürmektedirler.⁶⁰

2008'de yayımlanan Beyaz Kitap'ta ise daha önceki hususlardan farklı olarak Çin'in nükleer silahlarını hangi durumda teyakkuz durumuna getirileceği belirtilmiştir:

“İkinci Topçu Birliği Çin'in stratejik caydırıcılığının merkezindedir. Barış zamanında İkinci Topçu Birliği'nin nükleer füze gücü herhangi bir ülkeye yönelik değildir. Fakat Çin bir nükleer tehditle karşı karşıya kalırsa, Topçu Birliği'nin nükleer füze gücü teyakkuz konumuna getirilecek ve düşmanı Çin'e karşı nükleer silah kullanmaktan caydırmak amacıyla nükleer karşı-saldırıda bulunmaya hazır hale gelecektir.”⁶¹

2008 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta olası bir tehdit durumunda, barış zamanında teyakkuz konumunda olmayan nükleer silahların teyakkuz

⁵⁸ National Defense Policy, *China's National Defense in 2006*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2007-01/15/content_4004364.htm, (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁵⁹ Taylor ve Medeiros, a.g.m., s. 78.

⁶⁰ Aynı yer

⁶¹ “The Second Artillery Force”, *China's National Defense in 2008*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2009-07/20/content_4005744.htm, (Erişim tarihi 19.02.2015).

konumuna getirileceğinin belirtilmesi ve bunun yanı sıra “stratejik caydırıcılık” kavramına yer verilmesi iki hususa işaret etmektedir: Tırmanmayı kontrol altına almak ve düşmanı nükleer silah kullanmaktan caydırmak. Bu durum 1996-2003 yılları arasında İkinci Topçu Birliği Komutan Yardımcılığı görevini yürüten Zhao Xijun’un tarafında da belirtilmiştir. Zhao’ya göre Çin’in caydırıcı füze sisteminin amacı düşman toplumunu psikolojik olarak sarsmak, düşmanın savaş istencini kırmak, operasyonel sistemini zayıflatmak ve savaş olmadan hedefleri yerine getirmektir. Bunun yanı sıra Zhao, savaş zamanı caydırıcılık amacının konvansiyonel bir savaşın nükleer savaşa ve sınırlı ya da düşük yoğunluklu bir nükleer savaşın daha da tırmanmasını engellemek olduğunu ileri sürmektedir.⁶² Micheal S Chase’in de belirttiği gibi Çin, nükleer silahları tırmanmayı engelleyici (de-escalatory) amaçlarla kullanmayı hedeflemektedir ve bu da minimum caydırıcılıktan farklıdır.⁶³

Çin’in nükleer doktrini, askeri stratejisi olan Aktif Savunma bağlamında askeri stratejilere eklemlenmiştir. Buna göre ÇHC, kuruluşundan bu yana Aktif Savunma askeri stratejisine bağlıdır ve kendisine yönelik saldırı olmadığı takdirde askeri önlemlere başvurmayacaktır. Bu çerçevede PLA, stratejik savunma ile operasyonel ve taktiksel saldırının birliği ile savunma ve saldırı sonrası vuruş (post-emptive strike) ilkelerine bağlıdır.⁶⁴ Nükleer silahlar da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu ilkeler temelinde nükleer silahlar yalnızca nükleer bir saldırı olduğunda misillemede bulunmak amacıyla kullanılacaktır.⁶⁵ 2015 yılındaki Beyaz Kitap’ta Çin’in ilk kullanan olmama ilkesine bağlı olduğu yeniden vurgulanmıştır. Çinli yetkililer, Çin’in askeri stratejisinin hegemonik bir söyleme dayanmadığını ve her türlü güç politikalarına karşı olduğunu ileri sürmektedirler.⁶⁶

⁶² Michael S. Chase, “Chinese Theater and Strategic Missile Force Modernization and Its Implications”, *The Journal of Strategic Studies*, Cilt 32, No 1, February 2009, s. 95.

⁶³ Aynı yer

⁶⁴ “Strategic Guideline of Active Defense”, *China's National Defense in 2015*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586711.htm, (Erişim tarihi 18.06.2015).

⁶⁵ “Building and Development of China's Armed Forces”, *China's National Defense in 2015*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586713.htm (Erişim tarihi 18.06.2015).

⁶⁶ Bkz. “White Paper Outlines China's "Active Defense" Strategy”, *People's Daily*, 26.05.2015, <http://en.people.cn/n/2015/0526/c90786-8898060.html> (Erişim tarihi 18.06.2015).

Bu noktada şu hususun altının çizilmesi gerekmektedir: Çinli liderler nükleer silahlarının idaresinde siyasi organların kontrolüne büyük önem vermektedir.⁶⁷ Nitekim PLA bir devlet ordusundan ziyade, ÇKP'nin silahlı bir kolu gibidir ve Parti idaresinin hem devlet kademelerinde hem de toplumda sağlanması için bir araçtır.⁶⁸ Çinli politikacılar nükleer silahların hangi amaçlarla kullanılacağına saptanması sürecindeki en belirleyici unsurdur. Bu bakımdan nükleer silahların fonksiyonuna ilişkin resmi belgelerin Çin'in nükleer askeri stratejisi üzerinde belirleyici olduğu ileri sürülebilir.

Yayımlanan ulusal savunma belgeleri ve hazırlanan raporlar dikkate alındığında Çin, düşmanın nükleer silah kullanmasını ve olası bir tırmanmanın nükleer bir savaşa varmasını engellemek istemektedir. Bu da minimum caydırıcılıktan farklı bir stratejiye işaret etmektedir. Çin, nükleer silahları hem savunma amaçlı kullanmak hem de düşmanı psikolojik olarak sarsarak savaş olmadan politik hedeflere ulaşmak istemektedir. Temel amaç düşmanın zafer kazanmasını engellemektir. Bu bakımdan Çinli yetkiler, stratejik ve taktiksel anlamda nükleer kapasitenin geliştirilmesine yönelik bir strateji benimsemiştir. Bu durum özellikle teknolojik yeniliklerin uzun-menzilli silahlarla bir araya getirilmesi açısından önemlidir. Bu çerçevede gönderme araçlarının nitel ve nicel olarak analiz edilmesi, sınırlı caydırıcılık kavramsallaştırması temelinde Çin'in nükleer duruşunun anlaşılabilmesi için gereklidir.

Çin'in Nükleer Kapasitesi

ÇHC, Aktif Savunma bağlamında az sayıda, esnek ve güvenilir bir nükleer güce sahip olmaya yönelik bir askeri strateji benimsemiştir. Çinli yetkililer, çok sayıda nükleer silaha sahip olmak yerine konvansiyonel, cephe ve stratejik nükleer savaşı caydırabilmek ve savaş sırasında tırmanmayı baskı altına alabilmek için yeterli nükleer silaha ve gelişmiş gönderme araçlarına sahip olmayı uygun görmektedir. Yeterli nükleer silah sayısını belirlenmesi subjektif bir husustur ve nihai olarak karşılaştırmalı bir analiz daha açıklayıcıdır.

⁶⁷ Riqiang, a.g.m., s. 591.

⁶⁸ Susan V. Lawrence ve Michael F. Martin, "Understanding China's Political System", *Federation of American Scientists*, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R41007.pdf> (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 6.

Ülke	Konuşlandırılmış Savaş Başlıkları	Diğer Savaş Başlıkları	Total Envanter
ABD	~2 100	5 200	~7 300
Rusya	~1 600	~6 400	~8 000
Birleşik Krallık	160	~65	~225
Fransa	~290	~10	~300
Çin	..	~250	~250
Hindistan	..	90-110	90-110
Pakistan	..	100-120	100-120
İsrail	..	~80	~80
Kuzey Kore	6-8
Toplam	~4 150	~12 200	~16 350

Tablo 1: Nükleer silaha sahip devletlerin nükleer başlık sayıları. Tüm tahminler yakın değerlerdir ve Ocak 2014 yılı itibariyledir.⁶⁹

2014 yılına ilişkin tahminlerden de görülebileceği gibi Çin'in nükleer silah sayısı İngiltere ve Fransa ile yakın, Hindistan ve Pakistan'dan fazla, ABD ve Rusya'nın ise oldukça gerisindedir. Diğer yandan ilk nükleer denemenin gerçekleştiği 1964'ten günümüze kadar toplam 43 ya da 45 nükleer deneme yapan ÇHC, 1996 yılında Kapsamlı Nükleer Test Yasağı Andlaşması'nı (CTBT)⁷⁰ imzalanmasından sonra hiçbir nükleer deneme yapmamıştır.⁷¹ Çin, 1997 Mayıs ayında Fransa ile ortak yayımladığı deklarasyonda nükleer silah denemelerinin yasaklanmasını istemiştir.⁷² ÇHC'nin 1996 yılında CTBT'yi imzalaması ve Fransa ile gerçekleştirdiği ortak deklarasyon mevcut nükleer silahların yeterli görüldüğü şeklinde yorumlanabilir.⁷³

⁶⁹ "Armaments, Disarmament and International Security", *SIPRI Yearbook*, <http://www.sipri.org/yearbook/2014/files/SIPRIYBSummary14.pdf> (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 12.

⁷⁰ Söz konusu andlaşmanın 1. Maddesi taraf devletlerin nükleer deneme yapmasını yasaklamaktaydı. "CTBT Treaty Text", <http://www.ctbto.org/the-treaty/treaty-text/>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁷¹ İlgili bilgiler için bkz. "Nuclear Testing Chronology", <http://www.atomicarchive.com/Almanac/TestingChronology.shtml> (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁷² Kutay Karaca, *Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba*, 2.bs., IQ Kültüre Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 33.

⁷³ Aynı yer

Nükleer silahların sayısı, silahların gizlenmesi ve muhafazası konusunda devletler için avantajlı bir durum yaratmaktadır.⁷⁴ Ancak Çinli liderlere göre nükleer silah sayısının yanı sıra gönderme araçlarının niteliği ve nükleer silahların mobil konumda olması da etkili bir caydırıcılık için gereklidir.⁷⁵ Çin'in devam eden nükleer modernizasyonun temel amaçlarından biri, olası bir nükleer saldırıya karşı misillemede bulunabilmek için nükleer silahları daha muhafazalı hale getirmektir. Bu bakımdan Çinli yetkililer nükleer silahları mobil hale getirmek istemektedirler.⁷⁶ Bu durum Çin'in askeri modernizasyon sürecinin olağan bir sonucudur. ÇHC, özellikle 1990'lardan sonra ordusunu yüksek teknoloji koşullarında savaş şartlarına göre modernize etmeye başlamıştır.⁷⁷ Bu süreç hem nükleer hem de konvansiyonel silahların geliştirilmesini hedeflemektedir. Zira Çinli yöneticilere göre konvansiyonel ve nükleer silahlar "bir kılıcın iki yüzü gibidir."⁷⁸ ÇHC, nükleer gücün modernizasyonuna yönelik olarak füze sistemlerini daha güvenilir, muhafazalı ve etki edebilir hale getirmek istemektedir.⁷⁹

ÇHC'nin nükleer silahları gönderme araçları temel olarak kara, hava ve deniz gücüne dayanmaktadır. 2000'lerden sonra uzay-tabanlı sistemler de geliştirilmeye başlanmıştır. Çin'in 1965 yılındaki nükleer denemesi H-6 tipi hava aracıyla gerçekleştirilmiştir.⁸⁰ Daha sonraki denemeler, 1960 yılında itibaren geliştirmeye başlanan Dong Feng füze sistemleriyle gerçekleştirilmiştir. 1966 yılında ise ilk kez DF-2A füzesiyle bir nükleer deneme yapılmıştır.⁸¹

DF-1 ve DF-2A sistemlerinin en önemli eksikleri hala depolanamayan likit yakıtla fırlatılmasıdır ki bu da fırlatma süresinin uzaması anlamına gelmektedir.⁸² Bu bakımdan ÇHC, mobil ve depolanabilir katı yakıtlı ateşleyiciye sahip balistik füzeler geliştirme çalışmalarını 1980'lerle birlikte

⁷⁴ Bu hususta bkz. Sönmezoğlu, a.g.e., s. 542-550.

⁷⁵ Wu Riqiang, "Certainty of Uncertainty Nuclear Strategy with Chinese Characteristics", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 36, No 4, 2013, s. 581.

⁷⁶ Thomas J. Christensen, "The Meaning of the Nuclear Evolution China's Strategic Modernization and US-China", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 35, No 4, 2012, s. 448.

⁷⁷ Michael S. Chase et al., "China's Incomplete Military Transformation Assessing the Weaknesses of the People's Liberation Army (PLA)", *Rand Cooperation*, 2015, http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China's%20Incomplete%20Military%20Transformation_2.11.15.pdf (Erişim tarihi 19.06.2015), s. 15-16.

⁷⁸ Christensen, a.g.m., s. 477.

⁷⁹ Taylor ve Medeiros, a.g.m., s. 82.

⁸⁰ Riqiang, a.g.m., s. 594.

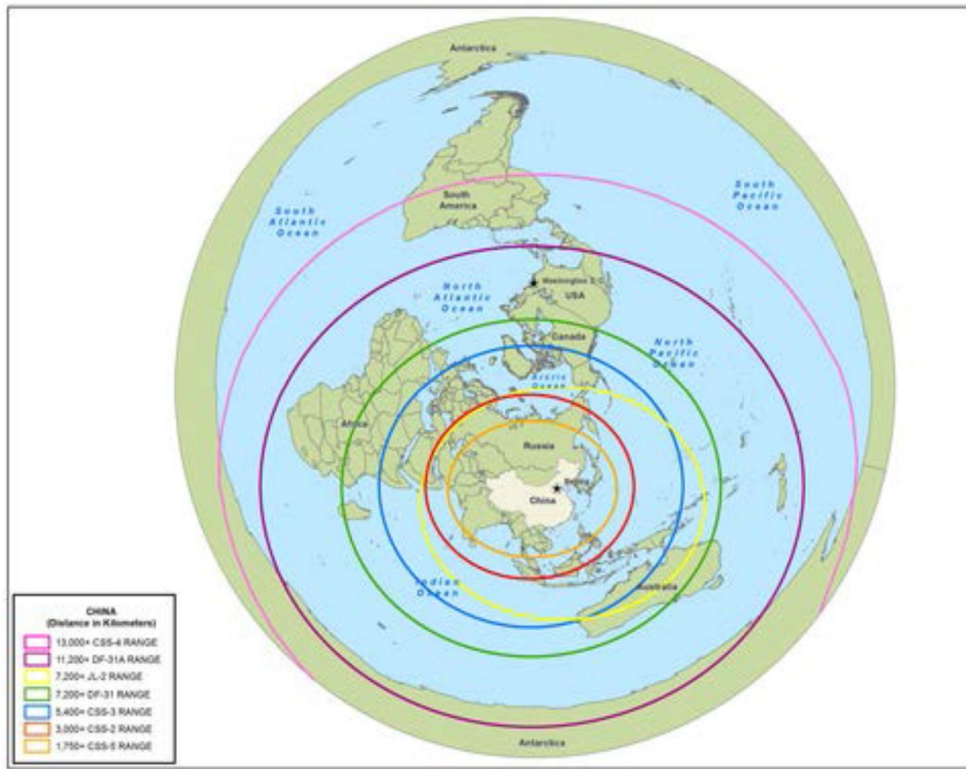
⁸¹ Riqiang, a.g.m., s. 596.

⁸² Christensen, a.g.m., s. 458.

başlatmıştır. 1990'larda DF-21 füze sistemleri denemeleri yapılmış ve bu sistem 2000'lerin ortalarından itibaren aktif olarak konuşlandırılmıştır.⁸³ 2008 yılı itibariyle katı yakıtlı ateşleyiciye sahip, mobil ve sırasıyla 7.200 km ile 11.200 km menzilli DF-31 ve DF-31A kıtalararası balistik füzeler konuşlandırılmıştır.⁸⁴ Kıtalararası balistik füzelerin yanı sıra ÇHC, karadan atılabilen güdümlü füzeler de (LACMs) geliştirmiştir. 2009 yılındaki bir resmigeçitte Çin'in ilk LACM'i olan CJ-10 (Cheng Jian) kamuoyuna tanıtılmıştır.⁸⁵ CSIS raporlarına göre 2013 yılı itibariyle ÇHC, 12 DF-31, 30 DF-31A ve 54 CJ-10 füzesine sahiptir.⁸⁶

Sayfa/Page | 171

İGÜSD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Şekil 2: Çin'in Orta ve Kıtalararası Balistik Füze Menzilleri⁸⁷

⁸³ Jeffrey G. Lewis, "Chinese Nuclear Posture And Force Modernization", *The Nonproliferation Review*, Cilt 16, No 2, 2009, s. 202.

⁸⁴ Lewis, a.g.m., s. 203. Riqiang, a.g.m., s. 598.

⁸⁵ Bu hususta bkz. Cordesman, a.g.r., s. 311-312.

⁸⁶ Cordesman, a.g.r., s. 298.

⁸⁷ "Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2014", *Department of Defence*, http://www.defense.gov/pubs/2014_DoD_China_Report.pdf, (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 86.

Karadan karaya atılan (surface to surface) füze sistemlerinin yanı sıra Çinli yetkililer, deniz-tabanlı nükleer kapasitenin geliştirilmesine büyük önem vermişlerdir. Bu bakımdan ÇHC, balistik füze fırlatabilen denizaltıları (SSBNs) ve deniz-altından atılabilen balistik füzelerin yapımına hız vermiştir. 1982 yılında ilk denemesi yapılan JL-1 (Ju Lang) tipi deniz-altından atılabilen balistik füzesi 1987 yılında 092-Tipi SSBN'den yapılan bir denemede kullanılmıştır.⁸⁸

Çinli yetkililer özellikle Jin-Sınıfı SSBN yapımına büyük önem vermektedir.⁸⁹ Zira deniz altıları mobil ve yerlerinin tespit edilmesi oldukça güç olan sistemlerdir. Bu bakımdan deniz altından atılabilen balistik füze sistemleri Çin'in güvenilir bir ikinci vuruş kapasitesine sahip olabilmesi için oldukça önemlidir. ABD tarafından hazırlanan raporda Çin'in operasyonel olan 3 Jin-Sınıfı SSBN'ye sahip olduğu ve on yıl içinde 096-Tipi SSBN'nin geliştirileceği belirtilmiştir.⁹⁰ Rapora göre yeni nesil SSBN'ler muhtemelen JL-2 SLBN'ler taşıyacaktır ve menzili de 7.200 km'dir.⁹¹

Sınırlı caydırıcılığın gerekli unsurlarından biri olan uzay-tabanlı kapasite açısından bakıldığında özellikle erken uyarı sistemlerinin Çin'in karşı eylemi için önemli olduğu belirtilebilir. Bu bakımdan uydu-savar sistemler düşmanın hem konvansiyonel hem de nükleer silahlarını yok etmek, uzaya yerleştirilmiş balistik füzeler ise Çin'in nükleer silahlarının muhafazasını arttırmak için gereklidir.⁹² PLA Hava Kuvvetleri Komutanı General Xu Qiliang'ın 2009 yılında yaptığı bir açıklamada uzayın kaçınılmaz olarak askerileşeceğini belirtmesi,⁹³ Çin'in meseleyle yakından ilgilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim 2015 Beyaz Kitap'ta da erken uyarı sistemlerinin etkili bir nükleer caydırıcılık için gerekli olduğu belirtilmiştir.⁹⁴ Yeni balistik füzelerin geliştirilmesinden sorumlu olan ve Çin'in en yüksek

⁸⁸ Aynı yer

⁸⁹ Christensen, a.g.m., s. 470.

⁹⁰ "Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2014", s. 7.

⁹¹ "Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2014", s. 8.

⁹² Pande, a.g.m., s. 2024.

⁹³ "Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2013", *Department of Defence*, http://www.defense.gov/pubs/2013_china_report_final.pdf (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 33.

⁹⁴ Tong Zhao, "Strategic Warning and China's Nuclear Posture", *The Diplomat*, 28.05.2015, <http://thediplomat.com/2015/05/strategic-warning-and-chinas-nuclear-posture/> (Erişim tarihi 18.06.2015).

askeri organı olan Merkezi Askeri Komite bünyesinde faaliyet gösteren Genel Silahlanma Departmanı,⁹⁵ uydu-savar sistemlerde kullanılabilmesi amacıyla hedeflere daha kesin vuruşlar yapma imkanı veren önleyici füze sistemleri (hit-to-kill interceptor) geliştirmeye çalışmaktadır.⁹⁶

ÇHC, 2007 yılında uzaya ASAT göndermiştir ki Amerikan kaynaklarına göre bu durum, Çin'in çok sayıda ASAT yapabileceğini göstermektedir. Amerikan kaynakları 2013 yılında Çin'in uzay temelli istihbarat, gözetim ve iletişim sistemlerini geliştirmek için en az sekiz fırlatma gerçekleştirdiğini belirtmektedir.⁹⁷ Bu sistemler özellikle diğer devletlerin askeri güçlerinin konuşlandırılması, kritik altyapılar ve hedeflerin politik önemi konusunda ÇHC'ne askeri açıdan önemli avantajlar sağlamaktadır.⁹⁸

Amerikan raporlarına göre Çin'in orta ve uzun menzilli konvansiyonel balistik füzeler, uzay ve deniz-tabanlı füze sistemleri ile siber sistemler geliştirmesi hem stratejik güçlerinin daha etkin hale gelmesini hem de bölge girişlerini engellemeye yönelik kapasitesinin (anti-access/area-denial) gelişmesini beraberinde getirmektedir.⁹⁹ Böylece Çin, özellikle Batı Pasifik bölgesinde etkin bir askeri güç olacaktır. Bu durum 2008 Beyaz Kitap'ta da belirtilmiştir. Buna göre Çin'in askeri modernizasyonun amaçlarından biri ülkenin deniz, uzay ve elektro-manyetik uzay güvenliğini sağlayacak kapasitesinin geliştirilmesidir.¹⁰⁰

Mevcut nükleer kapasitesi ve gönderme araçları dikkate alındığında, Çin'in düşmana her seviyede cevap verebilme kapasitesine sahip olmaya ve nükleer savaşa varabilecek bir tırmanmayı engellemeye çalıştığı ileri sürülebilir. Çin'in mevcut nükleer kapasitesi yalnızca düşmanı nükleer bir saldırıdan caydırmaya değil, nükleer bir savaş durumunda düşmana her seviyede saldırıda bulunmaya ve nükleer silahları politik amaçlarla kullanmaya yöneliktir. Sahip olduğu gönderme araçları sayesinde Çin,

⁹⁵ Bu hususta bkz. "Structure of the State", http://www.china.org.cn/english/features/state_structure/64401.htm, (Erişim tarihi 19.02.2015).

⁹⁶ Lewis, a.g.m., s. 198.

⁹⁷ "Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2014", s. 10.

⁹⁸ "Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2014", s. 65.

⁹⁹ Cordesman, a.g.r., s. 51.

¹⁰⁰ "National Defense Policy", *China's National Defense in 2008*, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2009-01/21/content_17162883.htm (Erişim tarihi 18.06.2015).

düşmana her seviyede karşılık verebilecek kapasitedir ve bu kapasite sürekli olarak geliştirilmektedir. Bu bakımdan Çin, yakın çevresindeki kara ve deniz alanlarında ortaya çıkabilecek ve bölge dışı devletlerin müdahil olduğu nükleer bir krizde düşman devletlerinin nüfus alanlarını ve askeri tesislerini tehdit edebilecek yeteneğe sahiptir.

Sayfa/Page | 174

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Nükleer Silahların Çin'in Ulusal Güvenlik Politikaları Üzerindeki Etkisi

Buraya kadar gelinen süreçte Çin'in nükleer askeri stratejisi ve bu stratejiye yönelik materyal kapasitesi ele alınmıştır. Çinli liderlere göre sosyal/ekonomik ilerlemenin devam etmesi ve ulusal güvenliğin sağlanması için ÇHC askeri açıdan güçlü bir konumda olmalıdır. Bu çerçevede ÇHC, az sayıda ancak etkili, esnek ve düşmana her seviyede cevap verebilecek bir nükleer kapasiteye sahip olmaya yönelik bir politika izlemiştir.

Çinli yetkilere göre askeri kapasitenin gelişimi Çin'in ülkesel bütünlüğünün korunması ve ülkenin barışçıl gelişiminin devam ettirilmesi için elzemdir. PLA bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde merkezi bir önemi haizdir. PLA'nın temel misyonları, SSCB/Rusya ve Hindistan gibi Çin'e rakip olabilecek komşu ülkelerin baskılarına karşı Çin'i korumak ve Çin'in ülkesel bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek ve bölge dışından gelebilecek tehdit unsurlarını savuşturmadır.¹⁰¹ Nükleer silahlar da Çin'in ulusal güvenliğine ve ülkesel bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek unsurların bertaraf edilmesinde önemli bir araçtır.

2015 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta Çin'in ulusal güvenliğine ilişkin tehdit algılamaları belirtilmiştir. Buna göre dünyanın ekonomik ve stratejik merkezi Asya'ya kaymaktadır ve bölgede ABD askeri varlığını arttırırken Japonya da askeri kısıtlarından kurtulmaya çalışmaktadır. Bölge denizlerinde Çin'in ülkesel bütünlüğüne ve haklarına ilişkin tehdit edici nitelikte gelişmeler vuku bulmaktadır. Diğer yandan Tayvan meselesi hala güncelliğini korumaktadır ve Çin'in en temel meselesidir. Tayvan'ın yanı sıra, Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketler ve Tibet'teki tedhiş eylemleri Çin'in ulusal güvenliğine ilişkin temel meseleler olarak belirtilmiştir.¹⁰²

¹⁰¹ Fisher Jr., a.g.e., s. 25-26.

¹⁰² "National Security Situation China's National Defense in 2015", http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586688.htm (Erişim tarihi: 18.06.2015).

Tayvan meselesi Çin'in ulusal güvenliğine ilişkin en önemli mesele olarak değerlendirilebilir. Zira meselenin hem iç politika hem de dış politika açısından sonuçları vardır. Tayvan Körfezi'nde ortaya çıkabilecek bir askeri çatışma ABD ile Çin'i karşı karşıya getirebilir ve meseleye ilişkin hatalı politikalar Çin içerisinde istikrarsızlığa sebebiyet verebilir.¹⁰³ ABD'nin hem konvansiyonel hem nükleer silahlar açısından Çin'den daha üstün bir konumda olduğu dikkate alındığında,¹⁰⁴ söz konusu meseleyle ilintili olarak nükleer silahlar Çin açısından daha önemli bir hale gelmektedir. En fazla savunma harcaması yapan devlet olarak ABD'nin Tayvan meselesiyle ilgili olası bir askeri çatışmada Çin'i mağlup etmesi oldukça güçlü bir olasılıktır ve bu durum Çinli kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Bu bakımdan Çin içerisinde Çin'in nükleer silahları ilk kullanan taraf olmama ilkesine yönelik yeni önermeler yapılmıştır. Buna göre ÇHC, ulusal güvenliği tehdit edildiğinde ve ülke olası bir istila ile karşı karşıya kaldığında nükleer silahlarını kullanmalıdır. Zira Çin, ancak bu şekilde ülkesel bütünlüğünü ve bölgedeki siyasal etkinliğini koruyabilir.¹⁰⁵

Çin Tayvan'ı kendi ülkesinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar Tayvan ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça gelişmiş olsa da Tayvan'daki bağımsızlık yanlısı grupların bağımsızlık ilan etmesi durumunda, ABD ile Çin'in karşı karşıya gelme riski oldukça yüksektir. Olası bir konvansiyonel savaşta Çin'in ABD'ye karşı başarılı olma olasılığı oldukça azdır. Ancak Çin'in devam eden askeri modernizasyonu ABD ile Çin arasındaki genel güç dengesini Çin lehine etkileyebilir. Zira nükleer caydırıcılık konvansiyonel açıdan zayıf devletin lehine bir durum oluşturmaktadır.¹⁰⁶ Çin açısından tırmanmayı kontrol etme ve karşı tarafı caydırma etkisi bakımından nükleer silahların meseleyle ilgili olarak oldukça kritik bir öneme sahip olduğu ileri sürülebilir. Çin'in gönderme araçları ABD anakarasına ulaşabilecek niteliktedir. ABD, konvansiyonel ve nükleer silahlar açısından Çin'den üstün olsa da endüstri ve askeri merkezleri Çin'in vuruş menzili dâhilindedir. Bu bakımdan ABD'nin meseleyi tırmandırıcı girişimlerde bulunması rasyonel

¹⁰³ Jian Yang, "China's Security Challenges: Priorities and Policy Implications", *The National Institute for Defense Studies (Tokyo-Japan)*, http://www.nids.go.jp/english/publication/joint_research/series5/pdf/5-10.pdf, (Erişim tarihi 18.06.2015), s. 142.

¹⁰⁴ Bu hususta bkz. "Country vs country: China and United States Compared: Military Stats", <http://www.nationmaster.com/country-info/compare/China/United-States/Military> (Erişim tarihi 18.06.2015).

¹⁰⁵ Bu hususta bkz. Baohui Zhang, "The Taiwan Strait and the Future of China's No-First-Use Nuclear Policy", *Comparative Strategy*, Cilt 27, No 2, 2008, s. 167-170.

¹⁰⁶ Baohui Zhang, "The Modernization of Chinese Nuclear Forces and Its Impact on Sino-U.S. Relations", *Asian Affairs: An American Review*, Cilt 34, No 2, 2007, s. 95.

değildir. Zira Çin'in ikinci vuruş kapasitesi, özellikle deniz altından atılabilen nükleer başlıklı füzelere sahip olması bakımından güvenlidir.

Tayvan dışında Güney Çin Denizi ile Doğu Çin Denizi'ndeki deniz alanları ve adalara ilişkin sorunlar, Çin'in diğer güvenlik meseleleri olarak ön plana çıkmaktadır. Güney Çin Denizi'nde Çin, Tayvan, Filipinler, Endonezya, Malezya, Vietnam ve Singapur'un da dâhil olduğu toprak ve deniz alanlarının paylaşımına ilişkin sorunlar bölgenin zaman zaman istikrarsızlaşmasını beraberinde getirmektedir. Bölgenin dünya ticaretindeki artan önemi dikkate alındığında bahsi geçen ülkeler bölge üzerinde kontrol tesis etmek istemektedirler.¹⁰⁷ Çin açısından Malakka Boğazı'nın ticari önemi büyüktür. Zira Çin'in enerji ithalinin yaklaşık %80'ni Malezya ve Singapur'un kontrolünde olan Malakka Boğazı yoluyla yapılmaktadır.¹⁰⁸ Diğer yandan Doğu Çin Denizi'nde Japonya ve Çin arasındaki Senkaku/Diaoyu Takımadalarının statüsüne ve deniz alanlarının belirlenmesine ilişkin sorunlar da bölgede çatışma riskine dönüşebilecek meselelerdir.¹⁰⁹

Çin'in ekonomik ve askeri yönden gelişimine paralel olarak yakın çevresinde etkisi de kaçınılmaz olarak artacaktır. Bu bakımdan Çinli yetkililer, ekonomik gelişimin devam etmesi amacıyla kendi bölgelerinde deniz alanları üzerinde kontrol tesis etmeye büyük önem vermektedirler. Çin'in deniz alanlarına ilişkin sorunlarına müdahil olan taraflar nükleer silaha sahip değildir ve bu bakımdan Çin'e yönelik nükleer bir tehdit oluşturmamaktadır. Tayvan, Filipinler, Endonezya, Malezya, Vietnam ve Singapur tek başlarına Çin'e meydan okuyabilecek kapasite değildir ve bu devletler ancak Amerikan desteğiyle Çin'e yönelik bir tehdit unsuru oluşturabilirler. Japonya ise II. Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan Anayasası ve yapılan andlaşmalarla askeri bir güç olmaktan çıkmış ve güvenliği de ABD'ye bırakılmıştır. Bu bakımdan nükleer silahlara sahip ve konvansiyonel kapasitesini de devamlı geliştiren bir Çin, Japonya'nın güvenliğine karşı önemli bir tehdit unsuru

¹⁰⁷ Güney Çin Denizi'ne ilişkin sorunlarla ilgili olarak bkz. Gregory B. Poling, "The South China Sea in Focus Clarifying the Limits of Maritime Dispute", *CSIS*, http://csis.org/files/publication/130717_Poling_SouthChinaSea_Web.pdf, (Erişim tarihi 15.06.2015), s. 1-29. Kamer Kasım, "Güney Çin Denizi: Tehlikeli Sular", 01.03.2014, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2252&cat=323#.VYQG1xsVjIU, (Erişim tarihi 18.06.2015).

¹⁰⁸ Fisher Jr., a.g.e., s. 42.

¹⁰⁹ Emine Akçadağ, "Doğu Çin Denizi'nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu", 13.10.2014, <http://www.bilgesam.org/incele/130/-dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.VYQHsBsVjIU> (Erişim tarihi 18.06.2015).

oluşturma potansiyeline sahiptir. Çin de Japonya'nın yeniden silahlanmasını ve kendisini çevreleyen deniz alanlarında etkin bir güç haline gelmesini istememektedir. Nitekim son dönemde Japonya'nın askeri güçlerini deniz aşırı bölgelere göndermesini ve ABD ile askeri ilişkilerin geliştirilmesini öngören yasa teklifleri Çin tarafından bölgedeki güvenliği tehdit edici girişimler olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁰

Güney Asya'nın nükleerleşmesi sürecince Çin'in nükleer silahlara sahip olması tetikleyici bir unsur olmuştur. 1962 yılındaki Çin-Hindistan Savaşı'nda yıkıcı bir yenilgi alan Hindistan, Çin'in 1964 yılında ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesi sonrasında nükleer faaliyetlerini hızlandırmış ve 1974 yılında ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiştir. Hindistan'ın nükleer silah elde etmesi üzerine bölgedeki diğer bir güç olan ve Hindistan'ı kendisine bir tehdit unsuru olarak değerlendiren Pakistan nükleer faaliyetlerini hızlandırmıştır. Öyle ki Hindistan'ın 1998 yılında ikinci nükleer denemesini yaptığı yıl Pakistan da ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiştir.¹¹¹ Bu süreçte Çin, nükleer silah ve diğer silah sistemleri konusunda Pakistan'a destek vermiştir. Bu destek 1970'lerde başlamış ve 1980'lerde artarak devam etmiştir.¹¹² Bu çerçevede Asya alt-kıtasında bir Çin-Hindistan-Pakistan stratejik üçgeninin ortaya çıktığı ileri sürülebilir.¹¹³ ÇHC, alt kıtadaki diğer devletlerden askeri ve ekonomik açıdan üstünün bir konumdadır. Özellikle Hindistan'ın ABD'yi de yanına alarak kendisini tehdit edici girişimlerde bulunmasını önlemek amacıyla Çin'in Pakistan'a askeri destek verdiği ileri sürülebilir. Çin, Pakistan-Hindistan rekabetini ya da çatışmasını canlı tutarak Hindistan'ın bölgede etkin olmasını engellemeye çalışmaktadır.¹¹⁴ Bu politika denge ve çevreleme unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır.¹¹⁵

¹¹⁰ Robert Dujarric, "Assessing Japan's New Defense Policy Bills", *Diplomat*, 04.06.2015, <http://thediplomat.com/2015/06/assessing-japans-new-defense-policy-bills/> (Erişim tarihi 21.06.2015). Commentary: Japan's new defense bills pose threat to regional peace, *People's Daily*, 15.05.2015, <http://en.people.cn/n/2015/0515/c90780-8892851.html>, (Erişim tarihi 21.06.2015).

¹¹¹ James Lo, "Nuclear Deterrence in South Asia: Theory and Practice", *International Journal*, Cilt 58, No 3, Summer 2003, s. 400-406.

¹¹² T.V. Paul, "Chinese-Pakistani nuclear/missile ties and balance of power politics", *The Nonproliferation Review*, Cilt 10, No 2, 2003, s. 25-26.

¹¹³ Brahma Challeney, "The India-Pakistan-China Strategic Triangle and the Role of Nuclear Weapons", *Proliferation Papers*, Winter 2002, s. 5-28.

¹¹⁴ Mohan Malik, "Nuclear Proliferation in Asia: The China Factor", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 53, No 1, 1999, s. 31.

¹¹⁵ Paul, a.g.m., s. 24.

Nükleer silahlarının sayısı ve konvansiyonel gelişim süreci ile mevcut kapasitesi dikkate alındığında Çin'in dünyanın her yerinde nükleer bir karşı-saldırı gerçekleştirebilme yeteneğine sahip olduğu ileri sürülebilir. Devam eden askeri modernizasyon süreci dikkate alındığında ileriki dönemlerde Çin'in askeri kapasitesinin daha gelişmiş hale gelmesi güçlü bir olasılıktır. Bununla birlikte sahip olunan kapasitenin etkinliği, bu kapasitenin operasyonel olarak test edilmesiyle mümkündür. Şu husus açıktır ki nükleer silah sayısı ve organizasyonel yetenek açısından bakıldığında ABD Çin'in önündedir. ABD, Çin'in ulusal güvenlik meselelerindeki temel aktörlerden biridir. Çin'in komşu bölgelerle olan güvenlik meselelerinde başka aktörler yer alsa da bölgedeki devletlerle olan askeri/siyasi bağları ABD'nin meselelere müdahil olmasını beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede Çin'in nükleer silah ve gönderme kapasitesi ABD ile olan ilişkilerinde belirleyici bir unsurdur. Bununla birlikte resmi belgelerde de belirtildiği gibi Çin'in nükleer silahları hiçbir ülkeye yönelik değildir. Patrick Morgan'ın kavramsallaştırmasıyla belirtmek gerekirse, Çin'in nükleer caydırıcılık politikası, taraflardan hiçbirinin birbirlerine karşı saldırıya geçmemesini ve böylece krizlerin ortaya çıkmamasını sağlayan "genel caydırıcılık" kavramsallaştırmasına uygundur.¹¹⁶

Sonuç

Bu makalede ÇHC'nin nükleer askeri stratejisi ve bu stratejinin politik/askeri sonuçları, sınırlı caydırıcılık kavramsallaştırması temelinde, sahip olunan kapasiteyle bağlantılı olarak analiz edildi. Açıktır ki farklı kavramsallaştırmalar farklı sonuçlar verecektir ve her bir kavramsallaştırma var olan nükleer ve konvansiyonel kapasitenin farklı şekilde yorumlanmasını beraberinde getirecektir. Çinli liderler için minimum ve maksimum caydırıcılık arasında yer alan bir nükleer strateji olarak değerlendirilen sınırlı caydırıcılık stratejisinin, Çin'in nükleer askeri stratejisinin açıklanması noktasında açıklayıcı bir kavramsallaştırma olduğu ileri sürülebilir.

ÇHC nükleer silahlar konusunda yavaş bir gelişim göstermiştir. Bir gerilla savaşçısı olan ve Soğuk Savaş'ın ideolojik bölünmesi altında savaşların sonucu belirleyen unsurun silahlar değil insanlar olduğunu düşünen Mao'nun bu durumum ortaya çıkmasında etkili olduğu ileri sürülebilir. Ancak bu durum, ÇKP liderlerinin nükleer silahlar konusunda reel-politik

¹¹⁶ Morgan, a.g.e., s. 1-116. Ayrıca bkz. Paul Huth, Bruce Russett, "General Deterrence Between Enduring Rivals Testing Three Competing Models", *The American Political Science Review*, Cilt 87, No 1, March 1993, s. 61-73.

gerekliliklerini bütünüyle göz ardı ettikleri şeklinde yorumlanmamalıdır. ÇKP liderleri özellikle Kore Savaşı ve Çin-Sovyet ilişkilerinin bozulması neticesinde güvenlik sağlamak amacıyla nükleer silahların geliştirilmesine yönelmişlerdir. Bu süreç 1980'lerden sonra nükleer silahlar yanında konvansiyonel silahların geliştirilmesiyle eşgüdümlü olarak ilerlemiştir. 1990'ların ortalarından itibaren ise modernizasyon süreci, daha çok gönderme araçlarının niteliğinin geliştirilmesini hedeflemiştir. Özellikle ICBMs sayısının arttırılmasına, SLBMs ve SSBNs geliştirilmesine ve var olan nükleer silahların daha muhafazalı, etkili ve isabetli olmasına önem verilmiştir. Bu süreç uzay-tabanlı sistemlerin geliştirilmesine yönelik programlarla desteklenmiştir. Başka bir deyişle ÇHC, hem stratejik gücünün hem de kendi ulusal sınırlarının korunaklılığını arttırmıştır. Bu durum tek bir tanesinin bile dayanılmaz zararlar verebilme kapasitesine sahip nükleer silahların ÇHC'ne karşı kullanılmasını ya da bu silahları kullanma tehdidiyle ÇHC'nin baskı altına alınmasını zorlaştırmıştır. Netice itibariyle ÇHC'nin nükleer askeri stratejisi, düşmana yalnızca ikinci vuruş gerçekleştirerek dayanılmaz zarar vermeyi değil, düşmana her seviyede karşılık vermeyi ve tırmanmayı kontrol altına almayı hedeflemektedir.

Çinli yetkililer, askeri modernizasyon sürecini ve nükleer silahların etkinliğinin geliştirilmesini kendi nüfuz alanlarını korumak ve ulusal kalkınma sürecini devam ettirmek için gerekli görmektedir. Bu çerçevede Çin'in mevcut ulusal kalkınma sürecine uygun askeri ve nükleer doktrinler belirlemeye çalışmaktadırlar. Bu çaba özellikle Çin ile ABD arasındaki sorunların halli noktasında Çin'in politik yeteneğini arttırmaya yöneliktir. Diğer yandan Çin'e rakip olabilecek bölge devletleri olan Hindistan ve Japonya'nın bölgedeki dengeyi bozabilecek girişimlerde bulunmasını önlemek amacıyla Çin, konvansiyonel ve nükleer kapasitesini geliştirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, bu duruşun saldırgan değil savunmacı bir kimliğe sahip olduğu ileri sürülebilir. Zira Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin, uluslararası topluma daha fazla entegre olmuş ve uluslararası sistemin istikrarı kendi gelişimin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede ÇHC, 1996 yılında CTBT'yi imzalamış ve ertesi yıl Fransa ile birlikte nükleer silah denemelerinin yasaklanmasını öngören ortak bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu bakımdan Çin'in nükleer doktrininin uluslararası istikrarı bozmaya yönelik olmadığı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- CHAPMAN, Bert, **Military Doctrine A Reference Handbook**, Praeger Press, California, 2009.
- FISHER Jr., Richard D., **China's Military Modernization Building for Regional and Global Reach**, Praeger Security International, New York, 2008.
- JIAN, Chen, **Mao's China and the Cold War**, The University of North Carolina Press, North Caroline, 2001.
- KARACA, Kutay, **Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba**, 2.bs., IQ Kültüre Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- LUTHI, Lorenz M., **The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World**, Princeton University Press, New Jersey, 2008.
- MCMAHON, Robert J., **The Cold War: A Very Short Introduction**, The Oxford University Press, New York, 2003.
- MORGAN, Patrick M., **Deterrence Now**, Cambridge University Press, New York, 2003.
- POSEN, Barry R., **Sources of Military Doctrine France, Britain and Germany Between World Wars**, Cornell University Press, New York, 1984.
- POWEL, Robert, **Nuclear Deterrence Theory The Search for Credibility**, Cambridge University Press, New York, 1990.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. bs., Der Kitapevi, İstanbul, 2012.

Makaleler

- CHALLENGEY, Brahma, "The India-Pakistan-China Strategic Triangle and the Role of Nuclear Weapons", *Proliferation Papers*, Winter 2002, s. 5-28.
- CHASE, Michael S., "Chinese Theater and Strategic Missile Force Modernization and Its Implications", *The Journal of Strategic Studies*, Cilt 32, No 1, February 2009, s. 67-114.
- CHRISTENSEN, Thomas J., "The Meaning of the Nuclear Evolution China's Strategic Modernization and US-China", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 35, No 4, 2012, s. 447-487.
- HARRIS, William R., "Chinese Nuclear Doctrine The Decade Prior to Weapons Development (1945-1955)", *The China Quarterly*, No 21, January-March 1965, s. 87-95.
- HSIEH, Alice Langley, "China's Nuclear-Missile Programme Regional or Intercontinental", *The China Quarterly*, No 45, Jan.-Mar. 1971, s. 85-99.
- HUA, Hongxun, "China's Strategic Missile Programs Limited Aims Not "Limited Deterrence", *The Nonproliferation Review*, Winter 1998, s. 60-68.

HUTH, Pau, Bruce RUSSETT, "General Deterrence Between Enduring Rivals Testing Three Competing Models", *The American Political Science Review*, Cilt 87, No 1, March 1993, s. 61-73.

JOHNSTON, Alastair Iain, "China's New Old Thinking The Concept of Limited Deterrence", *International Security*, Cilt 20, No 3, Winter 1995-1996, s. 4-42.

LAWRENCE, Susan V., Michael F. MARTIN, "Understanding China's Political System", <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R41007.pdf>, (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 1-41.

LEWIS, Jeffrey G., "Chinese Nuclear Posture And Force Modernization", *The Nonproliferation Review*, Cilt 16, No 2, 2009, s. 197-209.

LEWIS, Jeffrey, "Chinese Views of Nuclear Weapons", *Adelphi Series*, Cilt 54, No. 446, 2014, s. 13-42.

LO, James, "Nuclear Deterrence in South Asia: Theory and Practice", *International Journal*, Cilt 58, No. 3, Summer 2003, s. 395-141.

MALIK, Mohan, "Nuclear Proliferation in Asia: The China Factor", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 53, No. 1, 1999, s. 31-41.

MINOR, Michael S., "China's Nuclear Development Program", *Asian Survey*, Cilt 16, No. 6, June 1976, s. 571-579.

MLM Revolutionary Study Group in the U.S., "Chinese Foreign Policy during the Maoist Era and its Lessons for Today", <http://www.marxists.org/history/erol/ncm-5/cpc-policy.pdf>, January 2007, (Erişim tarihi 15.10.2014).

NALEBUFF, Barry, "Minimal Nuclear Deterrence", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 32, No. 3, Sep. 1988, s. 441-425.

PANDE, Savita, "Chinese nuclear doctrine", *Strategic Analysis*, Cilt 23, No. 23, 2000, s. 2011-2035.

PAUL, T.V., "Chinese-Pakistani nuclear/missile ties and balance of power politics", *The Nonproliferation Review*, Cilt 10, No. 2, 2003, s. 21-29.

RIQIANG, Wu, "Certainty of Uncertainty Nuclear Strategy with Chinese Characteristics", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 36, No 4, 2013, s. 579-614.

SAGAN, Scott D., "Why Do States Build Nuclear Weapons Three Models in Search of a Bomb", *International Security*, Cilt 21, No 3, Winter 1996-1997, s. 54-86.

TAYLOR, Fravel M., Evan S. MEDEIROS, "China's Search for Assured Retaliation: The Evolution of Chinese Nuclear Strategy and Force Structure", *International Security*, Cilt 35, No. 2, 2011, s. 48-87.

WANG, Robert S., "China's Evolving Strategic Doctrines", *Asian Survey*, Cilt 24, No. 10, Oct. 1984, s. 1040-1055.

YANG, Jian, "China's Security Challenges: Priorities and Policy Implications", *The National Institute for Defense Studies (Tokyo-Japan)*,

http://www.nids.go.jp/english/publication/joint_research/series5/pdf/5-10.pdf, (Erişim tarihi 18.06.2015), s. 142-159.

ZHANG, Baohui, "The Modernization of Chinese Nuclear Forces and Its Impact on Sino-U.S. Relations", *Asian Affairs: An American Review*, Cilt 34, No. 2, 2007, s. 87-100.

ZHANG, Baohui, "The Taiwan Strait and the Future of China's No-First-Use Nuclear Policy", *Comparative Strategy*, Cilt 27, No. 2, 2008, s. 164-182.

ZHU, Mingquan, "The Evolution of China's Nuclear Nonproliferation Policy", *The Nonproliferation Review*, Winter 1997, s. 40-48.

İnternet Siteleri

"Actively Promoting International Arms Control And Disarmament", *China: Arms Control and Disarmament (1995)*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2004-12/28/content_4002692.htm (Erişim tarihi 19.02.2015).

AKÇADAĞ, Emine, "Doğu Çin Denizi'nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu", 13.10.2014, <http://www.bilgesam.org/incele/130/-dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.VYQHsBsVjIU>, (Erişim tarihi 18.06.2015).

"Arms Control and Disarmament, China's National Defense in 1998", <http://www.china.org.cn/e-white/5/5.5.htm#1>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

"Building and Development of China's Armed Forces", *China's National Defense in 2015*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586713.htm, (Erişim tarihi 18.06.2015).

"Commentary: Japan's New Defense Bills Pose Threat To Regional Peace", *People's Daily*, 15.05.2015, <http://en.people.cn/n/2015/0515/c90780-8892851.html>, (Erişim tarihi 21.06.2015).

"Country vs. Country: China and United States Compared: Military Stats", <http://www.nationmaster.com/country-info/compare/China/United-States/Military>, (Erişim tarihi 18.06.2015).

"CTBT Treaty Text", <http://www.ctbto.org/the-treaty/treaty-text/>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

DUJARRIC, Robert, "Assessing Japan's New Defense Policy Bills", *Diplomat*, 04.06.2015, <http://thediplomat.com/2015/06/assessing-japans-new-defense-policy-bills/>, (Erişim tarihi 21.06.2015).

KASIM, Kamer, "Güney Çin Denizi: Tehlikeli Sular", 01.03.2014, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2252&cat=323#.VYQG1xsVjIU, (Erişim tarihi 18.06.2015).

National Defense Policy, *China's National Defense in 2000*, <http://www.china.org.cn/e-white/2000/20-3.htm>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

“National Defense Policy”, *China's National Defense in 2006*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2007-01/15/content_4004364.htm (Erişim tarihi 19.02.2015).

“National Defense Policy”, *China's National Defense in 2008*, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2009-01/21/content_17162883.htm, (Erişim tarihi 18.06.2015).

“National Security Situation”, *China's National Defense in 2015*, (http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586688.htm, (Erişim tarihi 18.06.2015).

“Nuclear Testing Chronology”, <http://www.atomicarchive.com/Almanac/TestingChronology.shtml>, (Erişim tarihi 19.02.2015).

“Strategic Guideline of Active Defense”, *China's National Defense in 2015*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2015-05/26/content_4586711.htm, (Erişim tarihi 18.06.2015).

“The Second Artillery Force”, *China's National Defense in 2008*, http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2009-07/20/content_4005744.htm (Erişim tarihi 19.02.2015).

White paper outlines China's "active defense" strategy, *People's Daily*, 26.05.2015, <http://en.people.cn/n/2015/0526/c90786-8898060.html>, (Erişim tarihi: 18.06.2015)

ZHAO, Tong, “Strategic Warning and China’s Nuclear Posture”, *The Diplomat*, 28.05.2015, <http://thediplomat.com/2015/05/strategic-warning-and-chinas-nuclear-posture/>, (Erişim tarihi 18.06.2015).

Raporlar

“Armaments, Disarmament and International Security”, *SIPRI Yearbook* <http://www.sipri.org/yearbook/2014/files/SIPRIYBSummary14.pdf>, (Erişim tarihi 15.10.2014), s. 1-24.

CHASE, Michael S., Jeffrey ENGSTROM, Tai Ming CHEUNG, Kristen A. GUNNESS, , Scott Warren HAROLD, Susan PUSKA, Samuel K. BERKOWITZ, *China's Incomplete Military Transformation Assessing the Weaknesses of the People's Liberation Army (PLA)*, Rand Cooperation, 2015, http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China's%20Incomplete%20Military%20Transformation_2.11.15.pdf, (Erişim tarihi 19.06.2015), s. 1-184.

CORDESMAN, Anthony H., “Chinese Strategy and Military Power in 2014 Chinese, Japanese, Korean, Taiwanese, and US Perspectives”, *CSIS*, http://csis.org/files/publication/141110_Cordesman_ChineseStratMilPower2014_Web.pdf, (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 1-515.

“Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2014”, *Department of Defence*, http://www.defense.gov/pubs/2014_DoD_China_Report.pdf, (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 1-87.

“Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2013”, *Department of Defence*, http://www.defense.gov/pubs/2013_china_report_final.pdf, (Erişim tarihi 19.02.2015), s. 1-83.

POLING, Gregory B., “The South China Sea in Focus Clarifying the Limits of Maritime Dispute”, *CSIS*, http://csis.org/files/publication/130717_Poling_SouthChinaSea_Web.pdf, (Erişim tarihi 15.06.2015), s. 1-29.

Summary

Nuclear weapons have been one of the most important issues in international politics since 1945. During the Cold War, the USA and the USSR dominated international politics by means of their massive nuclear arsenal, and both of them tried to determine optimal nuclear military strategies in order to coerce the other side. Other states in international politics were inclined to acquire nuclear weapons, and the number of nuclear weapon states has been increased since 1945.

The People’s Republic of China (PRC) conducted its first nuclear test in October, 1964. However, Chinese officials could not develop a coherent and exclusive nuclear military strategy until the midst of 1980s. The reason why China could not develop a coherent nuclear military strategy is that the state was adherent to ideological foreign policy goals, and that the military did not have enough experience and knowledge to create a coherent nuclear military strategy. After Mao’s death, the PRC has changed its foreign policy directions, and the effect of ideological goals on foreign policy has been gradually decreased since 1980s. For that reason, Chinese military officials formed feasible nuclear military strategies in order to secure China’s national interests.

This paper tries to analyze Chinese military strategy within the framework of limited deterrence outlined by Alastair Iain Johnston. Johnston claims that limited deterrence conceptualization was emerged in 1987. The concept is between maximum and minimum deterrence, and signifies that China is supposed to have a credible and effective nuclear arsenal and delivery system in order to win nuclear wars in all levels, and to control escalation.

Chinese national priorities and security initiatives have been officially published in White Papers in which Chinese nuclear stance has been detailed from 1995 to 2015. Chinese officials claim that China is adherent to no first-use policy. According to this policy, unless China is attacked by a nuclear weapon state, it does not use its nuclear weapons. In addition, China has a few nuclear weapons, and these nuclear weapons are primarily self-defensive. China aims to prevent a nuclear attack, and for that reason, it has a credible and effective nuclear capacity. In this framework, China has started a military modernization process since 1990s. This military modernization process includes land-based, air-based, sea-based and space-based capabilities. Today, China has the ability to conduct a nuclear counter-attack in all levels, and this capability is compatible with limited deterrence.

With its increasing capacity in terms of both conventional and nuclear weapons, China's bargaining power regarding its national security issues is inevitably increased. This situation could be claimed notably for Taiwanese issue. China has the ability to conduct a nuclear attack anywhere in the world. That's why it is not rational that the USA attempts to change the status quo in Taiwan since it is within the range of China's nuclear weapons. Also, China's increasing nuclear capacity enhances its influence on near abroad. This is especially significant in the East China Sea and the South China Sea. Finally, a nuclear China caused nuclearization in South Asia. After China conducted its first nuclear test in 1964, India accelerated nuclear activities, and successfully conducted a nuclear test in 1974. A nuclear India urged its one of the main rivals Pakistan to acquire nuclear weapons. China assisted Pakistan, and it conducted a nuclear test in 1998. China has created a nuclear-axis in South Asia. Its main policy in this area is to balance and contain India by assisting Pakistan to prevent India from changing the status quo in South Asia.

Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi

H. Tuba ERDOĞAN*

Öz

Ulaşım, bir ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir yer tutan bir hizmet sektörüdür. Yarattığı dışsallıklar, maliyetleri ve fiyatlandırma politikaları, özellikle sosyal devlet ve kamu yararı açısından devletin sektördeki düzenleyici fonksiyonunu arttırmaktadır. Ulaşım, karayolu, demiryolu, denizyolu (iç su yolu ulaşımı dâhil), havayolu ve boruhattı olmak üzere 5 alt sektörden oluşur. Her ulaşım alt sisteminin etkinlik alanı vardır. Gelişmiş ülkeler ve Türkiye açısından ulaştırma politikaları ulaşımın teknik özellikleri dikkate alınarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım Alt Sektörleri, Fiyatlandırma, Dışsallıklar, Ekonomik Kalkınma, Ulaşım Planlaması ve Devlet.

The Impact of Transportation Services on Economic Development

Abstract

Transportation is a service sector which has one of the most important places at the economic development of a country. The externalities which it generates, its costs and pricing policies increase the regulatory function of the state in the sector in terms of especially social state and public utility. Transportation has five sub-sectors. These sub-sectors consist of road transport, railroad transport, sea transport (including inland water transport), air transport and pipeline transport. Every transportation sub-system has efficiency areas. Transportation policies has been examined by taking into account the technical features of transportation in terms of developed countries and Turkey.

Keywords: Transportation Sub-Sectors, Pricing, Externalities, Economic Development, Transportation Planning and State.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17336/igusb.05060>

* Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi Öğretim Üyesi, E-posta: fbroory@hotmail.com

Giriş

Ulaştırma; bir üst başlık olarak, toplumların yapısına göre şekillenen ve aynı zamanda geliştirilen araçlarla ve yarattığı faaliyet alanı ile de toplumların yapısını etkileyen bir hizmet sektörü ünitesidir. Buradan hareketle, ekonomide önemli parametrelerden biri olan ulaşım sektörünün kalkınmada etkin bir araç olarak kullanılması kadar, gelişen konjonktürle uyum sağlayan yapı çerçevesinde bir araç olarak kullanılması da mümkün olmaktadır. Bu çalışmada, Gelişmekte Olan Ülkeler ile gelişmiş devletlerin konumları karşılaştırıldığında devletin ulaşım politikalarını ve planlarını ne şekilde organize ettikleri, ulaşımın kalkınmadaki fonksiyonu görülecektir. Bununla birlikte, ulaşımın kendine özgü doğası ve sosyal refah için belirlenen fiyat politikaları, dışsallıklar gibi konularda devletin fonksiyonu, kırsal kesim ile kentsel kesim arasındaki işlevsellik, ekonomik ve politik fonksiyonlar, bölgesel değil ulusal kalkınmanın gerekliliği bu çalışmada öne çıkan konulardır. Bu noktada Türkiye'deki ulaşım politikaları, beş yıllık kalkınma planları eşliğinde incelenerek, ulaşım sektörünün ekonomi içindeki değişen fonksiyonu ile birlikte irdelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde ulaşım kavramı, ulaşım sektörünün özellikleri, dışsallık boyutu ele alınacaktır. İkinci bölümde ekonomik kalkınma kavramı ve üçüncü bölümde ulaşım sektörünün ekonomik kalkınmadaki yönlendirici etkisi incelenecektir. Dördüncü bölümde de Türkiye'deki ulaşım politikalarının ekonomik kalkınma üzerine etkisi ele alınacaktır. Çalışma, ilgili ulaşım politikalarının ele alınıp Türkiye açısından uygulamaların değerlendirilmesiyle sonuçlandırılacaktır.

I.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I.I.ULAŞIM KAVRAMI

Ekonomilerde tarım ve sanayi sektörlerinin yanında bir diğer üretim sektörü olan hizmet sektörünün kapsamına, bankacılık ve sigortacılık gibi mali hizmetler, karayolu-havayolu-denizyolu gibi ulaşım hizmetleri, e-posta-telefon-uydu gibi iletişim hizmetleri ile turizm ve eğlenceyi de içeren alt sektörler girmektedir¹. Bir hizmet sektörü birimi olan ulaşım; ülke

¹ David Begg, Stanley Fischer and Rudiger Dornbusch, **Economics**, England: McGraw-Hill Book Company, 4th ed., 1994, s.6.

ekonomilerinde tarih boyunca gıda, ısınma, barınma gibi başlıca ihtiyaçların yanında önemli bir rol üstlenmiştir. Ulaşım, Pegrum'a göre²; "insanların ve malların bir yerden diğer bir yere hareketi" ve dolayısıyla "yer ve zaman faydalarının bir yaratıcısı" şeklinde tanımlanırken, Saatçioğlu da³; ulaşımı, "ekonomik açıdan, insan ihtiyaçlarını tatmin etmek için insanların ve malların yer ve zaman bakımından fayda yaratacak şekilde yer değiştirmesini sağlayan bir hizmettir." şeklinde tanımlamıştır. Buna göre, ulaşım; genel olarak, "insanların, malların ve hizmetlerin iki nokta arasında bir yerden diğer bir yere taşınmasında yer ve zaman faydası sağlayan bir unsur" şeklinde tanımlanabilir. Ulaşım alt sistemleri ise, karayolu, demiryolu, denizyolu (iç su yolu ulaşımı dâhil), havayolu ve boruhattı ulaşımından oluşmaktadır.

Ulaşım, gerek birbiriyle gerekse tarım ve sanayi sektörleriyle yakın derece bağlantılı olması nedeniyle de ülke ekonomisinin motoru konumundadır. Bu noktada ulaştırma; ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, toplumsal ve çevre boyutları olan ve ayrıca katalizör olarak fonksiyonlaştırıldığında, ekonomiye ivme kazandırarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kullanılabilen önemli bir araçtır. Dolayısıyla, ticaret ve ulaşım, birbirleriyle iç içe geçmiş ve birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olan iki ekonomi ünitesidir. Ulaşım talebinin artmasında ve ulaşım sistemlerinin gelişmesinde "ticaret" başat bir rol oynamıştır. Elbette ulaşım sistemlerinin gelişmesinde ticaretin işlevselliği ve fonksiyonu kadar, ulusal ve uluslararası dinamiklerin de bir bütün olarak hem ticaretin gelişmesinde hem de ulaşım sistemlerinin gelişmesinde etkin olduğu söylenebilir. Nitekim, tarihsel olarak bakıldığında, tüm ulaşım alt sistemlerinin, esasen Sanayi Devrimi sonrasında hızla gelişen kapitalist sistemin pazar ihtiyacı nedeniyle daha da gelişme kaydettiği görülmektedir. Günümüz ekonomileri açısından bakıldığında; ulaştırma sektörünün ekonomik, politik ve sosyal fonksiyonları son derece önemlidir.

Ulaşımın ekonomik fonksiyonları şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Genel olarak bir ara ürün olan ulaştırma sektörünün ekonomik fonksiyonu; üreticiler ile tüketiciler arasındaki zamansal ve mekânsal boşlukları kaldırmaktır⁴. Üretim süreçlerinde kullanılan

² Dudley F. Pegrum, **Transportation Economics and Public Policy**, U.S.A: Richard D. Irwin INC., 3rd ed.,1973, s.4.

³ Cem Saatçioğlu, **Ulaştırma Sistemleri ve Politikaları Türkiye-Avrupa Birliği Uygulamaları**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006, s.1.

⁴ K.M.Gwilliam, **Transport and Public Policy**, London: George Allen & Unwin Ltd., 1964, s.30.

kaynakları biraraya getiren araçları sunmak ve nihai ürünlerin piyasalara girişini sağlayarak, alıcılar ile satıcıları ayıran zaman ve mekan boşlukları arasında köprü kurmak zaman ve mekan faydası yaratmaktadır⁵. İnsanların ve malların istenildiği zamanda istenildiği yerde bulundurulması, ulaşımın sağladığı en önemli zaman faydasıdır. Dolayısıyla ulaştırma sektörü, bu yönüyle malların ve hizmetlerin üretim süreçlerinin bir parçası olup, bu fonksiyon sayesinde, köy ile kent arasında üretim-dağıtım-tüketim ekseninde üretici ve tüketici merkezler birbirine bağlanmaktadır. Nitekim Tekeli ve İlkin⁶, “ bir karayolunun yapılmasıyla daha önceden geçimlik bir zirai üretim içinde bulunan bir yörenin, milli veya milletlerarası pazara bağlanarak, pazar için ihtisaslaşmış zirai üretime geçilebileceğini” ifade etmişlerdir.

- 2) Bir diğer ekonomik fonksiyon ise, üretim sürecinin tümleyeni olan ulaşım giderlerinin toplam maliyetler içinde yer almasından ötürü, taşıma sisteminde yapılacak bir iyileştirmenin ulaşım maliyetini ve dolayısıyla birim maliyetleri de azaltması, faydalı olan ekonomik kaynakların etkinliğini arttırıp nihai ürünün maliyetini de azaltacak olmasıdır. Bu da, fiyatların istikrarına yardımcı olur. Hammadde merkezleri ile üretim merkezleri arasında daha hızlı ve maliyet düşürücü bir bağlantının kurulması sonucunda, üretim merkezleri hammadde kaynaklarının etrafında yoğunlaşarak toplu üretimin yapılmasını ve böylece birim maliyetlerin düşmesini sağlar, yeni üretim merkezleri ve pazarlar ortaya çıktığı için de ekonomik gelişme hızlanır ve bölgenin yaşam standardı yükselir⁷. Özellikle de, Gelişmekte Olan Ülkeler açısından, maliyet ve fiyat konuları ekonomik dengeler itibarıyla son derece önemlidir. Nitekim demir cevheri, petrol, çimento, tarımsal ürünler gibi kitle nakliyatlarında toplam maliyetler içindeki ulaşım maliyetinin yüksekliği, gelişmekte olan ülkelerdeki mevcut sanayi açısından ulaşım maliyetlerini ön plana çıkarmaktadır.
- 3) Ayrıca, ulaştırma sektörünün, malların ve hizmetlerin üretim sürecinin bir parçası olmasından dolayı, endüstrilerarası ileri ve

⁵ Pegrum, a.g.e., s.4.

⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Cilt, 2004, s.66.

⁷ Berna Dengiz, Fevzi Kutay, İsmet Duman, “Türkiye’de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Demiryolları”, *2. Ulusal Demiryolu Kongresi, İstanbul, 15-16-17 Aralık 1997*, s.32.

geri bağlantıların da bir aracı olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin; karayolu alt sektöründe taşımacılık yapan firmaların, diğer sektörlerden yakıt, lastik, şanzıman, amortisör gibi yedek parça talep etmesi bir “geri bağlantı” yaratarak piyasadaki tedarikçi firmaların sayısının artmasını teşvik ederken, ülkemizde Adapazarı’nda fabrikası bulunan ve kısa adı TÜVASAŞ (Türkiye Vagon Sanayi A.Ş.) olan bu fabrikada üretilen vagonu diğer bir sektördeki (örn; seramik) üretici firma, kendi ürettiği malların nakliyesi için kullandığı (ör; vagon kiralama) takdirde, üretilen bu vagon, bu firma tarafından girdi olarak kullanıldığı için, vagon sanayi bir “ileri bağlantı” yaratmış olacaktır. Buradan hareketle, ulaştırma, genel ekonominin döngülerini takip eden ve büyüten bir “downstream” (geri bağlantılı) ikincil bir aktivite olup, buna göre, ekonomide Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arttığında artan talep, gerek tarımsal gerekse sanayi üretimini uyararak taşıma talebini arttırmakta ve GSYİH’deki bir artış, ulaşım talebinde oransal olarak daha fazla bir artışa neden olmaktadır⁸. Eğer ulaştırma sektörü krize girerse, bu zarar sadece ulaştırma sektörü ile sınırlı kalmaz; ileri ve geri bağlantılarıyla ekonominin tümüne yayılır.

Ulaşımın sosyal ve politik fonksiyonlarına gelince;

Geliştirilen ulaşımın sosyal yapı üzerinde de etkileri mevcuttur. Ulaşım; lokal seviyede kırsal kesimde yaşayanların çok daha fazla seyahat etme ve kendi artık ürünleri için pazarlama olanaklarını elde etmeleri sayesinde, bu birimlerin ekonomik yönden gelişmelerini ve kentsel yaşamın sunduğu fırsatlardan yararlanabilmelerini sağlamaktadır. Böylece nüfus yoğunluğunun da paralel olarak artmasıyla demografik açıdan kırsal alan ile kent arasında bir dengenin kurulmasını teşvik etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ulaşım sektörü diğer tamamlayıcı faktörlerle birlikte organize edilmezse, kırsal kesimden kentsel alana doğru göçün engellenemeyip, ulaşımın sosyal fonksiyonunun da gerçekleşemeyecek olması tehlikesidir.

Politik fonksiyon açısından; ulaşım sistemi, bir ülkede devlet müessesesinin teşkilatlanmasında ve siyasi birliğin sağlanmasında son derece önemli bir araç olup, ulaştırma sistemi gelişmemiş bir ülkede devletin

⁸ World Trade Organization, Land Transport Services, Part I-Generalities and Road Transport, S/C/W/60, 28 October 1998, s.2.

merkezileşmesinin gerçekleşemeyeceği, ulaştırma sisteminin kapasitesinin merkezileşme sürecine sınırlar getirdiği bilinmektedir⁹.

Nitekim ulaşım sistemlerinin ülke çapında düzenlenmesi sadece ekonomik amaçlı olmayıp, politik birlik amaçlı da olmaktadır. Ülkemizde de Cumhuriyet'in kurulmasından sonra hem ülkenin¹⁰; potansiyel üretim merkezlerine ve doğal kaynaklara ulaşım ve tüketim merkezleri arasında, özellikle limanlar ile ard bölgeler arasındaki ilişkileri kuracak şekilde demiryolları bağlantısı gerçekleştirmek hem de bölgeler arasında kalkınma farklılıklarını giderecek olan ekonomik gelişmenin ülke düzeyinde yayılmasının temini yoluyla siyasi birliği sağlamak amaçlarıyla, tüm ülke sathında dönemin en revaçta ulaşım alt sektörü olan demiryolları yapımına girişilmiştir. Dikkat edilirse, ulaşımın ekonomik ve politik fonksiyonları arasında karşılıklı ve birbirini tamamlayan bir ilişki bulunmaktadır.

Ulaşımın bir diğer politik fonksiyonu, ülkenin tüm üretken kaynaklarının organizasyonu ile ilgili olarak ortaya çıkan "milli savunma" ve güvenlidir. Pegrum'a göre¹¹; "ulusal savunmayı gerektiren durumlarda, ulaşım olanakları savunma için gerekli olan materyalleri biraraya getirebilmeli, çatışma alanlarına doğru askeri sevkiyatın yönlendirilmesini ve hızlandırılmasını sağlayabilmelidir. I.Dünya Savaşı'ndan önce Almanya, demiryolları ağını birincil olarak askeri amaçlarla geliştirmiş ve dünya çapında gemiciliğin geliştirilmesi de bu düşünceden etkilenerek gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında A.B.D.'de ulusal hükümet, güneybatı eyaletlerinden doğudaki eyaletlere likit petrol ürünlerinin taşınmasına yardım etmek için boruhatları inşa etmiştir."

Tüm bu fonksiyonlar dikkate alındığında; ulaştırma planı ile somutlaşan ulaştırma politikası, ülkelerin ulaştırma gereksinimlerini kısıtlı kaynaklarıyla en iyi biçimde kullanarak karşılama amacına yönelik olarak her ulaşım alt sisteminin kullanım koşullarına uygun olarak geliştirilmesine ışık tutacak ilkeler ve bu ilkelerin gerektirdiği temel eylemler bütünüdür.

⁹ Tekeli vd.,*a.g.e.*, s.66.

¹⁰ Arif Merdol, "Ülkemiz Ulaşım Sistemine Pahalı Bir Müdahale: Otoyollar Serüveni", **İ.T.Ü. Vakıf Dergisi**, Sayı: 25, Mart 1993, s.17.

¹¹ Pegrum, *a.g.e.*, ss.13-15.

I.II. ULAŞIM SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Ulaşım sektörünün özellikleri şu şekilde özetlenebilir¹²:

- 1) Bir hizmet sektörü olan ulaşırmada, hizmet üretimi ile satışı aynı anda olduğu için, ileride kullanılmak amacıyla depolama olanağı yoktur; yani stoklanamaz.
- 2) Ulaşım sektöründe toplam maliyetler içinde sabit maliyetlerin payı yüksektir. Ulaştırma alt yapı yatırımlarında, sabit tesislerin yapımının çok büyük sermaye gerektirmesi ve altyapının işletmeye alınıp kâra geçmesinin çok uzun bir zaman gerektirmesi, ulaştırma yatırımlarını özel bir risk yapısıyla endüstriyel yatırımlardan farklı kılar¹³. Bu yüzden ulaşım altyapı yatırımlarında kamu ağırlığı önem kazanır.

Ulaştırma sektöründe kapasite kullanımı yani hizmet üretimi arttıkça ortalama maliyetin düşmesinden dolayı marjinal maliyete dayalı bir tarife politikası genellikle çok zordur. Nakliyeciler hizmet üretimini arttırdıkça, sağladığı ilave hizmet başına düşen maliyet azalır¹⁴. Eğer fiyat politikası marjinal maliyete dayalı ise (marjinal maliyet = fiyat), üretilen hizmet seviyesinde sözkonusu taşıma firması zarar etmektedir. Firma, bu durumda ancak sabit maliyetlerini karşılamaktadır. Firma, hizmet üretimini arttırıp fiyat seviyesini yükseltirse, başabaş noktasında olacaktır. Ancak hizmet üretimi yeni belirlenen fiyattan daha büyük olursa firma kâra geçecektir. Sonuç olarak denilebilir ki; taşıma firmalarının en büyük kârı elde etmeleri için toplam maliyetler içinde sabit maliyetlerin yüksek olması nedeniyle en azından bu maliyetleri kurtarmak için kapasitelerini tam ya da tama yakın bir kapasitede kullanmaları gerekmektedir. Diğer taraftan, taşıma fiyatlarında meydana gelebilecek bir düşme sonucu, bu fiyatla sabit maliyetin bir kısmını karşılayacak olmasından ötürü, firma hizmet üretimini azaltamaz. Ulaşım sektörünün bu gerçeklikleri, maliyet ve taşıma fiyatının belirleyici olduğu ulaşım hizmet arzının, taşıma fiyatlarındaki düşme karşısında çok duyarsız kalmasına neden olmaktadır. Ancak, uzun dönemde yüksek arz esnekliği

¹² İsmet Ergün, **Türkiye'nin Ekonomik Kalkınmasında Ulaştırma Sektörü**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:10, 1985, ss. 11-12 ve 14.

¹³ Şebnem Doğru ve Güngör Evren, "Ulaştırma Yatırımlarının Finansmanı", *4.Ulaştırma Kongresi Bildiriler Kitabı*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Denizli, 3-5 Haziran 1998, s.41.

¹⁴ Frank H. Mossman and Newton Morton, **Principles of Transportation**, New York: The Ronald Press Company, 1957, ss.15-16.

ortaya çıkacak; fiyatlar yükseldikçe hizmet arzı hem devamlılığını koruyacak hem de artışını sürdürecektir.

Değişken maliyetler açısından bakıldığında ise, uçak, otobüs, kamyon, tır gibi ulaşım araçlarının işletilmesi sonucunda, varılacak mesafe uzadıkça yakıt tüketimi ve diğer değişken maliyetler artmaktadır. Nitekim mesafenin de ulaşım maliyeti ve ticaret hacmi üzerindeki etkisini, Candemir, “mesafedeki %1’lik artışın, ticaret hacminin %1’den biraz daha fazla azalmasına neden olduğu gibi, ortak bir sınırı paylaşan ülkelerin, ortak bir sınırı olmayan ülkelere göre oldukça fazla ticaret yaptıklarının görüldüğü” şeklinde ifade etmiştir¹⁵. Bununla birlikte, Candemir, “teknolojik gelişmenin, ulaşım araçlarının taşıma kapasitelerinin artmasını sağladığını, aracın artan hızının kalkış ve varış noktaları arasındaki mesafeyi azaltması yoluyla da taşımanın değişken maliyetlerini doğrudan etkilediğini” ifade etmiştir¹⁶. Hız, konfor, güvenlik açısından teknolojik gelişmelerin ulaşım alt sistemlerine içerilip etkinliğinin artırılması sayesinde, bir kerede daha kısa zamanda daha fazla yük taşınması mümkün olmakta ve böylece ulaşım maliyetlerine de pozitif katkı sağlanmaktadır.

- 3) Diğer taraftan, ulaştırma sektörünün en önemli özelliği, ulaşım sisteminin ülkenin ekonomik, sosyolojik ve politik yapısına bir “yön verme” etkisine sahip olmasıdır. Bu nedenle ulaştırma yatırımları sadece kar ya da zarar kriterlerine göre değerlendirilemez ya da yatırım kararı, sadece kar beklentilerine göre verilemez. Ulaştırmanın ekonomik, sosyal ve politik fonksiyonları dikkate alınarak ulaştırma yatırım kararı verilmelidir.

I.III. ULAŞIMDA DIŞSALLIK KAVRAMI

Bilindiği üzere, dışsallık, piyasa ekonomilerinde görülebilen bir piyasa başarısızlığı türüdür. Dışsallıklar; üretici ya da tüketicilerin aldıkları kararlarla, ekonomideki diğer üretici ya da tüketicileri, herhangi bir fiyatlandırma olmaksızın, olumlu ya da olumsuz etkilemelerini ifade eder¹⁷. İki tür dışsallık vardır: Pozitif Dışsallık olması durumunda, toplumda yaratılan faydadan diğer bireyler olumlu bir etkilenim elde edip karşılığını ödememekte

¹⁵ Yücel Candemir, “Küreselleşme, Teknolojik Gelişme ve Ulaştırmada Yenilikler: Dünya ve Türkiye”, 6. Ulaştırma Kongresi, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, İ.T.Ü, İstanbul, 23- 24-25 Mayıs 2005, s.23.

¹⁶ Candemir, a.g.m., ss.22-24.

¹⁷ Zeynel Dinler, **Mikro Ekonomi**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 15.bs., 2004, s.510.

ve sonuçta, üretilen miktar optimum düzeyin altında kalmakta ve Negatif Dışsallık durumunda ise, diğer bireyler, üreticilerin ya da tüketicilerin neden olduğu olumsuz etkilenime katlanmak durumunda kalıp, kendilerine bir bedel ödenmemekte ve sonuçta, üretilen miktar optimum düzeyin üzerine çıktığı için, her iki durumda da kaynak dağılımında etkinsizlik ortaya çıkmakta ve devlet müdahalesi gerekli hale gelmektedir¹⁸.

Ulaşım sektörünün de telekomünikasyon ve enerji gibi her iki sektörü de kapsayan özellikli bir yatırım olması ve yarattığı dışsallıklar noktasında özellikle Sosyal Net Yarar açısından devletin düzenleyici işlevi önem kazanmaktadır. Kazgan, "Sosyal Net Yarar, kamu yatırımlarının belirleyicisidir. Kamu yatırımları, sadece o sektörde yarattığı sosyal yarar ve sosyal maliyet açısından değil, tüm ekonomide yarattığı gelir ve maliyet artışıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini" ifade etmiştir¹⁹.

Ulaştırma sektöründe ise, ulaşım kalitesinin ve hizmetlerinin geliştirilmesi sayesinde ekonomik faaliyetlerin kolaylaşp maliyetlerde azalma sağlanması yoluyla gerek tüketiciler gerekse firmalar, ulaşım hizmetlerinden pozitif dışsallık elde ederler. Öte yandan, ulaştırma sektörünün pozitif dışsallıklarının yanısıra, alt sektörlerin kullandığı benzin, kömür, mazot gibi yakıtların neden olduğu gaz emisyonlarının yarattığı sera gazı etkisi ile gürültü, titreşim ve hava, toprak, su veya deniz kirliliğinin yanısıra, tıkanıklık ve kazalar şeklindeki ulaşım faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilikler olmak üzere çevreye verdiği negatif dışsallıkları da sözkonusudur²⁰.

Ülkemizden de ulaşım politikası açısından pozitif ve negatif dışsallıklar şu şekilde örneklendirilebilir²¹: Ankara'da Batıkent'in gelişmesini sağlamak amacıyla metronun ilk aşamasının bu yönde inşa edilmesi örneğinde olduğu gibi, ulaşım sektörünün "yön verme" özelliği nedeniyle pozitif dışsallık sağlanmakta; aksine, yanlış ulaşım planlarının yapılması halinde ise, ulaşım sektörü, Boğaz köprülerinin yapılmasıyla İstanbul'un, kuzeyindeki hassas

¹⁸ Dinler, a.g.e., s.510.

¹⁹Gülten Kazgan, "Demiryolları, Karayolları Rekabeti: Etkenler, Sorunlar ve Sonuçlar", *1.Ulusal Demiryolu Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, 9-11 Ocak 1979, s.270.

²⁰ Catharina Sikow-Magny, "Subsidiarity and Transport Policy Co-Ordination in the European Union", **Report of the One Hundred and Thirty First Round Table on Transport Economics (Transport And Decentralisation)**, OECD, 2006, s.72.

²¹ Cüneyt Elker, **Ulaşımında Politika ve Pratik**, Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık, 2002, s.5.

alanlara doğru büyümesi örneğinde olduğu gibi negatif dışsallıklara neden olabilmektedir.

Sözkonusu negatif dışsallıklar sorununu da, çevre ve enerji konularının giderek önemini arttırdığı günümüzde, ülkeler, özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan bir yapılanma ile “kirleten öder” ilkesi ekseninde dışsal maliyetlerin içselleştirilmesi noktasında fiyatlandırmayı kullanarak çözülemeye çalışmaktadırlar. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde ulusal düzeyde caydırıcı ya da özendirici olmak noktasında kullanıcıları, daha az enerji-etkin taşıt kullanımından CO₂ emisyonlarını önemli ölçüde azaltan daha yüksek enerji-etkin taşıt kullanımına sevk etme gibi belli davranışları yönlendirmede fiyatlandırma konusu esnek bir araç olarak kullanılabilir. Fiyatlandırma ile gerçek maliyetlerin yansıtılması, fiyatı artan ulaştırma alt sistemleri karşısında dışsal maliyetleri daha da azaltan ulaştırma alt sistemleri lehine çapraz talep esnekliği yaratacaktır. Yani kombine taşımacılık ve diğer alt sistemlere talep yaratmak için fiyatlandırma araç olarak kullanılmaktadır. Yük taşımacılığında üretim ve dağıtım açısından yükte hafif-pahada ağır malların artan payı ve bilgi teknolojilerinin kullanımında ortaya çıkan hızlı artış, “kalite”yi niteleyen esneklik, hız, güvenilirlik ve sıklık açısından olumlu sonuçlar veren alt sistemlerin desteklenmesini sağlamıştır²².

II. EKONOMİK KALKINMA KAVRAMI

Büyüme Merkezli Kalkınma Anlayışı'nda; kalkınma, ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiştir. Kalkınmanın ekonomik ve sosyal yönleriyle iki yönlü bir bütün oluşu onun dengeli olmasını zorunlu kılmakta ve ekonomik planlama, ekonomik büyümeyi hedeflerken; sosyal planlama, toplumun bütünü kavrayan gelir dağılımı, bölgesel gelişme, istihdam, kırsal kalkınma, kentsel gelişme, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelerle sosyal kalkınmayı amaçlamaktadır²³. Diğer taraftan, iktisadi büyüme kavramı “işçi başına görece daha az sermayenin kullanıldığı tarımsal ekonomik faaliyetlerden, işçi başına daha fazla sermayenin kullanıldığı sanayi ve diğer tarım-dışı ekonomik faaliyetlere geçiş” olarak tanımlanırken; iktisadi

²² Commission of the European Communities-CEC (1992), **White Paper: Communication from the Commission: The future development of the common transport policy: A global approach to the construction of a Community framework for sustainable mobility [COM(92)494]**, December 1992, Brussels, ss.24-25.

²³ Şebnem Seçer, “Planlı Dönemde Sosyal Güvenlik Alanındaki Gelişmeler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 1999, ss.48-68.

kalkınma olgusu ise, hızlı büyümenin bir uzantısı olarak, “uluslararası iş bölümünde daha yüksek bir konuma ulaşma ve yaşam kalitesinin yükselmesi” şeklinde tanımlanmaktadır²⁴.

III. ULAŞIM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK KALKINMADAKİ YÖNLENDİRİCİ ETKİSİ

Ulaşım sektörünün en önemli özelliklerinden birisi, etkin bir ulaşım sisteminin ülke ekonomisini yönlendirmede önemli bir fonksiyonunun olduğudur. Buna göre, doğru planlanmış yollar, demiryolları, havayolu, liman gibi ulaşım altyapısının olduğu ve geliştiği yerlerde erişim imkanının artmasından dolayı, merkezden başlayarak yatırımlar, sanayileşme, nüfus, ticaret, inşaat gibi ekonomik büyüklükler teşvik edilmekte ve niteliksel anlamda da gerek kentsel altyapı ve kent merkezlerinin yaygınlaşması gerekse üniversiteler, hastaneler gibi sosyal amaçlı birimlerin gelişmesi sayesinde de bir bütün olarak ekonomik kalkınma ortaya çıkmaktadır. Gelişen ulaşım, gerek sıklığı gerekse girdi arzının devamlılığı sayesinde girdi maliyetlerindeki azalma ve üretici fiyatlarında düzelmeye yaratıp maliyetleri düşürmesi suretiyle tarımsal ve endüstriyel üretimin kârlılığının artmasına katkıda bulunup çıktının artmasını sağlayarak kapasite genişlemesi sağlamakta ve de üretim teknolojisinin derecesini yükseltmektedir²⁵. Artan verimlilik sayesinde ölçek ekonomileri ortaya çıkmakta ve üretim kapasitesi artmaktadır. Böylece üretim seviyesindeki artışlar, ulaşım hizmetleri için talebi arttırıp, ulaştırma için daha çok yatırım yapılmasını teşvik ederek ulaşım hizmetlerinin kârlılığını ve dolayısıyla kalitesini arttırmaktadır.

Günümüzde de sanayileşmiş ülkeler, altyapı yatırımlarına ve özellikle de etkin bir ulaştırma altyapısına gereken önemi vererek bugünkü sanayileşme ve kalkınma hamlelerini tamamlamışlardır. Ancak, ulaştırma da, tamamlayıcı faktörler olmaksızın, tek başına kalkınma için gerekli olup yeterli değildir²⁶: Ülke çapında oluşturulan etkin bir ulaşım sistemi mevcut olursa, ülke kalkınmasında ekonomik büyümeyi belirleyen net yatırımlar, nüfus artışı ve teknolojik gelişme gibi faktörler birlikte etkili olmakta ve böylece ulaşım sistemi, maliyeti düşürerek, verimliliği arttırarak, doğal kaynaklardan

²⁴Bilal Özdemir, “İktisadi Kalkınma’da Washington Konsensüsünün Rolü ve Türkiye’nin Durumu”, <http://www.ceterisparibus.net/arsiv.htm> (12.07.2008), s.1.

²⁵ United Nations ESCAP, “A Pilot Study on the Alleviation of Poverty in Remote Island Communities-Inter-island Shipping: Issues and Strategies”, 1999, <http://www.unescap.org/publications/detail.asp?id=558> (15.12.2006), s.20.

²⁶ Ergün, a.g.e., s.27.

faydalanmayı sağlayarak sanayileşme için sadece bir “şans” yaratmakta olup, ulaşım sisteminin yarattığı elverişli ortamdan yararlanabilmek için idari, sosyal, siyasi ve teknik altyapının da eğitim, sağlık, güvenlik hizmetlerinin ülke çapında yaygınlaştırılması, büyük şehirler dışında bölge merkezlerinin kurulması gibi diğer tamamlayıcı önlemlerin de bulunması gerekmektedir. Yerel kaynaklar birbirine bağlanmadan kalkınmanın gerçekleşmesi mümkün değildir. Ergün’e göre²⁷, etkin bir ulaşım sistemine sahip sanayileşmiş bir bölge, ekonomik bakımdan geri kalmış bir yöre ile entegre olduğu zaman, daima ikincisinden birincisine doğru bir göç olacak, sanayileşmiş bölgede kutuplaşma hızlanacaktır.

Nitekim Kanada’da 1886 yılında “Canadian Pacific Railway” adlı şirket tarafından Montreal-Toronto-Vancouver güzergahlarını içeren 35.000 km.lik ilk demiryolu hattının yapılmasının, kendi başına sanayileşmeyi başlatmada yeterli olmadığı görülmüştür. Çünkü Kanada’da geniş ve verimli tarım arazileri olmasına rağmen, nüfusunun ve ekonomisinin yeterli büyüklükte olmaması, tarımsal üretimin ve dolayısıyla nakliyat yoğunluğunun da yetersiz olmasına neden olmuştur. Bu sebeple, kalkınmada tamamlayıcı öğelerle beslenen ulaşım politikası sonucunda, geniş araziye istenilen şekilde işleyebilmek için hem demiryolu şebekesi civarındaki boş yerlere göçmenlerin yerleştirilmesiyle hem de tarımsal üretimi arttırıcı politikalar sayesinde tarımsal üretim artmış; demiryolu vagonlarına taşınan ürün miktarındaki artış sayesinde nakliyat yoğunluğu artmış; nakliyatın artması, kilometre başına düşen nakliyat masraflarını ve böylece nakliye ücretlerinin de azalmasını sağlamıştır²⁸.

Ulaşım sisteminin ekonomik kalkınmadaki “yönlendirici” etkisini modern büyüme teorileriyle dikkate alarak açıklayan model, Fritz Voigt tarafından 1830-1839 yılları arasında geliştirilmiştir²⁹: Voigt, modelini geliştirirken, bugünkü Avrupa’nın sanayileşmiş ülkelerinin geçmiş dönemdeki durumlarından hareket etmiştir. Voigt modeli, 3 modelden oluşur. Model, hipotetik bir bölgenin ekonomik kalkınmasını, o bölgedeki ulaşım sisteminin kalitesinin bir fonksiyonu olarak görmektedir. 1. Model; ulaşım sistemine sahip olmayan bir bölgedir. Sonradan 2. Model’de bölgeye demiryolu ve 3. Model’de ise karayolunun girdiği varsayılmaktadır. Model’de ulaşım alt sistemlerinden sadece karayolu ve demiryolu dikkate alınmış, havayolu,

²⁷ Ergün, a.g.e., s.40.

²⁸ William M. Acworth, **Demiryollar Ekonomisi**, (çev: Hüsamettin Berkes), İstanbul: Ulus Basımevi, 1938, ss.40-41.

²⁹ Ergün, a.g.e., s.27.

denizyolu (denize kıyası olmadığı varsayıldığı için) ve boruhattı ihmal edilmiştir. Voigt başkanlığında bu modelin Almanya'da Kuzey Bavyera bölgesinde etkisini inceleyen bir araştırma yapılmıştır³⁰: 1. Model kapsamında; Kuzey Bavyera'da 18.y.y. başlarında kapalı ekonomi şartları mevcut olup, yerleşim yerleri arasında ekonomik ilişkiler düşük seviyede ve merkezi yerleşim yerleri arasındaki uzaklık 14-20 km. arasında değişmektedir. Kötü ulaşım koşulları ve yüksek ulaşım maliyeti nedeniyle fiyatlar ve maliyetler bölgeler arası büyük farklılıklar göstermiştir. 2. Model kapsamında; bölgeye demiryolu 1835 yılında girmiştir. Demiryolunun geçtiği yerlerde, ulaşım maliyeti %77 oranında azalmış; bu bölgelerde nüfus artmış, maliyetler düşüp satış sahası genişlemiş ve bu yerlerde sanayileşmenin yolu açılmıştır. Sanayileşme, daha ziyade demiryolu boyunca yoğunlaştığı için, bu bölgelerdeki nüfus artmış; ancak demiryolunun geçmediği diğer bölgelerden sanayileşmenin yoğun olduğu bölgelere doğru göçler artmıştır. Ekonomide yaratılan gelirin bölgede dengesiz yayılışında ulaşım sistemi önemli rol oynamaktadır. Artan gelir, demiryolunun geçtiği yerlerde ve özellikle kavşak noktalarında yoğunlaşmaktadır. Demiryolunun girişi ile birlikte bir bölgesel farklılaşma ortaya çıkmıştır. Çünkü ulaşım sistemi, belli yerlere avantaj sağlarken, artan gelir, bu avantajlı yerlerde toplanmaktadır. Bu bölgelerde kişi başına rel gelir ve talep de artacağından ekonomik büyüme hızlanacaktır. 3. Model kapsamında ise, demiryolundan sonra bölgeye karayolunun (motorlu taşıt araçlarının) girmesi ile demiryolu bağlantısının bulunmadığı bölgelerdeki durgunluk ortadan kalkmış ve göçler de durmuştur. Karayolu hem demiryolunu tamamlamış hem de bölgeyi diğer merkezlere bağlamıştır. Bu koordinasyonda karayolu kısa mesafe dağıtım işlerini üstlenecek, demiryolu ise uzak mesafe ve kitle taşımacılığında kullanılacaktır.

Tarihten ülke örnekleriyle ulaştırma ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi açıkladıktan sonra, ülke ekonomisinin kaynaklarının etkin kullanımı amacıyla optimal ulaşım alanı açısından da ulaşım alt sistemlerinin etkin olduğu alanları belirtmek gerekir. Etkin bir ulaşım politikası ve planlamasının yapılmasında bu konunun son derece önemli bir yeri vardır.

Ulaştırma alt sistemlerinin etkinlik alanları, varılacak mesafeler ile taşınan yolcu ve yük miktarına bağlı olarak ortaya çıkan ortalama toplam maliyetlere göre belirlenmektedir. Ulaşım alt sistemleri arasında rekabet yaratmak ya da diğerinin lehine bir tercih koymak, ülke kaynaklarının etkin ve adil dağılımı ile kamu yararı ilkelerine aykırı düşecektir. Sabit maliyetleri

³⁰ Ergün, a.g.e., ss. 34-35.

görel olarak düşük olan karayolu ulaşımı, 250 km.'den az özellikle de 0-100 km.ler arasında kısa ve orta mesafelerde yolcu ve yük olmak üzere "kapıdan kapıya" taşımalarında, 20 tona kadar olan orta boy ve hacimdeki malların taşınmasında son derece ekonomiktir. Karayolu ile yolcu ve yük taşınmasında, hizmetin bölünebilirliği demiryollarına göre bir avantaj sağlamaktadır. Buna karşın, demiryolu, denizyolu, havayolu ve boruhattı taşımacılığı, 200 km. ve ötesini içeren uzun mesafelerde ve kitle taşımacılığında etkin taşıma sistemleridir. Ayrıca daha spesifik olarak; 100-800 km.ler arası demiryollarının ve 800 km. ötesinde de havayolu ulaşımının etkin olduğu kabul edilmektedir.

İlerleyen teknolojiyle petrole bağımlı olmayan tek ulaşım alt sistemi olan demiryolu ulaşımı, teknik olarak karayolu araçlarıyla veya diğer ulaşım araçlarıyla taşınan yük miktarından daha fazlasını taşıma kapasitesine sahiptir. Bu da, demiryollarının; 200 km. ve ötesi gibi uzak mesafelerde, tahıllar, maden cevheri gibi büyük hacimli malların ve çok sayıda yolcunun taşınması gibi kitle taşımacılığında denizyolu ulaşımı ile birlikte üstünlüğünün tartışılmaz olduğunu göstermektedir³¹. Nitekim Barda, "100 milden daha uzun bir mesafeye karayoluyla taşınan 100 birim malın ortalama maliyetinin artarken, demiryoluyla taşınan aynı miktar malın maliyetinin daha düşük olduğunu" ifade etmiştir³².

Baykal, "Denizcilik dendiği zaman, gemi, tersane, gemi yan sanayii ve deniz ticaret filusunun bir bütün olarak anlaşılıp, ülke yararları açısından bunların birbirleri ile uyumlu bir şekilde geliştirilmesinin planlanması gerektiğini" ifade etmiştir³³. Deniz ulaşımı birim enerji-yük taşıma kapasitesi bakımından en ucuz taşımacılık olup, Terzi, "eşdeğer yakıt ile 1 kilometrelik mesafe göz önüne alındığında karayolu ile 50 ton; demiryolu ile 97 ton ve su yolu ile 127 ton yük taşınabildiğini" ifade etmektedir³⁴. Böylece aynı zaman birimi içerisinde bir seferde daha fazla yükün taşınması mümkün olmaktadır.

³¹ İnal Seçkin ve İrfan Pamuk, "Ülkemizde Demiryolu Taşımacılığının Genel Durumu", *2.Raylı Taşıt Sempozyumu, Raytaş'91*, Eskişehir, 20-22 Kasım 1991, s.79.

³² Süleyman Barda, *Modern Ulaştırma Koordinasyon ve Türkiye'nin İmkânları*, İstanbul: Produktivite Kurumu Yayını, 1979, s.31.

³³ Reşat Baykal, "Deniz Ticaret Filomuz ve Gemi Sanayimizin Uyumlu Gelişmesi Türk Denizcilik Politikasının Ana Hedefi Olmalıdır", *T.C. Ulaştırma Bakanlığı 8. Ulaştırma Şurası*, Ankara, 17-19 Mart 1987, s.122.

³⁴ Niyazi Uğur Terzi, "Avrupa Birliği Ulaştırma Politikaları", *TMMOB Ulaştırma Politikaları Kongresi*, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara, 16-17 Ekim 2003, s.199.

Bir diğer taşıma türü olan 19.y.y. sonlarında kısa mesafelerde ve küçük çaplı hatlar ile başlayan ve artan tüketime, talebe ve teknolojik gelişmelere paralel olarak günümüzde daha büyük çaplı borularla, daha uzun mesafelerde ve yüksek basınçlarda yapılmakta olan³⁵ boruhattı taşımacılığı ise, yine kitle taşımacılığında ve özellikle petrol, doğalgaz ve sıvı maddelerin uzun mesafe taşınmasında tercih edilen bir sistemdir.

Havayolu ulaşımı ise, dağlık, ormanlık, çöl vb. coğrafi koşullarda, uzak mesafelerde yüksek yoğunluklu yolcu ve kırılabilir, dayanıksız, yüksek teknolojiye, yükte hafif ve pahada ağır malların taşınmasında etkin bir alt sistemdir. Bununla beraber, günümüzde uzayan ortalama taşıma mesafesine karşın, gönderi büyüklüğünde azalma ve yükleme sıklığında artışlar meydana gelerek yük taşımacılığında da büyüme sağlanmıştır³⁶.

Birim maliyeti en düşük kitle taşımacılığı yapan alt sistemler; denizyolları, demiryolları, içme suyu ve boruhattı taşımacılığıdır³⁷. Uluslararası uzak mesafelerde, büyük hacimli ve miktardaki malların taşınmasında, özellikle demiryolu ve denizyolu ile birlikte olmak üzere çeşitli ulaşım araçlarıyla kombine olarak yapılan ve ambalajların standart hale getirilip mümkün olan en fazla adedin taşınması suretiyle konteyner başına maliyeti düşürüp ölçek ekonomileri oluşturan konteynerli taşıma, piyasa aktörlerinin getiri oranını yükseltmektedir. Bununla beraber, denizyolu taşımacılığında dökme yükler önemli yer tutmaktadır. Bu durumu Özdem, "150 bin ton demir cevheri taşıyan bir dökme yük gemisinin taşıdığı yükü taşıyabilmek için 4.000 TIR gerektiği" şeklinde ifade etmiştir³⁸. Böylece denizyolu ulaşımını tercih eden ihracatçı ve ithalatçının ticari ilişkilerinin düzeyi de artacaktır.

Diğer taraftan, 800 km. ve ötesi uzun mesafelerde etkin bir taşıma olan havayolu ulaşımında görülen hızlı teknolojik gelişmelerin, diğer ulaşım alt sistemlerin de teknolojik gelişime uyum sağlamaları konusunda uyarıcı etkisi olmaktadır. Nitekim bunun sonuçları demiryollarında, karayollarında,

³⁵ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ulaştırma)**, Ankara: DPT Yayınları, 2001, s.9.

³⁶ Hülya Zeybek, "Avrupa'da Ulaşım ve Lojistik Sektörünü Etkileyen Dinamikler: Türkiye'ye Yansımaları", *7. Ulaştırma Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Eylül 2007, s.396.

³⁷ Kürşat Çubuk ve Ö. Faruk Cansız, "Türkiye'de Ulaşım Sistemleri Arasındaki Enerji Durumu", *24. Enerji Verimliliği Haftası Etkinlikleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi, 17-18 Şubat 2005, s.8.

³⁸ Cavit Özdem, "Ulaştırma Sistemi ve Dış Ticaretimiz", *Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler Dergisi*, Sayı:12, Ekim 2002, s.2.

denizyollarında vb. görülmektedir. Daha nitelikli, daha hızlı, daha konforlu, daha güvenilir ulaşım araçları günümüzün rekabetçi ortamının doğurduğu sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hava ulaşımındaki birim taşıma maliyetleri, özellikle yakıt tüketiminin görece olarak yüksek olması nedeniyle³⁹, diğer sistemlere göre daha yüksektir. Buradan da teknolojik gelişmelerin ve etkin hava ulaşımı politikasının havayolu taşımacılığında ne denli önemli olduğu açıktır. Çünkü uçakların taşıma kapasitesi arttıkça birim taşıma maliyetleri düşecektir.

IV. TÜRKİYEDEKİ ULAŞTIRMA POLİTİKALARININ ULAŞTIRMA ÜZERİNE ETKİSİ

Özellikle 19. y.y. dönemi ulaşım sistemleri açısından önemli gelişmelerin kaydedildiği dönemdir. Bu dönemde denizyolu ve demiryolu ikili ulaşım alt sistemini birlikte değerlendiren gelişmiş devletlerin, gerek hammadde gerek sermaye fazlalarına pazar gereksinimi için yöneldikleri ülkeler arasında Osmanlı İmparatorluğu da bulunmaktadır. Uluslararası işbölümünün “endüstriyel ürün depoları” ve “hammadde depoları” olarak şekillendiği bir dünyada, Batılı devletlerin bu dönemde pazarı haline gelen Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yabancı sermaye yatırımlarının payı çok önemli boyutlara ulaşmıştır⁴⁰.

Bu dönemde Batı ülkelerinin Osmanlı’yı demiryolu yapmaya teşvik etmeleri kadar, Osmanlı’nın da, askeri ve ekonomik amaçları dikkate alarak demiryolu yapımına yönelmeleri sözkonusudur. Osmanlı, ekonomik olarak 2 amaç hedeflemiştir⁴¹:

1) Dönemin en gelişmiş bir ulaşım alt sistemi olan demiryolu yapımında gerekli hammaddeler olan özellikle demir-çelik üretiminin artması ve

2) Demiryolu yapımının Batı ve Güney Anadolu’da teşvik edilmesi aracılığıyla bölgenin verimli topraklarının pazara açılması ve ekonominin bu şekilde gelişmesinin sağlanması.

İlki; demir-çelik sanayinin olmaması nedeniyle gerçekleşmezken, ikincisi de, Batı’nın anakentleriyle Osmanlı tarım kesiminin demiryoluyla bütünleştirilmesi sayesinde verimli ovalardaki tarımsal ürünleri toplayıp liman kentine aktarmak ve Avrupa’dan bu kentlere denizyoluyla gelen mamul

³⁹ Deniz... vd., *a.g.m.*, s.38.

⁴⁰ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 6.bs. 1994, s.9.

⁴¹ Kepenek ve Yentürk, *a.g.e.*, s.20.

maddeleri içerilere, tüketim pazarlarına taşımak noktasında özellikle Batılılar tarafından belirlenmiş bir amaç olmuştur⁴².

Osmanlı Devleti'nde yapımına başlanan demiryollarının genel karakteristiği; Batılı devletlerin çıkarlarına uygun bir biçimde, hatların ağaç biçiminde mal akımının kaynaktan transfer noktasına direkt ve bir defada aktarılmasını sağlayacak şekilde inşa edilmiş olmasıdır⁴³. Bu da, ağaç şeklinde yapılan demiryollarının, ülke içi pazarı birleştirmekten çok parçalanmasına sebebiyet vermiştir⁴⁴.

İmtiyaz alan örneğin; İngiliz sermayedarları, başlangıçta kendi topraklarında olduğu gibi, öncelikle verimli, nüfusu yoğun olan yerleri tercih etmişler ve hammadde kaynaklarının limanlara bağlanarak, bu bölgelerde yetişen ürünlerin ve madenlerin anayurtlara gönderilmesini amaçlamışlardır. Buna göre, İngilizlerin demiryolu yapımı için öncelikle İzmir bölgesini tercih etmelerinde bu bölgenin hammadde kaynağından yararlanmak ve bu bölgeyi mamul madde sürüm alanı olarak değerlendirmek istemelerinin yanısıra⁴⁵, İzmir bölgesinin, hem Avrupa hem de Hindistan kolonisiyle çabuk bağlantı kurabileceği bir merkez konumunda olması⁴⁶ çok büyük bir rol oynamıştır. Bu noktada İzmir Limanı'nın yapımı da Kuzeybatı Avrupa'ya mal akımının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmıştır⁴⁷. Öte yandan, kurulacak yolun kilometresi başına brüt bir geliri şirkete garanti eden bir sistem olan Kilometre garantisi yüzünden Osmanlı iyice dışa bağımlı hale gelmiştir. Diğer taraftan, Avrupalıların Anadolu'da demiryolu yapımı sonucunda, Osmanlılar da, özellikle demiryolunun geçtiği bölgelerde üretilen ürünlerden yüksek âşâr vergisi tahsil edebilmiş; hatta demiryolunun geçmediği bölgelerden sağlanan âşâr vergisi 1899-1911 yılları arasında %63 iken, demiryolunun geçtiği bölgelerde yaklaşık 2 katına çıkarak %114'e ulaşmıştır⁴⁸.

⁴² H.Sami Güven, **Türkiye'de Ulaşım Sistemi ve Karayolu Ulaştırma Kooperatifleri**, Ankara : TODAİE, 1982, s.34.

⁴³ Saffet Atik, "Türkiye'de Demiryollarının Tarihi Gelişim Süreci ve Mekan Organizasyonuna Etkileri", *1.Ulusal Demiryolu Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, 9-10-11 Ocak 1979, s.120.

⁴⁴ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.314.

⁴⁵ Murat Özyüksel, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu-Bağdat Demiryolları**, İstanbul: Arba Yayınları, 1988, s.9.

⁴⁶ Ünsal Yavuz, "Cumhuriyet Devri Demiryolu Politikasına Yaklaşım Biçimi, IX. Türk Tarih Kongresi'nden ayrışım", Ankara: T.T.K. Basımevi, 1989, s.1641.

⁴⁷ Mübeccel B.Kıray, **Örgütlemeyen Kent: İzmir**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998, s.27.

⁴⁸ Güven, a.g.e., ss.35-37.

Diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğu'nda demiryolu ulaşımındaki gelişmelerin yanısıra, karayolu ulaşımında da gelişmeler gözlenmiştir. Özellikle ağırlıklı olarak askeri amaçlarla geliştirilen yollar, esas dönüşümü, Tekeli ve İlkin'e göre⁴⁹, "Avrupa'da modernitenin ve kapitalizmin gelişmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun açık pazar haline gelmeye zorlanması, Batı'nın üstünlüğünü kesin bir şekilde belirleyen bu tür bir dış ilişkiler biçiminde, merkezi bir devlet kurmak için yapılan Osmanlı reformları bağlamında yaşamış olup, bu gelişmeler de büyük ölçüde dönemin karayolu politikasını da belirlemiştir."

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde toplam 18.335 km. yol ve bu yollarda bulunan büyük sulardan geçişi sağlayan 94 köprü mevcuttur⁵⁰. Özellikle 19.yy.'ın ortalarından itibaren İstanbul ile Boğaziçi arasında artan ulaşım talebini karşılamak amacıyla bir vapur işletmesine duyulan ihtiyaç kurulmasında belirleyici olmuştur⁵¹. Özellikle 1881 tarihli Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasından sonra da ulaştırma altyapısının geliştirilmesi, büyük ölçüde yabancı sermayenin öncülüğünde devam etmiştir. Yabancı filoların sahip oldukları tüm imtiyazları kullanmaları suretiyle, Türk limanları arasında yapılan nakliyatın ancak %10'u Türk bandralı gemiler tarafından gerçekleştirilebilmiştir⁵².

Kendisine 4.138 km.lik demiryolu intikal eden Cumhuriyet döneminde milli ekonomi yaratma amacıyla yabancı şirketlerin tekellerinde olan imtiyaz sahibi demiryolu şirketlerinin millileştirilmesinin yanı sıra, ulaştırmanın bahsedilen politik fonksiyonları gereği siyasi birliği sağlamak amacıyla, tüm ülke sathında dönemin en revaçta ulaşım alt sektörü olan demiryolları yapımına girilmiştir⁵³. Bu noktada ulusal bütünleştirmeyi ve ülke çapında iktisadi kalkınmayı sağlamak amacıyla bütünleşik bir iç pazar oluşturmanın yanısıra, ülkenin ihraç kapasitesini arttırmak ulaşım politikasının özünü meydana getirir. Bu amaçlar doğrultusunda, bir ulus-devlet oluşturmak isteyen Cumhuriyet döneminde, demiryolu hatlarının biçiminin ağaç dalları biçiminden ağ (network) biçimine dönüştürülmesi hedeflenmiştir⁵⁴. Ayrıca bu politikalarla uyumlu olarak beş yıllık sanayi planlarında ilk hedef olan

⁴⁹ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.370.

⁵⁰ Karayolları Genel Müdürlüğü, **Cumhuriyetin 50.Yılında Karayollarımız**, Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, 1973, s.35.

⁵¹ Murat Koraltürk, **Şirket-i Hayriye (1851-1945)**, İDO Yayını, 2007, s.29.

⁵² Güven, a.g.e., ss.35-37.

⁵³ Atik, a.g.m., s.123.

⁵⁴ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.314.

sanayileşme sonucunda fabrikaların da belli merkezlerde toplanması değil ülke genelinde dağıtılması sağlanmış ve nüfus dengesi de sağlanmaya çalışılmıştır.

Demiryolunun gelişmesi ile demiryoluna yakın bölgelerde de olsa iç pazarın büyümesi ve pazar için üretim yapar hale gelmesi sağlanmış olup, Cumhuriyet döneminin esas öncelik verilen ulaşım sistemi olan demiryollarının her yere varamaması nedeniyle karayolu ulaşımının tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmesi ve böylece demiryollarının etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Aynı Voigt modelinde görüldüğü gibi, yeni Cumhuriyet döneminde de, demiryollarının en etkin olduğu uzun mesafe taşımacılık ile karayolunun en etkin olduğu kısa mesafe taşımacılık arasında bir işbölümü ekseninde taşımacılık politikası belirlenmiştir. Gerek demiryolunun gerekse karayolunun yapımı, öncelikle iç pazarın ölçeğini arttırmış, kapalı bölgelerin pazara açılmasını sağlamış ve böylece iç bölgelerden büyük kentlere ve ihraç limanlarına akan ürün hacmi genişlemiş, ithal ve yerli sanayi mallarına olan toplam talep artmış olup, hem yeni hatların işletmeye açılması hem de taşıma fiyatlarının azalması, demiryollarıyla taşınan buğday miktarını arttırmıştır⁵⁵.

Karayollarının diğer alt sistemlerle orantısız olacak şekilde giderek gelişip ivme kazandığı dönem, 2.Dünya Savaşı sonrası dönem olup, bu dönem, özel sektörün de karayolu taşımacılığı alanında faaliyet göstermesi için teşvik edildiği ve dolayısıyla devletçilik ilkesinin yavaşça çözülmeye başladığı bir dönemi işaret etmektedir. 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle A.B.D. tarafından "Uluslararası Keynesgil" politikalar doğrultusunda "Truman Doktrini" ve "Marshall Planı" ile gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikaları yönlendirilmiştir. Savaş sonrası belirlenen uluslararası işbölümünde Marshall Planı kapsamında verilen kredi ile elde edilen fonlar, Batı Avrupa'nın iâşe ihtiyacını karşılayacak tarımsal ürün fazlasının temini için tarımsal verimliliği ve tarımsal üretimi arttıracak traktör vb. araç alımlarıyla anayurda geri gönmüş ve bu sayede Türkiye de, kitlesel üretim yapan Batılı devletlerin üretim fazlalarına pazar olmuştur. Ulaşım olanaklarının geliştirilmesi, tarımsal gelişimin ön koşulu olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda da Batı'nın iâşesinin karşılanması noktasında tarımsal mallar ve düşük katma değerli imal mallar gibi kitlesel mal taşımacılığında ulaşım maliyetlerinin payının toplam üretim maliyetleri içerisinde önemli bir yer tutması nedeniyle

⁵⁵ Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Baskı, 2002, s.235.

demiryolu ulaşımının ve onu tamamlayan olarak karayolu ve limanların geliştirilmesinin önem kazanması gerekirken, ülkemizin, ürettikleri traktör, otomobil gibi yatırım malları için de bir pazar olarak gördüklerini kanıtlayan karayolları ağırlıklı bir ulaşım politikasına doğru yönelmesi sözkonusu olmuştur.

Sayfa/Page | 206

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere ulaşım yatırımları için vereceği kredilerde, kredilerin demiryolu ve denizyoluna değil, karayoluna yatırılmasını şart koşar. Bu çerçevede de toplu ulaşım çözümlerine karşı çıkar, ülkeyi uluslararası otomotiv endüstrisinin, yedek parçaya ve petrole bağımlı bir pazarı haline getirir⁵⁶. Nitekim de, Türkiye'nin dış pazarlar için yapılan tarımsal üretimini arttırarak yüklediği fonksiyonları yerine getirmesi için karayollarının geliştirilmesi gerekmiştir. Böylece ulaştırma yatırımlarında göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktör olan; ülke bütünlüğüne yayılan ekonomik, sosyal ve politik amaçlar, uluslararası konjonktüre hizmet eden bir ulaşım planlaması yüzünden tam olarak yerine getirilememiştir. Bu noktada da ulaştırma sektörüne yapılan yatırım, Batılı devletlerin gereksinimlerini karşılamak üzere bir yatırımı içerdiğinden, ülke bütününde refah artışı sağlanamamış olup, yaratılan etki sınırlı kalmıştır. Türkiye'de izlenen bu politikalar sonucunda, 1950-1960 döneminde karayollarına daha fazla ağırlığın verildiği, buna karşın, demiryollarında özellikle yeni hat yapımında yatırımların çok sınırlı kaldığı görülmektedir⁵⁷.

Ülkemizde o yıllarda iktisadi ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek için yerel pazar ve kaynakların hızla birbirlerine bağlanmaları için elbette karayollarının da yapımına ihtiyaç vardır. Tamamlayıcı bir fonksiyonu olan karayollarının da varlığı, özellikle Türkiye'nin ekonomisi, ulusal güvenliği, sağlık ve eğitim hizmetlerinin ülkenin her yerine götürülebilmesi açısından da önem kazanmış; ancak ülkemizde 1948 sonrası dönemde karayolu tek seçenek olarak ele alınmış olup, diğer taşıma sistemleriyle bir entegrasyonun düşünülmemiş olması ve demiryolu ağının büyük bir bölümünün çağdaş demiryolu işletmeciliğinin niteliğine uymayan yol durumu düzeltilmeden karayoluna ağırlık verilmesi demiryolunun gelişimini engellemiştir⁵⁸. Halbuki her ulaşım alt sisteminin etkinlik alanı vardır ve buna göre sistemler arasında bir koordinasyon sağlayacak, birbirlerinin gelişimini engelleyerek hizmet

⁵⁶ Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, 2.Cilt, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2002, s.522.

⁵⁷ Memduh Yaşa (hızl.), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, İstanbul: Akbank Kültür Yayını, 1980, s.294.

⁵⁸ Ergün, a.g.e., s.78.

veren değil, kendi etkin olduğu taşıma mesafesi ve taşınan yükün özelliğine göre ulaşım politikalarının belirlenmesi esastır. Bununla birlikte, tarımda makinalaşma sonucu, Anadolu'da daha fazla alan tarımsal üretime ayrılmış ve ekilen alanların sayısındaki artışa paralel olarak elde edilen mahsül de artış göstermiştir.

1963 yılıyla başlayan Planlı Dönemler boyunca ulaşım alt sistemleri arasındaki karayolu lehine olan ulaştırma politikasında bir değişiklik olmamıştır. Sabit sermaye yatırımları içerisinde ulaştırma sektörünün aldığı pay irdelenecek olursa; 1. Plan döneminde (1963-1967) plan hedefinin %13.7 ve gerçekleşmenin %15.6 olduğu; 2. Plan döneminde (1968-1972) plan hedefinin %16.1 ve gerçekleşmenin %16 olduğu ve 3. Plan döneminde (1973-1977) ise Plan hedefinin %14.5 ve gerçekleşmenin %20.6 olduğu görülmektedir⁵⁹. Görüldüğü gibi, ulaştırma sektöründe öngörülen yatırım hedeflerine genel olarak ulaşıldığı görülmektedir.

Ergün'e göre, kısaca ilk üç plan değerlendirildiğinde şu noktalar göze çarpmaktadır⁶⁰: "1) Pek çok temel ilkenin aynen bir beş yıllık plandan bir diğerine aktarıldığı göze çarpmaktadır. Bu da, Türkiye'de planlı dönemde ulaştırma konusunda pek çok ilkenin gerçekleşmediğini göstermektedir. 2) Kalkınma planlarının ulaştırma konusundaki temel ilkeleriyle yatırım programları arasında da çelişkiler görülmektedir: Bir taraftan, taşıma sistemleri arasında bir denge kurulması öngörülürken, diğer taraftan, ulaştırma yatırımlarında en büyük payı karayolları almaktadır. 3) Kalkınma planlarında "ülke koşullarına uygun olacak şekilde ulaştırma sistemleri arasında işletme ve altyapıda denge sağlanacak" ilkesi yer aldığı halde, önlemler ve yöntemler bölümünde bu ilkeyi benimseyen ve bu hedefe ulaştırıcı herhangi bir kayda rastlanmamaktadır." Ayrıca, üç plan döneminde öngörülen yatırımlar da taşıma sistemleri arasındaki ahengi bozar niteliktedir.

Sonuçta, IV. Plan dönemiyle (1979-1983) ilgili olarak⁶¹; toplumsal gelişmenin ve sanayinin gereksinimlerini karşılamak ve yanı sıra, taşıma hizmetlerinin yakıt tüketimi en az ve ülke koşullarına en uygun taşıma sistemleriyle karşılanmasını sağlamak amacıyla sanayinin yük taşımalarının demiryolu ve denizyolu ulaşımına kaydırılması, kitle taşımacılığına yönelmesi gibi amaçlar hedeflense de, %60.7'lik payla ulaştırma yatırımları

⁵⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, Yayın No:1664, Ankara, 1979, s. 34.

⁶⁰ Ergün, a.g.e., ss.85-86.

⁶¹ DPT, 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ss. 416-418.

içinde karayolları en büyük payı almıştır. Ayrıca, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda amaçlanan sanayileşmenin doğuracağı ulaşım hizmet talebi proje çalışmaları aşamasında dikkate alınmadığından ulaştırma sektöründe darboğazların meydana gelmesine neden olmuştur⁶². Tekeli ve İlkin'e göre⁶³, "Türkiye'de ulaşım sistemindeki gelişmelerin 1960'lı yıllara kadar kalkınmanın başlıca araçlarından biri olarak görüldüğü; 1960'lı yıllardan 80'lere doğru uzanıldıkça Türkiye'deki ulaşım alt yapısının büyüme hızına göre geri kaldığı, alt yapı kıtlığıyla bir kalkınma stratejisinin izlendiği söylenebilir".

V.Plan dönemi (1985-1989), neo-liberal politikaların ve dolayısıyla ekonomi politikalarında önemli değişikliklerin uygulamaya konulduğu bir dönemdir. Bu plan döneminden itibaren ilk iki planda bölgelerarası kalkınma farklarını gidermede önemli bir araç olarak kullanılan bölgesel planlamadan vazgeçilmiş ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) uygulamasına geçilmiş olup, karayolları ağırlıklı bir altyapının da varlığını korumaya devam etmesi, bölgesel planlamayı etkin bir şekilde uygulamaktan alıkoymuştur. Bu Plan döneminden itibaren VI. Plan dönemi (1990-1994), VII. Plan dönemi (1996-2000), VIII. Plan ve Uzun Vadeli Strateji dönemi (2001-2005) ve IX. Plan (2007-2013) dönemlerinde, genel olarak, devlet sahipliğinde bütüncül bölgesel planlamanın kamu yararı ve etkinlik kriterlerine göre sosyal altyapıyla entegre edilmesi mümkün olmamıştır. Bunun yerine, parçacı yaklaşım ile enerji-ulaştırma-haberleşme gibi fiziki altyapı yatırımları özel sektör işletmelerinin ağırlıkta olduğu il bazındaki kalkınma uygulamaları ile desteklenmiştir. VI. Plan döneminde, karayolu yatırımlarının büyüklüğünün temel nedeni; bu dönemde devam eden otoyol yatırımlarının ulaştırma yatırımları içinde %47'lik bir paya sahip olmasıdır. VII. Plan döneminde, sektörel planlamadan vazgeçilmiş olup, bu Plan dönemi, ulusal kalkınma planından çok proje planlaması niteliğindedir. Bu dönemde, 1980 sonrası serbestleşme döneminin getirdiği politikaların en belirgin özelliklerinden biri olan; yararlanılan hizmetlerin fiyatlandırılması sürecine de geçiş yapılmaktadır. Buna göre, kamu yararı yerine maliyetleri karşılayıp kâr amaçlı hizmet sunma fikri ekseninde sunulan hizmetin bedeli, kullanıcılardan tahsil edilmektedir⁶⁴. Böylece marjinal maliyete dayalı fiyatlandırma sistemi, ortalama maliyete dayalı bir sisteme dönmektedir. Halbuki rekabet eden ulaşım alt sistemleri arasında toplumsal yarara hizmet eden bir fiyatlandırma

⁶² Ergün, *a.g.e.*, ss.41-42.

⁶³ Tekeli ve İlkin, *a.g.e.*, s.449.

⁶⁴ Süleyman Barda, **Münakale Ekonomisi**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1958, ss.50-51.

politikası ile enerji, kaza, döviz, çevre vb. yönlerden topluma sağladığı düşük reel birim maliyetler sayesinde ulaşımdan yararlananlar açısından refah artışı sağlanmaktadır⁶⁵.

Ancak neo-liberal politikaların yanı sıra, negatif dışsallıkların içselleştirilerek gerçek maliyetlerin yansıtılması amacıyla esnek bir araç olarak kullanılabilen fiyatlandırma yoluyla kombine taşımacılık ya da diğer ulaştırma alt sistemleri lehine talep yaratılmaktadır.

1990'lı yıllarda hedef pazar, tüketim ve üretim ilişkileri noktasında ulaştırma altyapısının son derece önem kazanması nedeniyle küreselleşmeye entegre olan Türkiye de, ulaştırma politikalarını belirlemede daha fazla uluslararası gereksinimlere cevap verebilme amacı gütmeye başlamıştır. Bu dönemde parçacı, uluslararası sermayenin lojistik temelli hız, zaman, maliyet faktörlerini göz önünde bulunduran planlama ve kalkınma anlayışı paralelinde ulaşım politikalarının evrildiği görülmektedir.

VIII. Plan ve Uzun Vadeli Strateji dönemi, küreselleşmenin, serbest rekabetin ve özelleştirmelerin hız kazanmaya başladığı dönemdir. Son 10 yıllık dönemde ulaştırma sektöründe yurtiçi yük taşımalarında denizyolu, demiryolu ve boruhattı taşımalarının toplam taşımalar içindeki payları azalırken, karayolu taşıma payının arttığı görülmektedir. Uzun Vadeli Strateji'de⁶⁶, "Türkiye'nin ulaşım altyapısını etkin kılmada özellikle Bölge ülkelerinde üretilen ham petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının ülkemiz gereksinimlerini karşılamasının yanısıra, dünyaya ulaştırılmasında boruhatları sayesinde ülkemizin yine önemli dağıtım merkezlerinden biri haline gelmesi amacı noktasında transit geçiş güzergâhı olması" sözkonusudur. Bu noktada da Türkiye'ye kaynaktan hedefe bir koridor olma özelliği yüklenilmektedir. Plan'da, karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolunun mevcut gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yolcu ve yük taşımacılığındaki hemen hemen değişmeyen paylarının yanısıra, boruhattı taşımacılığına yönelik projelerde gözle görülür bir artış yaşandığına değinilmektedir.

IX. Plan (2007-2013), stratejik bir plan olmakla birlikte Avrupa Birliği'nin öncelik verdiği projeleri içermektedir. Dünyada lojistiğin giderek

⁶⁵ Kazgan, *a.g.m.*, s.271.

⁶⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000, s.22.

artan önemi nedeniyle hız ve zaman unsurlarının ön plana çıkması sonucunda “noktadan noktaya” taşımının yerine kullanımı son derece yaygınlaşmış olan “kombine taşımacılık”, Türkiye için hazırlanan son İlerleme Raporu’nda da bu konuda ilerleme kaydedilmesi gerektiğine çekilen dikkat üzerine IX. Plan’da yer almıştır. Ulaşım alt sistemleriyle ilgili klasik değerlendirmede; yurtiçi yolcu ve yük taşımacılığında sırasıyla %95.2; %90’lık paylarla karayolu taşımacılığının ilk sırada yer aldığı, yurtdışı yolcu taşımacılığında havayolu ve yurtdışı yük taşımacılığında ise denizyolu ulaşımının yerini koruduğu belirtilmektedir⁶⁷.

V. Sonuç

Ulaşım sektörü, ekonomik, politik ve sosyal fonksiyonları olan üretim ile tüketim kesimi arasında bir ara üründür. Ekonomide büyüme olduğunda türev talep niteliği ile mal ve hizmetlere olan talep, üretim için girdilere talep yaratmakta ve bu da ulaşım talebi ve dolayısıyla daha nitelikli ulaşım altyapısına ve üstyapısına talep oluşturmaktadır. Ulaşım sektöründe hizmet veren firmaların kendi doğasından kaynaklanan nedenlerle marjinal maliyet seviyesinde bir fiyattan hizmet üretimi yapmaları zordur. Ancak bu konuda devletin sosyal amaç ve kamu yararı düşünerek hizmet vermesi sözkonusudur.

Ulaşımında dışsallıklar ekonomik açıdan doğru yönetildiğinde ekonomik kalkınmaya hizmet eden bir fonksiyon üstlenmektedir. Ulaşım alt sistemleri arasındaki koordinasyon ve kamu sabit sermaye yatırımlarından bu sistemlerin aldıkları payın dengeli olması gibi unsurlar, sosyal, idari, teknik ve siyasi amaçlarla birleştğinde kalkınma açısından bir anlam ifade eder. Ülke örnekleri, taşımacılık olması için askeri ve politik amaçların yanı sıra, tarımsal ve sınai mamul mal üretiminin artmasını, bunun için de nüfusun ve gelirin artmasının gerekliliğini göstermektedir. Her bir ulaşım alt sisteminin etkin olduğu alanlar vardır. Devlet öncülüğünde etkin bir ulaşım planlamasıyla gerek ulaşım altyapısı gerekse tamamlayıcı faktörler koordine edilmelidir. Aksi takdirde, ulaşım alt sisteminin geçtiği yerler ile geçmeyen yerler arasında gerek kutuplaşma gerek göçler gerekse bölgelerarası kalkınma farklılıkları ortaya çıkacaktır. Ülkeler, optimum ulaşım alanına göre ulaşım planlarını yapmalı ve devlet burada kalkınma planlarının bir parçası olarak ulaşım planlarını parçacı değil bütüncü olarak değerlendirmelidir.

⁶⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Ankara, 2006, s.26.

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında ulaştırma politikaları irdelendiğinde, açık pazar haline getirilmiş Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine ağaç şeklinde demiryolları, imtiyaz sahibi demiryolu şirketleri, verilen kilometre garantileri ile dış borç altında ezilen Osmanlı maliyesi gibi bir tablo kalmıştır. Cumhuriyet döneminde ağaç şeklindeki demiryolları ağ şekline dönüştürülürken, sanayi ve nüfus politikaları da ulaşım politikalarına entegre edilmeye çalışılmış, millileştirmeler yapılmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, dünya ekonomik konjonktürü açısından önemli değişimlerin yaşandığı, Marshall Planı ile karayollarının ağırlık kazanmaya başladığı döneme girildiği, bu sürecin günümüz ulaşım politikalarında da yurtiçi yolcu ve yük taşımalarında devam ettiği, yurtdışı yük taşımada denizyolu ve yurtdışı yolcu taşımada da havayolu ulaşımının ağırlığını koruduğu bir dönemdir. Denge; demiryolu, denizyolu, boruhattı aleyhine bozulmuştur.

Küreselleşen dünyada kapitalist sistemin içine girdiği krizlerden de yola çıkarak doğan yeni paradigmlar uzantısında üretim biçimlerinin, üretim teknolojilerinin de ekonomik ve toplumsal yapılanmalara paralel olarak değişmesi sonucunda ortalama maliyetlere göre hizmetlerin verilmesi, daha kısa zamanda daha uzun mesafelere daha çok yükün ekonomik olarak taşınması yukarıda bahsedilen yeni ulaşım sistemleri meydana getirmiştir. Diğer taraftan, yapılan kalkınma planları ile uygulamalar örtüşmemiş ve kutuplaşmaların önüne geçilememiştir. Bu arada, kalkınma planlarının da niteliği değişmiş ve uluslararası konjonktürün belirlediği ulaştırma politikalarına ülkemiz politikaları eklenmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmaları için gerekli altyapı yatırımlarını herhangi bir kâr amacı gütmeyen tamamlamak zorundadırlar. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, toplu taşımacılığı esas alan, demiryolu ve denizyolu ağırlıklı, tüm alt sistemleri bir bütün olarak ele alıp koordine eden, uzun vadeli planları içeren ulaşım politikaları ülke menfaati ve geleceği açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ACWORTH, William M., **Demiryollar Ekonomisi**, (çev: Hüsametdin Berkes), İstanbul: Ulus Basımevi, 1938.
- ATİK, Saffet, "Türkiye'de Demiryollarının Tarihi Gelişim Süreci ve Mekan Organizasyonuna Etkileri", *1.Ulusal Demiryolu Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, 9-11 Ocak 1979.
- AYDOĞAN, Metin, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, 2.Cilt, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2002.
- BARDA, Süleyman, **Modern Ulaştırma Koordinasyon ve Türkiye'nin İmkânları**, İstanbul: Produktivite Kurumu Yayını, 1979.
- BARDA, Süleyman, **Münakale Ekonomisi**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1958.
- BAYKAL, Reşat, "Deniz Ticaret Filomuz ve Gemi Sanayimizin Uyumlu Gelişmesi Türk Denizcilik Politikasının Ana Hedefi Olmalıdır", *T.C. Ulaştırma Bakanlığı 8. Ulaştırma Şurası*, Ankara, 17-19 Mart 1987.
- BEGG, David, Stanley FISCHER and Rudiger DORNBUSCH, **Economics**, England: McGraw-Hill Book Company, 4th ed., 1994.
- CANDEMİR, Yücel, "Küreselleşme, Teknolojik Gelişme ve Ulaştırma Yenilikler: Dünya ve Türkiye", *6. Ulaştırma Kongresi*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, İ.T.Ü, İstanbul, 23-25 Mayıs 2005.
- Commission of the European Communities-(CEC-1992), **White Paper: The Future Development of the Common Transport Policy A Global Approach to the Construction of a Community Framework for Sustainable Mobility, [COM(92)494]**, Brussels, December 1992.
- ÇUBUK, Kürşat ve Ö. Faruk CANSIZ, "Türkiye'de Ulaşım Sistemleri Arasındaki Enerji Durumu", *24. Enerji Verimliliği Haftası Etkinlikleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi, 17-18 Şubat 2005.
- DENGİZ, Berna, Fevzi KUTAY ve İsmet DUMAN, "Türkiye'de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Demiryolları", *2. Ulusal Demiryolu Kongresi*, İstanbul, 15-16-17 Aralık 1997.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, Ankara, 1979.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ulaştırma)**, Ankara: DPT Yayınları, 2001.
- Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Ankara, 2006.

DİNLER, Zeynel, **Mikro Ekonomi**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 15.bs., 2004.

DOĞRU, Şebnem ve Güngör EVREN, "Ulaştırma Yatırımlarının Finansmanı", *4. Ulaştırma Kongresi Bildiriler Kitabı*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Denizli, 3-5 Haziran 1998.

ELKER, Cüneyt, **Ulaşımında Politika ve Pratik**, Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık, 2002.

ERGÜN, İsmet, **Türkiye'nin Ekonomik Kalkınmasında Ulaştırma Sektörü**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1985.

GWILLIAM, K.M, **Transport and Public Policy**, London: George Allen & Unwin Ltd., 1964.

GÜVEN, H. Sami, **Türkiye'de Ulaşım Sistemi ve Karayolu Ulaştırma Kooperatifleri**, Ankara: TODAİE, 1982.

Karayolları Genel Müdürlüğü, **Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız**, Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, 1973.

KAZGAN, Gülten, "Demiryolları, Karayolları Rekabeti: Etkenler, Sorunlar ve Sonuçlar", *1.Ulusal Demiryolu Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, 9-11 Ocak 1979.

KEPENEK, Yakup ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 6.bs., 1994.

KIRAY, Mübeccel B., **Örgütlemeyen Kent: İzmir**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998.

KORALTÜRK, Murat, **Şirket-i Hayriye (1851-1945)**, İDO Yayını, 2007.

MERDOL, Arif, "Ülkemiz Ulaşım Sistemine Pahalı Bir Müdahale: Otoyollar Serüveni", *İ.T.Ü. Vakıf Dergisi*, Sayı:25, Mart 1993.

MOSSMAN, Frank H. and Newton MORTON, **Principles of Transportation**, New York: The Ronald Press Company, 1957.

ÖZDEM, Cavit, "Ulaştırma Sistemi ve Dış Ticaretimiz", *Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler Dergisi*, Sayı:12, Ekim 2002.

ÖZDEMİR, Bilal, "İktisadi Kalkınma'da Washington Konsensüsünün Rolü ve Türkiye'nin Durumu", <http://www.ceterisparibus.net/arsiv.htm> (12.07.2008).

ÖZYÜKSEL, Murat, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu-Bağdat Demiryolları**, İstanbul: Arba Yayınları, 1988.

PEGRUM, Dudley F., **Transportation Economics and Public Policy**, U.S.A: Richard D. Irwin Inc.,3rd ed.,1973.

SAATÇIOĞLU, Cem, **Ulaştırma Sistemleri ve Politikaları Türkiye-Avrupa Birliği Uygulamaları**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.

SEÇER, Şebnem, "Planlı Dönemde Sosyal Güvenlik Alanındaki Gelişmeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 1999.

SEÇKİN, İnal ve İrfan Pamuk, "Ülkemizde Demiryolu Taşımacılığının Genel Durumu", 2. *Raylı Taşıt Sempozyumu, Raytaş'91*, Eskişehir, 20-22 Kasım 1991.

SIKOW-MAGNY, Catharina, "Subsidiarity and Transport Policy Co-Ordination in the European Union", *Report of the One Hundred and Thirty First Round Table on Transport Economics (Transport and Decentralisation)*, OECD, 2006.

TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin, *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Cilt, 2004.

TERZİ, Niyazi Uğur, "Avrupa Birliği Ulaştırma Politikaları", TMMOB Ulaştırma Politikaları Kongresi, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara, 16-17 Ekim 2003.

TEZEL, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Baskı, 2002.

United Nations ESCAP, "A Pilot Study on the Alleviation of Poverty in Remote Island Communities-Inter-island Shipping:Issues and Strategies", 1999, <http://www.unescap.org/publications/detail.asp?id=558> (15.12.2006).

World Trade Organisation, *Land Transport Services, Part I-Generalities and Road Transport*, S/C/W/60, 28 October 1998.

YAŞA, Memduh, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, İstanbul: Akbank Kültür Yayını, 1980.

YAVUZ, Ünsal, "Cumhuriyet Devri Demiryolu Politikasına Yaklaşım Biçimi, IX. Türk Tarih Kongresi'nden ayrışım", Ankara: T.T.K. Basımevi, 1989.

ZEYBEK, Hülya, "Avrupa'da Ulaşım ve Lojistik Sektörünü Etkileyen Dinamikler: Türkiye'ye Yansımaları", 7. *Ulaştırma Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Eylül 2007.

Summary

Transportation is an important service sector. Transportation has five sub-sectors. Every transportation sub-system has efficiency areas. Transportation is a means of forward and backward linkages between industries in the economy. It is hard that the firms which are in the transportation sector apply a price at the level of marginal cost because of the reasons which result from the nature of the transportation sector in terms of economy. However, the state can apply this price at the level of marginal cost because of the social purpose and public utility. As it is shown in Voigt model, A transportation planning which takes into account especially the complementary of the sub-sectors is so important for economic development in the developing countries. An efficient transportation system decreases costs and prices so it increases the resource allocative efficiency in the economy.

Today the firms in the transportation sector have started to prefer the combined transport and containerization instead of individual transport from one point to other point taking into account average costs for transporting of more freight to longer distances at the shorter time in the freight transportation. But transportation systems are necessary but not enough for development. It must be supported with complementary measures. However, in Turkey, the policies which have been implemented have not been enough for economic development because of faulty policies.

KİTAP İNCELEMESİ - 1

Hazırlayan: Doğan ÜSTÜNTAŞ*

1905 RUS DEVRİMİ ve SULTAN ABDÜLHAMİD

Yazar: **Hasip SAYGILI**

1905 Rus Devrimi ve Sultan Abdülhamid

İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, 312 s.

ISBN: 9786051553511

Sultan Abdülhamid dönemi Türk tarihinin etkisi günümüzde de devam eden fay hatlarından birini teşkil etmektedir. Hasip Saygılı, Abdülhamid gibi üzerinde tartışmaların bitmediği bir tarihi şahsiyet etrafında cereyan eden olayları 1905 öncesi ve sonrası ile ele aldığı doktora tezinden düzenlediği bu çalışmasında, Sultan'a ne *Kızıl Sultan* kabalığında yaklaşmakta, ne de *Ulu Hakan* olarak ele almaktadır. O kitabında, tarihi nesnellik içerisinde 20. yüzyılın başlangıcında iki İmparatorluk arasındaki ilişkileri özellikle 1905 Devrimi ve yansımaları bağlamında incelemiştir. İncelemesinde özellikle Jöntürk muhalefetine odaklanarak 1908'de ilan edilen 2. Meşrutiyetin İlanına giden yolda siyasi ve sosyal hadiseler Rus Devrimi'nin tesirlerini ortaya koymuştur. Eserilk bakışta salt tarihi bir konunun incelenmesi gibi görünmekle birlikte, tarihi devamlılık içerisinde cereyan eden hadiselerin günümüzdeki izdüşümlerini düşünmeye sevk etmektedir. Türk-Rus ilişkileri, iktidar, güç ve gücün kontrolü, makul bir muhalefet teorisi, anayasa ve halkın taleplerinin yönetime yansımaları, basın özgürlüğü, dinin siyasallaşması ve sosyoekonomik olaylar bu izdüşümlerden bazıları olarak karşımıza çıkmakta ve bir güncellik kazanmaktadır.

Eserde, 1905 Rus Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki tesirlerinin yanında, 1905-1908 yılları arasında Osmanlı'da cereyan eden siyasi ve sosyal hadiselerin aşağıdan yukarıya bir halk hareketi mi yoksa bir

* SAVBEN Doktora Öğrencisi, E-posta: dogan98@gmail.com

grup siyasi aktivistin çeşitli saiklerle istibdat rejimine yabancılaşmış genç subaylara yaptırdığı, tepeden aşağı eylemler mi olduğu sorusuna cevap verilmeye çalışılmaktadır. Arşiv belgeleri, devrin tanıklarının eserleri, raporlar, gazete haberleri gibi çok geniş bir alanda literatür taraması yapıldığı ve birincil kaynakların kullandığı görülmektedir. Eser, beş bölümden ve eklerinden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Osmanlı bakış açısından Çarlık Rusyası'nın durumu ortaya konulmaktadır. 1905 Rus Devrimi Abdülhamid yönetimi ve muhalif Jöntürkler tarafından farklı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yazar bu bölümde bunu arşiv belgelerine dayalı olarak açık şekilde ortaya koymaktadır. Yazara göre Jöntürkler Rus Devrimi'nin nedenlerini, *Çarlığın halka yabancılaşması, Rusya'nın hızlı sanayileşmesinin yarattığı sorunlar, ülkede toprak meselesinin çözülememiş olması, Çarlığın Ortodokslar ve Ruslaştırma politikaları, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, devrimci grupların organize faaliyetleri gibi başlıklar altında toplayarak*, aslında doğru bir tespit yapmışlardır. Ancak Jöntürklerin devrimin nedenleri hakkındaki bu doğru tespitleri, Çar Nikola ve Sultan Abdülhamid arasındaki kurdukları *zorlama paralelliklerin* gölgesinde kalmıştır. Sultan Abdülhamid de Rusya'da meydana gelen hadiseleri yakından takip etmiş, kendisine göre tedbirler geliştirmeye çalışmıştır. Abdülhamid'in benzer hadiselerin Osmanlı'da olmaması için başvurduğu tedbirler uzun süredir uyguladığı gibi, *sansür, hafife teşkilatı ve anarşistlere karşı uluslararası işbirliği* şeklinde olmuştur. Yazar tarafından *istibdat yönetimi* olarak belirtilen bu devirde uygulanan sansüre geniş yer verilmiştir. Bu dönemde sadece basit yazışmalar bürokratik hiyerarşi ile yürütülmeye başlanmış, Sadrazam ve ilgili nazırlar devreden çıkarılarak doğrudan haberleşme, bilgi alma ve talimat verme yolu seçilmiştir. Kitapta sansür konusunun nasıl abartılı uygulandığına örnek olarak verilen 1903 yılında Sırp Kralı ve Kraliçesi'nin öldürülmesi hadisesinin Osmanlı basınında *"köprüde yıldırım çarpması"* olarak verilmesi ise dikkate değer bir durumdur. Yurt içinde sıkı tedbirler alınırken yurt dışında da muhalif neşriyatın kapatılması için diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. Sultan'ın baskı ile sonuç alamadığı durumlarda maddi imkânlar sunarak muhalifleri susturmaya çalıştığı da gözlemlenmiştir. Yazar dönemin muhaliflerini susturma söylemlerinde kullanılan tanımların *"anarşist, nihilist, müfsid"* gibi kelimeler olduğunu, bu kelimelerin o dönemde katil ile eşdeğerde algılandığını belirtmektedir. Yazar, Sultan Abdülhamid'in Çar'a karşı iyi niyetini göstermek için her vesileyi kullandığını, Kırım'da Yalta'ya tatil için geldiği her yaz hediyelerle bir Osmanlı Heyeti gönderilerek *hoşgeldin* dendiğini belirtmektedir. Bu durumu diplomatik bir nezaketten ziyade Osmanlı

İmparatorluğu'nun içine düşmüş olduğu acziyetin bir göstergesi olarak okumak mümkündür.

İkinci Bölümde, 1905 Devrimi'ne giden yolda önemli bir etken olan 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ele alınmakta, bu savaşın Osmanlı Devleti, Jöntürkler ve halk nezdindeki yansımaları ortaya konmaktadır. Yazara göre; Sultan Abdülhamid savaşı, Jöntürklerin iddia ettiği gibi Rusya'da otokrasinin devrilmesini müteakip sıranın kendisine geleceği endişesi ile değil, Uzak Doğu'dan yenilerek dönen Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne musallat olacağı endişesi ile takip etmiştir. Jöntürkler ise Rusya'nın aldığı ağır yenilgiyi otokratik yönetimlerin yenilgisi olarak okumuşlar, Rus devrimciler kadar bu durumdan heyecan duymuşlardır. Savaş sırasında Abdulhamit'in aldığı kararları ve izlediği politikayı otokratik yönetimlerin dayanışması olarak sunmuşlardır. Ancak Jöntürklerin takınmış oldukları tutum ve geliştirdikleri argümanlar yazar tarafından eleştirilmiştir. Yazar sansür nedeniyle eleştirdiği Abdülhamid'i bu bölümde realist, tutarlı ve basiretli bir devlet adamı olarak göstermektedir. O, Rus Donanmasının Boğazlardan geçişi sırasında dengeli bir politika gütmüştür. Halk ise ezeli düşman Rusya'nın yenilgisini büyük bir sevinç içerisinde takip etmiştir. Bu durum yönetim tarafından pek hoş karşılanmamış, "*maslahata muvafık bulunmamıştır.*" Buna karşın savaş devam ederken Harp Akademisinde derslerde ele alınmasına dikkat çekilmekte, Albay Pertev'in gözlemci olarak Mançurya'da görevlendirilmesi vurgulanmaktadır. Savaşın galibi Japonlar hakkında övgü dolu ve yüceltici bir dilin hâkim olduğu görülmektedir.

Üçüncü bölümde, Rusya'da "Kanlı Pazar" olarak bilinen eylemle başlayan Devrim süreci anlatılmaktadır. Tamamen sivillerden oluşan ve masum talepleri iletmek amacıyla toplanan kalabalığa ateş açılması devrimin ateşini yakmıştır. Sultan Abdülhamid'in burada halka karşı silah kullanılmaması gerektiği yönündeki yaklaşımının yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim Abdülhamid'in kendisi de Hareket Ordusu'na karşı emrindeki Birinci Ordu'yu kullanmamıştır. İsyancılar Çar'ın amcası Grandük Sergey'i öldürmüşler, grevlerle direnişi genişletmişlerdir. Bu suikast Osmanlı diplomatik belgelerinde tarafsız olarak yer almış, Jöntürk muhalefeti ise onaylayıcı bir tarzda sunmuştur. Devrim sırasında Troçki genel grevin politik işlevini ortaya çıkarmıştır. Rus öğrenci hareketleri de Jöntürkler tarafından özentiyle izlenmiş, Osmanlı öğrencilerinde bu ruhun olmadığı, *miskin ve uyusuk* oldukları hayıflanarak dile getirilmiştir. Devrim sırasında, Duma'nın açılmasından, basın hürriyetinden ve zorunlu eğitimin uygulamaya konmasından Jöntürk basınında sitayişle bahsedilmiştir. Yazar, Rus

köylüsünün işçi sınıfıyla birlikte farklı amaçlarla da olsa devrime katılmasının tarihte ilk kez karşılaşılan bir durum olarak belirtmektedir. Çar, 30 Ekim 1905 tarihinde yayınladığı fermanla 10 hafta sürecek özgürlük günlerine kapı aralamıştır. Ancak “anayasa” kelimesini ısrarla kullanmamıştır. Yine de bu dönemde sendikalaşma faaliyetleri hızla yayılmıştır. Yazarın bu bölümde verdiği ilginç bir bilgi ise, birinci Duma seçimlerinde toprak sahibi bir kişiyle işçi birinin oyları arasında 45 kat gibi bir farkın bulunması hususudur. Ordunun devrim içerisinde mutlaka yer alması gerektiği hususu da Troçki ve Lenin tarafından vurgulanmıştır. Duma, 1906’da Çar tarafından bir kışkırtma platformu olarak kullanıldığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Müteakiben kanun değiştirilerek açılan ikinci Duma’da 1907 kapatılmış ve devrimin sonu gelmiştir.

Dördüncü bölümde, Potemkin Zırhlısında mürettebatın isyanı ile başlayan olaylar ve bunun Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yankıları üzerinde durulmuştur. Yazar Potemkin olayını sebep ve sonuçlarıyla geniş olarak ele almıştır. O’na göre subayların uyguladığı katı disiplin ve subaylar ile erler arasında yaşanan düşmanlık isyana sebebiyet vermiştir. Sergey Eisenstein’in ünlü filmine de atıfla yaşananlar aktarılmıştır. Osmanlı Devleti açısından ise olay Karadeniz ve İstanbul’un güvenliği endişesiyle ele alınmıştır. Rus Büyükelçisi ise Abdülhamid’in Donanma içerisinde kendisine karşı da böyle bir hareket olabileceği endişesi taşıdığını belirtmektedir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu Rusya’nın tepkisi nedeniyle yıllardır yapamadığı Boğazların tahkimi işini isyanı gerekçe göstererek gerçekleştirebilmiştir. Rusya ise Osmanlı’nın Boğazlarda aldığı tedbirleri çok sayıda ajanı vasıtasıyla günü gününe takip etmiştir. Abdülhamid isyan eden zırhlıya karşı sükûnetle davranılmasını tavsiye etmiştir. Yazara göre gelişmeler Abdülhamid’i haklı çıkaracak bir mahiyette tezahür etmiştir. Jöntürkler ise bir zırhlının koca İmparatorluğu korkuya sevk ettiği için Sultan’ı eleştirmişler, O’nun Donanmaya önem vermediğini vurgulamışlardır. Yazara göre Donanmanın modernize edilememesi ekonomik şartlardan kaynaklanmaktadır. Yine bu bölümde dikkat çeken bir husus ise, Rus tarihçiler tarafından Potemkin İsyanı nedeniyle idam edilen Teğmen Şmidt’in ailesine Osmanlı subaylarının taziye mektubu gönderildiği yönündeki iddiaların belgelere dayalı olarak yazar tarafından çürütülmesidir.

Beşinci bölümde, Kafkaslarda Ermeni-Müslüman çatışması, Rus Devrimi sırasında Anadolu’da özellikle Erzurum ve Kastamonu gibi illerde yaşanan isyanlar Osmanlı-Rus ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Jöntürkler Müslümanlarla Ermeniler arasındaki çatışmaları, hem Çarın hem de Sultanın

kışkırtmaları olarak değerlendirmişlerdir. Yazar, Mehmet Emin Resulzade'ye istinaden çatışmaların sebebini, Devrimin Kafkaslara yayılmasını engellemek gayesiyle Rusya tarafından çıkarıldığını belirtmektedir. Yazarın bu bölümde dönemin bugün *İslamcı, Türkçü* ve *Batıcı* olarak kabul edilen aydınları arasında gerektiğinde samimi görüş alışverişi yapıldığının örneklerini vermesi ilginçtir. Diğer taraftandikkat çektiği bir husus ise Jöntürklerin dini bir politika aracı olarak kullanmaları ve Abdülhamid'i dinsizlikle suçlamaları konusudur. Kötü idare, rüşvet ve aşırı vergiler nedeniyle Anadolu'da çıkan isyanların Rus devrimi etkisiyle açıklamaya çalışan özellikle Rus kaynaklı görüşlere karşı Yazar, bunları "*zorlama*" bir çaba olarak görmekle birlikte aralarında ilham vermesi açısından bir korelasyon olduğunu da kabul etmektedir. Ancak isyanlarda sürgüne gönderilen Jöntürklerin de rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Yazar, Jöntürklerin devrimci olmadıklarını, aslında devleti kurtarmaya çalışan muhafazakârlar olduklarını, Rus Devrimi'ni Abdülhamid istibdadına karşı hemen her fırsattabir motivasyonaracı olarak kullandıklarını tarihi belgelerle ortaya koymaktadır. 2. Meşrutiyetin ilanı ve akabinde Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi hadisesinin bir dip dalgası olarak gelişmediği, daha çok asker ve bürokrat kesimince gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmaktadır. Yazar, Rus Devriminin en kalıcı etkisinin, devrim sırasında Osmanlı Devleti'ne sığınan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi aydınların Türk fikir hayatına yaptıkları katkılar olduğunu belirtmektedir.

Geçmişin sürekli değiştirilerek¹ bugünün inşa edilmeye çalışıldığı günümüzde Saygılı Hoca'nın çalışması tarihin bizim için az bilinen bir kesitine objektif bir ışık tutuyor. "*Geçmiş geleceğe suyun suya benzediğinden daha çok benzer*" diyor İbn-i Haldun yıllar öncesinden. Dolayısıyla kitabı okurken karşılaştığımız hadiselerin güncel izdüşümleri üzerinde düşünmeden edemiyorsunuz. Ülkemizde anayasa, düşünce ve ifade hürriyeti, muhalefet etme kültürü, dinin araçsallaştırılması konularında olumlu gelişmeler olsa da hala olgunluk seviyesine ulaşmamıştır. Tanzimattan beridir alınan mesafeye rağmen yüzeysel kalışımızın hüznünü eserin okurken duymak mümkündür. Nitekim Jöntürkler üzerine çalışan Şerif Mardin 1959 yılında durumun Abdülhamid döneminden daha vahim olduğunu belirtmektedir.²

¹ İdeolojik bakışın tarihi getirdiği durumu Komünizm döneminde bir Çek tarihçinin Batılı meslektaşlarına "*Gelecek kesin, Gelecekte şüphemiz yok. Fakat şu Allah'ın cezası geçmiş durmadan değişiyor!*" diye yakınması... İskender Öksüz, **NİÇİN? Tarih-Devlet-Ekonomi-Yönetim**, Bilge Kültür Sanat, 2013, s. 43.

² "*Bu eser, 1959'da, Türk hapishanelerinin gazetecilerle dolu olduğu bir sırada yazıldı.*" **Şerif Mardin, Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, 1996, s. 34

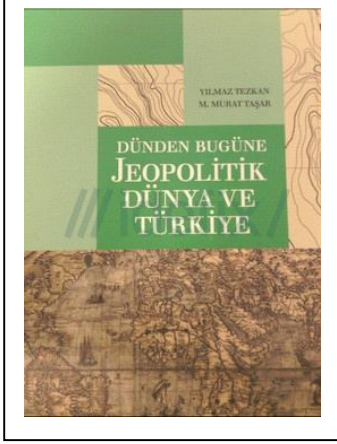
Eserde bir doktora tezinin dil, üslup, metodoloji ve mantık kurgusundan kaynaklanan farklılık en aza indirilmiş ve bilimsel çevrelere hitap eden kalıptan sıyrılarak genel okurun okuyacağı bir üslup yakalanmıştır. Ayrıca genel okurun anlayamayacağı eski Türkçe kelimeler yerine yenileri de metin içerisinde verilerek anlama kolaylığı sağlanmıştır.

Türkiye’de her devirde tartışma konusu olan tarih, siyaset ve tarih arasındaki karmaşık ilişkinin ve etkileşimin tabi bir neticesi olarak tarih yazıcılığında nesnellik tartışmasını gündeme getirmektedir. Eserde Yazarın nesnellik konusunda azami hassasiyet gösterdiği, “*ideolojik kurguların ötesinde*” bir yaklaşım sergilediği, anakronizm tuzağına da düşmediği gözlemlenmektedir. Yazar, istibdat yönetimi nedeniyle eleştirdiği Abdülhamid’ten, rasyonel, basiretli ve itidalli kararlarından dolayı olumlu olarak bahsetmekte, Jöntürklerin tutarsız muhalefet tarzını ise eleştirmektedir. Jöntürklerin bu tutarsız davranışlarında Türk tarihi boyunca makul bir muhalefet teorisinin geliştirilememiş olmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Jöntürklerin önde gelen figürlerinden birisi olan Abdullah Cevdet’in muhafazakârlar tarafından dinsiz ve din düşmanı olarak belirtilmesine rağmen Kafkasya’da Ermenilerle çatışan Müslümanlara yardım kampanyası düzenlemesi dikkat çekicidir. Yazar Cevdet’in kolaylıkla kategorileştirilemeyeceği kanaatinde olmasına rağmen, kendisi de onu “*pozitivist*” *Abdullah Cevdet* diyerek tanımlamaktadır. Eserin 26. sayfasında Rusya’da toprağa bağlı kölelik sistemi olan serfliğin kaldırılması 1861 yılında gerçekleştirildiği belirtilirken, 30. sayfada 1864 yılında olduğu bildirilmektedir. Doğrusu 1861 yılında olmalıdır.

Eserden Türk-Rus ilişkileri, Türk modernleşmesi, iletişim, harp tarihi gibi alanlarda dönem üzerine çalışan akademisyenler ve tarih öğrencilerinin yanı sıra, popüler tarih kitaplarından daha nitelikli bir kitap arayışında olan genel okuyucunun da rahatlıkla istifade edeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca bu eser, siyasi ve ideolojik duruşlardan kaynaklanan *Ulu Hakan, Kızıl Sultan* kutuplaşmalarının ötesinde gerçek Abdülhamid’i tanımak isteyenlerin de başvuracağı bir kaynak niteliğindedir.

KİTAP İNCELEMESİ - 2

Hazırlayan: Müge YÜCE*

DÜNDEM BUGÜNE JEOPOLİTİK DÜNYA ve TÜRKİYE

Yazar: **Yılmaz TEZKAN, M. Murat TAŞAR**

Dünden Bugüne

Jeopolitik Dünya ve Türkiye

İstanbul: Ülke Yayınları, 2. Baskı, 2013, 503 s.

ISBN: 9789757737469

Uluslararası ilişkiler disiplininin merkezinde yer alan “sistem çalışmalarında” başlıca belirleyici etken, kabul edilmiş “güç unsurları”dır. Bu unsurların sabit verileri arasında yer alan ‘coğrafya’, İbni Haldun tarafından “Coğrafya kaderdir” söylemiyle betimlenmiş ve coğrafyanın bir halkın yaşayacakları üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, değişen uluslararası konjonktür, coğrafya gibi sabit unsurların ülkelerin güç dengeleri içindeki özgül ağırlıklarının değişime uğramasına yol açar.¹

Bir ülkenin üzerinde bulunduğu coğrafyanın, ülkeye ve o ülkenin halkına istikrarsızlık kaynağı değil refah ve güç kaynağı olarak yansımaları ise mevcut coğrafi bölgenin siyasal açıdan stratejik değerlendirilmesi ile yakından ilgilidir. Ancak, tarihin bir ironisi olarak coğrafyasının güç unsuru olmasını isteyen Adolf Hitler, halkına yüzyıllarca taşıyacağı kötü hatıralardan başka bir şey bırakmamıştır. Bu noktada önemle üzerinde durulması gereken gerçek, coğrafyanın siyasal yorumunun, stratejik düşüncenin ve jeopolitiğin zihinlerde kavram kargaşasına yol açmadan tanımlanması gerekliliğidir.

Bu kapsamda, özellikle sosyal bilimler çalışmalarında kavram karmaşasının sıkça yaşandığı ülkemiz şartlarında Yılmaz Tezkan ve M. Murat Taşar’ın ilk basımını 2002’de yapmış oldukları “*Dünden Bugüne Jeopolitik*

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,

E-posta: muge.yuce@atauni.edu.tr

¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 79.

Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s.17.

Dünya ve Türkiye” isimli kitaplarının 2013’de Türkiye’yi de içine alarak genişlettikleri ikinci baskısı ayrı bir önem arz etmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri’nden Tuğgeneral rütbesi ile emekli olduktan sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği’nde daire başkanlığı yürüten Yılmaz Tezkan ve Harita Mühendisliği’ne ek olarak Viyana’da Siyaset Bilimi, tarih ve felsefe eğitimleri alan M. Murat Taşar’ın zengin meslek deneyimleri ve jeopolitiğe ilişkin bireysel ilgileri, kitabın başlıca referans kaynağı haline gelmektedir.

Kitap, *“Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye”* başlığının işaret ettiği gibi temelde jeopolitik düşüncenin doğuşu, gelişim süreci, jeopolitik modellerin ortaya çıkışı ve uygulanışı, Türkiye’nin bu modelleri uygulama seçeneklerini de kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir. Daha detaylı bir içerik incelemesi yapıldığında yazarların asıl amacının jeopolitik kavramına ilişkin kapsamlı bir analiz yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaca ulaşmak için kitap, Coğrafya’dan Jeopolitiğe, Jeopolitik Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi, Yeni Klasik Dönem ve Jeopolitiğin Rönesansı, Küreselleşme ve Jeopolitik, Türkiye’nin Jeopolitiği-Siyasi Seçenekleri ve Jeopolitik Teorilerde Türkiye olmak üzere toplamda beş bölüm altında ele alınmıştır.

Kitabın jeopolitiğin tanımına ilişkin bölümüne başlarken; *“Çok az modern ideoloji, jeopolitik teori kadar hayalî ve anlaşılması güç; entelektüel olarak bölük pörçük ve muhtemel bir üçüncü dünya savaşını başlatacak kadar tuhaf anlamlar içerir”*² alıntısıyla okurlar, kitabın tamamına ilişkin olarak zihinsel bir uyarıya tâbi tutulurlar. Nitekim jeopolitik teorinin bu belirsizliği, yoruma açık niteliği ve karmaşıklığı bizzat yazarların, eseri özenle ve hiçbir ayrıntıyı kaçırmayacak kadar dikkatle ele almalarına yol açmış gibi görünmektedir.

Bu kapsamda *“Coğrafya’dan Jeopolitiğe”* başlığını taşıyan ilk bölümde coğrafya, siyasi coğrafya, jeopolitik kavramları okurun zihninde soru işaretine yer kalmayacak şekilde detaylı bir analize tâbi tutulmuş ve bu kavramlar dış politika, strateji ve reel politik gibi kavramlarla ilişkileri bağlamında açıklanmıştır. Bu bölümün sonunda yazarlar, yalnızca kavramsal açıklama yapmakla yetinmeyerek; *“jeopolitik olarak düşünme, bölgesel olarak meydana gelen küçük olayları ve ihtilafları tahlil ederek küresel etkilerini ve önemlerini öne çıkaracak şekilde düşünme yeteneği, becerisi ve alışkanlığıdır”*³ cümlesiyle, jeopolitik düşünmenin aslında ne olduğunu tarihsel kayıplara yol açabilecek olası bir kavram karmaşasını önleyecek şekilde açıklamışlardır.

² Charles Clover’dan yapılan alıntıya incelenen kitabın 16. Sayfasında yer verilmiştir.

³ Yılmaz Tezkan, M. Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye**, Ülke Yayınları, İstanbul, 2013, s. 19.

Kitabın kavramsal açıklamaları içeren ilk bölümünü takip eden üç bölüm boyunca jeopolitik düşüncenin teorik gelişim süreci ve jeopolitik modellerin ortaya çıktığı tarihsel gelişmeler, bu sürece katkı yapan teorisyenler ve onların eserlerinin incelenmesiyle açıklanmıştır. 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla kadar yaklaşık iki yüz yıllık bir süreyi kapsayan bu bölümde okurlar, klasik dönem jeopolitik teorisyenler olan Mahan, Ratzel, Mackinder, Haushofer ve Spykman'ın yanı sıra, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikada en çok tartışılan teorisyenler olan Huntigton ve Brzezinski gibi günümüz jeopolitiğini etkileyen isimler ve eserleri incelenmiştir.

Yazarlar ele aldıkları konunun teorik gelişim sürecini, tarihsel bağlamından ve dönemin gelişmelerinden bağımsız bir şekilde ele almak yerine, alana katkı yapan teorisyenlerin fikrî gelişim süreçlerini etkileyen siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmeleri ve bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan jeopolitik modellerin tarihin akışına nasıl etki ettiğini bizzat tarihin yaşanmışlıklarından örnekler vererek incelemişlerdir. Örneğin, I. Dünya Savaşı sonrası küresel politikaya etki eden Hitler ve etkilendiği “Hayat alanı” kavramı, “Organik Devlet” kavramını ortaya atan Ratzel'in fikri gelişim sürecine etki eden gelişmelerle yakından ilgilidir. 19. Yüzyılda yaşamış olan Ratzel, bu dönemin siyasi cephesinde güçlü bir aktör olan Bismarck'ın Milliyetçiliği ile bilimsel alanda C. Darwin'in pozitivizminden etkilenecek yeni bir devlet teorisi ortaya atmıştır. Jeopolitik teorilere katkı sağlayan teorisyenlerin kısa yaşam hikâyelerine ek olarak en önemli eserlerinden kısımlar da okuyucuya sunulmuştur.

Özellikle Küreselleşme ve Jeopolitik başlığı altında incelenen dördüncü bölümde, jeopolitiğin postmodern akım sonrasındaki gelişim süreci, küreselleşmenin jeopolitik paradigmadaki yol açtığı değişim; eleştirel jeopolitik kapsamında Kant'tan Foucault'ya, Derrida'dan Barnett'e kadar geniş bir entelektüel geçiş süreci içerisinde incelenmiştir. Bu sebeple okurlar, ansiklopedik bir bilgi almak yerine analitik ve karşılaştırmalı bir perspektif ile karşılaşacaklardır.

Kitap boyunca yazarlar, teorik altyapısı zengin olan bir konuyu ele almış olmanın bilinciyle kitabın okurlar için sıkıcı olmasını engellemeye çalışmışlardır. Bu kapsamda özellikle Rusya ve ABD'nin dış politika uygulamalarındaki teorik altyapı çözümlenmeleri, bu ülkelerin iç siyasetlerindeki eğilimlerin hangi jeopolitik teoriye yakın olduğunun ve bunların küresel politikada yol açtığı sonuçların analiz edilmesi okurlar için kitabı uygulamalı bir teori kitabı haline getirmiştir.

Tüm bunlarla birlikte teorisyenlerin hayatları ve eserlerinden kısımların yer aldığı bölümler ile dipnotlarda çoğu zaman gereğinden fazla ayrıntıya yer verilmiş olması, okurların zaman zaman ayrıntı içerisinde kaybolarak gerekli bağlamdan kopmalarına yol açabilecek boyuttadır.

Sayfa/Page | 226

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan /
April 2016

Kitap bu özellikleriyle Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Strateji ve Jeopolitik gibi alanlara ilgi duyan araştırmacılar, öğrenciler ve akademisyenler için bir başucu kaynağı niteliğindedir.

YAYIN İLKELERİ ve YAZIM KURALLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, İçerik ve Tanımlar

Tanımlar:

Dergi: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ni,

Derginin Sahibi: Üniversite kurucu vakfı adına İstanbul Gelişim Üniversitesi Rektörünü,

Yayın Kurulu: İİSBF Dekanlığı tarafından belirlenen, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında görev yapan, alanında bilimsel çalışmalarıyla öne çıkan ve dergide görev alan öğretim üyelerini,

Hakem Kurulu: Alanında uzmanlaşmış, yayın kurulu tarafından en az beş farklı üniversiteden seçilmiş öğretim üyelerini,

Editör: İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF Dekanlığı tarafından görevlendirecek öğretim üye ve/veya öğretim üyelerini,

Editör Yardımcıları: İİSBF Dekanlığı tarafından ilgili bölümlerden belirlenen öğretim üyelerini,

Yazı Kurulu: Editör tarafından belirlenen öğretim elemanlarını ve öğrencileri ifade etmektedir.

Amaç ve Kapsam:

1. Amaç, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF bünyesinde yer alacak olan Sosyal Bilimler Dergisi'nin (İGÜSBD) yayınına ilişkin esasları düzenlemektir.

2. Derginin amacı İktisadi ve İdari Bilimler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler vb. beşeri bilimler bünyesindeki farklı disiplinlerden ortak bir akademik platform oluşturmaktır. Bununla birlikte dergide kitap tanıtımı ve incelemesi de yer verebilmektir.

3. Dergide, İktisadi ve İdari Bilimler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Hukuk, Sanat Tarihi, Arkeoloji, İletişim Bilimleri, Dil Bilimi, Güzel Sanatlar, Tarih, Sosyoloji, Psikoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Coğrafya, Güvenlik ve Eğitim Bilimleri alanlarındaki bilimsel yazılar yayımlanır.

4. Dergi, yılda iki kez (Nisan ve Ekim aylarında) yayımlanır.

5. Dergi uluslararası hakemli bir dergidir.

İçerik:

Dergiye gönderilen yazılar;

1. Alana özgü uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmış ve alana bir katkıda bulunabilme niteliğe sahip olmalıdır.
2. Daha önce yayınlanmış bir yazıyı değerlendiren, eleştiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşleri ortaya koyan araştırma veya inceleme özelliği taşımalıdır.
3. Dergide, bir kavramın ya da teorinin tartışıldığı, eleştirildiği ya da açıklandığı türden araştırma, biyografi ve derleme makalelere, bilimsel alana katkı niteliğindeki çevirilere yer verilebilir.
4. Dergi yayım esaslarına uygun yazım ilkeleri ve formatında olmalıdır.
5. Yukarıda sıralananların yanı sıra dergide kitap tanıtımlarına ve/veya incelemelerine de yer verilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM Görevler

Derginin işleyişini sağlayan kurullar:

1. Yayın Kurulu'nun Görevleri:

- a. Olağandışı durumlar hariç yılda iki kere toplanır.
- b. Yayın Kurulu, dergiye gönderilen yazıları, biçim ve alan uygunluğu açısından inceleyerek, akademik camiada yazının uzmanlarını (tezler, yayınlar ve uzmanlık sahasını esas alarak) tespit eder, uygun hakem değerlendirmesine sunulmasını sağlar.
- c. Hakem değerlendirmelerine göre, makalenin yayınlanıp yayımlanmayacağına karar vererek, hakemden kabul alan makalelerin yayın sıralamasını yapar.
- ç. Özel sayı çıkarılmasına salt çoğunlukla karar verir.

2. Hakem Kurulu:

Hakemler, gönderilen yazıları yöntem, içerik ve özgünlük açısından inceleyerek, yayına uygun olup olmadığına karar verir. Makalelerin konusuna göre her sayıda değişiklik gösterebilir.

3. Editör:

- a. Yayın Kurulu üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlar.
- b. Dergiye gelen yazıların ön değerlendirmesini yapabilmek için özel dönemler hariç Yayın Kurulunu yılda iki kez toplantıya çağırır.
- c. Yayın Kurulu adına editöryal sorumluluk alır.
- ç. Göreviyle ilgili olağandışı durumlarda, çalışmaların aksamaması için yardımcılarından birini yetkilendirir.

4. Editör Yardımcıları:

Yayın Kurulu üyeleri arasındaki koordinasyonun sağlanması, yazıların hakem sürecinin takip edilmesi, hakemlerin raporlarının değerlendirilmesi konularında editöre yardımcı olurlar.

5. Yazı Kurulu:

- Teknik konularda ve yazıların takibinde editöre yardımcı olur.
- Dergiye gönderilen yazıların düzeltmelerini yapar ve dergiyi basıma hazır hale getirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Değerlendirme

1. Dergi Yayın Kurulu tarafından biçim ve alanlar açısından uygun bulunan yazılar değerlendirme yapılması için konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Hakem değerlendirmelerin ikisi de olumlu ise çalışma yayına kabul edilir. Biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Yayınlanması için düzeltilmesine karar verilen yazıların, yazarları tarafından en geç (posta süresi dâhil) 20 gün içerisinde teslim edilmesi gereklidir. Düzeltilmiş metin, Dergi Yayın Kurulu'nun gerek gördüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlere tekrar gönderilir.

2. Gönderilen yazılar iki alan uzmanının "yayımlanabilir" onayından sonra, Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak durumundadırlar. Katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.

3. Hakem oluru alan makaleler, Yayın Kurulu tarafından derginin konu içeriği esas olmak üzere, hakem raporlarının tamamlanma tarihlerine göre sıraya konarak yayımlanır.

4. Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.

5. Kabul edilmeyen makalelerin yazarlarına e-posta yoluyla bilgi verilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Kurallar

Dergide yer alacak makaleler, aşağıdaki maddelerde yer alan kuralları taşıyor olmalıdır:

1. Dergi, "Uluslararası Hakemli Dergi" statüsüne uygun, Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır. Gerekli hallerde Yayın Kurulu'nun salt çoğunluğuyla Özel Sayı olarak da yayımlanabilir.

2. Dergiye gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

3. Dergiye yayınlanmak için gönderilen yazılar:

a. **Orijinal çalışma:** Bilime yenilik getiren, daha önceki tezleri çürüten veya yeni bir bakış açısı getiren, yeni belgeler ortaya koyan çalışma,

b. **Derleme:** Tartışmalı veya muğlak halde olan bir konuda, bütün bibliyografyayı tenkit ederek bir sonuca bağlayan çalışma,

c. **Kitap tanıtımı:** Dergi, kendi yayım alanlarıyla ilgili güncel ve yeni yayımlanmış kitapların tanıtımına ilişkin çalışma,

ç. **Kitap İncelemesi:** Dergi, kendi yayım alanlarıyla ilgili güncel ve yeni yayımlanmış kitapların incelemesine yönelik çalışmalara açıktır.

d. Tüm eserlerin yayımlanıp, yayımlanmayacağına yayım kurulu karar verecektir.

4. Dergide yayınlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına beş adet dergi gönderir. Yayınlanmış yazının başka bir yayımda tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

5. Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayım izni ve metnin orijinali gereklidir. Ayrıca tercüme çalışmaları da telif çalışmaları gibi hakem onayına gönderilir.

6. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

7. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç 20 gün içinde yapılarak, Yayım Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.

8. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve elektronik posta adreslerini mutlaka bildirmelidir.

9. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan düzeltmeler Yazı Kurulunca yapılabilir.

Yazım Kurallarına İlişkin Esaslar:

1. Dergide, derginin içeriğiyle ilgili özgün ve bilimsel nitelik taşıyan tüm makalelere, hakem heyetinin değerlendirmeleri neticesinde yer verilmektedir

2. Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzunun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

3. Yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, özet ve kaynakça dâhil yaklaşık 8.000 kelimeden fazla olmamalıdır.

4. Makalenin ana bölümlerinde yazı karakteri Cambria, 11 punto, dipnotlar 10 punto yazılmalıdır.

5. Yazar adı, sağ köşeye, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 10 punto yazılarak

belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

6. Makalenin başlangıç kısmına (150 kelimeyi geçmeyecek şekilde), Türkçe ve İngilizce öz (abstract) ile beş adet anahtar kelime yazılmalıdır. Makalenin sonuna, 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde, Türkçe makalelerde İngilizce, İngilizce makalelerde Türkçe özet (summary) eklenecektir.

7. Şekil, resim, grafik ve tablolar numaralandırılmalıdır. Şekil, resim ve grafik adları altında; tablo adı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil, resim, grafik ve tablo içerisindeki yazı ve rakamlar 8 punto yazılmalıdır.

8. Yazı içinde kullanılan grafikler WINDOWS ortamında açılacak bir grafik formatında, fotoğraflar da JPG formatında ve 300 piksel çözünürlüğünde gönderilmelidir. Dergiye gönderilen yazı ve grafiklerin (resim, tablo, ekler vs.) dijital kayıtları bir CD ile gönderilmelidir. Makalenin konusuyla ilgili belge ve fotoğrafların orijinalleri veya baskıya uygun nitelikte olanları seçilmelidir. Fotoğraf altına ve şekil kenarına yazar adı belirtilmelidir.

9. Dilbilgisi ve anlatım yönünden yüksek oranda hata içeren makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

10. Latin alfabesi kullanılan dillerde isim orijinal haliyle verilmelidir. Diğer dillerde yazılan isimler ise İngilizce veya Türkçe transliterasyonu kullanılmamalıdır.

11. Makaleler, bilgisayar ortamında "Word for Windows"un değişik sürümlerinde (.doc uzantısı olarak), bir CD'ye kayıt edilerek, dört nüsha (yazar Yazar adı, açık ve e-posta adresi bulunan bir nüsha ve yazar isimleri bulunmayan üç nüsha) olarak posta yoluyla veya elektronik posta yoluyla igusbd@gelisim.edu.tr adresine gönderilmelidir.

Sayfa Düzenine İlişkin Esaslar:

1. Paragraf yazısı, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, sol 4 cm, sağ 2,5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 2,5 cm olmalıdır.
3. Metin içindeki başlıklar 1 cm içeride olmalıdır.
4. Sayfa numaraları alt ortada verilmelidir.

Metin İçinde Referans ve Göndermelerin Yazımına İlişkin Esaslar:

1. Göndermeler (referanslar), sayfa altında numaralandırılarak verilecektir.
2. Dipnotlarda yayın adları (Kitaplarda kitap adı, makalelerde dergi adı) italik yazılacak, atıflarda alıntı yapılan sayfa numarası mutlaka belirtilecektir.
3. Aynı kaynağa yapılan atıflarda kitaplar için, a.g.e., makaleler için a.g.m., tezler için a.g.t., raporlar için a.g.r. aynı sayfa için aynı yer kısaltmaları italik olarak kullanılmalıdır.

4. Dipnot yazımında uyulacak kurallar aşağıda, “Dipnot Yazım Kuralları” başlığı altında, detaylı bir şekilde verilmekte olup; yazarların bu düzene uymaları gerekmektedir.

Dipnot Yazım Kuralları

a-Tek yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 55.

ii-Makale:

Gökhan Çetinsaya, “Essential Friends and Natural Enemies: The Historic Roots of Turkish-Iranian Relations”, *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 7, No 3, 2003, s. 116-132.

b-İki yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya*, İstanbul, Bilgi, 2003, s. 32.

ii-Makale:

Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds, “Revolutionary Ambivalence: Understanding Officer Attitudes Toward Transformation”, *International Security*, Cilt 28, No 2, 2003, s. 122-135.

c-Üçten fazla yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Mehmet Gönübol et al., *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1995*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 129.

ii-Makale:

David Dranove et al., “Is More Information Better? The Effects of “Report Cards” on Health Care Providers”, *Journal of Political Economy*, Cilt 11, No 3, 2003, s. 25.

d- Kitapta makale

Joseph Turow, “A Mass Communication Perspective on Entertainment Industries”, James Curan ve Michael Gurevitch (der.), *Mass Media and Society*, Londra, Edward Arnold, 1991, s. 160-167.

e- Çeviri kitap

Meltem Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa, 2001, s. 41.

f- Gazete Yazısı

Hasan Cemal, "Fiyasko ve Çıkış Yolu", *Milliyet*, 18 Aralık 2003, s. 7.

Yazarı belli olmayan gazete yazıları:

"Başbakan Washington Yolcusu", *Cumhuriyet*, 22 Aralık 2003, s. 8.

g- Yazarı belli olmayan resmi ya da özel yayınlar, raporlar vb.

Enerji Teknolojileri Politikası Çalışma Grubu Raporu, Ankara, TÜBİTAK, Mayıs 1998, s. 35.

h- Arşiv belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Hususi Kalem, 33218, 10 Aralık 1943.

i- İnternette alınan kaynaklar

Mustafa Aydın, "ABD Dünyadan Ne İstiyor", 23 Mart 2003, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=325> (Erişim Tarihi 19 Aralık 2003), s. 1.

j- Söyleşi

İlber Ortaylı, Ankara, 10 Ekim 2003, kişisel görüşme.

k- Yüksek Lisans-Doktora Tezleri

Mustafa Pulat, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Türkiye'nin Avrupa Savunmasındaki Geleceği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 10.

Kaynakça Yazımında Uyulacak Esaslar:

1. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir. Atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
2. Kitaplar, makaleler, raporlar, gazeteler, arşiv belgeleri vd. ayrı ayrı kendi içinde alfabetik sıra ile verilecektir.
3. Kaynakçada yazar soyadı büyük ve başta; adı ise küçük harflerle yazılacaktır.
4. Makalelerin yer aldığı sayfa aralığı tam olarak belirtilecektir.

Aşağıda örnek bir kaynakça gösterilmiştir:

KARABULUT, Bilal, "Avrupa Birliği-İsrail İlişkileri", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1 Sayı 2, Yaz 2008, s.1-18.

KARACA, Ragıp Kutay, *Güç Olma Stratejisi Çin*, IQ Yayınları, İstanbul 2008.

SANDIKLI Atilla, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2007 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Belge, Tablo, Şekil ve Grafiklerin Kullanımında Uyulacak Esaslar:

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun bir şekilde kaynak yer alacaktır.

2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve grafik için başlıklar; Ek Tablo: 1, Ek Grafik: 3 ve Ek Şekil: 7 gibi yazılmalı, ekler, kaynaklardan sonra verilmelidir.

Bu eklere metin içerisinde yapılan atıfların mutlaka Ek Tablo:1, Ek Grafik: 3 veya Ek Şekil: 7 şeklinde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

Kaynakların Yazımı İle İlgili Esaslar:

A. KİTAP

- Tek Yazarlı Kitap:

Ragıp Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin**, IQ Yayınları, İstanbul 2008. s.100.

- İki Yazarlı Kitap:

Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları, İstanbul 2005.

- Üç ve üçten Fazla Yazarlı Kitap:

Selçuk Esenbel vd., **Türkiye'de Çin'i Düşünmek**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013, s. 100-102.

- Çeviri Kitaplar:

Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çev. ; Metin Kıratlı), TTK yayını, 3. Baskı, Ankara 1991, s.157.

- Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap:

Tarihi Yaratan 1000 Büyük Adam, Milliyet yayını, İstanbul 1985, s.50.

- Birden Fazla Ciltten Oluşan Yayınlar

Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, TTK Yayınları, Ankara 2007, s. 100.

B. MAKALE

- Derleme Kitaplarda Makale

Fırat Purtaş, "Rusya'nın Demografik Krizi ve Rusya Türklerine Etkileri", Necdet Öztürk, Ali Satan, der., **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, IQ Yayınları, İstanbul, 2007, s.85.

- Dergilerde Yazarı Belli Olan Makale

Niu Song, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:17, Nisan 2013, s. 132-136. (varsa cilt numarası da yazılır.)

- Dergilerde ve Gazetelerde Yazarı Belli Olmayan Makale

"Balkanlarda Türk Varlığı", **Toplumsal Tarih**, cilt: X, sayı: 7, Mayıs 1990, Ankara s. 8.

- Günlük Gazetelerden Alınmış Makaleler

Fuat Keyman, "Türkiye'yi bekleyen ciddi tehlikeler", **Milliyet**, 4 Eylül 2013, s.9.

- İnternet Dergisinde Makale

İslam Halidov, "Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum", **Akademik Bakış**, Sayı: 38 Yıl: 2013, ISSN: 1694-528X, <http://www.akademikbakis.org/38/07.htm>.

C. RAPOR

- Yazarı Belli Olan Rapor

Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış, **BİLGESAM Raporu**, İstanbul 2013, s.25.

- Yazarı Belli Olmayan Bir Kurum, Firma ya da Enstitünün Yazarı Olduğu Rapor

"Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", **BİLGESAM Raporu**, 27 Kasım 2012, s. 33.

D. ANSİKLOPEDİ MADDESİ

"Türkiye'ye Savaş Denizden Geliyor", **I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1976, s. 76-79.

E. TEZLER

Yayınlanmamış Tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır.

Hakan Tunç, "Wallerstein'e Göre Modern Dünya Sistemi", Beykent Üni., İstanbul 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 52.

F. İNTERNET

- Kamu Kurumlarının İnternet Sayfaları

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "G20 Zirvesi kapsamında Suriye'deki insani durum ele alındı.", <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

- E-Posta Yoluyla Tartışma Gruplarına, Forumlara vb. Gönderilen Mesajlar

Abdulahap Kara, "Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları", (Mesaj: 25), 10 Temmuz 2007, http://groups.google.com/group/turktarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b

G. KONFERANSLARDA SUNULAN TEBLİĞLER

Çağrı Erhan, "Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve Uluslararası Mukabele Yöntemleri", Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu, Bildiriler, 29-30 Mayıs 2003, ATASE yayını, Ankara 2003, s. 84.

H. BROŞÜR

Alev Keskin, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü, ATASE Yayınları, Ankara 2000, s.7.

İ. RESMÎ YAYINLAR

Yusuf Sarınoy, **Ottoman Archives and Ethio-Ottoman Relations**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2001, s. 48.

J. HARİTALAR VE ŞEMALAR

Kayseri Turizm Haritası, Harita, Kayseri Valiliği Yayını, 2003.

K. BÜLTEN

Sami Selçuk, "Türkiye'de uzlaşma kültürü yok", **Atatürk Üniversitesi Haber Bülteni**, Atatürk Üniversitesi yayınları, Erzurum, 2008, s 10-11.

L. ARŞİV BELGELERİ

BOA., Y.A.HUS., D: 512, G: 72, Belge no (lef): 3, ATASE., BHK., K: 685, A: 6-8288, D: 5, F: 2.

PUBLICATION PRINCIPLES and GUIDELINES

CHAPTER I: Objective, Scope, Contents and Descriptions

Descriptions:

Journal: İstanbul Gelişim University Journal of Social Sciences,

Owner of the Journal: Rector of Istanbul Gelisim University on behalf of University's founding Foundation;

Publication Board: Faculty members who are determined by the Dean of Economics, Administrative and Social Sciences, working in the field of Social Science and Humanities, and have an outstanding scientific work

Referee Board: At least five faculty members selected from different universities who are specialised in the field

Editor-in-Chief: Faculty member(s) appointed by the Dean of the Economics, Administrative and Social Sciences Faculty of Istanbul Gelisim University

Assistant Editors: Faculty members designated by the Dean of the Economics, Administrative and Social Sciences Faculty from related departments

Editorial Board: Students and teaching members determined by the editor

Objectives and Scope:

1. The objective is to regulate principles for the publication of Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences (IGUJSS) which will take place under the aegis of the Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences.
2. The aim of the journal is to create a common academic platform from the different disciplines within the humanities such as Economics, Administrative Sciences, Political Science and International Relations etc. Additionally, the journal also publishes book reviews and presentations.
3. The journal publishes scientific articles on Economics and Administrative Sciences, Political Science and International Relations, Law, History of Art, Archaeology, Communication Sciences, Linguistics, Fine Arts, History, Sociology, Psychology, Turkish Language and Literature, Philosophy, Geography, Security and Education Sciences.
4. The journal is published twice a year (April and October)
5. IGUJSS is an international refereed journal.

Content:

Articles submitted to the journal;

1. Must be prepared by using relevant research methods and models to their own field, and must have the ability to contribute to the field.
2. Must be a research or study which assesses, criticizes, presents new and interesting views about a formerly-published work.
3. The journal may also include research, statement, biography or compilation papers, translations or book criticisms of contribution to scientific field in which a concept or theory is discussed, criticized or explained.
4. Publication in the journal should be in accordance with the format and publishing principles.
5. In addition to these, journal may publish book promotions and reviews.

CHAPTER II: Responsibilities

Rules determining the functioning of the Journal

1. Responsibilities of the Publishing Board:

- a) Meets twice a year except in unusual circumstances.
- b) Publication Board examines the papers to the journal in terms of relevancy of form and field, identifies experts of literature in the academy (based on theses, publications and the field of expertise), and submits them to relevant referee assessments.
- c) It decides whether the paper will be published or not according to referee decisions, and makes the ordering and list of papers to publish for those approved by the referee.
- d) It decides on the publication of special issue with absolute majority.

1. Referee Board:

Referees examine the papers submitted as to methodology, scope and originality, and decide whether they are appropriate for publication. They may change in each issue depending on the content of the article.

1. Editor-in-Chief

- a) He/she ensures coordination among members of the Publication Board.
- b) He/she calls the Publication Board to meet at certain times, except for special times, in order to make a pre-assessment of papers to the journal.
- c) He/she takes up the editorial responsibilities on behalf of the Publication Board.
- d) He/she assigns one of the vice editors in extraordinary circumstances on matters related to his/her responsibilities in order prevent disruption of work.

2. **Assistant Editors:** They assist editor-in-chief in ensuring coordination between the members of the publication board, following up referee process of the papers, and examining the referee reports.

3. **Publication Board:**

- a) They assist the editor-in-chief in technical matters and the follow up of the papers.
- b) They correct the manuscripts submitted to the journal and make the journal ready for printing.

CHAPTER III
An Assessment

1. Publication Board of the Journal sends to two referees of expertise the papers it has found relevant in terms of form and fields for assessment. The paper is accepted for publication if both of the referees are positive. If one referee report is positive while the other one is negative, the paper is sent to a third referee. The papers which have been decided to be reviewed shall be submitted by the author(s) within no later than 20 days (including the duration of postal service). The revised text may be re-examined by the demanding referees should the Journal publication board find necessary.

2. The papers submitted shall be published within the final decision of the Publication Board following the "can be submitted" approval of the two experts in the field. Authors shall take into account criticisms, assessments and revisions of the referees and the Publication Board. If the author has any points he/she does not agree with, he/she has the right to specify these issues in a separate page within the justification thereof.

3. The papers, following the approval by the referees, are ordered by the Publication Board, based on dates of completion of referee reports and also based on the scope of the journal.

4. The papers submitted to the journal shall not be given back whether published or not.

5. Authors of the papers that are not accepted for publication are informed by e-mail.

CHAPTER IV
Rules

Papers to be published on the article must bear the following rules in the articles below:

Journal shall be published in two editions annually, as April and October editions in line with the status of an 'International Refereed Journal'. It may be published as a Special edition if necessary if Publication Board decides by absolute majority.

1. Papers submitted to the journal should not have been published or sent for publication elsewhere
2. The papers submitted to the journal must be one of the following:
 - a. **Original study:** a study which brings innovation to science invalidates former arguments or brings a new perspective, presents new documents. **Compilation:** a study on a controversial or ambiguous issue which discusses all eth bibliography and makes an argument.
 - b. **Book Promotion:** a study on the promotion of a newly published work in the related field.
 - c. **Book Review:** a study on the review of newly published books in the relevant field
 - d. Publication of all articles submitted to the journal depends on the decision of the Publication Board.
3. The copy right of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copy rights of the paper which has been approved to be published in the journal. Editorial Board sends five copies of the journals to the author in exchange of the copy right. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.
4. For translations submitted to the journal, publication permission of the author and original of the text are required. Translations shall also be submitted to the approval of the referee similar to copy right issues.
5. The views in the papers published in the Journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the IGÜJSS.
6. Revision on the papers should be sent to the Editorial Board latest within 20 days, should the author is requested.
7. Authors' titles, institutions, and correspondence addresses, telephone numbers and e-mail addresses must be reported.
8. Meritorious corrections to the articles accepted for publication are done by the Editorial Board.

Principles as to the Editorial Board

1. All the articles to the Journal which are related to the content of the journal, original and have scientific quality are published based on the assessments of the Referee Board.
2. Language of publication is Turkish, English, French, and Russian. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation and abbreviations. The texts submitted must be

clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.

3. The texts submitted to be published must be no longer than 8,000 words including the abstracts and references.

4. The type character should be Cambria with a font size of 11 pt. in the main parts of the article, and 10pt in footnotes.

5. Name of the author must be placed at the right corner in bold italics, in 11 type size; his/her title, place of duty and e-mail address must be indicated in the footnotes with (*) in 10 type size. Footnotes for other explanations must be provided both in the text and down the page in numbers.

6. The texts must start with an abstract (no longer than 150 words) and 5 keywords in Turkish and English. At the end of the text, a summary (özet) not exceeding 750 words must be provided in English for Turkish articles and in Turkish for English articles.

7. Figures, pictures, graphs and tables should be numbered and must be written in 8pt. The figure, picture and graph names should be placed under them, while table name should be placed above the table.

8. Graphs used within the text should be sent in a format that can be opened in WINDOWS environment, while photographs should be submitted in JPG format and at a resolution of 300 pixels. Texts and graphs submitted to the article (picture, table, attachments etc.) should also be sent in a CD with their digital records. Among the documents and original photos related to the content of the article, those ones appropriate for publication should be selected. Name of the author should be indicated at the edge of the figure or below the photo.

9. Articles with significant errors in grammar and expressions will not be taken into the assessment process.

10. For languages using Latin alphabet, the name should be provided in original writing. Names written in other languages should be provided together with English or Turkish translations.

11. Articles submitted in computer environment should be saved as in different versions of "Word for Windows", recorded in a CD, sent by post as four copies, or by e-mail to igusbd@gelisim.edu.tr

Principles as to Page Layout

1. Indentation must be, for the first line, 1, 25; spacing before must be 3 pt., after must be 3 pt., justified, and line spacing must be 1, 5.

2. Page layout should be normal, page set up must be 2,5 cm from top, 2,5 cm from bottom, 4 cm from left, 2,5 cm from right, gutter 0, header 1.25 cm. footer 2,5 cm.

3. Sub-headings must be within 1 cm from the preceding heading.

4. Page numbers must be placed at the bottom centre.

Principles as to References and Citations within the Text

1. References and citations shall be given down the pages in numbers.
2. Name of the publications in footnotes (Book name in books and journal name in articles) shall be indicated in italic; page numbers cited shall be absolutely specified.
3. With regard to citations to the same resource, "Ibid" shall be used in italic the same place for the same page.
4. The rules pertaining to footnotes are presented in details in the attached box under the heading of "Rules as to Footnotes"; authors must abide by these rules.

Principles as to Writing Bibliography

1. Full identity of the resources cited shall be given; any un-cited resource shall not be presented in the references.
2. Books, articles, reports, newspapers, archival documents, et al. will be given separately in alphabetical order in their own kind.
3. In bibliography, surname of the author will be written first and in capitals; and the name will be written in small letters.
4. Exact page numbers of the papers should be specified.

A Sample Bibliography is presented below:

KARABULUT, Bilal, "Avrupa Birliği-İsrail İlişkileri", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Volume 1 Number 2, summer 2008, p.1-18.

KARACA, Ragıp Kutay, Güç Olma Stratejisi Çin, IQ Publishing, Istanbul 2008.

SANDIKLI, Atilla, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2007 (Unpublished Doctorate Thesis)

Principles to Abide By in Using Documents, Tables, Figures and Graphs:

1. Attachments (documents), shall be presented at the end of the text and down below shall be a brief information as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.
2. Other attachments (Table, Figure, Graphs) shall be presented as Additional Table: 1, Additional Graph: 3 and Additional Figure 7 if indicators other than the text are too many in number; attachments shall be presented after the REFERENCES.

References to these attachments in the text shall absolutely be made as Additional Table: 1, Additional Graph 3 or Additional Figure 7. If citation has been made for table, figure, graph or picture, resource shall absolutely be indicated.

Principles as to the Writing of Resources

A. BOOKS

- Works with single author:

Ragıp Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin**, IQ Publishing, İstanbul 2008. p.100.

- Works with two authors:

Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Publishing, İstanbul 2005.

- Books with three or more authors:

Selçuk Esenbel et al., **Türkiye’de Çin’i Düşünmek**, Boğaziçi Üniversitesi Publishing, İstanbul 2013, p. 100-102.

- Translated Books:

Bernard Lewis, Modern **Türkiye’nin Doğuşu** (Çev; Metin Kırathı), TTK Publishing, 3rd Edition, Ankara 1991, p.157.

- Books with Name of Author or Editor Non-Specified:

Tarihi Yaratan 1000 Büyük Adam, Milliyet Publishing, İstanbul 1985, p.50.

- Books with More Than One Edition:

Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Volume V, TTK Pub., Ankara 2007, p. 100.

B. PAPERS

- Paper in Compilation Books

Fırat Purtaş, “Rusya’nın Demografik Krizi ve Rusya Türklerine Etkileri”, Necdet Öztürk, Ali Satan, der., **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, IQ Publishing, İstanbul 2007, p.85.

- Paper with Author Specified in Journals

Niu Song, “The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Number:17, April 2013, p. 132-136. (varsa Volume numarası da yazılır.)

- Paper with Author Non-Specified in Journals and Newspapers

“Balkanlarda Türk Varlığı”, **Toplumsal Tarih**, Volume: X, Number: 7, Mayıs 1990, Ankara p. 8.

- Papers from Daily Newspapers

Fuat Keyman, “Türkiye’yi bekleyen ciddi tehlikeler”, **Milliyet**, 4 September 2013, p.9.

- Paper from Internet Journal

İslam Halidov, “Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum”, **Akademik Bakış**, Number: 38 Year: 2013, <http://www.akademikbakis.org/38/07.htm>.

C. REPORTS

- Report with Author Specified

Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış, **BİLGESAM Report**, İstanbul 2013, p.25.

- Report of an Institution, Company or Institute with Author Non-Specified

“Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, **BİLGESAM Report**, 27 November 2012, p. 33.

D. ENCYCLOPEDIA ARTICLES

“Türkiye’ye Savaş Denizden Geliyor”, **I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi**, V.1, İstanbul 1976, p. 76-79.

E. THESES

No italics shall be used for headings of non-published Theses

Hakan Tunç, “Wallerstein’e Göre Modern Dünya Sistemi”, Beykent Üni., İstanbul 2010 (Unpublished Master Thesis), p. 52.

F. INTERNET

- Web Pages of Public Institutions

Official Website of Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, “G20 Zirvesi kapsamında Suriye’deki insani durum ele alındı.”, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

- Messages Sent to Discussion Boards, Forums etc by E-Mail

Abdulvahap Kara, “Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları”, (Message: 25), 10 July 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b

G. PAPERS PRESENTED IN CONFERENCES

Çağrı Erhan, “Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve Uluslararası Mukabele Yöntemleri”, Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu, Presentations, 29-30 May 2003, ATASE Publishing, Ankara 2003, p. 84.

H. BROCHURES

Alev Keskin, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü, ATASE Publishing, Ankara 2000, p.7.

İ. OFFICIAL PUBLICATIONS

Yusuf Sarıncay, **Ottoman Archives and Ethio-Ottoman Relations**, Başbakanlık Printing, Ankara 2001, p. 48.

J. MAPS AND FIGURES

Kayseri Turizm Haritası, Harita, Kayseri Valiliği Publishing, 2003.

K. BULLETINS

Sami Selçuk, "Türkiye'de uzlaşma kültürü yok", **Atatürk Üniversitesi Haber Bülteni**, Atatürk Üniversitesi Publishing, Erzurum, 2008, p. 10-11.

L. ARCHIVE DOCUMENTS

BOA., Y.A.HUS., D: 512, G: 72, Belge no (lef): 3, ATASE., BHK., K: 685, A: 6-8288, D: 5, F: 2.

Sayfa/Page | 245

İGÜSBD
Cilt: 3 Sayı: 1
Nisan/
April 2016

**İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları (İGÜ Yayınları) Tanıtım:
Yayınlanmış Kitaplar (2012-2016):**

Sıra	Yazar adı	Eser adı	ISBN
1	Öğ. Gör. Emel Tozlu	Aesthetic Theory of Bertolt Brecht and Cinema	978-605-62823-0-0
2	Yrd. Doç. Dr. Aybike Serttaş Ertike	Televizyon: Alternatif Evren	978-605-62823-1-7
3	(Haz.) Yusuf Akçay	Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri	978-605-359-479-6
4	Öğ. Gör. Öznur Yaman	Meslek Yüksekokulları İçin İşletme Yönetimi - 1 (İKMEP İçeriğine Uyumlu)	978-605-62823-2-4
5	Yrd. Doç. Dr. Alaattin Fırat, Ar. Gör. Fatih Gökbayrak	Yeni Türk Ticaret Kanunu (6102 Sayılı Kanun): Ticaret Hukuku ve Şirketlerine Getirilen Yenilikler	978-605-62823-3-1
6	Öğ. Gör. Semiye Bottan	Türkiye'nin Denim Giysi İhracatının Ülkelere Göre Tasarım Farklılıkları	978-605-62823-4-8
7	Öğ. Gör. Tarık Babayiğit	Batik Sanatı	978-605-62823-5-5
8	Prof. Dr. A. Kazım Kırtış	Pazarlama İlkeleri: Global ve Yönetimsel Yaklaşım	978-605-62823-8-6
9	Prof. Dr. A. Kazım Kırtış	Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi: Teorik ve Uygulamalı	978-605-62823-6-2
10	Prof. Dr. A. Kazım Kırtış	Pazarlama Yönetimi: Global ve Yönetimsel Yaklaşım	978-605-62823-9-3
11	Doç. Dr. Oğuz Feyzioğlu	Ekonometri: Matris Cebiriyle Ayrıntılı Teori ve Uygulamalar	978-605-4827-00-8
12	Dr. Ali Orhan Aydın	Yapay Zekâ: Bütünleşik Bilişim Doğru	978-605-4827-03-9
13	Öğ. Gör. Sefer Darıcı	Bilinçaltı Reklamcılık ve İletişim Teknikleri	978-605-4827-04-6
14	Prof. Dr. Cevdet Atay	Genel ve Temel Hukuk Kavram ve Kurumları	978-605-4827-13-8
15	Prof. Dr. Sinan Çağdaş	Mühendislikte Mekanik-Statik	978-605-4827-14-5
16	Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem Ay	Dünya Bankası'nın Önerdiği Yapısal Uyum Programlarının Azgelişmiş Ülkelere Etkilerinin Ülke Örnekleriyle İncelenmesi	978-605-4827-01-5
17	Doç. Dr. Ulaş Başar Gezzin	Bilişsel Bilimler Elkitabı	978-605-4827-15-2
18	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Dünyada ve Türkiye'de Lojistik Sektörünün Gelişimi	978-605-4827-08-4
19	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Türkiye'de Bütçe ve Maliye Politikaları	978-605-4827-11-4

20	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Keynezyen ve Monetarist İstikrar Politikaları	978-605-4827-07-7
21	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Gümrük Birliği Sürecinde Türk Otomotiv Sanayiinin ve Otomotiv Yan Sanayiinin Rekabet Gücü	978-605-4827-09-1
22	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri	978-605-4827-10-7
23	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası	978-605-4827-12-1
24	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Başlıca Enflasyon Teorileri ve Türkiye’de Enflasyon	978-605-4827-05-3
25	Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem Ay	Basel Kriterleri Çerçevesinde Türk Finans ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Düzenlenmesi	978-605-4827-02-2
26	Yrd. Doç. Dr. Hasan Tınmaz - Yrd. Doç. Dr. İlker Yakın (ed.)	Engelsiz Bilişim 2013 Sempozyumu Bildirileri (Uluslararası Katılımlı)	978-605-4827-17-6
27	Prof. Dr. M. Sinan Çağdaş	Şekil Değiştiren Cisim Mekaniği: Mukavemet I	978-605-4827-19-0
28	Esra Köten, Barış Erdoğan	Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma ve İnternet	978-605-4827-20-6
29	Assoc. Prof. Dr. R. Kutay Karaca - Prof. Dr. Wang Li (eds.)	Sino-Turkey Relations: Concept, Policies and Prospects	978-605-4827-18-3
30	Prof. Dr. M. Sinan Çağdaş	Şekil Değiştiren Cisim Mekaniği: Mukavemet II	978-605-4827-21-3
31	Leman Kuzu	Üretim İşletmelerinde İnsan Kaynakları ve Çalışan Personelin Motivasyonu	978-605-4827-22-0
32	Yrd. Doç. Dr. Sinem Tuna, Yrd. Doç. Dr. Deniz Akçay (ed.)	Approaches on New Media: Proceedings of 1st International New Media Conference (May 21, 2015, Istanbul, Turkey)	978-605-4827-28-2
33	Yrd. Doç. Dr. Elif Güneri	Akıl Hastalıkları ve Şiddet: Şiddetin İnsanlığımızdan, Deliliğimizden Değil!	978-605-4827-23-7
34	Yrd. Doç. Dr. Alaattin Fırat, Ar. Gör. Fatih Gökbayrak	Dış Ticaret ve Türkiye’nin Dış Ticareti	978-605-4827-06-0
35	Yrd. Doç. Dr. Elif Güneri	Rorschach Testi: Dinamik-Diagnostik Yaklaşım	978-605-4827-25-1
36	Prof. Dr. M. Sinan Çağdaş	Uygulamalı SAP2000: Yapı Sistemlerinin Modellenmesi: Projelendirmede Çubuk (Frame), Kabuk (Shell) Asolid, Solid Elemanlar Kullanımı: Statik ve Dinamik Analiz	978-605-4827-26-8
37	Yrd. Doç. Dr. Elif Güneri	Kayıp Ülkeler: Şizofreni-Bipolar Affektif Bozukluk (Mani)	978-605-4827-24-4
38	Prof. Dr. Naci Yücefer	İnşaat Mühendisliğine Giriş: Temel Konular, Elaltı Bilgileri, Örnekler	978-605-4827-16-9

Kitaplarımızı temin etmek için Pandora'nın aşağıdaki iletişim bilgilerinden yararlanabilirsiniz. Aynı zamanda yayınlarımızı tüm seçkin yayınevlerinden edinebilirsiniz.

pandora

Satış: satis@pandora.com.tr

Adres: Büyükparmakkapı Sokak No: 3/A, Beyoğlu - İstanbul

musterihizmetleri@pandora.com.tr | Bilgi: bilgi@pandora.com.tr

Telefon: +90 (850) 200 2206 - (212) 230 0962 | **Faks:** +90 212 219 4292

Ağ Sayfası: <http://www.pandora.com.tr>

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Adres: Rektörlük Binası - Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner
Sk. No: 1 Avcılar 34310 / İstanbul / Türkiye

iguyayinlari@gelisim.edu.tr

Telefon: 0212 4227000 / 350

Belgeç: 0212 4227401

Ağ Sayfası: <http://www.gelisim.edu.tr/>

Facebook: iguyayinlari

Twitter: @IGUYayinlari

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sk.

No: 1 34310 Avcılar / İstanbul / Türkiye

bilgi@gelisim.edu.tr

Telefon: +90 212 422 70 00

+90 850 622 67 00

Belgeç: +90 212 422 74 01

Ağ Sayfası: www.gelisim.edu.tr